

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00101

YUNGE YOHPREN

Sholem Asch

*Permanent preservation of this book was made possible by
Eva & High Bennett
in memory of
their parents, Mata & Simcha Bernfeld and Margula & Joseph Bennett*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יונגע יאהרען

און אנדערע ערצעהלונגען

פון

שלום אש.

ארויסגעגעבען פון „פארווערטס“

175 איסט בראדוויי, ניו יארק

1918

Copyright 1948
by
SHOLEM ASH
(all rights reserved)

אינהאלטס-פערצייכנים:

1. יונגע יאהרען — — — — — 1 — 88
 2. דאס נייע לעבען — — — — — 89 — 136
 3. אמעריקאנער איינדריקע — — — — — 137 — 167
 4. „נאטהינג באט ביזנעס“ — — — — — 168 — 188
 5. לייבעל אין דערהיים — לייבעל אין אמעריקא — — — 189 — 246
-

1

אז מען איז ארויסגעפאהרען פון שווארצען דאמבראווער וואלד, פלעגען זיך שוין בעווייזען ווי אויס א ווייטען חלום, די צוויי בליש-צענדע ליכטלאך פון די ווינד-מיהלען. און ווען די פוהרמאנען און די פויערים האבען דערזעהן די ליכטלאך, וואס ראנגלען זיך צווישען די נאכט-וועללען און ווינקען נאך הילף — איז זיי גרינגער געווארען אויפ'ן הארצען, וואס זיי זיינען שוין דורכגעקומען דעם וואלד, אין וועלכען עס האלטען זיך אויף די דאמבראווער גולנים, און עס ווייזען זיך שוין די ווינד-מיהלען אויף דעם בערגעל פאר דער שטאדט...

לאנג זיינען שוין די צוויי ליכטלאך אויסגעלאשען געווארען, און קיין פוהרמאנעס פאהרען שוין ניט. אויף דעם וועג פון דעם שטעדטעל ז. קיין ג. לויפט שוין יעצט א באהן, און די פאסאזשירען וואס פאהרען אויף די באהן פאלט גאר ניט איין ארויסצוקוקען פון די פענסטער און צו זוכען די ליכטלאך. נאר נאך ביז היינטיגען טאג זעהט די ליכטלאך רחל'ע, דעם מילנער'ס אייניקעל. ווייט, ווייט אויף יענער זייט ים, פער-ווארפען, אין א גרויסער שטאדט, צווישען פרעמדע מענשען, — דער-זעהט רחל'ע יענע צוויי ליכטלאך, וואס ווינקען ארויס פון די נאכט-וועלען, ווי זיי וואלטען געטרונקען זיך און געבעטען הילף. דארטען, וואו די ליכטלאך לייכטען זיך, געפינט זיך א בערגעל און אויף דעם בערגעל שטעהען דריי ווינד-מיהלען, און כאטש אין היינטיגען טאג איז שוין פון זיי קיין זכר ניטא, און אויף זייער ארט שטעהט היינט א גרויסע קאזארמע פאר זעלנער, דאך זעהט רחל'ע אלץ איז דעם פרעמדען לאנד דאס בערגעל און די דריי ווינד-מיהלען, וועלכע איז איהר היים געווען, און צווישען וועלכע זי האט פערבראכט איהרע יונגע יאהרען...

די מוטער איז רחל'ען געשטארבען פריה — זי האט זי ניט געקענט — און דער פאָטער איז אוועק אין אן אנדער שטאָרט און האָט חתונה גע- האט און געמאכט זיך אַ נייע פאמיליע. זי האָט זיך אויפגעצויגען ביים זיידען אין די ווינד-מיהלען — דארט וואו די מאמע איז געשטארבען. זי געדענקט ווי פון חלום, אז דער זיידע, וואס האט זיך תמיד געקלאַנט אויף די פֿיס, האט זי דאך געהאלטען אויף די קראַנקע פֿיס די גאַנצע צייט ביים עסען, און זי האט געמוזט עסען מיט איהם פון איין טעלער ארויס — זיך אַ לעפעלע און דעם קינד אַ לעפעלע. און די באבע, וועלכע איז געווען אייפערזיכטיג אויפ'ן זיידען, וואס דאס קינד געהט גיכער צו איהם ווי צו איהר — האט זיך געהאלטען אין איין בייזערען ביים טיש: דו מאכסט קאליע דאס קינד... דאס קינד קען ניט עסען צוליעב דיר... דו צושטעכסט איהר דאס פנים מיט דיין בארד... און זי האט אזוי לאנג געברויעט, ביז דער זיידע האט געמוזט דאס קינד אראפזעצען פון דער קניע אויף איהר הויכען בענקעל. נאר קוים אין דאס קינד אראב פון זיידענ'ס קניען, האט די באבע עס באלד געכאַפט אויף איהרע קניען און געפרוואווט איהר געבען עסען פון איהר טעלער. דאָס קינד האָט אבער בעסער געוואלט זיין ביים זיידען, האט עס זיך צוואווייגט — און די באבע האט עס געמוזט אבלאזען מיט אַ געבייזער. האט זיך דער זיידע צולאכט:

— זעהסט דאך, יענטעלע, אז זי וויל זיין בעסער ביי מיר מיט א בארד, ווי ביי דיר אהן א בארד.

האט זיך די באבע צובייזערט, און זיך אנגערופען מיט פֿאַרוואורף: — פונקט אזוי ווי איהר מוטער. שרה'לע איז אויך געווען א קאַפֿ-ריזנע — זאל איהר טאכטער ניט זיין א קאַפּריזנע?

איז מיט אמאל אלעס שטיל געווארען ביים טיש. דער זיידע מיט דער באבע האבען זיך דערמאהנט אן זייער יונגער טאכטער שרה'לע, זייער איינציגע טאכטער, וואס זיי האבען אויסגעגעבען פאר'ן זשאכלי-נער רבי'נס זוהן, און וועלכע פוילט יונגעהייט אין דער ערד, האט זיך די באבע אנגעהויבען ווישען די אלטע אויגען מיט דער שירץ, אוועק-גערוקט דעם טעלער און שוין ניט געוואלט עסען.

איז דער זיידע צוגעגאנגען צו איהר און געקלאפט איהר מיט דער האַנד איבער'ן פלייצע און געזאגט:

— שא-שא, לאז זי רוהען אין ליכטיגען גן-עדן, דאס קינד האט זי אונז איבערגעלאזט.

האט רח'ל'ע דאן איהר מאמע געזעהן. רח'ל'ע האט געזעהן, ווי איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, אויסגעציערט אין זיידענס, מיט גרויסע בריליאנטענע רינגלאך אין די אויערען און מיט טייערע שנירלאך פערל אויפ'ן האלז דרעהט זיך ארום אין גרויסע, גרויסע סאלעס, אין די סאלעס איז אזוי ליכטיג, אז די אויגען ווערען פערבלענדעט פאר ליכטיגקייט. אין יעדער סאלע שטעהט א גרויסער געדעקטער טיש, מיט ווייסע צוועלען, מיט זילבערנע לייכטער, און גרויסע ליכט ברענען אין חנוכה-לייכטער — דאס איז דער גן עדן. און איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, דרעהט זיך ארום פון איין סאלע אין די צווייטע און בענשט די שבת-ליכט. קיינער איז אין די סאלעס ניטא. נור איהר מאמע אליין. מען האט זי דארט אריינגעזעצט, און זי ווארט דארט, די מאמע, אויף דער באבע'ן מיט דעם זיידע'ן, אויפ'ן פעטער, אויף איהר — זי ווארט שוין אזוי לאנג, יעדען אבענד ווארט זי אז מען זאל אהין קומען צו געהן. און קיינער קומט ניט צו דער מאמע. און זי פיהלט זיך נעבאך אזוי איינזאם אין דעם ליכטיגען גן עדן איינע אליין...

האט זיך רח'ל'ע אנגערופען :

— באבעשי, ווען וועלען מיר געהען צו דער מאמען אין גן עדן אריין?

— איבער הונדערט-און-צוואנציג יאהר, קינד לעבען, וועלען מיר אלע געהן צו דער מאמע אין גן-עדן אריין.

— איבער הונדערט-און-צוואנציג יאהר! א יאהר איז אזוי לאנג — פון איין פסח ביז צום צווייטען, און הונדערט יאהר איז אזוי פיעל, און אזוי לאנג צו ווארטען — און די מאמע וועט די גאנצע צייט זיין אליין — איז רח'ל'ע טרויעריג געווארען איבער דער מאמע'ס איינ-זאמקייט...

דעם זיידען האט זי שטענדיג ליעבער געהאט ווי דער באבען. א הויכער איז ער געווען און א בלייכער, מיט א מאנער געזיכט. די לאנגע ווייסע באָרד האָט פערשטעלט זיינע דארע באקען און זיין דינעם האלז, און שטענדיג איז ער געגאנגען אנגעטהאן אין ווייסע כאלאטען, אזוי אז די גוים האבען איהם גערופען „דער ווייסער איד“. אלע האבען פאר איהם דרד-ארץ געהאט, ווי א ביסעלע מורא. ווען ער איז געגאנגען איבער'ן וועג פון שטוב אין מיהל אריין, איז זיין ווייסען כאלאט, מיט

זיין לאנגע ווייסע בארד, האט זיין הויכע מאנערע געשטאלט א שרעק אנגעווארפען. אלע האבען אפגעטראטען איהם דעם וועג. און קוים פלענט ער אריינקומען אין די מיהלען, האבען אָנגעהויבען די פלינגלען זיך צו בעוועגען, און עס האט זיך געהערט דאָס רוישען פון ווינד אין די פלינגלען פון דער מיהל. איין פלינגלעל האט דעם אנדערען געיאגט, און א שטילער ווינד-געשפרעך איז אנגעגאנגען צווישען די פלינגלען, און אייבער די גרינע לאַנקע אויף דעם בערגעל, אויף וועלכען עס זיינען געשטאָנען די מיהלען, האבען זיך אנגעהויבען צו יאגען שאטענס, ווילדע שאטענס, מענשען מיט אבגעריסענע קעפ. איין שאטען איז דעם אנדערען נאכגעלאפען, נאכגעיאגט און דערגרייכט איהם, איז אריין אין איהם און האָט אויפגעגעסען אן אנדערען שאטען... און עס איז אזא אימה אָנגעפאלען צו זעהן ווי שאטענס יאגען זיך נאך די פלינגלען פון די מיהלען... און רחל'ע האט ליעב געהאט צו הערען דעם רעש פון ווינד צווישען די פלינגלען פון די מיהלען... קוים איז נאכט געווארען, איז דער זיידע אין דער מיהל אריין. עס האבען זיך באלד דערזעהן די צוויי ליכטלאך ארויסשימערען פון די מיהל-פענסטערלאך, און באלד האט זיך דער-הערט דאָס געוויין פון ווינד, ווי עס קלאגט ארויס פון די פלינגלען. טיילמאל האט זיך רחל'ען געדאכט, אז עמיץ ווער, א לעבעדיגע זאך, א פרוי צי א מידעל, האט זיך אנגעטשעפעט מיט איהרע לאנגע צעפ צוויי שעהן די פלינגלען פון מיהל, און דאָס קלאַגט אזוי ארויס פון די מיהל ארויס — וואס זי מוז זיך יאגען מיט די ווינד מיהלען, און די אלע שאטענס זיינען די טויטע פרויען, וואס קלאגען אזוי צווישען די מיהלען. און דאָס יאגט זיי דער זיידע אזוי, אז זיי זאלען די פלינגלען פון זיין מיהל יאגען.

און ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען פון מיהל האט זי מורא גע-האט פאר איהם... עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר מוטער איז אויך דאָרט צווישען די פלינגלען פון מיהל. און אז דער זיידע קומט אריין אין דער מיהל אריין, מוזען זיי יאגען די פלינגלען. זיי מוזען איהם זיין מעהל מאהלען — ער הייסט זיי, ער יאגט זיי, דורך דעם קלאגען זיי... און נאך מעהר האט זי מורא געהאט פאר איהר פֿעטער, איהר זיידענ'ס איינציגען זוהן, וועלכער האט געוואהנט אין שטאדט. א שוחט איז ער געווען אין שטאדט און א וואויל-לערנער, נור ער איז קראנק געווען. ער האט א שוואַכע ברוסט געהאט, פלענט ער אויף א גאנצען

זומער ארויסקומען אין די מיהלען. דער פעטער ברוד איז געווען א שווייגענדער, קיינמאל האט ער קיין ווארט ניט ארויסגערעדט, אזוי, אז מען האט געמיינט אז ער איז א שטומער. נור טהיילמאל פלעגט ער ענטפערען אויף א פראגע — איז דאס געווען אזא וואונדער, ווי א שטומער וואלט פלוצלינג אנגעהויבען צו רעדען... דער פעטער איז שטענדיג געגאנגען איינער אליין שפאצירען ווייט אוועק אין פעלד אריין און פלעגט צוריקקומען א טרויעריגער. און ער האט זיך אפט בע-האלטען אין זיין שטיבעל און פלעגט אבזיצען שעה'ן לאנג, אדער קוקען א פערמרה'שחורה'טער. פאר איהם האבען די באבע און דער זידע אויך מורא געהאט און זיי האבען צו איהם גערעדט זעהר עדעל, און די אידען פון שטאדט האבען איהם געהאלטען פאר א הייליגען. ווי אלע וואלטען געוואוסט אז ער וועט באלד שטארבען.

און טאקע איז ער באלד געשטארבען. ווען זי איז נאך געווען א חג קינד. ער איז אוועקגעגאנגען און איז שוין מעהר ניט צוריקגע-קומען. און רחל'ען האט זיך געדאכט, אז ער איז אהין געגאנגען צו דער מאמען אין די ליכטיגע סאלעס, איז גו-ערן אריין, און דער מאמען איז שוין ניט טרויעריג צו זיצען אליין...

דערנאך איז דער פאטער געקומען נאך איהר. זי געדענקט, אז זומער איז עס געווען, איינמאל ווען זי האט זיך געשפילט אויף דער לאנקע פאר די מיהלען און אבגעריסען געלע גאלד-בלומען, האט זי די באבע אין שטוב אריינגערופען. ביים טיש איז געזעסען א איד, א פרעמדער איד, אין א סאמעטען היטעל, מיט א שאל אויפ'ן האלז, און די באבע האט זי צוגעפיהרט צום פרעמדען אידען און האט איהר געזאגט: — רחל'ע, דאס איז דיין טאטע. ער איז געקומען דרך אהיים געה-מען.

דער איד האט געוואלט זי אויף די הענד געהמען, האט זי זיך צור-וויינט, בעהאלטען זיך ביי דער באבען אונטער'ן פארטורד, און געוויינט מיט ווערטער:

— איד וויל ניט קיין פרעמדען טאטען...

איז דער פרעמדער איד אוועקגעפאהרען און איז שוין קיינמאל מעהר ניט צוריקגעקומען. און פון דענסטמאל אז האט זי איהר פאטער ניט

געזעהן. א, ווי זי וואָלט איהם היינט געוואָלט זעהן. ווי זי וואָלט היינט געוואָלט וויסען, וואו דער איד געפינט זיך, וועלכער האט אזעלכע צוויי שווארצע אויגען ווי זי; וועלכער האט איהר מוטער געקענט, און איז מיט איהר משפחה, איהר פאטער. פאר וואס האט זי ניט געוואלט געהן צו איהם? אפשר וואלט איהר לעבען אנדערש געווען?

נור פון דענסטמאל אן האט זי איהר פאטער ניט געזעהן. זי איז איבערגעבליבען ביים זיידען און דער באבען, זיך אויפגעצויגען צווישען די שאטענס פון די מיהלען; ווינטער, ווען דער שנעע איז אנגעפאלען און די מיהלען זיינען שמעהן געבליבען, איז זי אין איינעם מיט'ן זיידען און דער באבען געבליבען איינגעשלאָסען אין שטיבעל; אין פריהלינג, ווען פריהלינגס-ווינדען האָבען אָנגעהויבען צו בלאָזען און דער זיידע איז געגאנגען גען אין מיהל אריין, האָט זי זיך אָנגעהויבען איינצוהערען צום געזאנג פון ווינד צווישען די פליגלען פון די מיהלען. אזוי האָט זי אָבעלעכט איהרע קינדערשע יאהרען צווישען באבען און זיידען. די באבע מיט דעם זיידען זיינען אפט ברוגן געווען. ניט גערעדט צווישען זיך, און אז זיי האבען זיך געזעצט צום עסען ביים טיש, איז רחל'ע געווען זייער פאר-מיטלער.

— רחל'ע, זאָג דער באבען, אז דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבעלאך אויף מיטאג.

— באבע, דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבע-לאך אויף מיטאג, — האָט רחל'ע איבערגעגעבען נאַכאַמאָל דעם זיידע'ס ווערטער, פונקט אזוי ווי דערפאר וואס זיי זיינען ברוגן קען די באבע ניט הערען דעם זיידענס ווערטער.

— רחל'ע, זאג דעם זיידען: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען. — האט די באבע אבגעענטפערט.

— זיידע די באבע זאגט: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען. — האט רחל'ע איבערגע'חזר'ט דער באבע'ס ווערטער. און די אלטע זיינען אזוי לאנג ברוגן געווען, ביז רחל'ע האט איינעם צום אנדערען צוגעשטופט און זיי איבערגעבעטען.

נור היינט, ווען רחל'ע זיצט אין איהר קליין שטיבעל, אויף א הוי-בען שמאק און קוקט אראב אויף די פרעמדע גרויסע שמאדט, אין וועל-כער זי איז פערווארפען געווארען מיט טויזענדע אנדערע, ראכט זיך

איהר, אז דאָס אלעס — איהר יונגער, איהר קינדהייט איז שוין לאנג צוריק געווען. ווי דאָס וואָלט זיך געווען געטראָפּען מיט איהר ניט אויף דער וועלט, נור אין יענעם לעבען...

2.

פרייהלינגס ווינדען.

עס איז געווען אַ לאַנגער, לאַנגער ווינטער. מען האָט געמיינט אז ער וועט זיך קיינמאָל שוין נישט ענדיגען. שטענדיג איז געלעגען דער שנעע אויף די פעלדער. וואו מען האָט זיך געקעהרט איז געווען שנעע. דער טייך איז געווען פּערפּראַהרען. די מיהלען זיינען גע- שטאַנען, קיין וואַגען האָט זיך נישט געוויזען. עס איז אַנגעקומען פורים — עס האָט שוין געהאַלטען פאַר פּסח. נאָך שנעע, שנעע און שנעע — און מיט אַמאָל איז דאָס אלעס נישט געוואָרען. קיינער ווייסט ניש ווי אזוי דאָס איז געשעהן — עפעס האָט אַנגעהויבען צו בלאָזען אַ ווינטעל, און אַלט בעקאנט ווינטעל, וואָס אז מען דערפיהלט עס, דערמאָהנט מען זיך, אז עס האָט שוין אַמאָל אַ לאַנגע צייט צוריק גע- בלאָזען, ווען מען איז נאָך אַ קינד געווען.

און דאָס ווינטעל האָט אַראַבגעבלאָזען די ווייסע שנעען פון די פעלדער אַראַב. דער שנעע איז צוטאַפעט געוואָרען, צורונען, פּערשוואונד- דען און מיט אַמאָל האָבען זיך אַנגעהויבען צו ווייזען גאַנצע שטיקער שוואַרצע ערד, וואָס האָבען אַנגעהויבען אַרויסצוקריכען פון שנעע אַרויס, און אז מען האָט דערזעהן די שוואַרצע ערד איז אַזאַ פּרייד געווען ווי מען וואָלט בעגעגענט צוריק אַן אַלמען גוטען פּריינד, וואָס איז געווען אַב- געשטאַרבען און צוריק לעבעדיג געוואָרען. מיט אַמאָל איז אויך דאָס אייז פּערשוואונדען און דאָס וואַסער אין טייך איז פּרישער געוואָרען, קלעה- דער און מעהר שטראַמדיגער, ווי עס וואָלט גאָר אַ נייע וואַסער גע- וועזען, ערשט פון גאָט בעשאַפּען.

און די פּויערשע וועגען האָבען אַנגעהויבען צו קומען צו די מיהלען מיט די לעצטע ביסעל ווייצען, דאָס לעצטע ביסעל ברויט אויסצומאַה- לען, אז עס זאָל סטייען ביז צום נייעם שניט. דער זידע איז געווען

זעהר פערנומען אין די מיהלען. א גאנצען טאג און א גאנצע נאכט האָבען זי די פליעגלען געהאלטען אין איין דרעהען. און אלץ שנעלער האָבען זיך די פליעגלען פון די מיהלען געדרעהט, וואָס פרייער די וועלט איז געוואָרען, און וואָס ליכטיגער עס איז פאר די אויגען געוואָרען....

אין די טעג פאר פרייהלינג פלעגט רחל'ע, דעם מילנער'ס אייניקעל, ארומגעהן איבער די אויפגעוואכטע פעלדער און איינהערען זיך צום גערויש פון דעם פרייהלינג-ווינד וואָס האָט געיאָגט איבער דער וועלט. דער ווינד וואָס האָט אראַבגעטרייסעלט דעם לעצטען שנעע פון די צווייגען אראַב, און אויפגעוועקט די שוואַרצע בוימער און אויס-געצויגען זייערע ארעמס, און שטאַרק געמאַכט די רעהרעלאַך פון די פאר-אי-יאָהריגע קשאַקעס און גרינסען, האָט אויך דורכגעבלאָזען דורך רחל'עס קערפער, די האָאַר איהר צופלאַטשעט, פערשיט איבער איהר קערפער, און מיט די ערשראַקענע גרויסע שוואַרצע אויגען — גאָר ניט מעהר אין איהר פנים, גאָר אויגען — איז זי ארומגעגאנגען איבער די פעלדער אַ פער'חלוּם'טע און זי האָט געוויינט. דער ווינד האָט געיאָגט די גרויסע פיעלע טרעהרען וואָס זיינען געפאלען ווי דורכזיכטיגע פע-ריל פון איהרע פולע גרויסע אויגען איבער איהר פנים.

איבער וואָס האָט זי געוויינט? איבער אלעס האָט זי געוויינט, איבער דעם, וואָס זי איז שוין אלט פופצעהן יאָהר און ווייס נאָך ניט ווינדר יאָגט אזוי איבער די פעלדער, איבער די בוימער און זאָגט אַז, אַז דער פרייהלינג געהט און זי איז נאָך נישט גרייט צום פרייה-לינג. איבער דעם, וואָס איהר מוטער זיצט איינע אליין אין גן-ערדן, איבער דעם וואָס דער זיידע ווערט וואָס אמאל אלץ דינער... דיי-נער... אַז גלייך וועט איהם דער ווינד כאַפען אין איינעם מיט די פליעגלען פון דעם מיהל און אוועקטראַגען... זי האָט געוויינט און אַבגעשטעלט זיך אין מיטען פעלד, און געזעהן ווי דער שנעע טאַפיעט און לאָזט זיך אראַב איבער די ברעגעס אין טייכעל אריין, און די שטראַמען שלעפען איהם ווייט אוועק איבער'ן לאַנד.

זי האָט געוויינט נישט וויסענדיג אליין פאר וואָס, און עפעס איז איהר געוואָרען ווי זי וואַלט געביינקט פליעגלען צו קריגען. זי וואַלט געוואַלט פליעגלען האָבען און אויפהויבען זיך אין דער הויך צום

בלאָיען הימטעל און פליהען איבער דער וועלט און זי האָט געוויינט פאר וואָס יעדעס פויגעלע קען פליהען און זי האָט קיין פליעגלען ניט.

דערנאָך האָט זי געוואָלט וויסען, ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין, איז זי אהיים געגאנגען און גענומען אַ קייבעריל און איז אריין צו די היהנער אין קאמער אריין, און אריינגעלעגט אויער אין קייבעריל מיט א יונגע פעטע הוהן און איז אוועקגעגאנגען צו די אנטאָשע די כשוף־מאכערין, וואָס זיצט אין עק דאָרף, אז די אנטאָשע, די כשוף־מאכערין, זאָל איהר זאָגען, וואָס פון איהר וועט דער סוף זיין, און ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין.

די אנטאָשע האָט צוגענומען פון איהר די הוהן מיט די אויער און האָט איהר געהייסען קוקען איז אַ שפּיגעלע אריין, אין וועלכער עס זאָל זיך ווייזען דאָס געזיכט פון איהר „בעשערטען“. אין שפּיע־געלע האָט זי קיינעם ניט געזעהן א חוץ איהרע גרויסע, ערשראָקענע אויגען — נאָר דאָך האָט זי געזעהן איהר „בעשערטען“. זי האָט איהם שטענדיג געזעהן. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אַ יונגען און שטאַרקען, וועלכער וואַנדערט איבער דער וועלט און זוכט זי. און טהיילמאָל האָט זי זיך פאָרגעשטעלט איהם אַלס אַ שוואַכען און קראַנקען, מיט סוכאָטע און הוסט שטענדיג, אז קיינער זאָל ניט וויסען, אז ער איז אזוי שעהן און יונג. נאָר זי איינע אליין ווייסט עס. און ווייסט אויך, אז ער געהט איבער דער וועלט ארום צו געפינען וואָס די מענ־שען האָבען פערלאָרען. און ער וועט עס געפינען, און ער וועט עס צו־ריק ברענגען די מענשען. און דאן וועט ער מיט אַמאָל געזונד און יונג ווערען, און ער וועט זיך געבען צו דערקענען אַלס איהר חתן.

און ווען זי האָט געקלעהרט וועגען איהם, האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעל פון שטוב, אָדער זי איז געגאנגען איינע אליין אין פעלד ארויס, ווייט אוועק און געווארט אויף איהם, און טהיילמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אז אַט געהט ער, איהר „בעשערטער“, אַט הערט זי זיינע טריט איבער דער פייכטער ערד — און איהר האַרץ האָט אָנגעהויבען צו ציטערען... און זי האָט געווארט...

און שטענדיג איז געקומען דאָס געשטאַלט צו איהר ווען די פריה־לינגס ווינדען האָבען אָנגעהויבען צו בלאָזען איבער דער וועלט. דענסט־מאָל האָט זי מעהר געווארט אויף איהם ווי אַן אנדערס מאָל, און זי האָט

אזוי לאנג געווארט אויף דער געהיימיספולער געשטאלט בין אמאל
איז ער געקומען...

דאס איז געווען אין אַ פסח צייט. טאקע דער פסח פון דעם
לאנגען, לאנגען ווינטער. די באַבע האָט שוין ניט געלעבט. זי איז
אוועקגעגאנגען אַ שטילע פון דער וועלט און קיינער פון זיי האָט זיך
דעריבער נישט געוואונדערט. זי איז איבערגעבליבען מיט'ן זיידען.
דער זיידע איז וואָס אַמאָל דינער געוואָרען, וואָס עלטער ער איז גע-
וואָרען, זיין לייב איז איינגעשרומפפּענער געוואָרען, אלץ דארער זיינען
זיינע הענד געוואָרען, אלץ איינגעצויגענער איז דער גאַרנעל געוואָרען,
נור די אויגען זיינען איהם גרעסער געוואָרען, און דאָס גאנצע פנים איז
אויגען געווען... און שווייגענדיג איז ער געוואָרען ווי דער פער-
שטאַרבּענער פעטער. אַ גאַנצען טאָג איז ער געווען איינגעשלאָסען
אין זיינע ווינד מיהלען, כאַטש קיין ווינד איז נישט געווען און די
פליעגלען זיינען שטיל געשטאַנען, ווייל דער שנעע האָט אלעס צוגע-
דעקט. אין אבענד איז ער אהיים געקומען, אין שטיבעל אריין און זיך
אוועקגעזעצט און געקוקט פון דער ווייטען אין דרויסען אריין. זי איז
געזעסען אין אַ צווייטען ווינקעל און האָט געשוויגען. אזוי האָבען זיי
אַנגעלעבט אַ גאַנצען ווינטער אין שווייגען... בין עס איז געקומען
דער פאַר-פסח. ווען די גוים האָבען זיך מיט אַמאָל געלאָזט מיט די
זעקלאַך ווייץ צו די מיהלען און דער זיידע איז אַ גאַנצע טאָג און אַ
גאַנצע נאַכט געזעסען אין דער מיהל און געיאָגט ווי די מכשפות זיינע
פליעגלען. דערווייל איז אלעס פערטיג געוואָרען צום זומער. דער
שנעע איז אוועק און די ערד האָט זיך בעפרייט און שוואַרץ געווען אין
גאַנצען. גרויסע שטיקער אַנגעוואשענע גרינס האָבען זיך גענומען בע-
וויזען איבער דער ערד, און די בוימער זיינען אַנגעצוואָגען געוואָרען,
זייערע צווייגען — ווי מען וואָלט זיי אויסגעקעמט, אויסגערייניגט און
צוטהיילט. די קשאקעס האָט דער ווינד דורכגעבלאָזען און אַנגעטריי-
סעלט פון זיי דעם ווינטערדיגען געמויזעכטס. גרויסע שטיקער שוואַרצע
ערד זיינען געלעגען פריי און האָבען נור געווארט אויף אַ האַנד, וואָס
זאָל זיי קומען בעארבייטען. ווען עס איז געקומען דער פסח איז
אלעס שוין געווען אויפגעראמט צום יום-טוב. די גאַנצע וועלט איז
פערטיג געווען, נאָר ניט זיי. קיינער האָט ניט אָנגעגרייט פסח, האָט
דער זיידע גענומען און האָט פערשלאָסען די ווינד-מיהלען אויף פסח,

איבערגעלאזט די פעלדער, דעם וואלד און די קשאקעס, אז זיי זאלען זיך אָנגריימען צום פריהלינג אָהן איהם, און ער איז געפאָהרען מיט רחל'ען אויף גאנצע אכט טעג פסח אין שטאָרט אריין. דאָרט האָבען זיי געוואָהנט ביי דער מומע הינדע־לאה, דעם זיידען'ס א שוועסטער, די נגיד'סטע פון דער שטאָרט, און דאָרט האָט זי זיך חול המועד פסח בעגעגענט מיט איהר „בעשערטען“, וועגען וועלכען זי האָט אזוי לאנג געטרוימט אין דרויסען, אויף די פעלדער, אז ער וועט קומען און וועט דער וועלט צוריק געבען דאָס, וואָס זי האָט פערלאָרען.

.3

א פארצייטיגע שטוב.

די מומע הינדע־לאה האָט געוואָהנט אין דער שטאָרט אין אלטען הויז, אין וועלכען דער זיידע איז געבוירען און אויפגעצויגען געווארען. עס איז געווען דאָס אלטע הויז פון די לענטשיצקים, אין לענטשיץ, און דרינען האָבען זיך נאָך געפונען די מעבעל פון מלך סאַבעצקי, — די ברייט־בייכיגע זאָפּע מיט גרינעם צייג בעשלאָגען, די הויכע פאָטער־שטוהל און דער שווערער קאמאָד מיט די בראַנזאָווע זאוועסעס, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויסגעשטעלט די „מערקווירדיגקייטען“ פון דער משפּחה: די מייזנער פארצעלאַן, קאפּע־טאַצען מיט דעם הימלי־שען טיעפען בלאַען, מיט די גאלדענע בעשלעג, וועלכע האָט ארומ־געהאלזט דעם אויסגעאיידעלטען ראַנד פון טאַץ; די גאלדענע פאָד־קאָווע וואָס אָן אלטער זיידע האָט אַמאָל געזאַלט געפינען אויפ'ן וועג; (די גאלדענע פאָדקאָווע האָט געזאַלט קומען פון'ם מלד'ס א פּערד); די רויטע גלעזערנע געשניטענע קארוויאנקע, אין וועלכער די מומע האָט א קווייט אנגעשטעלט מיט אזעלכע מיני קרייטעכצער, וועלכע האָבען געהאַלפּען פון בוי־דוועהטאַג; די פּערטריקענטע מאַהן־קעפּלאַך, וועלכע זיינען געהאנגען ווי א פּערטריקענטער בוקעט איבער דעם קא־מאָד. אין מיטען פון די אלע מערקווירדיגקייטען איז געשטאַנען אונז טער א גלאַז דער מומע'ס מירטען־קראַנץ, וואָס זי האָט געטראָגען צו דער חופּה. דער מירטען־קראַנץ, דער עדות איבער דעם מוהמע'ס אונשולד, האָט געבילדעט דעם מיטעל־פּונקט פון די אלע „מערקווירדיגקייטען“. און נעבען איהם איז געשטאַנען די פּאַטאַגראַפיע פון חתן־כלת־פּאַר.

דער פעטער אין א לאנגע קאפאטקעלע מיט א קליין דייטש קאפעלושעל, און די מוהמע אין א ברייט קרינאלין קלייד, מיט א קאלישער שפיצען קראגענדעל און א ברעסלויער זידען שאַלעכעל, און נעבען דעם איז געשטאנען די פאָטאָגראפיע פון איהר איינציגען זוהן שמואל, וועלכער איז אראָבגעפאָהרען קיין אמעריקא — האָט געשיקט איין פאָטאָגראפיע מיט א בריעה און איז ווי אין וואסער אריין. אין שטוב דערמאָהנט מען איהם ווי א טויטען. פון באלקען אראָב איז געהאנגען דער קריסטאל-געטלויפענער הענג-לייכטער, וועלכער האָט מיט זיינע גלעזערנע טראָל-דען אָבגעשלאָגען מיט א ברייליאַנטען ליכט אויף די שטוב-זאכען. אזוי איז געשטאנען די „סאלע“ אָבגעשלאָסען א גאנץ יאָהר מיט אלע איהרע „מערקווירדיגקייטען“. קיינער איז אין איהר ניט אריינגעקומען און קיינער האָט וועגען איהר ניט געדענקט.

די מוהמע מיט דעם פעטער האָבען דאָס גאנצע לעבען אָבגעלעבט אין געוועלבעל, אין וועלכען זיי האָבען פערקויפט אלטען פראנצויזישען ריפס. דאָרט, נעבען געוועלבעל, האָבען זיי געהאט א קליין שטיבעל, א קאמערעל, און דאָרט אין דער קאמערעל, וואָס איז געווען בעלענט מיט שאַכטלען און שאַכטעלעך, האָבען זיי געהאט שמעהן א קליין נאפט מאשינדעל. דאָס נאפט-מאשינדעל האָט געהאט א קאפּריו, אז עס האָט געוואָלט האָט עס געברענט, געהייצט דאָס קאמערעל מיט דאָס געוועלבעל, אָבגעקאָכט אין א פאָר מינוט דעם גרויסען מעשענעם טשיי-ניק מיט וואסער, אָבגעקאָכט א יאיכעל. מיט איין וואָרט, אז דאָס נאפט-מאשינדעל איז געווען גוט, האָט עס אלעס געטהאָן, וואָס מען האָט נור געוואָלט פון איהר. און אז עס האָט נישט געוואָלט, האָט נישט געהאַלפּען קיין גאנץ קעסטעלע שוועבעלאך. עס האָט ניט גע-ברענט. עס איז ניט געווען דאָריבער קיין געזעץ, קיין קראפט.

אויף דעם מאשינדעל מיט'ן קאפּריו האָט די מוהמע געקאָכט א נאנצע וואָך עסען, און ארום דעם מאשינדעל האָט זיך א גאנצער טאָג נעקליבען אין דער פינסטערער קאמער די אינטעליגענץ און די משכילים פון שטאָרט. דאָרט, ארום דעם מאשינדעל האָט מען אויסגעשפּיעלט די אינטערעסאנטסטע פארטייעס שאך. דאָרט איז געוואָרען בערעדט, בעארבייט און בעפלאַנעוועט די גאנצע פאָליטיק פון דער שטאָרט. דאָרט האָט מען א רב אָנגעשטעלט און א רב אראָבגעוואָרפען. דאָרט האָט א חזן געקראָגען א שטימע און דאָרט האָט ער זיין שטימע פערלאָ-

רען. און ניט נור בלויז קהל'שע זאכען זיינען דאָרט בעשטימט געוואָרן רען. דאָרט זיינען ענטשיידענע געוואָרען די מזלות פון מלכות. מלכים האָבען געציטערט און טראָהנען האָבען זיך געטרייסעלט אין דער קאמער פון אלטען ריפס, ביים פעטער יואל, ביים רויכערדיגען נאפט-מאשינע דעל, וואָס ווען עס האָט געוואָלט האָט עס געגעבען פון זיך פייער און הייצונג, און ווען עס האָט געוואָלט האָט עס זיך איינגעשפארט און פאר קיין שום געלד נישט נאָכגעגעבען.

פסח צום סדר האָט די מוהמע אויפגעפענט די טהיר פון איהר סאלע. דעם פסח'דיגען סדר האָט מען געפראוועט אין סאלע און דאָס הסיב בעט איז געוואָרען אויפגעבעט אויף די ברייט-בייכיגע גרין-בעי שלאָגענע זאָפע. ווי אין חלום זעהט היינט רחל'ע יענעם סדר, ווען דער פעטער איז געזעסן מיט'ן געהעפטענעם פיער-עקיגען סאמעטענעם קאי פעל אויפ'ן הסיב בעט און געזאָגט די הגדה. דער פעטער, וועלכער איז געווען א איד אַ משביל, אַ חכם, אַ געלעהרטער, האָט געהאלטען אין איין ברוגז'ן זיך אויף דער משפחה, און מעהרסטען אויפ'ן זיידען, וואָס ער האט זיך משרד געווען מיט אידען, דארפס-לייט, און זיין קענטניש פלעגט ער ארויסווייזען ביים זאָגען די הגדה. ער האָט ליעב געהאט צו זאָגען די הגדה הויך, מיט אַ נגון, אויסדריקענדיג דעם „דקדוק“ פון יעדען וואָרט, ווי ער וואָלט געוואָלט דערמיט צו פערשטעהן געבען זיין ווייב'ס משפחה, דעם שוואָגער דעם מילנער: „זעהט, וואָס פאר אַ שידוך איהר האָט געטהאָן“.

דער שוואָגער, דער מילנער, רחל'עס זיידע, איז דוקא געזעסען ביים סדר ווי א פרעמדער, און געוואָלט פלינק איבערכאפען די הגדה — איז ער פאָראויס געלאָפען און אויסגעכאפט דעם פעטער. אָבער תמיד האָט דער פעטער געהאט איהם וואָס צו פערריכטען אין דער עברי ניט „לפי'כך“ נור „לפי'כך“ מיט'ן שארפען „אַ“. און אז דער זיידע האָט געהערט, אז דער שוואָגער פערריכט איהם די עברי, איז ער ביז געוואָרען און דוקא זיך איינגעשפארט און געשריען „לפי'כך“. ווי דער רבי האָט מיך געלערענט, און שוין ניט געוואָלט ווארטען אויפ'ן שוואָגער'ס „דקדוק“, פאָראויס געלאָפען מיט דער הגדה און דער פעטער האָט דוקא איינגעהאלטען, אויסגעזונגען און אויסגע'נגון'ט יעדעם וואָרט אזוי, אז צווישען פעטער מיט'ן זיידען איז אָנגעגאנגען אַ שטיי-לעך ברוגז דורך דער גאנצער צייט פון דער הגדה, ביז די מוהמע לאה'לע

האט זיך אריינגעמישט און דערלאנגט די אבגעשיילטע אויער אין זאלץ-וואסער. אויער אין זאלץ-וואסער האבען זיי ביידע ליעב געהאט, אי דער זיידע אי דער פעטער, האָבען זיי זיך ביידע איבערגעבעטען.

דאָרטען טאָקע, ביים פעטער, האָט זיך רחל'ע בעקענט צום ערשטען מאָל מיט מאיראָוויטש'ען, מיט דעם ליטווישען לעהרער, וואָס האָט זיך אַרומגעדרעהט אן איינזאמער אין פּוילישען שטעדטעל און פלעגט פאר לאַנגווייליגקייט אמאָל אריינקומען צום אלטען ריפּסענעם סוחר, צו ר' יואל ווידאווסקי אין דער קאמער אריין, אמאל שפּיעלען מיט ר' יואל'ן א שאַך און אמאָל א שמועס טהאָן מיט איהם וועגען אַ פּסוק אין תנ"ך, ווי דער מלכ"ם טייטשט איהם אויס, פון וועלכען ר' יואל ווידאווסקי איז געווען א גרויסער אנהענגער.

אין די יום-טוב'דיגע טעג פלעגט זיך די קאמער אריבערטראָגען צו דער מוהמע אין סאלע אריין, און דאָרט, אויף די ברייט-בייכיגע זאָפּע, אין די גרינ-בעשלאָגענע פּאַטער-שטוהלען, ביי אַ גלעזעל גוטען ווישניאק, וועלכען דער פעטער אליין האָט ליעב געהאַט אַנצושטעלען, און אָבעבען זיך מיט דעם אַ גאַנצען יאָהר — זיינען אריבערגעטראָגען געוואָרען די אלע געשפרעכען פון קאמער, וועגען אַ פּסוק אין תנ"ך, ווי עס טייטשט איהם אויס דער אבן עזרא אָדער דער מלכ"ם, וועגען סמאָלענסקי'ן און מאפּו'ן, וועגען רב מיט'ן חזן, וועגען קיסר פראַנץ-יאָ זעף און די קעניגין וויקטאָריאַ, וועגען ביסמאַרק'ען און דיוראַעלי. נור די אלע געשפרעכען האָבען יום-טוב, אין די טיעפע פּאַטער-שטוהלען, ביי דער גוטער גלעזעל ווישניאק, געטראָגען גאָר אן אנדערען גלאַנץ, אַ יום-טוב'דיגען, אַ פּסח'דיגען, אזוי ווי עס איז געווען דער חילוק צווישען דער טרוקענער גלעזעל טהעע, וואָס דאָס נאַפּט-מאַשינדעל האָט מיט זיין גוטען ווילען פון זיך ארויסגעגעבען אין קאמער און צווישען דער גוטער גלעזעל ווישניאק, וואָס דער פעטער האָט עס אליין אָנגעשטעלט און האָט געהאַלטען אַ גאַנץ יאָהר אין אַנגיסען אַקוויט אויף די פּער-טריקענטע, איינגעזויערטע קאַרשען...

צווישען די געסט ביים פעטער פּסח צום ווישניאק האָט זיך אויך געפונען דער ליטווישער לעהרער מאיראָוויטש. אַ יונגער מאַן נאָך גע-ווען, אַ יאָהר צוואַנציג — איין און צוואַנציג, אַ בלייכער, אַ קראַנקער, מיט אַ פּערשטויבט קאַפּעלשעל, אין אַ גומענעם געלען קראַגען, ווייל מען דאַרף איהם ניט געבען וואשען, נור מען ווישט איהם איבער מיט

א שוועמעל, א שווארצען אָבגעטראָגענעם פרינץ אלבערט, וועלכער האָט זיך געלעגט ווי אַ בלעך אויף די איינגעפאלענע ברוסט, מיט אַ פאָר אויסגעריבענע, האלב פון בלאַטע אויפגעגעסענע, הויזען, מיט אויסגע־דרעהטע קאמאשען — האָט זיך דאָס אומגעדריעהט אין שטאָרט ווי אַ ווילד פּרעמדער. אלע האָבען געקוקט דאָרויף מיט חשד, מיט אַ ביסעל מורא, כאַטש געוואוסט האָט מען, אז לערנען קען דער ליטוואק בעסער פון רב, שרייבען בעסער פון מאַגיסטראַט שרייבער, העברעאיש בעסער פון דעם תנ"ך מלמד און רוסיש בעסער פון דעם שטאָרט־גאַראַדאָוואַי. אלע האָבען דערפאר מורא געהאט: דער מלמד, אז ער זאָל די קינדער ניט פּערהערען אין תנ"ך; דער רב, אז ער זאָל ניט אַ שמועס מאַכען מיט איהם אין לערנען, און אלע האָבען איהם פיינט געהאט, ווייל ער איז אַ פּרעמדער און האָט ניט קיין גראַשען ביי דער נשמה און האַלט ניט פון דעם וואָס ער קען. און אלע האָבען דאָס געלעכטער געמאַכט פון דעם „ליטוואק" וואָס מיט זיין גאַנץ לערנען און קענען שטאַרבט ער דריי מאָל אין טאָג פאר אַ שטיקעל ברויט, און קיינער האָט איהם ניט געגלויבט און גע'סוד'עט זיך אין די אויערען, אז ער איז שוין גאָר גע'שמד'ט, אז ער טראָגט אַ צלם אויפ'ן האַרץ, און געקומען איז ער די שטאָרט־מיידלאַך צו פּערפיהרען און די בית־המדרש בחורים אָבצו'־שמד'ען.

זיי זיינען געקומען צו געהן צו אונז, אין די פּערוואַרפענע פּוילישע שטעדטלאַך די ערשטע ליטוואקעס, ווי די ערשטע פּוילעל אין פריהלינג, און האָבען עפּעס אונז מיטגעבראַכט. מיט דעם יונגען מאַן אַ וואָרט אויסגערעדט: אַן אנדערען אַ ביכעל געבאַרגט צום לעזען; אַ דריי טען אַ לעקציע אין רוסיש געגעבען און אַ פיערטען אַ קאַפיטעל „איוב" פּערטייטשט, און גאָר נישט האָט דאָס געדאַרפּט, נור אַ שטיקעל ברויט מיט אַ טרוקען שטיקעל קעז צו לעבען.. געדולדיג האָבען זיי פּערטראָגען די איינזאַמקייט און די פּעראַכטונג מיט וועלכער די פּוילישע אירען האָבען זיי בעצאָהלט. און טויט־עהרליך זייער מיסיע אויסגעפיהרט אויפצוקלעהרען די פּוילישע אירען...

פון די ערשטע ליטוואקעס אין די פּוילישע שטעדטלאַך אין אויך מאיראַוויטש געווען. קיינער האָט נישט געוואוסט פון וואַנען עס האָט זיך גענומען דער ליטוואק מיט די איינגעפאלענע באקען און מיט דעם הוילען הוסט פון די לונגען. צי האָט ער אַ פאַטער, צי האָט ער אַ היים...

אין דער וואַכען און יום־טוב אין איין איינגעטוהעכטס גענאנגען. און שטענדיג זיך מיט ביכלאך ארומגעשלעפט. צוערשט אין בית־המדרש אויף דער הארטער באנק געשלאָפען. דערנאָך האָט דאָס אָנגעהויבען צו געבען לעקציעס פאר נאכט־לעגערס און מיטאָגס, און קיינער האָט איהם ניט אין קיין שטוב פערבעטען. דאָס גאנצע שטערטעל האָט געלאַכט אויס איהם. אויס זיין געלען אייביגען קראַנען, אויס זיין פערשטויבט קאפּעלושעל, און אַ נאָמען האָט מען איהם געגעבען „דער ליטווישער מלך אביון“. און דאָס האָט אויסגעהערט דעם שפּאַט הינד־טער זיך און פּערטראַגען געדולדיג די פּעראַכטענדע בליקען און ווייטער זיין ארבייט געטהאָן, און האָט זיך אביסעל פּערוויילט בלויז ביי דעם איינציגען בעקאנטען, רחל'ס פעטער, צו וועלכען ער איז געקומען אין קאמער אריין, א גלעזעל טהעע טרינקען, א רעד טהאָן וועגען דקדוק אין די וואַכעדיגע טעג.

און ביים פעטער האָט רחל'ע זיך בעקענט מיט איהם. וואָס האָט עס איהר געצויגען צו איהם באלד פון ערשטען מאָל וואָס זי האָט איהם געזעהן? איז עס געווען דאָס בילד וואָס זי האָט זיך פּאַרגעשטעלט, אז איהר „בעשעהרטער“ און „אויסערוועהלטער“ וועט ניט זיין קיין געוועהנליכער יונגער מאַן, נור עפעס אַן אויסערגעוועהנליכער, אַ קראַנ־קער, אזעלכער, וועלכען אלע וועלען פּעראַכטען, ער וועט אליין שטעהן אין דער וועלט און וועט עפעס טראַגען אין זיין ברוסט א רייכקייט פאר דער וועלט?

דאָס ערשטע מאָל, ווען זי האָט איהם דערזעהן, האָט זיך איהר גע־דאַכט, אז דאָס איז ער — אזוי האָט זיך איהר געדאַכט אויף יעדען אויסערגעוועהנליכען יונגען מאַן וואָס זי האָט בעגע־גענט. נור דא האבען איהר צוגעצויגען זיינע אויגען. די אויגען פון דעם פּערלאָזטען, איינזאמען „ליטוואַק“ זיינען געווען שטילע, נור תמיד בעטרעהרטע, ניט קיין אויסגעוויינטע טרעהרען און דאָס ערנסטע שמיר־כעלע האָט פּעקרימט זיין אויבערשטע בעוואַקסענע ליפּ. און אז זי האָט געזעהן דעם ערנסט, וואָס דריקט זיך אויס פון זיין פנים, האָט זיך איהר געדאַכט, אז אַ גרויס געהיימנים בעהאַלט דער יונגער מאַן אין זיך, א געהיימנים, וואָס לעזט דאָס רעטהעזעל פון דער וועלט. און ער ווייס אלעס, און דאָס איז דאָס אינערליכער גליק וואָס בעלעבט איהם. דורך דעם אַרט איהם ניט וואָס אלע פּעראַכטען איהם און לאַכען איהם

אויס. און זי האָט געוואָלט וויסען דאָס געהיימניס וואָס מאַכט איהם גליקליך. זי האָט געוואָלט זיין דערינען. עס האָט זיך איהר געדאכט, אז ער קען איהר זאָגען אלעס, וואָס זי האָט צו טהאָן, ער קען איהר אָנווייזען דעם וועג און צו איהם בעדארף זי געהן, ביי איהם בעדארף זי זיך לערנען.

זי האָט איהם אָנגעהויבען צו פּערהערליכען. אז זי האָט איהם ניט געזעהן, האָט זיך איהר פּאנטאזיע איבער איהם צושפּיעלט, און זי האָט זיך איהם פּאָרגעשטעלט פאר א מענשען, וואָס איז געקומען דאָ אהער, אין דער פּוילישער שטעדטעל, פון אז אנדער וועלט, פון א שעה-נערע און א בעסערע, וועלכע איז זעהר ווייט פון דאנען. זי ליגט אין דער ווייטער נאכט, פון וואנען ער קומט צו געהן. זי האָט זיך איהם פּאָרגעשטעלט אלס דעם שעהנסטען יונגען מאן. אין איהרע אויגען האָט זיך אָבגעשפּיענעלט זיין געזיכט אין א גייסטיגען גלאַנץ, וואָס קיינער זעהט עס ניט, ווי א קראַנקע בלום אזוי האַבען אויסגעזעהן זיינע פּערקרימטע ליפּען ביי איהר, און די בעטרעהרטע אויגען זיינע, ווי זיי וואָלטען געזעהן עפעס אנדערש און מעהר ווי אלע אנדערע זעהען און וויינען מיט שטילען גליק. דאריבער, אז זי האָט איהם געהערט ריידען, האָט זיך איהר געדאכט, אז יעדעס וואָרט זיינס, וואָס ער זאָגט ארויס, בעדייט עפעס, דערמיט איז עס טיעפער און פּערבאָרגענער ווי די מענשען מיינען, און זי האָט אָנגעהויבען צו טרוימען ווענען איהם, אין די שטילע טונקעלע נעכט אויף איהר געלענער...

4.

אין טיעפען וואַלד.

מייעראַוויטש האָט פּערבראכט דעם זומער אין די מיהלען. רחל'ע האָט עס גע'פּועלט ביים זיידען, אז ער זאָל איינלאדען מייעראַוויטש'ן אויף זומער צו פּערבריינגען מיט זיי אייניגע מאַנאַטען. דער זיידע האָט עס גערן געטהאָן. ער האָט געוואָלט, אז רחל'ע זאָל זיך עפעס לערנען, און מייעראַוויטש זאָל קומען אביסעל צו זיך. עס איז געווען דער שעהנסטער זומער פון איהר יוגענד. עס האָט איהר אויסגעוויזען, אז

מייעראָוויטש איז א גרויסער רבי. יעדעס וואָרט וואס איז ארויסגעקור מען פון זיין מויל, האָט זיך איהר געדוכט, איז הייליג און אמת, און עס בעדייטעט עפעס, וואָס זי קען עס ניט פערשטעהן.

זי האָט בעדארפט א רבי. זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אז די וועלט איז גרויס און אונענדליך, און איבעראל איבער דער גאנצער וועלט זיינען פאראן מענשען וואָס זוכען עפעס און ווילען עפעס — ווייסען אליין ניט וואָס זיי זאָלען טהאָן, אז עס זאָל גוט זיין. נאָר אזעלכע מענשען ווי מייעראָוויטש פערשטעהען און ווייסען וואָס מען דארף טהאָן. און זיי דארף מען פאָלגען, צוהערען זיך צו זייערע רייד. אין די לאנגע שפאציערען וואָס ער האָט געמאכט מיט איהר אין די זומערדיגע פארנאכטען צווישען שטעהענדען קאָרן, איז שאַטענ־דיגע וואלד, האָט ער איהר דערצעהלט פון מענשען, וועלכע לעבען אין די גרויסע שטערט, אין אַ ווארשא, אין אַ ווילנא, איז קיעוו און אדעם — מענשען יונגע און געזונדע, און גליקליכע, נור זיי זאָגען זיך אָב פון זייער גליק פאר דעם, „אידעאל“ וואָס זיי האָבען.

זי האָט נאָך דאן ריכטיג ניט פערשטאנען די ווערטער וואָס מייעראָוויטש האָט גערעדט מיט איהר. זי האָט ניט פערשטאנען וואָס איז אן אידעאל. נאָר זי האָט אָנגעהויבען גרויס דרד־ארץ האָבען פאר די, וואָס אָפּפערען זיך צוליעב דעם, „אידעאל“, און ליעב צו קריגען יענע יונגע מענשען וועלכע וואהנען אין די גרויסע שטערט און זיי האבען די מעגליכקייט גליקליך צו זיין, און זאָגען זיך אָב דערפון איבער זייער „אידעאל“, וואָס לאָזט זיי גליקליך ניט זיין. זי האָט מקנא געווען יענע יונגע לייט. אין איהר פאנטאזיע האָט זי זיך פאָרגעשטעלט יענע מענשען פאר מלאכים, פאר הייליגע, וואָס זיינען פערבאָרגען אין אַ טיעפען סוד, און ווייסען אלעס וואָס צו טהאָן, אז די וועלט זאָל גוט זיין, זיי האָבען א „אידעאל“ און זיינען גרייט זיך אוועקצושענקען פאר דעם „אידעאל“.

זי האָט זיך אָנגעהויבען אויסצופרעגען אויף די יונגע לייט, און געפרעגט מייעראָוויטש'ן אויב ער קען זיך מיט זיי. און אז זי האָט דערהערט, אז מייעראָוויטש קען זיך מיט זיי, האט זי נאָך מעהר אנגע־הויבען דרד־ארץ צו צייגען פאר איהם, עפעס א רעליגיעזער געפיהל האָט איהר ארומגענומען פאר מייעראָוויטש'ן. אין איהרע אויגען איז ער נאָך טויזענדער מאל שעהנער געוואָרען און גרעסער, און הייליגער —

ווייל ער אליין קען זיך מיט יענע „יונגע מענשען“ וועלכע האָבען אז אידעאל, און זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם פונקט אזוי ווי ער וואָלט זיך מיט מלאכים געהאט געקענט.

עס זיינען געקומען די הייסע זומערדיגע טעג, איין טאָג נאָכ'ן אנדערען, ווי שעהנע געזונדע כלות, די זון איז ארויס אין דער פריה מיט אַ קראפט און צוהיצט די ערד — די ברייטע לאַנקעס, דעם שטיי-ענדיגען גינגאַלדענעם רייפען ברויט, דעם לויפענדען טייכעל, און דאָס שוואַרץ-הילענדע זיך וועלדעל. רחל'ע האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט זיך אין די זומערדיגע וואַרימע טעג. האלב נאַקעט, מיט צופלאַכטענע האָהר איז זי אַרומגעלאָפּען איבער די צוהיצטע לאַנד-קעס. די מיהלען זיינען געשטאַנען אין די זומערדיגע טעג, פונקט אזוי ווי זיי וואָלטען געוואַרט אויפ'ן קאַרן אין די פעלדער, אז ער זאָל רייף ווערען.

דער זידע, ווי זיינע מיהלען, האָט אויך געוואַרט אויפ'ן וואַקס-סענדען קאַרן, יעדעס מאָל געקומען אין די פויערישע פעלדער, אַרויס-זעהן ווי הויף עס שטעהען די זאנגען, און רעדען צו די בעקערנטע בע-זימלאך, ווי מען רעדט צו אַ פריינד: „קערענדעל, קערענדעל — וועסט אַריינפאלען צווישען מינע שטיינער...“ אָדער ער פלעגט ליגען אויסגעצויגען אין דער זון, לעזענדיג דעם קב-הישר אויף עברי-טייטש מיט אַ תשליך נגון...

אין די מיהלען האָבען געהויזט די טויבען, וועלכע זיינען געווען אין די טויבען-שלאַקען אויף די שפיץ-מיהלען. רחל'ע האָט זיי יעדען נאַכמיטאָג אַרויסגעלאָזט, און מיט אַ לאַנגען שטעקען זיי צוואַגט, אז זיי זאָלען זיך דרעהען אין דער לופטען. זי האָט ליעב געהאט צו זעהן דאָס גאַלדענע ליכט וואָס גיסט זיך דורך דורך די שוואַכע הויט, און דורך די שיטערע ווייסע פעדערען פון די אויסגעשפרייטע טויבישע פליעגלען... אָדער זי איז געלאָפּען צום קאַלטען טייכעל, איינגעטונקט זיך, און אַ בעצוואַגענע, מיט נאסע געקרייזעלטע האָהר, וועלכע האָבען טראָפּען וואַסער אויף איהר דארער ברוסט געטראָפּט, אַרומגעלאָפּען איבער די צוהיצטע פעלדער, אין וואַרימען וועלדעל אַריין.

איין מאָל, איז אזא זומער-טאָג, האָט זי מייעראַוויטש'ן מיט גע-וואַלד פון זיין שטוב מיט זיינע ביכער אוועקגעצויגען אין וואַלד אַריין צו געהן.

אז זיי זיינען געווען אויפ'ן וועג אין וואלד האט זי געשווינגען, און איהר הארץ האט געקלאפט. מייעראוויטש האט איהר דערצעהלט פון די ביכלאך וואס ער האט געלעזען און זי האט ניט געוואלט הערען. זי האט זיך פלוצלונג אוועקגעזעצט אויף א שטיין און האט געצויגען מייעראוויטש'ן ער זאל זיך אויך אוועקזעצען. ער האט געוואלט עפעס זאגען, האט זי איהם פערשטעלט דאס מויל מיט דער האנד, האט אראבגענומען זיין קאפעלוש און געשפיעלט זיך מיט זיינע האהר. ער האט ניט געוואוסט וואס צו טהאן. ער איז רויט געווארען און בלייד, און געשמייכלט און עפעס אזוי מאדנע פערקרימט די ליפען ווי ער וואלט געוואלט וויינען. און דערפאר וואס ער האט אזוי מאדנע מיאום פערקרימט די ליפען, און ער האט אזוי ניט אויסגעזעהן שעהן — האט זי זיך צוגעצויגען צו איהם און געקושט איהם אין די ליפען...

האט ער עפעס אזוי מאדנע געשמייכלט, און איז שטיל געווארען און ערנסט, זעהר ערנסט, אז זי איז דערשראקען געווארען, און זי האט אָנגעהויבען צו וויינען פאר שרעק און שאנד וואס זי האט געטהאן. און זיי האבען זיך אויפגעהויבען און געגאנגען א לאנגע צייט ביז עס איז פארנאכט געווארען. צום ערשט האט ער גאר נישט גערעדט, געשוויגען, און דאס שוויגען האט איהר מעהר וועה געטהאן, ווי ער וואלט זי געווען געזידעלט. דערנאך האט ער ווידער אָנגעהויבען צו ריידען וועגען די יונגע לייט און די יונגע מיידלאך וואס האבען א „אידעאל“. אזעלכע מענשען מוזען זיין ריין און קענען אוועקשענקען זייער גליק, זייער פערזענליכען גליק פאר דעם „אידעאל“. דער איי-דעאל דאס איז דאס גליק, וואס איידעלט אויס די מענשען, און פער-בינדט זיי אין איינעם. זי האט ניט ריכטיג פערשטאנען וואס ער מיינט. נור זי האט געפיהלט און געוואוסט, אז זי איז נישט ריין, אז זי איז א זינדיגע, אז זי וועט זיך שוין קיינמאל ניט קענען פערגלייכען צו אַט יענע יונגע מענשען וואס האבען אן „אידעאל“, ווייל זי טראגט זיך ארום מיט אזעלכע שרעקליכע אונריינע געדאנקען. זי האט זיך געהאלטען פאר א פערפאלענע און די נאכט איז זי געווען די אונ-גליקליכסטע בעשעפעניש אויף דער וועלט.

צו מאַרגענס האט זיך מייעראוויטש איינגעפאקט זיינע זאכען אין קליינעם „וואליזקעלע“, ארומגעבונדען מיט'ן שטיקעל שנור און איז צו-ריס געגאנגען אין שטאָרט אריין. עס האט נישט געהאלפען דעם אלטען

מילנער'ס געבעט, רחל'עס פערשרומפפטע ליפען און רויטע אויגען.
דער ליטוואק האָט גוט־מוטהיג געשמייכעלט און געזאָגט מיט זיין ליט־
ווישען פערצויגענעם נגון:

— אז איך האָב זיך אין שטאָרט פערבענקט, וואָס קען איך זיך
העלפען?

רחל'ע האָט געוואוסט אז צוליעב איהר פערלאָזט מייעראָוויטש
דאָס דאָרף, אז זי איז די פערפאלענע, די אונריינע. און די יונגע לייט
און די יונגע מיידלאך אין דער גרויסער שטאָרט מיט דעם „אידעאל“,
זיינען נאָך העכער געהויבען געוואָרען אין איהרע אויגען, און איהר
פאנטאזיע האָט אָנגעהויבען צו בענקען יעצט נאָך יענע אונבעקאנטע
יונגע לייט פון דער שטאָרט און נאָך דעם „אידעאל“ וואָס מענשען
שענקען אוועק פאר איהם דאָס גאנצע גליק פון לעבען...

5

דאָס פויגעלע פערלאָזט דעם נעסט.

רחל'ע האָט זיך לענגער ניט געקענט אויפהאלטען אויפ'ן דאָרף
אין די מיהלען. אלעס, די גאנצע נאטור, דאָס פעלד, דאָס וואסער,
דער וואלד און אפילו די מיהלען האָבען אזוי קליין, אזוי אונווירדיג
אויסגעזעהן אין איהרע אויגען, געגען דעם וואָס זיי פערמאָגען דאָרט,
געגען דעם „אידעאל“, אז עס איז איהר אונערטרעגליך לאנגווייליג גע-
ווארען צו לעבען אויפ'ן דאָרף. דער זיידע האט ניט געוואוסט וואָס
עס איז געוואָרען מיט'ן קינד. יעדען צווייטען טאָג איז זי אין שטאָרט
געלאָפען, צום פעטער, בעגענענען זיך מיט מייעראָוויטש'ן. אָבער
מייעראָוויטש האָט געשוויגען, געשמייכעלט, און זי האָט אָנגעהויבען
ביכלאך צו לעזען, וואָס מייעראָוויטש האָט איהר געבאָרגט. פיעל פון
זיי האט זי ניט פערשמאנען, אָבער זי האט די ביכלאך דורכגעלעזען
ווי אַ פרומער איד זאָגט דורך דעם יום תהלים זיינעם. די ביכלאך
זיינען איהר אָבער נמאס געוואָרען. זי האָט געוואָלט עפעס א טהע-
טיגקייט, וואָס זי זאָל פערשמעהן אז זי טהוט עפעס.

אז זי האָט אָנגעהויבען צו זוכען עפעס אין לעבען, האָט זי אָנגע-
הויבען צו זעהן זאכען, וואָס זי האָט עס ביז יעצט ניט בעמערקט.
זי האט זיך אָנגעהויבען צו צוקוקען צו דעם לעבען פון די גוים אויפ'ן
דאָרף און זי האָט אָנגעהויבען צו פּערגלייכען זייער לעבען מיט איהר
לעבען.

דאָס דאָרף, וואו דער זיידע האָט געהאט די מיהלען, איז געווען
אן ארימס, א אכציג פאמיליען מיט א פאָר הונדערט נשמות האָבען
זיך אריינגערקט אויף א שטיקעל ערד, א פויערישע קאלאָניע, צווישען
צוויי פריצים. ארום און ארום איז געווען שפע, פעלדער מיט שמע-
הענדען ברויט, לאַנקעס מיט פאשע, וועלדער מיט האַלץ — און די גוים
האבען געהונגערט, זייערע ארימע בהמות האבען ניט געהאט וואס צו
עסען, און אין ווינטער האָבען זיי געפראָהרען פאר קעלט. זייערע קינד-
דער האָבען זיך ארומגעוואַלגערט, ווי די קליינע חזירים, שמוציג, צוויי-
שען די בהמות, און זיינען ווי די פויגעלאך ארומגעלאָפּען איבער דעם
דאָרף, און האָבען איינס פון דאָס אנדערס די ביסענס ארויסגעריסען.
פון די צוויי מאַרגעס ערד וואָס איז געווען אויף א פויער, האָט ער קוים
געהאט גענוג אויף קארטאָפּעלס צו פּערזעען, וועלכע האָבען ניט גע-
סטייעט אויף א גאנץ יאהר. אין פריהלינג, אין די שעהנסטע צייט פון
יאָהר, ווען די גוים האָבען אָנגעהויבען בעזעען די ערד מיט קארטאָ-
פעלס, האָבען די קינדער געהונגערט. און פון דעם שטענדיגען הונגער,
און פון די וואסערדיגע ערד שפייז, זיינען פיעלע קינדער אין דער קא-
לאָניע געווען קאליקעס, ניט קיין ענטוויקעלטע, האלבע אידיאָטען.
קינדער מיט גרויסע וואסערדיגע קעפ און קליינע פיסלאך, וועלכע האָ-
בען זיך געריטשט אויף אלע פיער ווי די הינטלאך.

ביז איצט האָט רחל'ע דאָס ניט בעמערקט, זי האָט געמיינט, אז
עס מוז אזוי זיין אַרים און רייך. די פויערים בעדארפען אזוי לעבען,
און די פריצים — אנדערש. און ניט נאָר די פריצים, נאָר אפילו דער
זיידע, זי און אלע אידען בעדארפען אנדערש לעבען. איבער איהר'ן
אז אַבנעטראָגען קליידעל, אָדער א פאָר צוריסענע שיד, וועלכע זי
ווארפט ארויס, דארפען זיך ארומשלאָגען די שיקסעס פון דאָרף, און
טראָגען דאָס, וואָס זי האָט אוועקגעוואָרפען, יום-טוב און זונטאָג. אז
זי, דער זיידע און אלע אידען בעדארפען עסען חלה און פיש און וואָהנען

אין שעהנע הייער און די גוים מוזען וואָהנען אין אַרימע, הילצערנע שטעלכלעך מיט זייערע בהמות אין איינעם און שלאָפען אלע אויף דער ערד און שפּייזען זיך פון קארטאָפּעלס. אז אנטאָק, סטעפּאן און סטאָד מוזען דיענען ביים זיידען, ארבייטען אין די מיהלען, זייערע ווייבער מוזען וואשען ביים זיידע'ן די פּאָדלאָגע, די וועש און זי בע- דיענען, און זייערע קינדער, די שיקסעס פון דאָרף מוזען קוקען מיט קנאה אויף איהרע נייע קליידלאך וואָס זי מאַכט זיך ביים שניידער אין שטאָרט — דאָס אלעס מוז אזוי זיין, ווייל עס איז שוין אזוי.

צייט זי האָט אָנגעהויבען צו קלעהרען וועגען די יונגע לייט, וואָס אָפּפּערען זייער גליק פאר אן „אידעאל“, האָט זי אָנגעהויבען צו פּער- שטעהן, אז עס בעדאָרף ניט אזוי זיין, אז עס איז אַ טעות, וואָס די וועלט לעבט אזוי. אין דעם איז קיינער ניט שולדיג, נאָר עס האָט ווער פּערשאַלטען די אַרימע און די רייכע, און מען דארף זיי צוריק אויס- לייזען פון דער קללה. אז אלעמען איז שלעכט און אלעמען בענקט זיך נאָר אַ בעסערע וועלט. און ניט נור די מענשען. די וועלט אליין בענקט אויף נאָך אן אנדער לעבען. עס ליגען די פּעלדער אויסגעצויגען אין דעם טהוי'עריגען פארנאכט און וויינען אויף זייער בייז מזל, וואָס זיי איז בעשעהרט נאָר צו שפּייזען די רייכע און ניט די אַרימע. עס שטעהט דער וואַלד אַ פּערקלאַנטער, אַ מרה'שחורה'דיגער און קלאַנט איבער דער וועלט. מיט לאשצענדע בעמענדע אויגען קוקען די שטומע פיה איבער דעם צוים אויף די פעטע גרינע פאשע פון די פריצים'ס פּעלדער און פּערשטעהען ניט, פארוואָס מען לאַזט זיי ניט אהין אריין זיך פא- שען. און מיט בענקענדען רחמנות קוקען די שטערען ביינאכט אויף דער ערד אראָב, און וויינען אויף איהר מיט שטראהלענדע טרעהרען, וואָס זי איז אזוי טיעף געזונקען... אלעס דארף ווערען אויסגעלייזט פון דער קללה, מיט וועלכער די וועלט אין פּערשאַלטען געוואָרען, און ווער ווייסט דעם וועג פון דער וועלט'ס ישועה אויב ניט דאָרט, יענע יונגע לייט, וואָס האָבען אַ „אידעאל“. זיי ארבייטען אויף דער אויסלייזונג פון דער וועלט, און פאר איהר זיינען זיי אלעס מקריב, און זי, רחל'ע, קען זיך ניט פּערגלייכען מיט זיי, קען ניט זיין צווישען זיי — ווייל זי אי אַ „זינדיגע“, אן „עגאָאיסטקע“, וואָס געהט ארום מיט שלעכטע געדאנקען, איבער וועלכע זי איז אלע מאַל רויט און פּערשעהמט גע- וואָרען פאר זיך, ווען זי האָט געקלעהרט דערפון...

זי האט געוואלט עהנליך זיין צו יענע „מענשען“, וועלכע האבען דעם „אידעאל“ און זיי נאכטהאן. און זי האט זיך פאָרגעשטעלט וואָס יענע וואַלטען געהאָרן און געפרוּאוּט זיי נאכטהאָן. קודם כל האט זי אָנגעהויבען טראָגען איהרע פּערזענליכע זאכען, איהרע קליידלאך, שיד, וועש פון דער שטוב ארויס און צוטהיילט די שיקסעס אויפ'ן דאָרף. זי האָט ניט געהאט קיין קליידעל איבערצוטהאָן, צו פאָהרען אין שטאָרט אַרײַן, און דאָס איז געווען איהר גרעסטע בעפרידינונג. און וויפּיעל מען האָט ניט געאַרבייט מיט איהר, אז זי זאָל מאַכען אַ נייע קליידעל — זי האָט ניט געוואָלט, געאַנגען אין דאָס זעלבע אָנ-טהועכטס אין דער וואַכענס און שבת. זי האָט אָנגעהויבען צו טראָגען אַנדערע זאכען פון שטוב: עסענוואַרג, געפּעס, וועש צו די גוים. דערנאָך האָט זי געוואָלט די קינדער לערנען שרייבען און לעזען. זי האָט צוזאַמענגענומען די קינדער צו זיך אין שטוב אַרײַן, געטהיילט זיי אידישע חלה וואָס זיי האָבען זעהר ליעב געהאט. די חלה האָבען זיי אויפגעגעסען, אָבער לערנען האָבען זיי ניט געוואָלט. און רחל'ע האָט זיך אזוי לאנג געפייניגט מיט זיי, ביז זי האָט עס אויפגעגעבען.

עס איז איהר אונערטרעגליך געוואָרען דאָס זיצען אין דאָרף, און ווען עס האָט זיך דערנעהענטערט דער הערבסט, האָט עס איהר געצויגען אין דערפרעמדער, אונבעקאַנטער שטאָרט, וואו עס זיינען די מענשען ווע-גען וועלכע מייעראַוויטש האָט איהר דערזעהלט, און זי האָט בעשטימט ביי זיך צו געהן צו מייעראַוויטש'ן איהם בעמען, אז ער זאָל זי שיקען צו יענע מענשען, וואָס האָבען אַ „אידעאל“, אין דער גרויסער שטאָרט.

זי האָט אַראַבגעשלונגען די מיידעלשע חרפה זיך צו ווייזען פאַר איהם אין זיין שטיבעל וואו ער איז אליין. מיט האַרציקלאַפּען איז זי אַרײַנגעקומען צו איהם אין דירה, אַ בוידעם־שטיבעל ביי אַ פּוילישען שוסטער. דאָס שטיבעל איז פול געווען מיט רויך און טשאַד פון אַ לאַמפּ וואָס האָט געטשאַדעט. ער איז געזעסען איינגעבויען איבער זיינע ביכלאך און ער האָט ניט בעמערקט ווי זי איז אַרײַנגעקומען. זי האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל, ווי ווען מען קומט אַרײַן צו אַ הייליגען און געוואַרט ביז ער וועט זי בעמערקען. ווען ער האָט גע-הערט וואָס זי פּערלאנגט פון איהם, אז ער זאָל איהר געבען אַן אדרעס איז דער גרויסער שטאָרט צו די מענשען וואָס האָבען אַ „אידעאל“ —

האַט ער געשמייכלט, פערקרימט די אויבערשטע ליפ, מיט אַ גריי-
מאַסע, און געזאָגט טרויעריג:

— קיין אדרעס קען איך איך נישט געבען, נאָר אז איהר וועט
זיי זוכען, וועט איהר זיי געפינען.

און ווען זי האָט גענומען אוועקגעהן פון שטוב, האָט ער זי אָנגע-
הויבען פלוצים אַבצוריידען:

— פאָהרט ניט אין דער גרויסער שטאָרט אריין.

— פארוואָס?

— איהר זייט אזא יונגע, אַ שאָד... — האָט זיך דער ליטוואק
פעהרוסט אין מיטען.

דאָס וואָס מיינער־ווייטש האָט אויף איהר רחמנות געהאט, האָט
נאָך פעסטער געמאַכט איהר בעשלוס באַלד אוועקצופאָהרען, איהם צו
ווייזען, אז זי האָט ניט קיין מורא, אז זי קען זיך אויך אָפּפערען פאר'ן
„אידעאל“.

אז דער אלטער זיידע האָט דעהערט, אז זיין רחל'ע געהט איהם
פערלאָזען און פאָהרען אין דער גרויסער שטאָרט אריין — האָט ער איהר
גאָר ניט געזאָגט. ניט אַבנערעדט זי. נאָר ער איז שטילער געוואָרען
און אויסגעמיעדען די שטוב. ער האָט זיך אַבגעשלאָסען אויף גאנצע
טעג און האַלבע נעכט אין די מיהלען, געדריעהט זיינע פליעגלען, צי עס
איז יא געווען וואָס צו מאַהלען, צי ניט — נאָר אין די שטילע נעכט
האַט רחל'ע, האַלב אין שלאָף, געהערט און געזעהן ווי אז איינזאמער
שאַטען שליכט זיך דורך דורך איהר שטיבעל, קומט צו צו איהר בעט,
זעצט זיך אוועק אויפ'ן ראַנד פון איהר בעט, און קוקט איהר אין פנים
אריין און שווייגט. זי האָט ניט געוואָלט די אויגען עפענען, זי האָט
געוואוסט, אז דאָס קומט אריין דער זיידע ביינאַכט צו איהר, און קוקט
זיך איין אין איהר פנים, בעפאָר זי פערלאָזט איהם...

נאָר איינמאָל, ווען זיי זיינען געזעסען אין אבענד אלע ביים עסען,
עס איז שוין געווען אין די אלול טעג, און אלעס האָט שוין אָנגעהויבען
צו טרויערען, האָט זי דער זיידע פלוצים גענומען אויף די קניה, ווי
ער האָט עס אמאָל געטהאָן, ווען זי איז אַ קליינע געווען, און אָנגעהויב-
בען זיך צו שפיעלען מיט איהר, ווי אמאָל אין די יונגע יאָהרען: זיך
א לעפעלע עסען און דאָס קינד א לעפעלע עסען, און געשפיעלט זיך
מיט איהר, ווי זי וואָלט אַ קליין קינד געווען, געריבען איהר פנים

מיט דער באָרד זיינער און גערופען זי „קעצעלע-מעצעלע“ און פלוצלונג האָט ער גענומען איהר האַנד אין זיינער און געקוקט איהר אין די אויגען אריין מיט זיינע גרויסע, פרעמדע אויגען.

— רחל'ע, ווי לאַזטו מיך אויף מיין עלטער, בלייב נאָך אביסעלע, איך וועל באלד שטאַרבען.

— מען מוז זיידע, מען מוז — האָט זי אָבגעענטפערט מיט זעהר אַ וואַזשנע, בעהאַלטענע מינע, אז דער זיידע האָט געמיינט, אז עס מוז אזוי זיין.

— איך האָב קיינעם ניט, אלע זיינען געשטאַרבען. אלע, אלע... און דו געהסט אוועק... ווארט, ווארט, רחל'ע, נאָך אביסעל, איך וועל אויך באלד שטאַרבען.

זי האָט אויסגעקושט דעם זיידען די טרעהרען פון די אויגען און אָנגעהויבען צו לאַכען און פרעהען זיך מיט איהם. און באלד האָט דער זיידע אויף אַן אלעם פערגעסען, אז זי געהט אוועק, און ער האָט געלאַכט צו איהר פון זיינע אלטע בעטרעהרטע אויגען ארויס.

עס איז געקומען נאָך סוכות און די בלעטער האָבען אָנגעהויבען צו פאלען פון די בוימער, און איבער'ן הויף האָט דער ווינד געטראָגען דאָס פערוואַגעלטע סכך פון דער סוכה — האָט דער זיידע זי אליין פאַר-געברייט צום וועג, געפאַהרען אין שטאָדט, בעשטעלט איהר קליידלאך, שיד, וועש, געקויפט אַ נייע קערבעל. ער האָט איהר אליין איינגעפאקט די זאכען אין קערבעל אריין, און איינגערעדט אין דעם קערבעל: „אז מיין רחל'ע וויל פאַהרען אין דער גרויסער שטאָדט אריין — וועל איך זי איינהאלטען? — פאַהר, מיין קינד, פאַהר, מיין קינד.“ און פון דאך האָט ער אראַבגענומען צוויי קעזלאך, וועלכע ער האָט געטריקענט אויף דער זון און איינגעפאקט איהר צווישען די זאכען. אויפגעעהט מיט זיינע אייגענע הענד א טאַרבעלע, אריינגעלעגט פאפירען-געלד און אָנגעהאנגען איהר אויפ'ן האַלז — און געגעבען איהר אַ בריעף מיט אַן אדרעס אויפגעשריבען צו זיינס אַ שוועסטער-קינד קיין וואַרשוי, וואוהין זי זאָל פערפאַהרען.

— איך האָב שוין לענגסט אהין געשריבען, אז דו קומסט וואָהנען אין וואַרשוי, זיי ריכטען זיך שוין אויף דיר. רחל'ע איז פערוואַונדערט געוואָרען:

— פון וואנען האָסטו געוואוסט, אז איך וויל פּאָהרען קיין ווארשוי?

— איך האָב שוין געוואוסט, מיין קינד. איך האָב שוין לאנג געוואוסט. זיי וועלען דיך שוין אַבווארטען ביי דער באהן. דער זיידע האָט איינגעשפּאַנט דעם ווייסען בולאן אין זיין גער פּלאַכטענעם וועגעלע, אָנגעטהאַן זיך אין זיין שבת'דיגען מלבוש, צו קעמט זיך די האָהר, און רחל'ע האָט ניט געזעהן ווי אַ חוץ איהר קעס-טעלע האָט ער נאָך אויף דער פּוהר ארויפגעלעגט זיין שווארץ רייזע-וואליזקעלע, וועלכעס איז געווען איבערגעצויגען מיט'ן ציכעל, וואָס די באַבע האָט אליין אויסגעהאַפּטען. עפעס גערוימט זיך מיט אַנטאַנען, דעם היטער פון די מיהלען, גוט פערשלאָסען די שטובען, געלייגט זיך שליסען אין טאש אריין, און געהייסען אַנטאַנען טרייבען דעם פּערה צום שטערטעל, צו דער באהן-סטאַנציע.

איבער דעם וועג האָט ער געשוויגען. געווען פּערנומען אין טראַכטען און ניט גערעדט. ביים באהן האָט ער געקויפט בילעטען, און ווען דער צוג איז אָנגעקומען, אז ער האָט זיך שוין גוט אַבגעזעגענט מיט רחל'ען, איז ער אריין מיט איהר אין וואגאַן, און זיך אוועקגעזעצט מיט איהר אויף אַ באַנק. אז רחל'ע האָט איהם געזאָגט, אז ער זאָל ארויס פון וואגאַן, די באהן ריהרט זיך באַלד — האָט ער אָנגעהויבען פּלוצים צו שמייכלען, און אין זיינע וואסערדיגע אויגען איז געלעגען אַ בקשה:

— וואו מיין קינד וועט זיין, וועל איך אויך זיין...

און איז מיטגעפּאָהרען.

.6

מיין ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט רחל'ען.

אין ווארשוי האָב איך זיך מיט איהר בעגעגענט. עס איז געווען, ווען רחל'ע האָט זיך שוין געהאט געפונען אין ווארשוי אייניגע וואָכען. זי האָט געהאט געוואָהנט מיט איהר זיידען ערנעץ וואו אויף אַ בוידעם שטיבעל אויפ'ן סאַליטין, ביי דער ווייכעסל.

דער זיידע האָט אויסגעזוכט אַ וואָהנונג ביי זיינס אַ בעקאנטען, אַ מעהל־הענדלער און דאָרט געוואָהנט מיט איהר. איד האָב זיך בעקענט מיט איהר, מיט רחל'ען, און איד האָב אָנגעהויבען ארויפצוקומען צו איהר. נור לאָזט מיר אייך דערצעהלען כסדר, אזוי ווי דאָס אלעס איז געשעהן:

אליין בין איד איד געקומען קיין ווארשוי, אויף דעם זעלבען וועג ווי רחל'ע, געיאָנט פון די בענקעניש נאָך אַ „אידעאל“, עפעס צו זוכען וואָס זאָל מיר געבען אן אינהאלט אין לעבען. ווארים דעם אינ־האלט וואָס איד האָב איבערגענומען מיט מיין ערציהונג אין די אי־דישע אמונה, האב איד געהאט פערלארען, ווי טויענדע מיינע יונגע חברים. דאָס דאוונען, דאָס לערנען אין בית־המדרש, איז געווען אַ הוילער נגון מיט וועלכען איד האָב פערזונקען מיין בענקשאַפט נאָך אן אינהאלט וואָס זאָל מיר צוריקגעבען די אמונה וואָס איד האָב געהאט אין גאָט, אין די הייליגע ספרים, אין משיח'ן. איד האָב געמיינט, אז אין ווארשוי געפינט זיך דער אידעאל, און איד בין איהם געקומען זוכען אין ווארשוי ווי רחל'ע, ווי הונדערטע אזעלכע יונגע לייט און יונגע מיידלאך פון די פערוואַרפענע פוילישע שטעדטלאך. אָנגע־קלאַפט אויף די טהירען פון אלע אידישע שרייבער וואָס האָבען זיך געהאַט געפונען אין ווארשוי און אין וועלכע איד האָב געגלויבט ביי מיר אין שטעדטעל ווי אין געטער. איד בין שוין אויסגעווען אין אלע רעדאקציעס, אויפגעזוכט אלע בעקאנטע און אונבעקאנטע מענשען, און צו קיין טאַלק בין איד נאָך אלץ ניט געקומען. ניט געוואוסט אליין וואָס איד וויל און וואָס איד זוך — ארומגערעהט זיך אין דער שטאָרט ווי אַ איינזאמער. צו קיין מלאכה האָב איד זיך ניט געוואָלט געהמען. עפעס טהאָן אויך ניט. געגלויבט, אז איד בין בעשטימט צו וואָס גרויסעס. אין וואָס עס בעשטעהט דאָס גרויסעס, און ווי אזוי דאָס גרויסעס וועט קומען צו מיר — האָב איד ניט געוואוסט. בין אמאָל האָב איד זיך מיאש געווען, געוואָרען אַ „פעסימיסט“ און אַ לעהרער. דאָס הייסט איד האָב שטונדען געגעבען און געלעהרענט אנדערע דאָס, וואָס איד האָב אליין ניט געקענט. אזוי האָב איד זיך ארומגערעהט אַבזאָגענדיג די וועלט און מיר יעדע צוקונפט און יעדע האָפנונג.

איד האב פערקעהרט ביי מיינס אַ בעקאנטען, אן עלטערען לעהי רער, וואָס די מעהרסטע פוילישע בחורים וועלכע זיינען געקומען קיין

ווארשוי האָבען זיך צו איהם געווענרעט. ער איז געווען בעקאנט אלס א פריינד פון די פערוואַנגעלטע יונגע לייט וואָס קומען קיין ווארשוי זוכען „ליכט“. ער האָט זיי געשאפען לעקציעס צו לערנען זיך און אמאָל אויסגעבאָרגט קליין געלד, דאָס הייסט, געטהיילט זיך מיט'ן גראַשען אויף ברויט. קום איך אריין אמאָל צו איהם, דערזעה איך עם זיצט א יונגע מיידעל, מיט א פאָר גרויסע אויגען, גאָר נישט מעהר איז אין איהר פנים געווען צו זעהן, נור אויגען. עם האָט זיך געדאכט, דאָס די נשמה'דיגע וואָס ליגט אין דעם מענשען'ס אויגען האָט זיך אויסגע- גאָסען איבער איהר גאנצען פנים. מיט ציטערענדיגע האָהר, וועלכע פלאַטערען איבער איהר הויכען שטערן, מיט פערלייגטע, לייכטע, דורכ- זיכטיגע הענד, ווי זיי וואָלטען געווען געמאכט אויס פיינעם איידעלען פארצעלאן. זי בעט מיט איהר קינדישער נאָאיווער שטימע: אז ער, דער לעהרער, זאָל איהר זאָגען, וואָס זי האָט צו טהאָן? זי האָט גע- בראַכט קיין ווארשוי איהר קערפערעל און איז גרייט אוועקצושענקען איהר שמאָלען יונגען קערפערעל און איהר יונגען לעבען פאר דעם „אידעאל“ וועלכער בעגליקט די מענשען. און זי איז געקומען איהם פרעגען, אז ער זאָל איהר געבען דעם אינהאלט פון דעם אידעאל, און זאָל זי אויף ארייננעהמען אין דעם גליק אריין. צו דעם איז זי גע- קומען פון איהר דאָרף קיין ווארשוי, און פאר דעם וויל זי אוועקשענקען איהר לעבען.

דאָס וואָס דאָס מיידעל האָט גערעדט איז געווען געזאָגט אין אזא נאָאיווען טאָן, מיט אזא איבערגעגעבענעם, אונענדליכען קינדישען ווילען פון אונשולדיגען גלויבען, אז עם וואָלט געווען די גרעסטע זינד די קינדישע נאָאיוויטעט צו צושטערען. מיין בעקאנטער האָט דאָס דערפיהלט. איהר מיידעלשעם גלויבען האָט אויף איהם געמאכט אן איינדרוק, און ווי ער איז ניט געווען צוגעוואָהנט צו אזעלכע נאָאיווע „פראַווינציאַנעלע“ ביטעס, מיט וועלכע מען איז געקומען צו איהם — דאָך האָט ער איהר פראַגע גענומען זעהר ערנסט. ער האָט געהאַט דאָס פיינ געפיהל, און אויף די קינדישע נאָאיוויטעט וועלכע איז גע- ווען אזוי כאַראַקטעריסטיש פאר אונזערע משכילים. ער איז אויך באלד געוואָרען אזוי ערנסט ווי דאָס מיידעל. ער האָט זיך אוועקגע- זעצט און אָנגעהויבען צו דערצעהלען איהר ווי ערנסט מען דארף דאָס לעבען נעהמען. צוגעזאָגט איהר, אז ער וועט זי בעקענען מיט זיינע

פריינד, געבעטען זי אריינקומען, געגעבען איהר א פאר ביכלאך צו לעזען, און זי פארגעשטעלט פאר מיר, פאר איינעם פון די יונגע לייט וועלכע זוכען דאס זעלבע וואס זי. דאס מיידעל האט איהם אויסגע- הערט ווי מען הערט אויס א גוטען אידען, און זי האט באלד איבערגע- טראגען דעם בעגייסטערטען רעספעקט, וואס זי האט געפיהלט צו דעם לעהרער, אויף מיר. זי האט מיר אָנגעקוקט. אין איהר בליק איז געווען א גרויס גליק. איהרע יונגע, ווייסע מילך-צייהן האָבען זיך ארויסגע- שניטען פון איהרע ליפען מיט א גרימאסע, און איהר גליק האט אָנגע- נומען אזא שוין, ווי דער שוין פון אויג וואס קומט פון טרעהרען. מען האט עס אָנגעזעהן אויף איהר, אז עס דאכט זיך איהר, אז זי האט גע- פונען דאס גליק פון לאנגע יאָהרען, וואס זי האט געזוכט, ווען זי איז נאך געווען אין דאָרף, צו בעקענען זיך מיט די יונגע לייט וואס הא- בען א „אידעאל“ און אין מיר האט זי געפונען איינעם פון יענע יונגע לייט. איד בין פערשעהמט געוואָרען פאר דעם גלויבען און פעהרערליכונג וואס עס צייגט ארויס איהר בליק אויף מיר. איד האב מיט אַמאָל דערפיהלט די גאנצע פוסטקייט וואס איז אין מיר, און איד האב דאס ערשטע מאל אָנגעהויבען צו בענקען, מיט אַן אמת צו בענקען נאך א גרויס אינערליך גליק, נאך א גרויסער אמונה אין א אידעאל, ניט פאר מיין צושטערטעם לעבען, נור איד זאָל עס קענען איבערגע- בען דעם אונשולדיגען קינד וואס איז געקומען צו מיר מיט אזוי פיעל אמונה.

דער לעהרער האט אונז באלד געלאָזט אליין. ער האט געמוזט אוועקגעהן אויף זיינע שטונדען, און מיר, איד מיט דאס מיידעל, זיי- נען ביידע ארויס אויף דער גאס. איד האב די גאס, איד האב די מענשען ניט געזעהן. איד בין געווען טיעף פערטהאן אין מיר. איד געדענק ניט אויב איד האב עפעס גערעדט, צו דאס מיידעל האט עפעס גערעדט, נור איד האב געהאט דאס געפיהל, אז דאס מיידעל געהט גע- בען מיר און זינגט, און זינגט א ליעד פון גליק. איד האב געהערט דעם זילבערנעם קלאנג פון איהר געלעכטער, כאַטש געלאַכט האט זי דאכט זיך נישט. זי האט נור געשוויגען איבער'ן גאנצען וועג, און איז אויך געווען פערנומען מיט זיך. איד בין מיט איהר מיטגעגאנגען, כאַטש מיר האָבען זיך ניט אָבערערט. לאַנג, לאַנג זיינען מיר געגאנגען צוזאמען, אַהן א וואַרט צו רעדען, און עס דאכט זיך מיר, אז איבער

דעם לאנגעו, שטילען וועג בין איד צוגעקומען צו א גרויסען תכלית. איד האב דורך דעם וועג אלעס געפונען וואס איד האב געהאט געזוכט אין ווארשוי, און פון וועלכען איד האב זיך שוין געהאט מיאש געווען. מיר זיינען אָנגעקומען אויפ'ן סאליטיז, זאָגט זי צו מיר, מיך אָננעהמענדיג פלוצים ביי דער האַנד :

— קומט מיט מיר ארויף צו אונז, איד וואָהן מיט מיין זיידען. איד בײַן, זעלבסטפערשטענדליך, מיט איהר ארויפגעאנגען. אין צוויי אלטע, ווארשאווער אויסמעבלירטע שטיבלאך האָבען זיי גע- וואָהנט, ביי א אידענע. אין שטוב אין געווען טונקעל. ביים פענר סטער אין געזעסען אן אלטער, דארער איד, געהאלטען א ספר אין דער האַנד און געזאָגט תהלים מיט א טרויעריגען גון. רחל'ע אין פאַר- אויס געלאָפען פון מיר. זי איז ארויפגעפאלען דעם אידען אויפ'ן האַלן מיט א פרייד און א לאַכען און האָט איהם געקושט, געהאלזט. איד בין געשטאַנען א פערפרעמדעטער ביים שוועל פון טהיר, און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן. באלד האָט זי מיך פאַרגעשטעלט פאַר'ן זיידען, אז דאָס איז איהר'ס א נייער בעקאַנטער פון די יונגע מענשען וואָס זי האָט געזוכט אין ווארשוי.

דער אלטער איד האָט אויסגעטהאָן די ברילען און מיך אָנגעקוקט מיט חשד, איבערגעלעגט די באַרד אייניגע מאָל מיט דער האַנד און איז טרויעריג ערנסט געוואָרען. געהייסען מיך זיצען און געפרעגט מיך פראַגען אין דער וועלט אריין. רחל'ע איז ארויסגעאנגען מיט'ן קרי- געל צו קויפען מילך און זעמעל אויף אבענד עסען, צו וועלכען איד בין אויך איינגעלאָרען געוואָרען, און אז איד בין געבליבען מיט'ן אלטען אידען אליין, האָט ער פלוצים גענומען מיין האַנד אין זיינע. זיין האַנד איז קאלט געווען ווי אייז. ער האָט מיר געקוקט אין די אויגען אריין, אז עס איז מיר א קעלט אַדורך דורך די ביינער, און געזאָגט צו מיר אזוי.

— יונגער מאַן, איד ווייס נישט ווער איהר זייט, איד ווייס נישט וואו מיין קינד האָט אייך געפונען, וואוהין זי געהט. איד בין צו אלט איהר נאָכצוגעהן. גור איהר זאָלט וויסען, אז דאָס מיידעל איז מיר איבערגעבליבען איינע אליין פון מיין גאַנצע משפּחה. איד בין אן אלטער פערלאָזטער מאַן און איד האָב מיין גאַנצעם לעבען אַבגעלעבט אויפ'ן דאָרף, צווישען מינע מיהלען. צוליב איהר בין איד דאָ אין דער

גרויסער פרעמדער שטאָדט. איד האָב מורא מיין קינד צו לאָזען אליין. איד ווייס נישט וואָס זי זוכט, וואָס זי וויל, איד ווייס ניט וואָס זי טהוט. איד האָב מורא פאר איהר. איהר ווייסט וואָס זי טהוט, איהר ווייסט וואוהיין זי געהט. יונגער מאן, האָט רחמנות אויף אן אלטען מאן. עס איז דאָס איינציגע, דאָס איינציגע וואָס איז מיר איבערגעבליבען פון מיין גאנצע משפּחה.

ער האָט מיין האַנד מיט זיין קאלטער האַנד צוגענומען צו זיין ברוסט, צוגעקנייטשט די אויגען, און צוויי אלטע טרעהרען זיינען איהם הענגען געבליבען אויף זיינע אויגען־הייטלאַך.

איד האָב דענסטמאַל געשוואָרען איז מיין האַרץ נאָכצוגעהן ווי אַ שטומער שאַטען רחל'ען און זי אָבהיטען פון דער גרויסער פרעמדער שטאָדט.

7

דער זיידע ביינקט נאָך די מיהלען.

מיר האבען ביידע צוזאמען געלעזען ביכער אין די ווינטערדיגע אבענדען, ביים שיין פון נאכט־לאַמפּ. דער זיידע איז געזעסען אין א ווינקעל און אונז אבגעוואכט. די טעג פון מיין ערשטער בעקאנטשאפט מיט רחל'ען זיינען געווען די גליקליכסטע פֿון מיין לעבען. א גאנצען טאג זיך ארומגעדריעהט א הונגעריגער איבער די ווארשאווער גאסען און געווען אַ גליקליכער. פון מיינע לעקציעס איז מיר פונקט אויף אזוי פיעל געבליבען, וויפיעל איד האב בעדארפט פאר מיין וואהנונג בע־צאהלען, וואס איד האב געהאט מיט א חבר אויף א ווארשעווער בוידעס־שטיבעל: אויף ברויט מיט הערינג און אמאל א ריינעם קראַך געז קויפען צו געהן צו רחל'ען. נאר דערפאר די אבענדען, וואס איד האב פערבראכט מיט רחל'ען ביי זיי אין דער היים, זיינען געווען מיין שטייל גליק. דער זיידע האט זיך שוין אויך געהאט צוגעוואהנט צו מיר. איד האב ניט געוואוסט מיט וואס איד האב אויסגענומען אין זיינע אוי־גען: צי דערפאר וואס איד האב געקענט אביסעל לערנען, צי מחמת אן אנדער אורזאכע. שפעטער האב איד זיך דערוואוסט, אז מיין קענען

לערנען האט אויף דעם אלטען געמאכט אן איינדרוק, דער אלטער איד
האט געקראנען צוטרויען צו מיר, פון דער ערשטער מינוט וואס ער האט
מיד געזעהן. ער האט עס מיר אליין געזאגט:

— א יונגערמאן וואס קען לערנען וועט קיינמאל נישט פהאן א
שלעכטע זאך. די תורה היט אב דעם מענשען גאנץ גלייך, צי ער האלט
יא דערפון, צי נישט.

און איך מוז מודה זיין, אז צוליעב דעם וואס רחל'ע האט אויף
מיר מיט איהר אונשולד און גלויבען אזא איינדרוק געמאכט, און נאר
מעהר, צוליעב דעם שטארקען צוטרויען וואס איד האב געפונען ביי דעם
אלטען, איז מיין בעציהונג צו דער יונגער מיידעל געווארען זעהר א
ריינע און אין גאנצען אהן יעדען פערזענליכען אינטערעס. איד האב
פערשטיקט אין מיר יעדעס געפיהל וואס א יונגער מענש פיהלט צו
יעדער יונגער מיידעל, ווען ער בעגעגענט זיך מיט איהר. איד בין איי-
בערהויפט, זייט איד האב זיך בעגעגענט מיט רחל'ען, געווארען פיעל
ריינער און איידעלער. זי האט עפעס געהאט איז זיך אזעלכעס, פון
איהרע גרויסע קינדישע אויגען האט ארויסגעשיינט אזא גלויבען אין
מענשען און אין דער וועלט, אז עס האט זיך געוואלט בעסער ווערען
און אויך גלויבען — אז אויסער אונזערע בעגרענעצטע ערדישע גליקען.
איז נאך דא א העכערעס, אן איידעלערס, אונגעזעטיגטעס און אונבעגרע-
ניצטעס גליק. און עס איז גוט געווען אזוי צו טראכטען. אין אנפאנג
האט נאך מיין פאסיע, מיין צוגעוואהנטעס נישט אבזאגען זיך פון יע-
דער געלעגענהייט — פערלאנגט דאס זייניגע... איד האב זיך געווארפען
אויף מיין בעט פאר בענקשאפט נאך איהר. נאר וואס מעהר איד האב
זיך בעגעגענט מיט איהר, אלץ מעהר האב איד אנגעהויבען צו פער-
שטעהן דאס גליק וואס ליגט אויף יענער זייט פון פערלאנג... איד
האב זיך איינגעלעבט אין די אונבעגרענעצטע מעגליכקייטען וואס זיי-
נען אין דעם אבזאגען זיך פון מאמענטאלען חיה'שען וואונש, און איד
האב גאר ענטדעקט פאר מיר נייע, נאך ניט בעוואוסטע און אונאיבער-
לעבטע געפיהלען מיט וועלכע דאס אבזאגען זיך בעגליקט דעם מענשען...
אזוי האב איד איבערגעלעבט מיט רחל'ען דעם גאנצען ווינטער.
מיר האבען דורך דעם ווינטער פיעל געלעזען צוזאמען, גערעדט. רחל'ע
האט ארויסגעוויזען זעהר א טיעפע פעהיגקייט, וואס איז געקומען נישט
פון דעם בעגרענעצטען מענשען-שכל, נור פון דעם אונבעגרענעצטען

מענשליכען געפיהל, וואס קומט פון אינסטינקט, וואס דאס מאכט פון אונז, ערדישע מענשען — פאעטען און נביאים. איד האב זיך פערזואונג דערט איבער דעם גלייכען שכל וואס רחל'ע האט ארויסגעוויזען אור-טהיילענדיג מענשען און זאכען. עס איז גענוג געווען אז זי זאל קוקען אויף א מענשען און ער זאל איהר ניט האבען געפעלען אויסערליך, און זי האט שוין אבגעגעבען איהר אורטהייל איבער דעם מענשען, און נארניט האט שוין מעהר געהאלפען צו ענדערען איהר מיינונג. און זי האט קיין טעות ניט געמאכט. זי האט געאורטהיילט ריכטיג. דאס וואס האט אונז בעדארפט נעהמען וואכען, חדשים איבערצוצייגען זיך אין א מענשען, איז איהר גענוג געווען א בליק. אלעס און אלעמען האט זי גע-נומען אויסערליך, אורטהיילענדיג פון דעם קאליר און ליכט וואס האט זיך אין איהרע אויגען אבגעשפיגעלט. און ווי ביי אויסגעאידעלטע שטומע טהיערען איז דאס געפיהל פון אינסטינקט זעהר ענטוויקעלט, אזוי איז עס ביי איהר אויך געווען. עס האט זיך געדאכט, אז זי רעדט ניט, אז זי זעהט ניט, אז זי הערט ניט, — נאר זי פיהלט, און אלעס, אלעס האט זי ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט. זאכען און גע-שעהנישען וואס האבען זיך אבגעשפייעלט הינטער איהר רוקען, ניט אין איהר געגענווארט. עס האט זיך געדאכט, אז זי דרינגט דורך מיט איהר אינסטינקט פערשלאסענע טהויערען, און פערשמעלטע ווענט. איהר אינסטינקט האט אלעס געהערט און אלעס געזעהן, צי זי איז יא געווען דערביי, צי ניט.

אין געזעלשאפט מיט חברים און פריינד איז זי געווען שטענדיג א שווייגענדיגע, א פערשעהמטע. זי האט זיך איינגעקארטשעט אין א ווינקעל, און בעהאלטען זיך פון מענשען. מען האט זי נאר ניט אנ-געזעהען און ניט באמערקט ווען זי איז געזעסען אין א ווינקעל, טיעף און שטום צוהערענדיג זיך צו אלעס און פיעלע פון די חברים האבען גע-מיינט, אז זי פערשמעהט ניט וועגען וואס מען רעדט און איבער וואס עס האנדעלט זיך. נאר דאך האבען אלע געפיהלט גוט ווען דאס קליינע בעשעפעניש איז געזעסען איינגעקארטשעט אין א ווינקעל פון שטוב. ווען זי האט זיך געפונען אין געזעלשאפט פון חברים, האט זיך חברה געפיהלט פרעהליך, גוט. קיינער האט זי ניט בעמערקט, קיינער האט זי ניט געזעהן — נור מיר האבען געפיהלט, אז זי איז דא, און קוקט אויף אונז מיט איהרע גרויסע אויגען — דאס האט אונז געגעבען מוטה אין

בלויבען אין אונז אליין, און עס האט זיך אונז טאקע געדאכט, אז ווער ווייסט וואס מיר טהוען אויף מיט אונזערע געשפרעכען.

א גאנצען ווינטער האָט זיך דער זיידע ווי עס איז איינגעלעבט מיט דער גרויסער שטארט. ער איז וועניג ארויסגעגאנגען פון שטוב, געזע- סען גאנצע טעג ביים פענסטער און ארויסגעקוקט אויפ'ן שנעע, און עפעס צו זיך אריינגערעדט אין דער בארד. עס איז אבער געקומען אזוי פאר פורים צייט, ווען די שנעען האבען זיך אנגעהויבען צולאזען און די ערשטע פריהלינגס ווינדען האבען אנגעהויבען צו בלאזען, איז דער אלטער אונרוהיג געווארען. ער האט אנגעהויבען צו בענקען נאך זיינע מיהלען. ער האט געהערט ביי נאכט ווי די פליגלען פון די מיהד לען דרעהען זיך. דער ווינד יאגט זיי פוסט און פאסט און די גרויסע מיהלשטיינער כאפען אריין דעם ווינד און זיי מאהלען איהם, און דער ווינד וויינט צווישען די שטיינער און ער הערט דא זיין קלאגען. דער אלטער איז טרויעריג געווארען און פלעגט זאגען :

— אַ מילנער טאָר ניט פערלאָזען זיינע מיהלען, אז נישט, קומען שדים אַריין אין זיינע מיהלען און מאהלען אויף די שטיינער זייערע מעהלען...

ער האט אנגעהויבען צו רעדען וועגען אהיים פאהרען און איינגע- שפארט זיך, אז רחל'ע זאל מיטפאהרען מיט איהם. איד האב איהם קיינמאל ניט געזעהן אזוי אונגעדולדיג און טרויעריג, ווי אין דער צייט. רחל'ע האט ניט געוואלט פאהרען. האט מיר דער זיידע אמאל גענומען אין א ווינקעל, און אנגעהויבען צו רעדען מיט מיר :

— איד מוז אהיים פאהרען, די מיהלען בענקען נאך מיר. איד פער- לאז מיין קינד אויף דיר (ער האט מיר פלוצים אנגעהויבען צו רוצען, וואָס עס האָט מיר זעהר אנגענעהם איבערראשט). איד ווייס דו ביזט א פריינד פון מיין קינד, און דו וועסט זי אבהיטען. איד פערלאז זי אויף דיר.

איד האב אנגעהויבען צו פערשטעהן אז דער אלטער איד הויבט מיר אן צו בעטראכטען ווי רחל'עס א חתן. ווי איבערראשענד דאס איז ניט געווען פאר מיר, האב איד איהם אבער געוואלט ארויסנעהמען פון טעות, אז ער זאל דערנאך קיין טענות ניט האבען צו מיר.

— נאך אלעמען, בין איד דאך אייער אייניקעל א פרעמדער. איד

וויל, איהר זאלט עם פערשטעהן. איד ווייס ניט, אויב איד וועל קענען האבען אויף איהר די ווירקונג...

דער אלטער האט מיר ניט געלאזט אויסרעדען.

— איד ווייס, איד ווייס, א פרעמדער... אבער א פריינד זענט איהר

דאך איהרער.

פון דעם אלטען'ס ווייטערדיגע רייד האב איד פערשטאנען, אז ער וויל זיך אנכאפען אן וואס עם איז, אבי צו האבען די רוהיגקייט און קענען צוריק אהיים פאהרען צו זיינע מיהלען. איד האב מיט איהם וועגען דעם מעהר נישט גערעדט. איז א פאאר טעג ארום, האב איד מיט רחל'ען איהם בעגלייט צו דער באהן, און מיט מיר האט ער זיך געזעגענט, ווי איד וואלט געווען איהר חתן.

8

§ נייער יעזום קריסט.

— דער זידע האלט דאך אייד פאר מיין חתן, — האט רחל'ע גע-
לאכט דעם גאנצען וועג, ווען מיר זיינען צוריקגעגאנגען פון דעם באהן,
בעגלייטענדיג דעם אלטען אידען אהיים.

„און איהר פאר וואס האלט מיר?“ — איז געהאנגען די פראגע
אויף מייןע ליפען. איד האב זי אבער אראבגעשלונגען, און אַנשטאַט
דעם מיטגעלאכט :

— ביי די אלטע אידען קען גאר קיין אנדרערע בעציהונגען צווישען א
בחור מיט א מיידעל ניט זיין, ווי נור חתן-כלה'דיג.
דערויף האָבען מיר ביידע שטיל געשוויגען.

רחל'ע האט ווייטער געוואהנט אויף דער אלטער קווארטיר, אזוי
ווי דער זידע האט זי געלאזען, און ער האט איהר איבערגעלאזט געלד
צו לעבען און זיך לערנען, „ביז זי וועט אוועקווארפען די נארישקייטען
און א כלה ווערען“.

די נעקסטע פאאר טעג איז רחל'ע ערגעץ וואו פערשוואונדען פון
מיר. איד האב זי זעלטען געטראפען אויף איהר קווארטיר, און האב איד
זי שוין יא אמאל געטראפען, האט זי זיך שטענדיג געהאלטען אין איין

איילען. זי האט בעדארפט ערגעץ וואו געהן. אדער זי איז פון ערגעץ וואו צוריקגעקומען א גליקליכע מיט איהרע גרויסע בלישצענדע אויגען. און האט געהאלטען אין איין בעהאלטען עפעס פֿון מיר.

איז א געוויסע צייט ארום, אז איך בין אמאל אריין. האב איך גע- טראפען רחל'ען איינפאקען זיך די זאכען, איך האב זי פערוואונדערט אנגעקוקט, זי האט אנגעשטעלט אויף מיר איהרע ליכטיגע צוויי אויגען מיט פרייד, און געזאגט צו מיר מיט איהר שמייכלען:

— גוט, שמען, וואס איהר זייט געקומען. איך בעדארף אייך טאקע האבען. איך ציה זיך איבער, און וויל ניט, אז דער זיידע זאל וויסען. ער וועט אנורוהיגער ווערען און אהער קומען. שרייבט איהר איהם ווי בין איצט, אז איהר זעהט מיד יעדען טאג, איך וואָהן אויף די אלטע וואָה- נונג און איך פיהל זיך גוט.

— וואס איז געשעהן?

— גאר ניט איז געשעהן. איך האב בעשטימט צו עפעס זיך צו געהמען. ניט צו עסען בחנם קיין ברויט. איך וויל זיך אויסלערנען א מלאכה ביי די שוועסטער שטיינמאן, ראזא שטיינמאן וויל מיר לערנען בלומען פוצען, אוננאטירליכע בלומען מאכען. איך וועל ביי זיי אויך וואָהנען. איך האָב שוין לאנג געוואָלט ווערען אן ארבייטערין. עס זיינען מיר מיאוס געווארען די ביכלאך, א „אינטעליגענטקע" צו זיין, און צו געהמען געלד פון זיידען און צו לעבען. וויל מען ווירקליך עפעס טהאן מוז מען אלעס ערשטען אליין דאס שטיקעל ברויט פאר זיך פארדיענען. אליין אן ארבייטערין ווערען, און אזוי ארום מיט'ן לעבען אין בעריהרונג צו קומען.

עס איז מיר מיט אמאל אלעס קלאהר געווארען. איך האב שוין געוואוסט, וואו רחל'ע איז געווען און אונטער וועמענס איינפלוס זי איז ארונטערגעפאלען. פֿון איהר מויל האב איך געהערט ראזענבערג'ס ווערטער:

— יענק'עלע ראזענבערג, דער נייער יעזוס כריסט! — האב איך זיך ניט געקענט איינהאלטען.

איהרע אויגען זיינען בעטרעהרט געווארען, און זי האט אראבגע- בויגען איהר קאפ און געקוקט אויף איהרע דינע דעליקאטע הענד, און שטיל געשוויגען.

מיר האט באנג געטהאן פאר די רייד. איך האב געפיהלט ווי עס האט איהר אנגעריהרט.

— רחל'ע, איהר זייט ביין אויף מיר ?

— ניין, שמעון. נור איהר האט ניט בעדארפט אזוי רעדען. אלע יא, זיי האבען נישט גאט אין הארצען, ביי זיי איז יעדער מענש וואס האט א אידעאל א משונענער אדער א פאלשער, אבער איהר זייט דאך גאר אן אנדערער פון זיי. איהר קענט נישט ראזענבערג'ן. ווען איהר וואלט איהם געקענט, וואלט איהר אזוי ניט גערעדט.

— עס קען גרייך זיין.

— שמעון, — געהט זי מיר אן ביי דער האנד — איך בעט אייך, קומט מיט מיר היינט מיט צו די שטיינמאנס, אין אבענד וועט ראזענ-בערג זיין. ער קומט יעדען אבענד ארויף נאך דער ארבייט. איהר וועט זיך מיט איהם בעקענען. איך ווייס אז איהר וועט איהם ליעב קריגען. זי האט דאס ווארט ארויסגעזאגט אזוי איינפאך, אז איך האב נישט געוואוסט ווי עס צו אויסטייטשען. איך האב געשוויגען. נור איז א מינוט ארום האב איך זיך אנגערופען אוועקגעהענדיג :

— איך בעט אייך זעהר איבער, ווען מיין פריהערדיג ווארט האט אייך וועה געטהאן.

— שמעון, וואס טהוט זיך מיט דיר, — איז זי פלוצים אויפגע-שפרונגען און אנגעכאפט מיר ביי דער האנד. — וואוהין געהסטו ? וועסט מיר ניט העלפען איינפאקען ? וועסט מיר ניט בעגלייטען אויף מיין נייע וואהנונג ?

שוין אייניגע מאל האט זי מיר געזאגט „דו“, אבער איהר „דו“ האט גארניט געמיינט. עס איז געווען פריינדליכקייט. און קיינמאל בין איך איהר ניט אזוי דאנקבאר געווען פאר די פריינדליכקייט ווי איצט. כאטש זי איז ביי מיר יעצט אין די אויגען זעהר פיעל געפאלען מיט דעם וואס זי איז אויך „פערכאפט“ געווארען פון „יענק'לען“. איך האב דעם ראזענבערג ניט געקענט פערזענליך. פאטש איך האב גע-וואוסט פון איהם און זיין לעבען. ער איז געווען א יונגערמאן פון אייניגע און דרייסיג יאהר, א רייכען פאבריקאנטס א זוהן, א פעהרטיי-ראטער, קינדער געהאט. און דאך האבען זיך איז איהם אלע מיידלאך געליעבט. ער איז געווען א הויכער, א בלייכער, מיט א געזיכט פון יעזוס קריסט. און ער האט דערמיט שטאלצירט און קאקעטירט. געלאזט זיך

וואקסען לאנגע האאר, געקרויזטע לאקען, א רונדיג בערדעל, און צווישען אייגענע האט מען גערעדט, אז ער פארבט זיך אונטער די אויגען, אז זיי זאלען אויסזעהן אונטערגעשלאגענע. אמאל איז ער געווען א סאר ציאליסט, געזעסען אין פאוויאק א האלב יאהר. היינט האט ער זיך פון אלעס אָבגעזאָגט. א געוויסע צייט האָט מען גאַרנישט געהערט פון איהם. יעצט האָט ער ווידער געלאָזט הערען פון זיך, אָבער שוין גאַר איז א נאנץ אנדער געשטאלט, האט אנגעהויבען אויסאיבען „פערזענליכען איינפלוס“ מיט זיין פערזענליכקייט. מען קען נישט צו אלע דערגרייכען. האָט ער געזאָגט, נור צו איינצעלנע. און דערגרייכען דארף מען צו זיי דורך פערזענליכען איינפלוס. ער האט באלד בעשאפען ארום זיך א קרייז פון מיידלאך, ביי וועלכע ער האט געשפיעלט די ראלע פון אן אפאסטאל. ער איז געווארען אן ארבייטער, געגאנגען אין א פאבריק אליין, נור דאס האט איהם ניט אבגעהאלטען אויפצוהאלטען זיין פרוי מיט די קינדער ביים רייכען טאטען, דעם פאבריקאנט. געהאלטען זיין ארבייט — פאר א מארטירערטהום, און אנגעהויבען צו קאקעטירען מיט זיין עהנליכקייט צו יעזוס'ן. ער האט שוין א האלבען טויז רייכע מיידלאך פון בעלהבתישע הייזער געשיקט אין ווערק־שטאטען ארבייטען. און ניט איין מאמע וואס האט געגארט נחת צו דערלעבען פון איהר טאכטער, האט געוויינט אויף זיין קאפ. יעצט האט ער זיך אנגע־הויבען אראָבצולאָזען אין די אַרימע קווארטאלען, אויפ'ן גרוזשבאָוו, אין די אלטע שטאָדט, און אָנגעהויבען זיך צו חבר'ען מיט אַרימע מיידלעך נייטארינס. אויסגעזוכט די שעהנסטע פון זיי, געקומען צו זיי אין די אבענדען. געגאנגען מיט זיי שפאצירען און געפרעדיגט פאר זיי, ווי גרויס און ווי שעהן זיי זיינען וואס זיי ארבייטען. אז די „ליידען“ איידלען אויס דעם מענשען. די מיידלאך האבען נישט געוואוסט, וואס ער מיינט דערמיט, נור זיי זיינען גליקליך געווען צו געהן מיט איהם שפאצירען, און אלע זיינען פערליעבט געווען אין איהם, האבען לייעב געהאט צו זעהן זיין פנים און צו הערען זיינע זיסע רייד.

מיר אלע האבען איהם געקענט פון זיינע שפאצירען מיט א האל־לאסטערע מיידלאך איבער דער מארשאַלקאווסקי, מיט זיינע שווארצע לאקען און מיט זיין קאקעטירען פאר „יעזוס'ן“, און מיר אלע האבען איהם געהאלטען פאר א פאזער, פאר א פלאכען יונג, וועמען עס איז לאנגווייליג געווארען די פעטע מיטאגס פון זיין מאמעס טיש און ער

האט געמאכט זיך א שפילכעל פון די אירישע ארבייטער מיידלאך. און מיר האבען געהאלטען זיין שפיעלען זיך פאר שעדליך.

און רחל'ע איז אויך אריינגעפאלען אונטער זיין איינפלוס. ווי אזוי האט זי ניט גלייך ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט, וואס האט זיי קיינמאל ניט אבגענארט, די גאנצע אויבער-פלעכליכקייט, די גאנצע שפיעלערישע קאקעטעריי פון דעם פלאכען יונגען מאן? ווי אזוי לומט עס, וואס ער האט געהאט אויף איהר אן איינפלוס?

און אפשר בין איך זיך טועה, אפשר האבען מיר מיינע פריינד ניט דעם אמת דערצעהלט, און איך אליין האב זיך אבגענארט, אפשר איז ווירקליך פערשטעקט אונטער די אויבערשטע פלאכע מאסקע פון דעם „נייעם יעזוס“ א טיעפע נשמה, וואס רחל'ע פיהלט עס דורך, און מיר זיינען עס בלינד צו זעהן.

עס מוז דאך עפעס זיין. עס קען דאך ניט זיין אז רחל'ע איז איינע פון יענע מיידלאך וועלכע ווערען פערכאפט פון א געמאכט שעהן פנים-על. אפשר מיין אייפערזיכטיגקייט מאהלט מיר ראזענבערג'ן פאר אן אויבער-פלעכליכען נארישען מענשען. יא, מיין אייפערזיכטיגקייט. איך בין אייפערזיכטיג, איך פיהל עס אין מיר — עס ברענט מיר אינעווייניג. איך בין אויבערפלעכליך, איך בין מיאוס. ראזענבערג איז איינער פון די שעהנסטע מענשען, וואס לעבען, רחל'ע האט איהם דערפיהלט. זי האט דערפיהלט די שעהנקייט אין איהם און נור אזא מענש ווי ער, וועלכער ווארפט אוועק זיין פאטערס רייכע הויז, זאגט זיך אב פֿון גליק, פון פערזענליכען גליק, נור גלייך צו זיין מיט יעדען ארבייטער — האט א רעכט צו קוקען אויף רחל'ען און צו געניסען פון איהר שעהנקייט.

איך בין אן אויפערזיכטער און ציעל-לאזער יונג. איך האב מיט מיינע אייגענע הענד געפאקט איהר דאס פעקעל — און געהאלפען איהר אוועקטראגען אויף איהר נייע קווארטיר צו די שוועסטער שטיינמאנס, אויף די אלטע שטאדט ארויס. און איך האב געהאט דאס געפיהל אז איך פיהר רחל'ען — אהין צו איהם — צו יענקעל ראזענבערג'ען, וועלכען זי האט מיר געזאגט אז זי ליעבט.

9.

דריי שוועסטער.

די שוועסטער שטיינמאן האָבען געוואָהנט ביים „אייזערנעם טויער“ אין דעם רוישענדרסטען מאַרק פון שטאדט, וואו עס ווערט אנגעפיהרט דער האַנדעל פון פיש און פלייש, און דאך איז עס געווען די שטילסטע שטוב פון וואַרשוי. ארום און ארום האָט גערוישט די גאס פון וועגען און פערד, פון געשריי און שילטען, עס האָט פּערכאפט דעם אטהעם פון געשטאַנק פון פוילענדע פיש, חלב און גאזגעשמאַק. און די דריי שוועסטער זיינען געזעסען אויף אַ בוידעם שטיבעל און האָבען פון פּיאַלעט בלעטלאַך און גריזן־גראַז בלעטלאַך צוזאַמענגענייהט לייזענע טענע בלומלאַך. דריי שוועסטער זיינען עס געווען מיט אַ אַלטען קראַנקען טאַטען, וועלכער האָט ניט געקענט געהן אויף די פיס. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס פּעהלט איהם, דאכט זיך אַ געזונדער, אַ דיסקער, מיט אַ פול שטאַרק פנים, און מיט געזונדע פיס, דאכט זיך, אויף, ווי יעדער מענש.

אַמאָל איז ער געווען אַ סוחר, אַרומגעלאָפּען אויף דער בערזע — נור זייט אַ געוויסע צייט ווילען די פיס נישט געהן. ריהרען זיך ניט, ווי צוויי שטיקער אייזען. ליגט ער שוין אזוי זיעבען־אַכט יאָהר אויף דער זאַפּע מיט זיין שווערען גוף, און מיט זיין שעהנע באָרד און גע־זונדען פנים, און מען מוז מיט איהם אומגעהן ווי מיט אַ קליין קינד. דער איד האָט זיך געשעהמט, געשעהמט מיט זיין געזונד פנים און גע־זונדע הענד וואָס זיינע קינדער מוזען אַרבייטען אויף איהם. נור איין מאָל איז עס געשעהן, אַ וואונדער איז געשעהן, ער האָט מיט אַמאָל דערפיהלט אז די פיס ריענען איהם ווידער, אז זיי קענען ווידער געהן, ער האט געפרוואוט אויפשטעלען זיך און שטעלען אַ טריט און די פיס האָבען איהם געהערט. די קינדער זיינען שטעהן געבליבען און בעקוסט דאָס וואונדער, „דער טאַטע געהט“. אזוי איז ער שטייף אָבגעגאַנגען אַ פינף־זעקס טריט, און ווידער האָט זיך אָנגעהויבען אויס־צולעשען דאָס היות פון די פיס, זיי האָבען זיך געבראַכען אונטער איהם און ער איז אומגעפאלען.

ליגט ער שוין פון דענסטמאל אָן אויף איין זייט און קלעהרט: פאר וואָס איז עס אזוי? און ברומט אריין צו זיך אין באַרד אריין: „געגאנגען, פינף טריט געגאנגען“, און זיין גאנץ לעבען האָט דער איד שוין אויסגעפילט דערמיט וואָס ער האָט נאָכגעקלעהרט וועגען די פינף טריט וואָס ער איז געגאנגען.

און אמאָל איז נחמן שטיינמאַן געווען דער גרויסער ווארשעווער סוחר, און זיין ווייב וועלכע איז היינט אַ צווייטע קלאַסיגע אויפזעהער-דין אין איינע פון די ווארשאַווער אידישע צדקה אנשטאַלטען פאר יתומים — טראַגט נאָך די שוואַרצע ריפּסענע קליידער, מיט די ווייסע געהאַפּטענע קעלנערלאַך, וועלכע זיינען איהר איבערגעבליבען פון אמאָליגע נוסע יאָהרען, און רעדט נאָך פּאָלניש מיט אַ עכט ווארשעווען אַקצענט, „שאַנאווי פּאַני“, און אידיש רעדט זי האַלב דייטש, וואר-שעווער דייטש, נישט אין דעם אַרדענאַרען מאַניער, פון דער „האַלאַטע“ (מאַסע). און יעדען שבת לעזט זי נאָך אַ פּאָלניש ביכעל, און קען דעקלאַמירען פון מיצקעוויטשעם ליעדער. און די קינדער האָט זי אויף אזוי ערצויגען אויף דעם ווארשעווער אַרט. פּאָלניש, מאַניריש, מיט ליעבע צו דער „אַטשיזנע“ (פּאַטערלאַנד) און מיט דעקלאַמאַציעס פון מיצקעוויטש'ן און סלאַוואַצקי'ן. און ווען דאָס אונגליק איז געקומען איבער זייערע קעפּ, ווען דער פּאַטער איז קראַנק געוואָרען און ניט גע-קענט פּערדיענען — האַבען די טעכטער ניט געוואוסט צו וואָס זיך צו געהמען. עס איז זיי אנדערש ניט איבערגעבליבען נור דיענסטען צו ווערען, און אַ ווארשעווער מיידעל וועט ליעבערשט אויסגעהן פאר הונגער, אַבי קיין דיענסט ניט צו ווערען. האַבען זיי זיך אויפגעעפּענט אַ קאַפּע הויז אויפ'ן גרזשיבאָוו, זיינען דאַרט אַריינגעקומען פּריזיר יונגען און „פאַצעטלאַך“, סוביעקטען פון די געשעפטען און אַנגעהויבען צו ריידען פּרעכע רייד, און צו מאַכען חז'דעלאַך צו די מיידלאַך, האַ-בען זיי איינגעזעהן, אַז מען קען ניט האַלטען אַ קאַפּע הויז אויף גרוש-י-באָוו, ווען מען האָט דריי שעהנע טעכטער און מען וויל אַן אַנשטענדיג לעבען פיהרען און די טעכטער צו מענער אויסגעבען...

האַבען זיי זיך געפּלאַגט, ביז עס האָט אַנגעהויבען צו פּערקעהרען אין קאַפּע הויז ראָזענבערג, יאַנקעלע ראָזענבערג, דעם פּאַפּיראַסען פאַבריקאַנט ראָזענבערג'ס זעהן מיט די לאַנגע האַהר און פּאַלערינע, וואָס מען האָט איהם גערופּען דער „נייער פּאַניע יתום“. ער האָט

די משפחה אויסגעבאָרגנט געלר, און זיי האָבען זיך געדונגען אַ וואָהר-
 כונג אויף גרושיכאָוו, און די מיידלאַך האָבען זיך אויסגעלערענט בלויז-
 מען מאַכען, און פון דעם האָבען זיי אויף אַ קאָרגען לעבען פּערדיענט.
 די עלטסטע פון די טעכטער ראַזע איז געווען אַ טויס, אַן אַמת'דיגע
 צדקנית. זי איז שוין ניט געווען קיין יונגע מיידעל, און אַמאָל האָט
 זי געמוזט זיין זעהר אַ שעהנע, אַן ערעלע, מיט אַ ווייס בע'הן'מען פנים,
 דורכזיכטיגע הויט ווי אַ קלאָהרע, ריינע פּאַרצעלאַיענע וואַזע. מענשען
 האָבען געמיינט, אַז עס איז מיט איהר געשעהן עפעס אַן אומגליק :
 אַן אונגליקליכע ליבע און צוליעב דעם האָט זי זיך געהאלטען קאַלט
 צו אַלע יונגע לייט (זעהר פיינע יונגע לייט) וואָס האָבען זיך געשארט
 אַרום איהר, ווען זי איז נאָך געווען אַ יונגע און אַ שעהנע. אָבער איהר
 פּרעמדקייט צו מאַנספּערשויןען, איהר שטילע פּעראַכטונג און קאַלטע
 שרעק פאַר מאַנספּערשויןען איז געקומען ניט צוליעב איהר'ס אַ פּער-
 זענליך אומגליק, אָדער איבערלעבעניש. איהר פּערהאַלטען זיך צו
 מענער איז געקומען צוליעב אַן אומגליק וואָס האָט זיך געטראַפּען מיט
 איהר'ס אַ חבּר'טאַרין.

צוויי מיידלאַך חבּר'טאַרינס זיינען זיי געווען, גענאנגען צוזאַמען
 אין דער שוהלע, און, ווען זיי זיינען עלטער און רייפער געוואָרען, האָט
 בען זיי ביידע זיך פּערטרויט די אינטימסטע געפיהלען, וואָס דאָס מיי-
 דעל פּערטרויט נור די מוטער, ווען עס קומט דערצו...

זי געדענקט די נעכט ווען זי איז געלעגען מיט איהר חבּר'טאַרין,
 מיט יעטע ליכטענשטיין, איהר אינטימסטע פריינדין. זיי זיינען גער-
 לעגען צוזאַמען ביינאַכט און פּערטרויט איינע דער צווייטער די פּער-
 באַרגענסטע זאַכען. און ווען יעטע האָט זיך פּערליעבט אין איהר חתן,
 אין'ס בוכהאַלטער דאווידאוויטש, וואָס האָט געאַרבייט ביי פּריוויסען
 אין אייזען געשעפּט, האָבען די צוויי מיידלאַך זיך געהאַלטען אין איין
 סוד'ען זיך.

און דערנאָך איז יעטע אַ כּלה געוואָרען פאַר דאווידאוויטש'ען.
 געגען איהר פּאַטער'ס ווילען. נאָך דער חתונה איז דאווידאוויטש גער-
 וואָרען אַ קאַרטען שפּילער, גענאנגען צו אַנדערע מיידלאַך און צום סוף
 צוגענומען דעם גרו, און זי איבערגעלאָזט אין אַנדערע אומשטענדרען
 און איז אַוועק קיין אַמעריקאַ.

איהר חבר'טארין איז אויסגעגאנגען ווי א ליכט פאר בענקשאפט נאך איהם, און איז א יונגע מיט איהר קינד אין בויד אוועקגעגאנגען אין דער ערד אריין.

דאס האט אויף ראזע שטיינמאן געמאכט אזא שטארקען איינדרוק, אז זי האט אנגעהויבען צו בעטראכטען יעדען מאנספערשויין פאר א מערדער פון דער פרוי, פאר א נאטירליכען שונא. וואס וויל נור דער פרוי שלעכטס טהאן. און דאס אונגליק וואס האט געטראפען מיט איהר חבר'טארין, האט אפגעסמ'ט איהר לעבען. זי האט שוין ניט געקענט זיך דערנעהנטערען צו קיין מענספערשויין. גלויבגילטיג גע- מאכט זיך צו לייעבעס געפיהלען, און זי איז איבערגעבליבען אן אלט מיידעל.

נאר דאס נאטירליכע מוטערליכע געפיהל פון דער פרוי האט פער- לאנגט דאס איהריגע. איהרע איינגעשלאפענע ווייבליכע געפיהלען האבען ארויסגעשלאגען אויף איהר פנים די צייכענס פון לייעבע בענק- שאפטען... און איהר פנים איז נאך עדעלער געווארען, און עס האט געהאט עפעס אין זיך פון דעם טראנישען, וואס האט אין זיך א יונגע רויטע רויז, וועלכע מען האט ניט געלאזט אויסשטעהן און זי איז פערוועלקט געווארען איידער זי האט נאך ענטוויקעלט איהרע בלע- טעלאך...

ראזע שטיינמאן האט אויסגעגאסען אויף די קינדער פון דער גאס איהר מוטערליכעס געפיהל, מיט וועלכען די נאטור האט זי בע- שאנקען, און וואס זי האט ניט געקענט אנווענדען אויף אייגענע קינדער. זי איז געווארען א מוטער צו די קינדער פון די שכנים, געניאנטשעט זיי. ווען זייערע מוטערס זיינען געגאנגען ארבייטען אין גאס אריין און פערלאזט די קינדער אין די שטובען, פלעגט ראזא אהין קומען ניאנטשען די קינדער, קושען זיי, זינגען זיי לייעדער.

אויך האט זי איהר מוטערליכעס געפיהל אויסגעגאסען אויף איהר קראנקען טאטען. עס איז געווען, ווי די טאכטער וואלט צוריקגעגעבען די לייעבע צום פאטער, וואס זי האט געגאסען פון איהם ווען זי איז א קינד געווען. זי האט דעם קראנקען טאטען אויסגעטאהאן און אנגעטאהאן ווי מען טהוט אן א קינד, און, אז מען האט געזעהן ווי זי טהוט דאס, וואלט מען געקענט גלויבען, אז זי נעהרט איהר פאטער מיט די פילך פון איהרע בריסטען, ווי די לעגענדע דערצעהלט...

זי האט געטהאן די שווערסטע ארבייט אין הויז, געוואשען די פארלאנגעם, די וועש, דאס געשיער געוואשען, געקאכט פאר דער גאנצער הויז, געגאנגען אין גאס איינקויפען, און דאך האט זי דאס אלעס גע- טהאן מיט אזעלכע שטילע טריט, אז מען האט עס ניט אנגעזעהן און נישט אנגעהערט. אלעס אין שטיבעל האט געפינקעלט פאר ריינקייט, און מען האָט ניט געזעהן ווען זי טהוט דאָס. עס איז געווען ווי די לעגענדע דערצעהלט פון יענער מיידעל, וועלכע די מייזלאך זיינען געקומען ביינאכט העלפען איהר אין איהר הויז-ארבייט. זי האט זיך קיינמאל ניט געקלאגט, צו קיינעם קיין טענות ניט געהאט, און שטענדיג מיט'ן שמייכעלע, מיט'ן פערגליווערטען שמייכעלע אויפ'ן דעליקאטנעם פארצעלאיענעם דורכזיכטיגען פנים, און דערביי זיינען איהרע הענד געווען אזוי עדעל, אזוי ווי זי וואלט קיין מאל קיין שווערע ארבייט ניט געטהאן נאר ווי זי וואלט מיט בלומען ארומגעגאנגען א גאנצען טאג. און קיינער האט זיך ניט געוואונדערט דעריבער. קיינער האט ניט בעמערקט, פון וואנען האט ראזע נאך צייט צו העלפען די שוועסטער אין ניהען די בלומעלאך. ראזע ברענגט די ארבייט פון פאבריק, ראזע טראגט אב די ארבייט אין פאבריק, און בלייבט צו טהאן נאך אן אי- בעריגע שעה ארבייט שפעט אין דער נאכט אריין — וועט עס ראָזע שוין טהאָן. ראָזע האָט צייט אויף אלעס...

איז ראָזע געווען די טויב פון דער הויז, איז די צווייטע שוועס- טער בערטהא שטיינמאן געווען די ראב פון הויז. דאס איז געווען א גע- זונד שטארק מיידעל, פון א צוויי און צוואנציג יאהר, איז די סאמע רייפסטע יאהרען, מיט א פאר געזונדע רויטע בעקלאך און שטארקע צוויי גאנצענדע ליפען. זי האָט געדארפט חתונה האָבען, און געוואַלט חתונה האָבען. נאר ראזע האט זי אזוי אנגעשראקען פאר מאנספער- שוינען, אז זי האט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האט געוואלט קינדער האָבען, א מוטער ווערען, א ווייב זיין און פיהר רען אן אנשטענדיג, רוהיג לעבען. נאָר זי האָט זיך געשראָקען. זי האָט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האָט געזוכט א „פיינעם כאראקטער“. ווארים ניט פאר ארימקייט האט זי מורא געהאט. זי איז געווען גרייט צו טראגען דעם יאך פון לעבען, ווי שווער עס זאל ניט זיין, אבי נאר אין איינעם מיט'ן מאנספערשוין. זי האט אבער מורא געהאט, אז דער מאן זאל זי נישט איבערלאזען, ווען עס

וועט צו שווער זיין. און דאן וועט זי שוין ניט אזוי יונג זיין, אזוי שעהן זיין, ווי דער „מאן“ האט געטהאן מיט ראזע'ס חבר'טארין יעמען. און ווען זי איז אויסגעגאנגען מיט א יונגען מאן, פלעגט זי איהר אלץ אויסדוכטען, אז ער האט ניט קיין פיינעם כאראקטער. האט זי געד האלטען אין איין ביימען חתנים. אלע פאר וואכען האט זי אן אנדער יונגען מאן ארויפגעבראכט אין שטוב אריין. דאס ביימען, דאס איז בערגערעכענמע קלייבען האט שמענדיג געערגערט די עלטערע שוועס-טער, ראזע'ן. און כאטש זי האט עס ניט ארויסגעזאגט מיט ווערטער, האט מען דאך דאס דערקענט אין איהר בליק, אין איהר בענעהמען זיך. ווארים דאס וואס איהר שוועסטער פלעגט שמענדיג ביימען די יונגע לייט און געקלעהרט חתונה האבען יעדעס מאל מיט אן אנדערען — האט בעליידיגט ראזע'ס מיידעלשע געפיהלען, און עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר שוועסטער האנדעלט מיט איהר לייב...

בערטהא האט עס גאנץ גוט בעמערקט, און כאטש ראזע האט געשוויגען, פלעגט זיך בערטהא טשעפען צו איהר:

— וואס ווילסטו, אז אלע זאלען זיין ווי דו? דו ביזט א הייליגע, ס'איז דיר לייכט צו זיין א הייליגע. דו בעדארפט שוין גאר נישט. איך וויל חתונה האבען. איך וויל ניט אזוי פערברענגען מינע טעג... איך וויל ניט...

טהיילמאל האט ראזע די שוועסטער פערשוויגען. נאר אמאל — איינמאל, ווען בערטהא האט פורים צו דער סעודה מיט אמאל נאר ארויפגעבראכט א נייעם יונגען מאן, און אפגעהאקט מיט דעם יונגען מאן, מיט וועלכען זי איז „אויסגעגאנגען“ א גאנצען ווינטער, האט ראזע זיך אבגערופען:

— בערטהא, בערטהא, וואס טהוסטו?

— איך וויל חתונה האבען — האט בערטהא געענטטפערט. איך

וויל ניט פערזיצען ווי דו.

— אבער האנדעל ניט, אז דו ווילסט חתונה האבען — וואס האסטו

מורא צו ריזיקירען. איך האב מורא געהאט צו ריזיקירען, האב איך זיך אבגעזאגט אין גאנצען פון חתונה האבען — אבער וואס האנדעלטסט דו? בערטהא האט ניט געקענט ענטפערען. אויף איהרע געזונדע בא-קען האבען ארויסגעשפראצט צוויי גרויסע טרעהרען און זי האט שטום געקוקט אויף דער שוועסטער.

קיין מאל האט זיך ראזע ניט פערגעבען איהרע ווערטער. זי איז ארויפגעפאלען אויף איהר שוועסטער און אויסגעקושט איהרע טרעה דען.

פון דאמאלסט אן רעדען די שוועסטער מעהר ניט וועגען דעם... נאר א נאנץ אנדערע פון די צוויי איז געווען מאטילדע, די אינג סטע.

די אינגסטע שוועסטער מאטילדע האט מען גערופען אין דער היים „גאלדענע הענד“: אלעס וואס זי האט גענומען איז איהרע קליינע הענדטעלאך אריין איז אויס דעם גאלד געווארען. אלעס האט זי געקענט. אז זי האט אויפגענייהט א בלום איז דאס געווען ווי מען וואלט די בלום פון דער צווייג ערשט וואס געהאט אבגעריסען. און א חז האט די מיידעל געהאט זיך צו קליידען אזוי ווי קיינער נישט. זי האט זיך אליין איהרע אייגענע מאדעס בעשאפען, געהילט איהר לויזען קליינעם לייכטען קערפער אין לייכטע זיידענע שטאפען, ארומגעווי קעלט זיך אין א שטיק זיידענס, ליווענד — און עס איז דערפון ארויס געקומען א קלייד, ווי א קינסטלערין וואלט אויפגענייהט. צווארפען זיך איהרע שווארצע לאקען איבער איהר פולען קליינעם נאקען, און עס איז דערפון ארויסגעקומען א מאדנע פריזור, ווי א מייסטער וואלט איהרע האאר פערקעמט. פון איהר גאנצען קערפערל האט געבלאזען א ווינדיגער געשמאק, ווי עס יאגט פון א יונג בליהענדען בויעל אין פריהלינג. עס האט זיך געדאכט, אז איהר קערפער און האהר באדען זיך ביינאכט אין ווינד, און אין טהוי, ווארים זי איז אינגאנצען געווען צופלאשעט, ווי עס איז א יונג שוואך בויעל, וואס שמעהט אליין אין מיטען פעלד גאנצע טעג און גאנצע נעכט, און אלע ווינדען יאגען דעריבער און אלע נאכט־טהויען באדען עס אויס, און צוואגען אויס יעדעס צווייגעל, יעדעס בלעמעל, יעדעס בליהמעל, אזוי איז דאס מיי דעל'ס לייב, איהרע האאר, איהרע פינגער אויסגעבארען געווען אין ווינה און טהוי — ווארים פון איהר גאנצען וועזען האט געהויכט אן אטהעם פון פריהלינג...

10

צוגעניגנבעטע לאסקעס.

מען האט ניט בעדארפט לאנג נאכצוזוכען, אום אויסצוגעפינען אז יענסלעך ראזענבערג, אדער דער נייער יעזום קריסט, איז ארויפגע- קומען צו דער פאמיליע שטיינמאן און האט זיך פעראינטערעסירט מיט דער לאגע פון דער פאמיליע נור דערפאר, ווייל ער איז געווען פערליעבט אין דער מיידעל, אין די אינגסטע פון די שוועסטער, אין מאטילדען. נאר אין דעם זעלבן אבענד, ווען איך האב ארויפגעפיהרט מיין רחל'ען צו די שטיינמאנס אויף ראזענבערג'ס בעפעהל (איך האב דאך פערשטא- גען, אז ער בעפעהל'ט רחל'ען צו וואהנען דארט) האב איך באלד דער- זעהן, אז דאס מיידעל מאטילדע שטיינמאן איז פערליעבט אין דעם „נייעם יעזום“ צום טויט. דאס מיידעל האט עס גאר ניט בעהאלטען אויך. פערקעהרט, זי איז שטאלץ געווען אויף זיין ליבעלע. און איי- דער ער איז נאך געקומען צו געהן, האט זי זיך פארבערייטעט אויף זיין קומען, ווי א פארצייטיגע כלה אויף איהר חתן. זי האט זיך געהאלטען אין איין וואשען, פלעכטען זיך די האהר, הילען זיך אין זיידענצייג. און די עלטערע, ראזע, האט אויפגערוימט דאס שטיבעל, פארגעברייט עס פאר'ן גאסט. און דער קראנקער פאטער, ליגענדיג אויף דער זאפע אונבעוועגליך, האט פאר כעס געצופט די האר פון בארד און זיינע שארפע גלאנצענדיגע אויגען האבען זיך אפירגערוקט פון אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען ווי צוויי גליהענדע פייערלאך...

און באלד איז ער געקומען. די טהיר האט זיך אויפגעפענט, און עס איז אריין א הויכער יונגער מאן פון א יאהר אכט און צוואנציג, דרייסיג, א בלייכער אביסעל, מיט א שווארץ בעוואקסען בערדעל, איינ- געהילט אין זיין שווארצע פאלערניע האט מען נאר ארויסגעזעהן זיין בלייך פנים און זיינע שווארצע קארלעס האאר, וואס האבען זיך ארויס- געגאסען פון הינטער זיין ווייכען הוט. אונטער'ן ארעם האט ער גע- האלטען א בוך. ער האט זיך ארומגעקוקט אין שטוב, און דערזעהענדיג מיך, האט ער געגעבען א קנייטש איין דעם שטערן, א פערקרים די ליפען, און געמאכט, אזוי ווי ער וואלט זיך געוואלט ענטשולדיגען פאר

וועמען. נור באלד איז צו צו איהם די קליינע מאטילדע און האט זיך אין איהם איינגעקארטשעט, ווי א קאלב צו דער קוה, מיט'ן קאפ און פנים. א שמייכל האט א שוין געגעבען אויף זיינע בלייכע ליפען, און ער האט ארויסגעוויזען זיינע צייהן, עפעס ווי ער וואלט זיך צוריק איבער-געבעטען און מוחל געווען וואס איך געפין זיך אויך דא. די עלטסטע, ראזע, איז געשטאנען א פערנאפטע און האט ניט געוואוסט וואס צו טהאן, אן ערנסט און א שרעק איז געלעגען אויף איהרע אויגען און זי האט געקוקט אויף איהם מיט פערציקונג. מיט לייעכע און איבערגעבענהייט האט זי איהם געהאלפן אראבנעהמען די פעלערניע, און א דאנק-בארקייט איז געלעגען אין איהרע אויגען, פאר דעם וואס זי האט די זכיה איהם אבנעהמען די הילע. יענקעלע ראזענבערג האט זיך צו-מישט אוועקגעזעצט און געשוויגען, לאנג געשוויגען, ער האט בעמערקט רחל'ען, וועלכע האט זיך אויך געפונען ביים טיש, אויף וועלכען עס האט זיך געלויכטען די לאמפ, און האט געשמייכלט צו איהר:

— איהר וואהנט שוין דא, רחל'ע?

— יא, איך האב זיך היינט אריינגעצויגען צו די שטיינמאנס.

מאטילדע הויבט מיד אן מארגען לערנען בלימלעך צונויפשטעלען.

— יא, יענקעל, איך האב זי זעהר לייעב, — האט זיך דאס קליינע מיידעל אנגערופען, ארויסשטעלענדיג איהר שווארצען קאפ האאר, פון הינטער זיין ארים, צו וועלכען זי איז געווען צוגעטוליעט, ווי א פויגעל — יענקעל זעה, וואס פאר א פיינע, דורכזיכטיגע הענד זי האט. איך האב זעהר לייעב איהרע הענד — און דאס מיידעל האט אנגענומען רחל'עס הענד און געקושט זיי.

רחל'ע איז פערשעהמט געווארען און רויט, און עפעס א טרויעריג-קייט איז געלעגען אין איהרע אויגען. זי האט אראבגעלאזט די אויגען, שעמענדיג זיך פאר מיר.

א שמייכל האט געמוזט ערשיינען אויף מייע ליפען, ווארים יענקעלע איז זעהר טרויעריג געווארען און אראבגעלאזט דעם קאפ אין שווייגען. איך האב געפיהלט אז איך שטער די שטימונג און האב זיך אבגערוקט פון טיש, צום קראנקען פאטער, און אנגעהויבען צו פערפיה-רען מיט איהם א געשפרעך, נור דער פאטער האט מיט זיינע בייע אויגען אהין געקוקט צום טיש, וואו יענקעל, פריי פון מיר, האט זיך גע-פיהלט אונגעשטערט — און ער האט עפעס פארגעלעזען פון א בוך, צי

פון א מאנסקריפט, צו וולעכען די מיידלאך האבען זיך צוגעהערט מיט איינגעהאלטענעם אטהעם. דער קראנקער פאטער האט געביסען זיינע ליפען, און זיין פנים איז רויט אנגעבלאזען געווארען, זעהענדיג ווי זיין מוזיניקעל, זיין אינגסטע, וועלכע ער האט ליעכער געהאט פון אלע זיינע טעכטער און וועלכע ער האט ליעב געהאט צו גיאנטשען ווען זי איז געווען א קליינע, ליגט האלב אין די ארעמס פון א בעווייבטען מאנספערשויז, און ער געהט אויס מיט איהר, און ער ווייס ניט וואהין, און ער געהט איהם צו די לאסקעס פון זיין טאכטער, וועלכע דער געזונדער-קראנקער איד האט אזוי געדארפט, און ער מוז שווייגען — ווייל ניט פאר איין טובה מוז ער איהם שוין דאנקבאר זיין...

א מאדנער מענש איז געווען אַט דער יענקעלע ראָזענבערג. אַ מענש, וואָס אלעס וואָס ער טהוט, טהוט ער אַ מצוה. ער האָט געהאַט די אייגענשאַפט, אויף אלע טהאַטען וואָס ער האָט בעגאַנגען האָבען זיי געמעגט זיין נאָך אזוי געמיין און שלעכט, ארויפצוציהען אַ הייליגקייט, און בעגלענצען עס מיט אַ מצוה-שיוין. ער האָט ניט געד פּיהלט, אז ער בעגעהט אַ פּערברעכען מיט דעם, וואָס ער ציהט צו צו זיך די יונגע מיידלאַך און מאַכט זיי פּערליעבט אין זיך, און ער קען זיי גאָר ניט אָבגעבען דערפאַר, ווייל ער איז שוין אַ פּערהייראַטער מענש. פּערקעהרט, איהם האָט זיך געדאַכט, אז ער טהוט אַ גרויסע מענשליכע זאַך, און ווי ווייט זיין בעציהונג צו זיינע „הייליגע“ כלות האָט ניט דערגרייכט, דאָך האָט ער עס געוואוסט אזוי צו רעכטפּערטיגען, אזוי צו בעשיינען דאָס מיט אַזאַ הייליגען גלאַנץ, אז עס איז גאָר אויסגעקור מען ביי איהם אַ מצוה, וואָס ביי אַן אנדערען שטערבליכען וואָלט עס אויסגעקומען אַן עברה... און ער האָט זיך געפּרעהט מיט זיין טהאַט אלס אַ גרויסע זאַך, איבער וועלכע אַן אנדערער וואָלט געהאַט געד וויסענביסע... ער איז געווען דער גליקליכער, וואָס ער האָט אלעס געד קענט כּשר'ן מיט זיין שטימונג. ער האָט ניט געזעהן די עולה וואָס ער טהוט זיין פּרוי מיט די קינדער, וועלכע ער פּערלאָזט אויף גאַנצע טעג אליין און זעהט זיי קיינמאַל ניט; ער האָט ניט געזעהן זיין נישטקייט, וואָס ער דרעהט זיך ארום איבער גאַט'ס וועלט און טהוט אייגענטליך גאָר ניט; ער האָט ניט געזעהן דעם אונרעכט וואָס ער טהוט דעם קראַנקע אידען, וואָס ער האָט זיך אריינגע'גנב'עט אין זיין הויז און אַוועקגערויבט פון איהם די הערצער פון זיינע צוויי טעכטער. ער האט

דאס אלעס גאר ניט געזעהן. איהם האָט זיך געדאכט, אז ער טהוט דערמיט אזא גרויסע מענשליכע זאך...

און דער פאָטער איז געווען אייפערזיכטיג אויף איהם צוליב זיינע טעכטער. די קראנקהייט, די אונבעוועגליכקייט פון זיינע פיס, האָט דעם פאָטער פון די טעכטער געוואָרפֿען אין בעט אריין. אזוי אַבער איז דער סוחר שטיינמאַן געווען א געזונדער איד, מיט אַ געזונד פנים, געזונדע הענד און געזונדע אינסטינקטען. גאנצע טעג איז ער געלענען אויף דער זאָפֿע און געבענקט נאָך וואָס, ער האָט געבענקט נאָך אין דרויסען... און האָט מקנא געווען מענשען וואָס געהען, און זיין איינ־ציג גליק זיינען געווען זיינע טעכטער. און ער האָט ליב געהאט, ווען זיינע טעכטער ניאנטשען איהם און בעהאנדלען איהם ווי אַ קינד. ער האָט ליב געהאט צו פיהלען אויף זיין לייב די בעריהרונג פון די ווייכע זויבליכע הענד, מען עס אפילו זיין פון זיין טאָכטער, און אַפֿשר דער־פאר וואָס עס איז זיין טאָכטער... ער האָט ליב געהאט ווען די עלטסטע, ראָזע, וואשט איהם דעם קאָפּ, ווי מען וואשט אַ קינד, און ער האָט ליב געהט ווען די קליינע, ווען דאָס ציטערדיגע מיידעלע מאַטילראַ, ליגט אין זיינע אַרעמס און ניאנטשעט איהם. ער האָט גע־בענקט און בעדארפט די לאסקעס פון זיינע טעכטער. און צייט יענ־קעלע ראָזענבערג האָט אָנגעהויבען צו פערקעהרען אין זיין הויז, דאכט זיך איהם, אז זיינע טעכטער זיינען קעלטער געוואָרען צו איהם. זיי זעהען איהם ניט און פערגעסען אָן איהם, און עפעס זיינען די לאסקעס זייערע, דאָס בעריהרען פון זייערע הענד קיהלער און פרעמדער צו איהם... דאָס האָט איהם דער יונגער מאַן, דער יענקעלע ראָזענבערג צוגע'ננב'עט די לאסקעס פון זיינע קינדער, און יעדעס מאָל, ווען יענ־קעלע איז געקומען אין אַבענד און די טעכטער האָבען זיך געקליבען ארום איהם און ער האָט עפעס גערעדט צו זיי, דערצעהלט, פאָרגעלעזען זיי און זיינע טעכטער זיינען געזעסען ארום איהם מיט פערכאפטע אַטהעמס און געקוקט איהם אין די אויגען אריין מיט בענייסטערונג, האָט זיך אַ פייערעל אָנגעצונדען אין די אויגען פון דעם קראנקען איד דען, וועלכען קיינער האָט ניט בעמערקט...

איד בין געזעסען און אַבגעהיט דעם אלטען און בעמערקט דאָס פייערעל אין זיינע אויגען, ווי עס גליהען זיינע אויגען הינטער זיינע נעדיכטע ברעמען, ווי בעהאלטענע צוויי שלעכטע פייערלאַך, און ער

בעטראכט גוט דעם יענקעלע ראָזענבערג. איך ווייס ניט וואָס ער לעזט זיי דאָרטען פֿאַר אזעלכעס, וואָס ער זאָגט זיי דאָרט, וואָס אלע דריי — ראָזע, מאטילדע און רחל'ע, איינגעקופיעט ארום איהם, הערען זיך איין, וואָס אמאָל שליסען זיי זיך ענגער ארום איהם ווי זיי וואָלטען איין קערפער געוואָרען און זיי ציהען זיך צו איהם, ווי עפעס וואָלט געווען אין איהם וואָס ציהט זיי צו צו איהם. זיין פנים ווערט בלייכער אין שוין פון לאַמפּ און זיינע אויגען טיעפער אין די אויגעזלעכער, און אַ פער'חלש'ט שמייכלעלע ליגט אויף זיינע בלייכע ליפען און פון צייט צו צייט בליקט ער צו איינע פון זיי און שמייכלט פרום, ערנסט, און איך און דער אלטער טאטע בעטראכטען דאָס און מיר זעהען ווי ער פאקט די הערצער פון די מיידלאך, און עפעס ווערט אין אונז אַנגעצויגען. רייף, איך קוק דעם קראַנקען פאָטער אין די אויגען אריין, אונזערע בליקען בעגעגענען זיך, און מיר פערשטעהען זיך... ווער ווייס ווי לאַנג די שטימונג ביים טיש וואָלט זיך אוועקגעצויגען, ווען עס וואָלט זי ניט פלוצים אין גאַנצען איבערגעפיהרט בערטהא. די מיטעלסטע שוועס-טער מיט איהר ערשיינען. זי האָט ברייט אויפגעפראַלט די טהיר און איז אריין פון שפאציער מיט אַ יונגען מאן. דער יונגער מאן האָט זיך נאָך איהר נאָכגעשלעפט אַ פערשעהמטער אביסעל, אונטערגעהוסט, און געהאלטען זיך אין איין אראַבציהען דעם קראַנקען מיט'ן שליסל, וועלכער איז איהם געשפרונגען אין דער הויך. דאָס מיידעל האָט איהם אַנגענומען פעסט ביי דער האַנד און צוגעפיהרט איהם, צושלעפענדיג, צום טיש, וואו זיי זיינען געזעסען ארום יענקעלען און ער האָט געלעזען. און בערטהא האָט זיך אָבגערופען מיט אַ פעסטע זיכערע שטימע.

— איך האָב די עהרע אייך פאַרצושטעלען מיין חתן משה זיל-בערשטיין, און דאָס זיינען מיינע שוועסטער, ראָזע און מאטילדע. און דערנאָך האָט זי איהם צוגעשלעפט צום פאָטער:

— טאטע, מיין חתן, משה זילבערשטיין!

בערטהא'ס ערשיינען מיט איהר חתן איז געווען ווי אַ דונער וואָלט אריינגעפאלען אין שטוב אריין. די מיידלאך זיינען געבליבען זיצען ווי פערשטיינערטע און פערשעהמטע, מיט אראַבנעהאַנגענע קעפּ, ווי בערטהא וואָלט דאָס שרעקליכסטע וואָרט ארויסגעערעדט. די שטימונג איז געוואָרען איבערגעפיהרט, און יענקעלע ראָזענבערג האָט גענומען זיין בוך אונטער'ן אַרעם און איז פערשוואונדען.

און דערנאָד, אז איך בין צוגעגאנגען צו רחל'ען און גערערט עפעס
צו איהר, האָט זי מיך שוין ניט געהערט און ניט פערשטאַנען, אין איהרע
אוינען איז געלעגען עפעס אַ מאַדנער גלאַנץ.

11.

אַ מאַגנעטישע קראַפט

עס איז געוואָרען, אזוי ווי עס איז געווען צו ערוואַרטען: ביידע
מיידלאַך, רחל'ע און מאַטילדע, האָבען זיך איינגעליעכט אין יענקעלע
ראָזענבערג. און ניט נור די צוויי מיידלאַך, נור אפילו די עלטערע,
ראָזע, וועלכע האָט געהאט אזא שרעק פאר אַ מאַנספערשוין. זי איז
אויך אַרומגעגאנגען א פערליעכטע; איהר פנים איז ליכטיגער און
פרעהליכער געוואָרען און איהרע הענר פלינקער. און — אַ וואַנדער־
ליכע זאך! ניט נור זיינען די מיידלאַך ניט אייפערזיכטיג געווען איינע
אויף די אנדערע, נור פערקעהרט, עס האָט אויסגעזעהן, ווי די מיידלאַך
וואַלטען גליקליך געווען, וואָס זיי לייעבען צוזאַמען אין מאַנספערשוין...
רחל'ע און מאַטילדע האָבען זיך צוזאַמענגעגאַסען, ווי עס וואַלט
פון זיי אין וועזען געוואָרען; עפעס האָט זיך צוזאַמענגעפלאַכטען
אין זייערע ביידענס נשמות, צייט זיי האָבען ביידע לייעב געקראָגען
דעם „נייעם יעזוס“; ווי זיי וואַלטען ביידע געדיענט צו אַ נייע רע־
ליגיאָן.

די מיידלאַך האָבען זיך געהאַלטען תמיד אין איין סוד'ען. זיי
האָבען געגעסען פון איין טעלערעל; זיי זיינען געשלאָפען אין איין
בעט, און איינע האָט ניט געטהאָן אַ טראַט אָהן די צווייטע, און איז אַנ־
געקומען די צייט ווען יענקעלע האָט בעדאַרפט אַריינקומען, אין די
אַבענדען, האָט איינע די אנדערע אויסגעפּוצט, געטהיילט זיך מיט די
קליידלאַך, מיט די בענדלאַך, ווי איינע וואַלט די צווייטע געוואַלט שעהן
מאַכען, בע'ח'ט מאַכען פאר יענקעלען..

איך האָב דאָס אלעס צוגעזעהן און געשוויגען. די אייפערזיכט
האט מיך אויפגעגעסען און איך פלעג זיך עסען ביינאַכט אויף פיין

געלעגנער, וואָרים רחל'ע האָט מיך, צייט זי האָט געוואָהנט ביי די שטיינמאָן'ס, נישט געזעהן, און האָט זי מיך שוין יאָ געזעהן, האָט זי מיט מיר גערעדט נור וועגען איהם, וועגען „יענקעלען“; זי האָט מיך געהאלטען אין איין אויספרעגען, ווי יענקעלע געפעלט מיר:

— ניט וואָהר, שמעון, ער איז דאָך אזוי אינטערעסאנט!

אָדער זי פלעגט מיר זאָגען:

— שמעון, קום נישט מאַרגען אבענד צונעהן, יענקעלע וועט זיין. ער וויל אונז עפעס פאַרלעזען און ער וויל ניט, אז דו זאָלסט זיין; אז דו ביזט דאָ, פיהלט ער זיך נישט גוט.

און דאָס וואָרט „יענקעלע“ האָט זי געזאָגט מיט אזוי פיעל לייעכע, מיט אזוי פיעל איבערנעבענהייט, און מיך האָט זי דערביי גערופט.

איך האָב איהר צוליעב געטהאָן; איך בין צומאָרגענס ניט גע'קומען, נור אַרומגערעהט זיך אַ גאנצען אבענד אויף דעם טראַטוואַר פאר'ן הויז, וואו זיי האָבען געוואָהנט. אויבען איז דער הויך, אין די שטיבלאָך, וואו זיי האָבען געוואָהנט, האָב איך געזעהן ליכט. ער איז אויבען אין דער הויך, מיט מיין רחל'ען, און ער וויל נישט, אז איך זאָל זיין דערביי. — האָט ער מיך אַראַבגעשיקט און איך דרעה זיך ארום פאַר דער טהיר.

און, אַ וואונדערליכע זאָך! איך בין, דוכט זיך, נישט ביז געווען אויף איהם... ביז אפּשר יאָ, נור איך האָב איהם ניט פיינט געהאט; עפעס איז געלעגען אין דעם יענקעלע אַ גאַאיוויטעט און אַ פאַטהאַס, וואָס ווען מען האָט איהם געזעהן, האָט מען איהם אַלעס מוחל געווען. ער איז געווען פון די מענשען, וואָס אונטער די אויגען האָט מען אויף איהם אַל'דאָס שלעכטס אויסגערעדט, און אין די אויגען האָט מען איהם אַלעס מוחל געווען.

דעם זעלבען אבענד, ווען רחל'ע האָט מיר ניט געהייסען אַרויפ'קומען, ווייל איך שטער מיט מיין אַנוועזענהייט ראַזענבערג'ן, האָב איך איהם אַבגעוואַרט פאַר דער טהיר פון די שטיינמאָן'ס.

שפעט אין אבענד, ארום עלף אַ זיינער, איז ער אַרויס פון הויז מיט זיין ווייבען הוט איבער די אויגען. איך בין איהם נאַכגעגאַנגען און גערופען:

— ראַזענבערג!

ער האט זיך אומגעקוקט און דערזעהענדיג מיך האט ער מיך ברייט זיין שטארקע האנד דערלאנגט און געזאגט צו מיר :

— גוט וואָס איך טרעף אייך ! איך האָב אייך שוין לענגסט געוואָלט פרעגען אויף רחל'עס זיידע, דעם מילנער איר ; רחל'ע האָט מיר געזאָגט, אז איהר זייט מיט איהם נוטע פריינד, און איהר האָט מיט איהם פיעל גערעדט.

דערהערענדיג זיין פרייע שטימע, און דערזעהענדיג זיין פריינד ליכען שמייכל, האָב איך אין אָנפאנג קיין מוטה ניט געהאט צו ריי דען מיט איהם וועגען דעם וואָס איך האָב געוואָלט. איך האָב זיך אָבער באלד פאָרגעשטעלט דעם אלטען אידען, רחל'עס זיידען, אין וועל' כען ראָזענבערג האָט מיך דערמאָהנט, און אין דעם פערשפרעכען, וואָס איך האב איהם געגעבען איידער ער איז אוועקגעפאהרען, אבצוהיטען זיין קינד, האָב איך מוטה געפאסט :

— ראָזענבערג — האָב איך פלוצלונג געזאָגט — איהר האָט אַ פרוי מיט קינדער.

— יאָ, — האָט ראָזענבערג געענטפערט און זיין שטימע איז גע- ווען מיט פרייד.

— און וואָס זייגען אייערע בעציהונגען צו רחל'ען ?

ראָזענבערג האָט מיך אָנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען, און פלוצלונג איז ער שטיל געוואָרען, טרויעריג, און האָט געשוויגען. — איך פרעג עס אייך, ווייל איהר זיידע, דער מילנער-איד, אויף וועלכען איהר האָט מיך געפרעגט, האָט מיר אָנפערטרויט זיין אייך ניקעל, איידער ער האָט פערלאָזען ווארשוי. און אויף אזוי פיעל, וויפיעל דער איד האָט מיר פערטרויט, איז רחל'ע איהם איבערגעבליבען איינע אליין פון זיין גאנצער פאמיליע ; דער אלטער איד קען ניט לעד בען אָהן דעם קינד, און ווען עס וועט איהר עפעס געשעהן, וועט עס דער אלטער זיידע ניט איבערטראָגען.

ראָזענבערג האָט ווידער געשוויגען. דאן האָט ער פלוצים מיין האנד אָנגענומען און געזאָגט :

— איך דאנק אייך, וואָס איהר האָט מיך דערמאָהנט.

ער האָט געפרואווט קוקען מיר אין די אויגען אריין, עס איז אָבער פינסטער געווען אויף דער גאס.

— קומט מיט מיר אין א קאפע הויז אריין. איך וויל זיך פֿיט
איך דורכריידען.

מיר זיינען אריין אין א קאפע-הויז און מיר האבען זיך אוועקגע-
זעצט אין א ווינקעל ביי א טישעל.

ראָזענבערג האָט מיר געקוקט גלייך אין די אויגען אריין. אין זיין
בליק איז געלעגען אַן ערנסט און אַ אויפֿריכטיגקייט.

— איך האָב אייך צוליב דעם דאָ אַהער געבעטען, ווייל איך האָב
געוואָלט אייערע אויגען זעהן. איך קען מיט קיין פֿענשען אויפֿריכטיג
ניט ריידען אין דער פינסטער. איך מוז איהם אין די אויגען קוקען —
האָט ער מיר געזאָגט — איהר האָט מיר אויפֿמערקזאָם געמאַכט, אז
רחל'ע קען זיך פֿערליעבען אין מיר, און זי איז אַן אונשולדיג יונג קינד,
און איך קען איהר האַרץ רויבען, און חתונה האָבען קען איך ניט מיט
איהר, ווייל איך האָב שוין אַ ווייב מיט קינדער. איך דאַנק אייך זעהר
פֿאַר די אויפֿמערקזאַמקייט. איהר האָט רעכט. אָבער איהר ווייסט
דאָך, אז ניט דאָס וואָס איך האָב אַ ווייב מיט קינדער האָט אייך גע-
בראַכט צו רעדען פֿיט מיר וועגען מיינע בעציהונגען צו רחל'ען;
איך ווייס דאָך, אז איהר, אלס אַ פֿרייער, מאַדערנער מענש, פֿערשטעהט
דאָך נאָנץ גוט, אז צוליב דעם, וואָס איך האָב אַ ווייב מיט קינדער,
קען איך זיך דאָך ניט אַכזאָגען ענטציקט צו ווערען פֿון דער זון, פֿון וואָ-
סער; צו אַטהעמען לופֿט, צו לייעבען בלוטען. עס איז דאָך דאָ אַן
אַנרערע אורזאַכע, וואָס האָט אייך געבראַכט צו ריידען מיט מיר וועגען
רחל'ען... פֿאַר וואָס קענען מיר נישט זיין אַפֿענהערציג? לאָמיר זיין
אַפֿענהערציג, כאָטש מיר ריידען צום ערשטען מאל! זאָגט מיר: זייט
איהר פֿערליעבט אין רחל'ען? זייט איהר אייפֿערזיכטיג אויף מיר?
— יאָ. — האָב איך געענטפֿערט.

— יעצט זיינען מיר אויף אַ וועג, איך וויל אייך נאָר ניט בע-
רוהיגען: דאָס וואָס איהר זייט אייפֿערזיכטיג אויף מיר, מאַכט אייך
נאָהנט צו מיר, פֿערבינדט אייך מיט די געפֿיחלען צו מיר, און מיר ווע-
רען דורך דעם פֿערזענליך פֿערבונדען איינער מיט'ן אנדערען, און
דאָס וויל איך! מענשען דאַרפען ניט שמעהן ווי איינזאַמע בוימער
איז אַ וויסט פֿעלד, וואָס איינס קען זיך ניט צוריהרען צום צווייטען;
מענשען זאָלען זיך פֿערזענליך פֿערבינדען איינער מיט'ן אנדערען!
פֿיהלט איהר דען אין די אייפֿערזוכט בלוז וועהטאַנ? דאָס וואָס איך לייעב

די זעלבע פערזאָן, וואָס איהר ליעבט, מאַכט דאָס דען אייך ניט נאַהנט צו מיר? ניט דען דאָס אייך בלויז צער און צאַרן? דערפיהלט איהר דען ניט אין דעם צער פון די אייפערזוכטיגקייט אַ געוויסען שטילען, אינערליכען פערגעניגען, ווי א שטילע מוזיק? ווייסט איהר וואס די מיר זיך פון אייפערזוכט איז? דאָס איז די מענשליכע ליעבע פון אלע צו אלעמען; דאָס בשותפות'דיגע מענשליכע, וואָס איז אין אונז ביידען: איהר האסט מיך נישט ווען איהר זייט אייפערזוכטיג אויף מיר — איהר ליעבט מיך, איך בין אייך טהייערער, שעהנער, אנגעזעהענער, דערפאר וואָס איך ליעב דיעזעלבע פערזאָן, וואָס איהר. פארוואָס זאל איך פון אייך דאָס געפיהל אויסמעקען? ניין. איך בין גליקליך, וואָס איך האָב אייך, א מענשען, בערייכערט מיט אַזאַ איידעלען, מענשליכען, בשותפות'דיגען געפיהל צו מיר, און איך וויל אייך אָפען מודה זיין, אז איך ליעב טאַקע רחל'ען און דאָס וואָס איהר ליעבט זי אויך — דאָס קען גאָר ניט שאַדען מיין ליעבע. פערקעהרט, דאָס בערייכערט נור מיין ליעבע, ניט בלויז צו רחל'ען, נור אויך צו אייך, ווייל ליעבע אליין איז דאָס העכסטע מענשליכע געפיהל; דורך דער ליעבע פער- בינדט זיך איין מענש מיט'ן צווייטען, און אונזער ליעבע צו רחל'ען האָט אונז ביידען פערבונדען. אזוי וואָלט מען זיך קיינמאַל ניט גערקענט פערבינדען. רחל'ע האָט אונז פערבונדען. פונקט אזוי ווי פייער גיסט צוזאַמען איין פייער מיט'ן צווייטען, אזוי האָט רחל'ע אונז ביידען צוזאַמענגעפלאַכטען. איך בין רייכער געוואָרען דורך אייער ליעבע... פערשטעהט איהר מיך?

— איך פערשטעה ניט אין גאַנצען, נור איך וואָלט געוואָלט וויי- סען, אויב איהר האָט גערעדט וועגען אייער „טהעאָריע“ פון ליעבע מיט רחל'ען, און אויב זי פערשטעהט אייך?

— געוויס האָב איך גערעדט מיט איהר וועגען דעם. די אבענדען, וואָס איך פערברענג מיט מאַטילדען, מיט ראָזען און מיט רחל'ען — רעדען מיר אלץ וועגען דעם; וועגען פערבינדען די מענשען איינעם מיט'ן אנדערען דורך ליעבע. איך ווייס נישט, אויב רחל'ע פערשטעהט מיך אין גאַנצען. נור אזעלכע קינדער ווי רחל'ע און מאַטילדע פיהלען דאָס. און דאָס געפיהל קען איינזאַפען איז זיך דאָס בשותפות'דיגע, וועלכעס איז אונזער אייגענעם נאָר פון די פרימיטיווע צייטען און דער שכל, דער ענאָאסיטישער מענשליכער שכל האָט דאָס בשותפות'-

דיגע אויסגעמעקט און בעשאפען א פערזענליכען גליק. דער געפיהל אבער געדענקט נאך דאס אלגעמיינע מענשליכע גליק. דורך דעם איז דער געפיהל פון בשותפות'דיגער מענשליכער ליבעע אזוי שארף און קלאהר ביי אונשולדיגע יונגע מיידלאך, וועלכע זיינען נאך נישט פער'סס'ט געווארען מיט פערזענליכען עגאאיסטישען האנדעל, וועל'כען ערוואקסענע מענשען רופען „גליק“. און רחל'ע און מאטילדע קענען דאס דערפיהלען פיעל טיעפער ווי מיר.

— מעג איך אויך וויסען אייערע געפיהלען צו מאטילדען? אדער

דאס איז אפשר ביי אייך א געהיימניס?

— פאר מענשען, מיט וועלכע איך בין געווארען פערבונדען דורך

ליבעע, עקזיסטירט ניט פאר מיר קיין געהיימניס, ווארים אלע גע'פיהלען, מיט וועלכע איך בין רייך, זיינען אויך א טהייל פון זייערע געפיהלען, און מיט דיר (איך בין דערשראקען געווארען פאר'ן פלוץ'לונגען „רוצען“, מיט וועלכען ראזענבערג האט מיר בעעהרט) בין איך פערבונדען געווארען דורך רחל'עס ליבעע. און אזוי ווי איך בין דורך רחל'עס ליבעע געווארען פערבונדען מיט דיר און מיט אלע, וואס ליבעען זי, אזוי בין איך אויך דורך מאטילדע'ס ליבעע געווארען פער'בונדען נישט נור בלויז מיט איהר, נור מיט די אלע, וואס ליבעען זי. און וואס גרעסער דער קרייז וועט ווערען, וואס פרייער די וועלט וועט ווערען, אלץ גליקליכער וועט די וועלט ווערען. דאס מענשליכע בשותפות'דיגע וועט זיך דאן אויסשפרייטען איבער אלע מענשען, איבער אלע חיות, איבער אלע פויגלען, איבער אלע גרינסען און געוויקסען. דורך דעם קען מיר ניט מיין פרוי'ס ליבעע, אדער רחל'עס ליבעע אב'האלטען ליבע צו האבען מאטילדען, אדער אן אנדערע, וואס פיהלט דעם גרויסען מענשליכען געפיהל פון ליבעע. ניין, פערקעהרט, דורך דער ליבעע קום איך צו דער ליבעע! רחל'ע, מאטילדע, מיין פרוי און ראזע האבען מיין הארץ נאך רייפער געמאכט צו פיהלען די מענשליכע געפיהלען — און אזוי ווי די גאנצע זון שיינט איבער דער ערד, און אזוי ווי די גאנצע נאכט דעקט צו די גאנצע וועלט, און אויס אלע טהוי טראפענס ווערט איין ראסע, אזוי דארף אויס דעם איינצעלנעם מענ'שליכען הארץ ווערען איין גרויסע וועלט'הארץ; אויס דער איינצעלנער מענשליכער ליבעע — ווערען איין גרויסע וועלט'ליבעע, וואס איז פערקניפט און פערבונדען מיט אלע מענשליכע הערצער, ווייל מיין גע-

פיהל און מיין ליעבע איז נישט א בעזונדערע זאך פאר זיך, נור עס איז א טראָפען פון דעם גרויסען מענשליכען געפיהל און א טהייל פון דער גרויסער מענשליכער ליעבע.

— מיט אַנדערע ווערטער: לויט אייער מיינונג בערארף ניט עקזיסטירען אין מענשליכער בעציהונג קיין אייגענטהום, נור אלע געדערען צו אלע. דאָס איז אייער געדאנק?

ראַזענבערג איז מיט אַמאָל טרויעריג געוואָרען. ער האָט מיר ניט געענטפערט אויף מיינע רייד, נור גערופען דעם קעלנער און בעצאָהלט איהם פאר דער קאפע. ער האָט זיך אויפגעהויבען און מיר די האַנד דערלאנגט. געקוקט מיר אין די אויגען אריין און געזאָגט מיט אַן אַפענהערציגקייט און מ'ט אַ טרויעריגקייט:

— טייטשט עס אויס, ווי איהר ווילט. איך ווייס, איהר וועט מיך פערשטעהן, ווען איהר וועט ניט שלעכט קלעהרען וועגען מיר. איך האָב אייך נור געוואָלט זאָגען, אז איך בעדויער נישט, וואָס איד האָב זיך מיט אייך געטראָפען. פערקעהרט, איך בין זעהר גליקליך, וואָס מיר ליעבען איין און דיעזעלבע פערזאָן, און איד וואָלט געוואָלט פֿיט אייך פריינד ווערען.

דערביי האָט ער מיר די האַנד געגעבען און מיר איבערגעלאָזט אין דער נאכט אליין.

12

„אין דעם באַנד פון ליעבע.“

ראַזענבערג איז עטליכע טעג נאָכאנאנד ניט געקומען צו די שטיינמאַנס. די מיידלאך האָבען ניט געוואוסט, וואָס עס איז געשעהן מיט איהם, און זיין פערשווינדען האָט אויף זיי געמאכט אַ שטאַרקען איינדרוק. זיי האָבען זיך געהאלטען אין סוד'ען איינע מיט דער אַנדערער און אַ טרויעריגקייט האָט זיי ארומגענומען, ווי זיי וואָלטען פערהוילען געוואָרען אין אַ נישט געזעהענעם וואָלקען.

דאָס טרויעריגקייט האָט מיך נאָך מעהר געערגערט, און איך האָב אַנגעהויבען צו פערלירען יעדעס געפיהל, וואָס איך האָב געהאט צו

רחל'ען. איך האָב אויך אויפגעהערט קומען צו די שטיינמאן'ס, און גערעכענט זיך אין גאנצען צו דערווייטערען פון דער משפחה און בער סעה אין זינען האָבען מיינע אייגענע געשעפטען. איך האָב זיך אבער דערמאנט אן דעם אלטען אידען אויף דער מיהל; ווי ער הענגט אָב אין רחל'ען און מיט וואָס פאר אַ צוטרויען ער האָט איבערגע- געבען רחל'ען אין מיינע הענד איידער ער האָט פערלאָזט ווארשוי. — האָב איך געטראכט פריהער זיך דורכרעדען מיט רחל'ען איידער איך וועל שרייבען צו איהר זיידען, אז ער זאָל קומען נאָך איהר. כאַטש איך מוז זיך מודה זיין, אז רחל'ע האָט דענסטמאָל שוין געהאט פערלאָרען אין מיינע אויגען יעדען חן; עס האט זיך מיך געדאכט, אז איך האב אין גאנצען אַ טעות אין איהר; און אלעס וואָס איך האָב געטראכט וועגען איהר, איז געווען אן איינבילדונג פון מיין אייגענער פאנטאזיע. און זי האָט מיך שוין נור אינטערעסירט אויף אזוי פיעל אויף וויפיעל איך האָב גענומען אויף זיך אכטונג צו געבען אויף איהר אין דער גרויסער שטאָדט, אָבער זי אליין איז מיך שוין וועניג וואָס אָנגעגאנגען. איך האָב זיך פאַרנעברייט צו האָבען מיט איהר אַ געשפרעך, אין וועלכען איך זאָל איהר ארויסווייזען מיין גאנצע גלייכגילטיגקייט צו איהר.

„דאס פערשפרעכען צו אייער זיידע, אייך אכצוהיטען אין דער גרויסער שטאָדט, נויטהיגט מיך צו דעם אונאנגענעהמען געשפרעך מיט אייך; קיינע פערזענליכע מאַטיווען שפיעלען דאָ נישט מיט.“ האָב איך זיך אויסגעלערענט ווי פאר אן עקזאמען דעם טרוקענעם שפרוד, מיט וועלכען איך וועל אָנהויבען דאָס געשפרעך. אָבער קוים בין איך צו מאָרגענס אין דער פריה, אריינגעקומען צו די שטיינמאנס, און געזעהן ווי די מיידלאך זיצען ביי דער ארבייט; נייגען די בלוך מען און זינגען ליעדער — קוים האָב איך געזעהן רחל'ען ווי זי לאַכט הויך, מיט איהר אונשולדיגע שטימע; און איהרע קליינע דעליקאטע הענטלאך נייגען אויף די גרין בלוז רויטע בלעטלאך און שמעלען צו- נויה די בלומען — איז דער גאנצער שפרוד פערשוואונדען און איך האָב פערגעסען צוליעב וואָס איך בין אהער געקומען און וואָס איך האָב צו רעדען מיט רחל'ען.

— שמעון! זעה, ווער איז דאָ! — האָט זיך רחל'ע אויפגעכאפט פון טיש, דערזעהענדיג מיך, און איז, פאר אלעמען אין די אויגען,

ארויפגעפאלען אויף מיר און האָט מיך פשוט געקושט. איך בין רויט געוואָרען, איך האָב זיך געשעהמט פאר אלע מענשען, וואָס זיינען אין שטוב געווען.

— וואו ביזטו פערשוואונדערן? איך בין דיך געגאנגען זוכען איך בין געווען אויף דיין וואהנונג און איך האב דיך נישט געפונען. וואס איז געשעהן מיט דיר?

איך האָב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע גרויסע אויגען איז געלעגען יענע ריינקייט, יענע הייליגע אונבעריהרקייט, וועלכע עס שפיענעלט זיך אָב אין דער דערשראָקענקייט פון אונשולדיגע מיידעלשע אויגען. אין איהר שטימע האָט געקלונגען די זעלבע קינד דערשע פרייהייט, פרייד וואָס איך האָב געקענט נאָך פון די ערשטע טעג, ווען איך האָב זיך מיט איהר בעקענט. אין דער שטימע האָט זיך מיר שטענדיג געדאכט, הער איך דאָס געזאנג פון די פעלרער, און דאָס געוויין פון דעם ווינט, וואָס הערט זיך צווישען די פליענגלען פון די ווינד-מיהלען, פון וועלכע זי איז געקומען צוגעהן.

— דו ווייסט? יענקעלע וועט היינט אבענד קומען צו אונז. ער איז קראנק געווען די גאנצע צייט; ער האָט דאָס אונז געלאָזט וויי-סען און דורך דעם איז ער ניט געקומען. זעה די בלומען וואָס מיר האָבען אָנגעגרייט פאר איהם! — ווייזט זי מיר אויף דעם בוקעט ווילדע פעלד-בלומען, וועלכע זיינען געשטאנען אויף דעם קאמאָד.

— רחל'ע, איך וויל מיט דיר עפעס ריידען — האָב איך קוים אויסגעשטאַמעלט.

— וואָס איז געשעהן? — האָט זי דערשראָקען געפרעגט — עפעס נייעס?

— גאָר ניט איז געשעהן, נאָר איך וויל זיך מיט דיר דורכריידען. — שמעו, געהען זי עסען! — איך האָב פאר איהנען געגרייט צום טיש — רופט פון טיש אַהער ראָזע, וועלכע, דערזעהענדיג מיר, האָט שטילערהייט דערווייל צום טיש געגרייט.

— איך בין נישט הונגעריג, איך דאנק איהנען זעהר.

— ווארט אַ מינוט, ראָזע. ער האָט מיר עפעס צו זאָגען — רופט זיך אָב רחל'ע און שלעפט מיר אין אַ צווייטע שטוב אריין, וואו עס איז געווען דאָס שלאָף-צימער פון די מיידלאך, און זעצט זיך אַוועק מיט מיר אויפ'ן בעט.

- וואָס איז געשעהן?
- גאָר נישט איז געשעהן, נור... מיר געפהעלט נישט דער יענקעלע ראָזענבערג.
- אַהא, אייפערזיכטיג! — מאַכט זי צו מיר און רייצט זיך מיט מיר מיט ביידע הענד — עס איז ניט שעהן, שמעון! אויף יענ' קעלען זיי נישט אייפערזיכטיג, יענקעלע איז אַ מלאַך!
- רחל'ע...
- איך ווייס וואָס ער האָט גערדעט מיט דיר. יענקעלע אליין האָט דאָס מיר אלעס געזאָגט.
- פון וואַנען ווייסט דו? דו זאָגסט דאָד. ער איז נישט אַרויפֿ געקומען, ער איז קראַנק געווען.
- אָבער איך בין געווען ביי איהם, איך האָב נישט געקענט אויסהאַלטען איהם נישט צו זעהן, בין איך געגאַנגען צו איהם.
- דו ביזט געגאַנגען צו איהם? | שוין לענגסט ווי דו געהסט אַריין צו איהם?
- ניין, בלויז צייט ער איז קראַנק געווען. ער האָט געשריבען אַ בריוועל, אז ער וויל מיך זעהן, דאָס ווייב זיינס האָט מיר דאָס בריי וועלע געבראַכט, און זי האָט מיך אַהין געפיהרט צו איהם. און דאָרט האָט ער מיר אלעס געזאָגט.
- דאָס ווייב זיינס, זאָגסט דו? ווייסט דאָס ווייב, אז ער קומט דאָ אַרויף צו איך?
- געוויס ווייסט זי. און זי האָט מיך אליין געבעטען, אז איך זאל אַהין קומען צו זיי. זי האט מיך זעהר לייעב, זי האט מיך געבעטען, אז איך זאל וואָהנען ביי זיי...
- ווייסט דאָס ווייב, אז ער, יענקעלע ראָזענבערג, האָט דיר לייעב, און האָט אויך לייעב מאטילדען? — האָב איך מיט שרעק אויס־ גערופען.
- שמעון, רעדט ניט אזוי! יענקעלע מעג לייעב האָבען, ווייל ער האָט גאַנץ אנדערש, גאַנץ אנדערש לייעב ווי איהר אלע, ווייל ער איז שעהנער, ריינער פאַר איך אלעמען.
- אָבער, רחל'ע? |
- געוויס וועט איהר עס ניט פערשטעהן, איהר האָט נור אין זינען זיגליכע זאַכען. יענקעלע אָבער קען לייעב האָבען מיר, מאטיל־

דען, זיין ווייב און וועמען ער וויל, און מיר וועלען ניט אייפערזוכטיג זיין איינע אויף די אנדערע. פערקעהרט, מיר קריענען זיך נאך ליעבער איינע די אנדערע, ווייל מיר פערבינדען זיך מיט אן אנדער. יענקעלע וועט אויך פאָהרען מיט אונז אין פאלעסטינא, אָדער ווייט אוועק אין אמעריקא, און דאָרטען וועלען מיר מאכען אַ קאַלאָניע מיט'ן נאָמען „דער באַנד פון ליעבע“; דאָרטען וועט איין מענש דעם צווייטען ליעב האָבען, ווייל מיר אלע וועלען זיין פערבונדען אין דעם „באנד פון ליעבע“. פאָהר מיט מיט אונז, שמעון, מיר אלע וועלען דאָרט זיין; ראָזע, מאַטילדע און נאָך שעהנע מענשען. וואו עס וועט נור זיין אַ שעהנער מענש, וועלכער פיהלט מיט דעם צווייטען און וויל זיך פערבינדען מיט מענשען, וועלען מיר איהם אויפנעהמען אין דעם „באנד פון ליעבע“. דו וועסט זעהן וואָס פאר אַ שעהנע וועלט עס וועט זיין! איין מענש וועט זיין צום צווייטען ווי אַ פאָטער, ווי אַ ברודער. אלע קינדער וועלען צו אלעמען געהערען. די גאנצע קאַלאָניע וועט זיין איין משפחה, און פון דאָרט וועט זיך די ליעבע פערשפרייטען איבער דער וועלט. די גאנצע וועלט וועט ווערען פערבונדען דורך דעם „באנד פון ליעבע“. און דענסטמאָל וועט איין מענש אויפהערען דעם צווייטען טען פיינט צו האָבען, ווייל ער וועט זיין איין משפחה מיט דער גאנצער וועלט; איינער וועט ביים צווייטען דעם ביסען פון מויל ניט ארויס-כאַפען. פערקעהרט, ער וועט איהם אָכגעבען זיין אייגענעם ביסען, פונקט אזוי ווי אַ פאָטער ניט אָב דעם ביסען זיין קינד; פונקט ווי קינדער האַלטען אויס זייערע עלטערען. אלע וועלען זיין משפחה'דיג פערבונדען דורך דער ליעבע. עס וועט אויפהערען די גאנצע פיינ פון דער וועלט; דאָס אונגליק פון אַרים און רייך; פון געדריקטע און אונטערדריקקער. יא, שמעון, פאהר אויך מיט אונז. דו ביזט דאך תמיד געווען מיין פריינד, דו האַסט דאך מיר ליעב געהאַט. שמעון, איך האָב דיר ניט געזעהן. יעצט זעה איך דיר. איך בין שלעכט געווען צו דיר די גאנצע צייט. און איך האב דיר דאך ליעב געהאַט און איך האָב עס דיר נישט געזאָגט. מענשען בעהאלטען אין זיך די טהייערסטע געפיהלען און ווייזען ארויס נור די שלעכטע, פונקט אזוי ווי זיי וואַלטען זיך געשעהמט מיט די גוטע געפיהלען. איך האָב זיך געשעהמט דיר מיין ליעבע ארויסצואווייזען, און יענקעלע האָט מיר געלערענט מיט ליעבע זיך ניט צו שעהמען. און איך זאָג עס דיר אָפען ארויס: שמעון,

איך האָב דיר לענגסט ליעב געהאט, און איך ווייס, אז דו האָסט מיך
אויך ליעב געהאט. מיר האבען עס בעהאלטען איינער פאר'ן אנדערען.
יעצט זאָג איך עס דיר ארויס...

און זי האָט מיך פֿלוצלונג ארומגענומען און געקושט מיך אויפ'ן
מױל.

איך האָב זיך דערשראָקען און נישט געוואָוסט וואָס צו זאָגען
און וואָס צו טהאָן.

— מאטילדע, קום אריין! — האָט זי פֿלוצים אריינגערופען מאד

טילדען, — ראָזע, דו אויך!

— רחל'ע, וואָס טהוסט דו?

— דאָס זיינען די נאָהענטסטע צוויי מענשען, וואָס איך האָב אויף

דער וועלט. זיי זיינען מיין משפּחה — האָט רחל'ע געוויזען אויף די

צוויי שוועסטער — יענקעלע האָט אונז פאר איין משפּחה געמאַכט מיט

זיין ליעבע צו זיי און צו מיר. — דאָס זיינען מיינע שוועסטער, און

דאָס — ווייזט זי אויף מיר — איז מיין ברודער; מיין חתן־ברודער

וועלכען איך האָב פערשעהמט, פון דערווייטענס געהאלטען, בעהאל-

טען פון איהם מיינע געפיהלען. איך האָב זיי איהם יעצט ענטפלעקט.

דו ביזט מיט זיי משפּחה, שמעון, זיי זיינען דייןע שוועסטער, פונקט

אזוי ווי מיינע, — שעהט זיך ניט פאר זיי! — צוקוש זיך מיט זיי פונקט

אזוי ווי דו האָסט זיך געקושט מיט מיר. מיר אלע זיינען פערבונדען

איצט. שמעון, צוקוש זיך מיט איהר — האָט זי געוואָרפען מאטילדען

אין מיינע אַרעמס, און דערנאָך איז צוגעגאנגען די עלטערע, ראָזע, און

מיט א פערשעהמטע אידישע מינע איז זי זיך געגאנגען צוקושען מיט

מיר, נור זי האָט עס ניט געקענט. זי איז דערשראָקען געוואָרען און

האָט געלאָזט פאלען דעם קוש אין דער לופטען...

13

דער חתן יוסף.

די מוטער וועלכע איז געווען אן אויפזעהריין איז א קינדער־היים,

האט דעם טאג געהאט פריי. אז זי איז אהיים געקומען און געזעהען

די פארבערייטונגען וואָס מען מאַכט צו עמפּפּאָנגען ראָזענבערג'ען.

האָט זי נישט געפרעגט ווען און וואָס און גענומען העלפֿען די טעכטער. די מוטער האָט איבערהויפּט זעהר גערן געזעהן ראַזענבערג'ען אַרויפֿקור מען צו איהרע טעכטער. ערשטענס, איז ראַזענבערג דעם גרויסער טאַבאַק-פאַבריקאַנט'ס זוהן — איז ער שוין געווען ביי איהר אַן אַן געלעגטער גאַסט. און אפּשר האָט זי אויך, ווי יעדע מוטער, וועלכע זאַרגט פאַר איהרע טעכטער, געהאַט אַ געהיימע האַפּנונג, אַז ראַזענבערג וועט זיך גט'ן מיט דער ווייב און חתונה האַבען מיט איהרע אַ טאַכטער. די פאַנטאַזיע האָט זיך איהר צושפּיעלֿט דעריבער, און זי האָט שוין אַנגעהויבען צו בעטראַכטען ראַזענבערג'ען אַלס אַ חתן. און ווי איהר געוואָנהייט איז געווען פֿון אַמאַליגע יאהרען, האָט זי נאָך יעצט, ביי אַויסערגעווענהליכע יום־טובֿ'דיגע מאַמענטען, פּערגעסען איהר לאַגע, און געפּיהרט איהר בעל־הבית'ישקייט מיט אַ ברייטער האַנד, אַויף אַן אַריסטאָקראַטישען שטייגער. אַזוי איז אויך געווען דאַס מאַל. איהר שטימע איז מיט אַמאַל געוואָרען אַ יום־טובֿ'דיגע, זי האָט שוין פֿון בער צייטענס אַן אַנגעהויבען צו רעדען דאַס אַידישע מיט אַ דייטשען אַקד צענט, און אַריינגעוואַרפֿען פּיעל פּוילישע ווערטער. זי האָט זיך דער־מאַנט אַן די גוטע יאהרען, וואָס מען פֿלעגט טהאַן ביים עמפּפּאַנגען אַ וויכטיגען גאַסט, און זי האָט זיך דאַ אויך אַוועקגעשטעלֿט קיכלאַך און פּוטער־געבעקס באַקען, ווי אַויף אַ יום־טובֿ. זי האָט מיט איהר ענער־גיע און אימפּעט די מיידלַאך נאָך אַריינגעבראַכט אין אַ גרעסערע בעגייסטערטע שטימונג. אין שטוב איז געוואָרען יום טוב.

דער פאַטער אַבער, דער קראַנקער איד, האָט דאַס ניט געקענט צוּזעהן. שוין ראַזענבערג'ס ערשיינונג אַליין אין זיין הויז איז איהם געווען צרויידער, און די פאַרבערייטונגען און נאָך מעהר וואָס זיין פּרוי בעטהייליגט זיך אַזוי אין זיי פאַר אַ יונגען מאַן, וואָס קומט אַריין צו זיינע טעכטער, און עס איז ניט קלאַר זיינע בעציהונגען צו זיי — דאַס האָט איהם אַויפּגערעגט. צו פּראַטעסטירען הויך האָט ער מוראַ געהאַט. ער איז געווען אַ ברויט־עסער ביי זיינע טעכטער, און פאַר דער ווייב האָט ער געציטערט צייט ער איז קראַנק געוואָרען און זי האָט געדאַרפֿט געהן פּערדיענען. ער האָט געשאַלטען אין דער שטיל, פאַר זיך אַליין און געברומט אין באַרד אַריין :

— זעה נור, זעה נור וואָס דאַ טהוט זיך, וואָס פֿאַר אַ יום טוב זיי

מאַכען, ווער בעדאַרף דאַס קומען, גראַף פאַטאַצקי ?

די ווייב האט דאך פערנומען זיין מורמלען און זי האט איהם
אכגעענטפערט :

— ער וועט זיך נאך דא אנרופען. מען פרעגט דיך קיין עצה ניט.
און אז עס געפעהלט דיר ניט, קענסטו דיר געהן אין מושב זקנים.
דער קראנקער איד האט זיך פערשעהמט פאר מיר. ער איז רויט
געווארען פאר כעס, אויפגערעגט און געשלאנגען די ווערטער, און צו מיר
געוואונקען אין דער שטיל :

— ער איז דאך א בעווייבטער, דער ראזענבערג, זעהט, זעהט, וואס
פאר א יום־טוב מען מאכט פאר איהם.

און איד און דער קראנקער איד האָבען ביידע צוגעזעהן מיט וואָס
פאר א פאראד מען געהט דאס עמפפאנגען ראזענבערג'ען. און מיר
האבען ביידע געשוויגען....

נאר דערווייל איז אין שטוב ביי די שטיינמאנס צוגעקומען גאר א
נייער בעל־הבית. דאס איז געווען דער יונג דער קאמאשען־מאכער,
בערטהא'ס לעצטער חתן. יוסף האט מען איהם גערופען. דער יוסף,
צייט ער איז א חתן געוואָרען פאר דער מיטעלסטער שוועסטער, בערטהא,
האט זיך געהאלטען פאר א גאנצען בעל־הבית אין שטוב ביי זיין כלה.
דער יונג איז געקומען פון א קליין שטעדטעל, וואו ער האט קליינער־
היים געהאט פערלאזט זיינע עלטערען און האט זיי קיין בריעה ניט
געשריעבען. געלעבט האט ער זיין גאנצע יוגענד אהן משפחה, און זיך
אליין ערצויגען. נור צייט ער איז א חתן געוואָרען, זעהט זיך אויס,
האט ער זיך זיין כלה'ס פאמיליע געוואלט מאכען פאר זיין אייגענע.
ער האט געבענקט נאך א היים, נאך א משפחה, און אנגעהויבען זיך
פּעראינטערעסירען מיט אלצדינג וואס קומט פאר ביי זיין כלה'ס
משפחה. אויסגעפרעגט בערטהא'ן, זיין כלה, אויף אלע, אויף די שוועס־
טער און אינטערעסירט זיך מיט זיי. ער האט שוין אפילו געהאט
ארויפגעבראכט זיינס א קאלעגע, אן עלטערען יונג, אויך א קאמאשען־
מאכער, וועלכען ער האט געוואלט שדכנ'ען די עלטסטע, ראזען. נור
ראזע האט דעם יונג אזוי צוגענומען, אז ער איז אנטלאפען און וויל
נישט מעהר ארויפקומען. דאס האט יוסף'ן פערדראסען. נאר ווען ער
האט בעגעגענט אויבען, ביי זיין כלה'ס שוועסטער'ן דעם ראזענבערג,
האט ער גאר ניט פערשטאנען וואס דא טהוט זיך.

די מיידלאך האט ער אין גארנישט געקענט חושד זיין. ער איז ארויפגעקומען און געזעהן זייער אנשטענדיגע פיהרען. איז איהם א רחמנות געווען אויף זיי. „פערלאזטע קינדער“ האט איהם זיין פראס-טער אינסטינקט געזאגט, „האבען נישט קיין פאטער און קיין מוטער, און יעדער שארלאטען וויל זיי אויסנוצען, דארף מען זיך פאר זיי אנ-נעהמען“.

נור בעפאר ער איז א חתן געווארען מיט בערטהאן, האט ער זיך אין גאר נישט אריינגעמישט און גאר ניט געפרעגט. „א הונד פאר'ן יאהר בילט נישט“ נאר קוים האט ער תנאים געשריעבען מיט בערטהאן און איהר געשאנקען א גאלדענע קייט, האט ער זיך געהאלטען פאר א היימישען אין שטוב, און אנגעהויבען זיך אינטערעסירען מיט אלצדינג וואס דא קומט פאר.

— ווער איז דער ראזענבערג וואס קומט ארויף צו אייך? — האט ער געפרעגט דער כללה.

— א יונגערמאן, — האט איהם די כללה אנגעענטפערט.

— א יונגערמאן זעה איך — האט ער געענטפערט, — אבער צו וועמען קומט ער ארויף, צו ראזען אדער צו מאטילדען, אדער גאר צו די פרעמדע? ווארים איך זעה, אז ער איז א מחותן מיט אלע דריי. — ער קומט ארויף צו אונז אלע, ער קומט ארויף אין שטוב אריין. — ווי הייסט אין שטוב אריין! א חתן וויל ער ווערען? אז מען קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך, וויל מען עפעס.

— ער האט דאך שוין א ווייב מיט קינדער.

— אזוי גאר, ער האט שוין א ווייב מיט קינדער און קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך. ווייס איך שוין צו וואס ער קומט ארויף.

— צו וואס קומט ער ארויף? — פרעגט די כללה פעראינטערעסירט.

— ער קומט ארויף, ער קומט ארויף — מען דארף איהם פון אלע טרעפען אראפוארפען — האט געזאגט יוסף און אונטערגענומען זיך דאס אויסצופיהרען.

דעם זעלבען פארנאכט איז ארויפגעקומען דער חתן יוסף מיט זיין כללה בערטהאן, וועלכע ער האט געבראכט צופיהרען פון דער ארבייט. זי האט געארבייט אין א פאבריק פון וועש. אז ער האט געזעהן ווי

די מחותנת'טע שטעהט פערטהאן ביי דער קיד און באקט היימישע
קיכלאד, און מאטילדע און רחל'ע האבען זיך אויסגעפּוצט, ווי כלות
איז בלומען, און די עלטסטע ראָזע געהט ארום מיט אַ פאַר פערנלאַצטע
אויגען און איהר אויסגעאיידעלט פנים שיינט מיט גליק, געהט דער יונג
אין דער שטיל צו צום מחותן, וועלכער איז האלב געלעגען, האלב געזע-
סען אונבעוועגליך אויף דער זאפע, און דערלאנגט דעם מחותן אַ פע-
קעלע ציגארען :

— נא, מחותן, רויכערט, זיי זיינען גוטע, אַ קאפיקע אַ שטיק.
דער איד האט זיך דערפרעהט מיט די ציגארען ווי מיט אַ גרויס
גליק. ער האט ליעב געהאט צו רויכערען ציגארען. צייט ער איז
קראנק געווארען האט ער זיך געמוזט אבזאגען פון דעם פערגעניגען.
דאך פלעגט ער פון צייט צו צייט „א נאש" טהאן. אַ שכו'ס אַ
אינגעל, וועלכער האט אויפ'ן קראנקען רחמנות געהאט, פלעגט איהם
בריינגען פון צייט צו צייט שטיקלאך רעשמלעך ציגארען וואס ער
פלעגט אויפהויבען אין גאס, און דער איד האט זיך דערמיט מטיה
געווען. אכער זינט ער איז קראנק געווארען האט ער נאך נישט גע-
האַט אין דער האנד אַ נאנצע ציגאר פאר זיך אליין. ער האָט זיך דער-
פרעהט מיט דעם פעקעל ווי מיט אַ גרויסע מציאה, און ער האט גע-
זאנט מיט פערגעניגען :

— אַ דאנק. בעהאלטען עס אויף יום־טוב.

— ניין, מחותן, פעררויכערט איצט אַ ציגאר, — געהמט דער חתן
ארויס אַ ציגאר פֿון פעקעל און דערלאנגט דעם מחותן אין מויל אריין.
דער קראנקער איד האָט מורא געהאט פאר דער ווייב, האָט ער
געוואונקען צום חתן אויף דער ווייב :

— זי...

— האט נישט קיין מורא פאר איהר, רויכערט מחותן, דערלאנגט
ער איהם אַן אנגעצונדענע שוועבעלע.
אז דער איד האט זיך שטארק פערצויגען, פרעגט איהם דער חתן :
— פאר וועמען מאכען זיי אזא פאראד, וואס, אַ חתן קומט צו
די עלטסטע ?

— ניין. דאס קומט דאך דער ראזענבערג. ער איז קראנק געווען,
איז ער געזונד געווארען — האט מען פאר איהם בלומען געקויפט. ער
קומט היינט.

— אזוי, דער ראָזענבערג קומט היינט.

דער קראַנקער איר האט געקוקט אויף דעם חתן ווי אויף א משיח. צייט דער חתן יוסף האט אנגעהויבען אריינצוקומען אין זיין הויז אריין, זעהט מען איהם, דעם פאטער, הערט מען איהם, דער חתן רעדט מיט איהם. און איבערהויפט האט ער געהאפט, אז דער חתן וועט זיין גאנצע פאמיליע ארויסהויבען. פאר וואס ער האט דאס אזוי געהאפט אויפ'ן חתן יוסף האט ער אליין ניט געוואוסט. נור עס איז איהם גע-פעלען וואס דער חתן יוסף איז א בעל-הבית און אינטערעסירט זיך מיט זיין פאמיליע.

— ווער רויכערט דאס, אוי, אוי, עס שטיקט מיר אין האלז פון דער זעלנערישער מאכארקע. — האט זיך די מחותנת'טע אומגעקוקט האלטענדיג זיך אין איבערטהאן פאר דעם עמפפאנג.

— ווער רויכערט, קיינער רויכערט ניט, — האט דער איד פלינק בעהאלטען דעם ציגאר, ווי א אינגעל פון דער מוטער.

— רויכערט, מחותן, רויכערט, עס קאסט א קאפיקע א שטיק, האט ניט קיין מורא פאר איהר, — האט דער חתן יוסף איהם מוטה צוגעגעבען.

די מחותנת'טע האט ניט זעהר ליעב געהאט דעם חתן יוסף, ער איז פאר איהר געווען צופיעל גראב און פון ניעדריגען שטאנד, און אז זי האט זיך געקריעגט מיט דער טאכטער, בערטהא, האט זי איהר פאר-געווארפען דעם „שוסטערייִונג" וואס זי האט אין שטוב אריינגעבראכט. דער חתן יוסף האט געוואוסט דערפון, עס איז איהם וועניג וואס אנט-גענאנגען וואס די מחותנת'טע האט איהם ניט איבריגס גערן, און ער האט געטראכט, אז ער וועט זיך שוין מיט איהר אפרעכענען נאך דער חתונה. דערפאר האט דער חתן יוסף זעהר ליעב געהאט דעם מחותן דעם קראַנקען אידען. און די מחותנת'טע, דערפאר וואס דער חתן און דער מחותן האבען זיך אזוי גערן, האט איהר מאן נאך מעהר פיינד געקראגען, און זי פלעגט איהם זידלען אינאיינעם מיט'ן חתן דעם שוסטערייִונג.

ז — זי — ווייזט דער מחותן אויף דער ווייב.

— האט ניט קיין מורא, מיט'ן שטעקען גיט איהר. איהר האלט דאך א שטעקען אין האנד.

דער קראַנקער איר האט מיט פערנעניגען געשמייכעלט.

נאר באלד האט זיך די טהיר געעפענט און יענקעלע איז אריינגעקור-
מען, אין דער פאלערינע, מיט'ן ווייכען הוט, אונטער'ן ארעם האט ער
געהאלטען א בוך, און אומגעקוקט זיך מיט זיין בלייד פנים. די אידענע
אליין איז איהם אנגעגען געלאפען און גערופען איהם: פראשע פאנא,
און האט איהם געהאלפען די פאלערינע אראבנעהמען. די טעכטער
זיינען ארום געשטאנען פערנאפט, מיט אויפגעריסענע אויגען און שלא-
גענדע הערצער. נאך איינע, בערטהא, האט זיך ניט געמאכט דערפון
וואס ראזענבערג איז אריינגעקומען. זי איז געשטאנען ביי דער קיד
און געהאלטען אין אנרייסען ציבעלעס אויף לעבער פאר איהר חתן, וואס
ער האט זעהר ליעב געהאט. דער אנרייסען פון די ציבעלעס האט גע-
מאכט א טומעל און א רויך האט געזעצט פון דער לעבער ווי אויס א
קוימען. די מאמע איז אריינגעלאפען אין קיד און געמאכט גוואלדען:
— גיב נור א קוק וואס פאר א גערודער זי מאכט אן מיט איהרע
ציבעלעס פאר איהר חתן. עס איז דאך ניט שעהן. זעה ווער עס איז
דא, ראזענבערג איז דאך דא.

— וואס געהט מיך ראזענבערג אן? יוסף וויל לעבער מיט צי-
בעלעס.

— אלעס, מיינסטו, וואס דיין שוסטעריינג וויל, מוזטו איהם גע-
בען, און באלד אויפ'ן ארט. האלט זיך איין.

דער „שוסטעריינג" יוסף האט דאס געהערט. ער איז געזעסען
מיט'ן מחותן אין א ווינקעל און האט זיך געטראכט: יעצט איז די
ריכטיגע צייט זיך אבצורעכענען מיט זיי.

האט ער געזאגט צום מחותן:

— שווייגט, שווייגט, מחותן, איהר וועט באלד זעהן, וואס פאר
א שווארצע יאהר זיי וועלען זיך אויסריכטען.

— איד ווייס פון גארניט, איד האב גאר ניט געהערט, — ווישט זיך
דער איד די וואנצעס אב.

ווי ראזענבערג האט שוין געהאלטען אין מיטען בעסטען לעזען פֿון
עפעס א בוך ארויס, ארום וועלכען די מיידלאך זיינען געווען ארום-
גרופירט, און די מאמע איז אויך געשטאנען מיט פער'חלש'טע אויגען
און מיט א גלאנצענדיג פנים און געקוואלען פון די „אינטעליגענט-
סטווא" איז צוגעגאנגען גאנץ פלוצים דער חתן יוסף און געגעבען א

לעג ארויף זיין שווערע האנד אויף ראזענבערג'ס אקסעל, און גיט איהם
א פרעג:

— הערט נור, יונגערמאן, וואס טהוט איהר דא? צו וואס קומט
איהר דא ארויף?
די ערשטע מינוט האבען די מיידלאך גיט געוואוסט וואס עס טהוט
זיך מיט זיי.

— אוי, מאמע! — האט די עלטסטע אויסגעשריען, און מאטילדע
און רחל'ע האבען פאר שרעק אנגעהויבען צו וויינען, און די אידענע
האט אנגעהויבען צו שרייען:

— וואס טהוט איהר? עס איז דאך ראזענבערג. זייט מוחל פאני
ראזענבערג, דאס איז א יונגערמאן —

— זייט שוין גאר גיט מוחל, פאני ראזענבערג — האט דער יונגער-
מאן אנגעהויבען צו טרייסלען ראזענבערג'ען — זאגט נור, איהר, צו
וואס קומט איהר דא ארויף? וואס, איהר ווילט חתונה האבען מיט
מיינס א שוועגערין? זאגט, איך האב א רעכט איך צו פרעגען. איך
בין א חתן פון דאנען. דאס זיינען מיינע שוועגעריןס.

ראזענבערג איז בלייד געווארען ווי קרייד. ער האט גאר גיט גע-
ענטפערט, נור איינגעקארטשעט זיך הינטער דעם חתן יוסף'ס האנד
און געציטערט.

— וואס טהוט זיך מיט איך, עס איז דאך ראזענבערג. פאני רא-
זענבערג האט דאך א פרוי מיט קינדער. ער קומט ארויף דא אלס א
גוטער פריינד, — האט די מחותנת'טע אוועקגעריסען דעם חתן יוסף.
דער חתן יוסף האט זי אבער אכגעשטופט מיט א האנד און ווייטער
געזאגט אזוי:

— אויב אזוי, אז ער האט שוין א ווייב מיט קינדער, וואס טהוט
ער ווייטער דא? וואס קומט ער ארויף צו יונגע מיידלאך, וועלכע
דארפען כלות ווערען? איהר ווייסט דען גיט, אז א יונגערמאן, נאך
דערצו א בעווייבטער קומט ארויף צו יונגע מיידלאך, שאדעט דאס צו
א שידוך, מענשען בערעדען? מייזן כלה בערעדט מען אויך! —
האט ער אנגענומען דעם ראזענבערג ווי א שפענדעל און ארויסגעטראגען
איהם הינטער דער טהיר — א יונגערמאן, וואס האט א ווייב מיט
קינדער, קריכט גיט צו יונגע מיידלאך, און אז גיט טהוט מען אזוי, אט
אזוי, — האט ער איהם נאכגעווארפען דאס בוך מיט'ן ווייכען הוט, מיט

די פאלערניגע — דא זאלט איהר זיין, קיינער זאל ניט וואגען ארויסצור
 געהן, איהר הערט! — האט דער חתן געגעבען א טופע מיט'ן פוס צו
 די קלאגענדע מוידען — און איהר מחותנת'טע, זעצט איך אוועק ביים
 טיש, אט אזוי, — האט ער זי דעליקאט אנגענומען, אויף וויפיעל ער
 האט נור געקענט, און זי צוגעפיהרט צום טיש און אוועקגעזעצט זי,
 און די מחותנת'טע האט איהם אנגעקוקט א בלייכע און א דערשראקענע
 — אט אזוי. נו, יעצט, מחותן, איהר ווארט, איד פיהר איך גלייך צי
 צום טיש — איז ער צוגעגאנגען צום מחותן און איהם גענומען אונטער
 די ארעמס און צוגעפיהרט צום טיש.

דער איד איז געגאנגען מיט שטייפע קניע ווי א פרייסישער סאל-
 דאט און האט געמורמעלט צו זיך אין בארד אריין:

— איד האב גאר ניט געזעהן, איד האב גאר נישט געהערט.
 — האט ניט קיין מורא „שווער“, — האט דער חתן יוסף איהם
 שוין אנגעהויבען צו רופען פלוצים „שווער“, — די מחותנת'טע וועט
 זיך ניט בייזערען. און אז זי וועט זיך בייזערען וועט זי זיך אויף מיר
 בייזערען. אויף מיר.

— העי, בערטהא, דערלאנג אריין די לעבער מיט די ציבעלעס, טא-
 טע-מאמע זיצען שוין ביים טיש.

און דער קראנקער איד, וואס איז צום ערשטען מאל, זייט ער קען
 זיך ניט בעוועגען מיט די פיס, געזעסען ביים טיש, האט נאך געהאל-
 טען איז איין ברומען צו זיך אין בארד אריין:
 — איד האב גאר ניט געהערט, איד האב גאר ניט געזעהן.

14

דער פרינץ פון ליעבע.

— וואס פאר א מענשען זייט איהר? איד וויל ביי אייך מעהר
 ניט זיין — האט רחל'ע אויסגעשריען און געכאפט דאס היטעל אויפ'ן
 קאפ און איז ארויס נאך ראזענבערג'ען.
 נאר ראזענבערג האט זי אפגעשמעלט.
 — שטעה רחל'ע, געה ניט מיט מיר. וואו אהין וועסטו געהן?

געה צוריק. איך בין איהם מוחל, ער האט דאך נישט אזוי שלעכט געמיינט.

— יענקעלע, איך וויל מיט דיר מיטגעהן. עם איז מיר אומעמיג אליין.

איך בין ארויס פון קארירדאר נאך רחל'ען, און אבגעשטעלט זיך :
— רחל'ע !

זי האט זיך אומגעקוקט.

— וואס ווילסטו פון מיר האבען ? וואס געהסטו מיר נאך ווי א שאטען ? — האט רחל'ע געזאגט.

— רחל'ע, דו האנדעלסט אזוי ווי ער, דערינען, פאר וואס רעדסט דו אזוי צו שמעון'ען — איך ווייס דאך, אז דו האסט איהם גערן — האט זיך ראָזענבערג אנגערופען — קומט מיט מיט אונז, שמעון. מיר זיינען אין דרייען אראב פון די טרעפען. אויף ראָזענבערג'ן איז גאר ניט געווען צו דערקענען קיין שפור פון בעליידיגונג, ער האט פון עפעס אנדערש אנגעהויבען צו רעדען. נאר רחל'ע האט איהם פלוצלינג אפגעשטעלט :

— יענקעלע, איהר וועט שוין ניט קומען מעהר צו געהן.

— א, געוויס וועל איך קומען, רחל'ע. איך וואלט באלד אריינגעגאנגען און אנגעהויבען מיט איהם צו רעדען, נור יעצט וועט ער מיך ניט פערשטעהן. יעצט איז ער פערשיכור'ט פון דער אמביציע, אז ער האט מוטא געהאט מיך ארויסצואווארפען. ער וועט זיך בע-רוהיגען מארגען, איבערמארגען — וועסט זעהן רחל'ע, ער וועט זיך אליין שעהמען.

— אָבער פארוואָס, יענקעלע, פארוואָס זיינען מענשען אזוי שלעכט ? — מענשען זיינען גאר ניט שלעכט. ער מיינט עם גוט, יעדער וואס טהוט עפעס, מעג ער אפילו טהאן דאס ערגסטע און גמיינסטע, פרייווט ער זיך בשעת מעשה ווען ער טהוט דאס צו ערקלעהרען כאטש פאר זיך, אז ער טהוט א גערעכטע זאך.

יוסף גלויבט, אז איך וועל פערפיהרען זיינע שוועגעריןס. אויסליעבע צו זיי, האט ער מיך פון שטוב געיאגט. יוסף איז א גוטער מענש, און אן אנשטענדיגער מענש. איך האב איהם ניט וואס מוחל צו זיין, אדרבא, ער האט מיר מוחל צו זיין. און די ערשטע זאך מיינע מאָרגען

וועט זיין, יוסף'ן איבערצובעטען און איהם פון טעות ארויסצונעהמען.
רחל'ע האט געשוויגען.

— רחל'ע, געה אהיים. מאטילדע און ראזע וועלען טרויעריג זיין
אָהן דיר, זיי וועלען מיינען, אז דו פערלאָזט זיי, און גרים זיי פון מיר.
איד וועל מארגען זיין ביי זיי.

— א גוטע נאכט, יענקעלע.

— א גוטע נאכט, רחל'ע. און ער האט זיך צוקושט מיט איהר
אין מיין געגענווארט.

— און זיי גוט צו שמעו'ען, רחל'ע. ער ליעבט דיר. און דו
ליעבסט דאך איהם אויך. פאר וואס שעהמסט דו דיך מיט דעם גע-
פיהל? ליעבע בעדארף מען פערערען, ענטוויקלען, און ווי דו זעהסט
נאר א שפראצען פון ליעבע, דערשטיק עס ניט אין דיר, נור פארקעהרט,
ערוועק עס, ענטוויקעל עס, ווארים וואס מעהר ליעבע עס וועט זיין
אויף דער וועלט, וואס פרייער, וואס שעהנער, וואס בעסער און איידע-
לער די וועלט וועט זיין — אלץ בעסער וועט זיין פאר אייד, צוקושט
אייד. שמעון קושט זיך מיט איהר.

רחל'ע האט מיך ארומגענומען און צום ערשטען מאל מיך אינסטיג
טיעף און הארציג געליעבט.

— א גוטע נאכט — און ראזענבערג איז פֿערשוואונדען.

מיר זיינען ביידע געגאנגען און האבען זיך אנגעהאלטען ביי די
הענד. לאנג האבען מיר געשוויגען. און איך מוז מודה זיין, אז עפעס
וואס האט ראזענבערג איבערגענדערט אין מיר מיט זיינע רייד און
פיהרונג. עס האט מיר שוין ניט אזוי ווילד אויסגעקוקט זיינע אידעען,
און איך בין מעהר ניט געווען אזוי אייפערזיכטיג אויף איהם, און איך
האב אנגעהויבען צו פערשטעהן רחל'ען בעסער. און עפעס וואס האט
אויפגעבלישטשעט אין מיר וואס האט מיר פערשטענדליך געמאכט רא-
זענבערג'ס וועזען. ווירקליך דורך איהם בין איך נאהענט געווארען צו
רחל'ען. איך האב דערפיהלט, אז דורך איהם איז מיר רחל'ע אויפ-
געקומען אין א גאנץ נייע ליכט, און איך האב זי גאנץ אנדערש געזעהן.
און עס זעהט אויס, אז רחל'ע האט אויך געדענקט דאס זעלבע
וואס איך אין דער מינוט. איך האב אויך גלייך פערשטאנען איהר
פראגע, ווען זי האט זיך פלוצלינג אנגערופען:

— שמעון, פערשטעהסטו, אז אונזער ליעבע איז פערבונדען מיט

ראזענבערג'ען? יענקעל איז דער קנופ וואס בינדט אונז צוזאמען, און זאל יענקעל אוועק פון אונז — דאן ווערט אונזער קנופ דורכגעריסען. דאן פערשטעהען מיר זיך ניט, דאן איז גאר ניט צווישען אונז, ווייסטו עס, שמעון?

איד האב עס גוט פערשטאנען, נור דאס פערשטעהן האט מיר וועה געטהאן. די גאנצע אייגענליעבע, מיין פערזענליכקייט, מיין לייב, מיין בלוט און פלייש האבען געשריען, האבען פראטעסטירט.

— און וואָס בין איך דיר, איך דיר אליין, אָהן יענקעלען? ווער

בין איך? ווי אזוי עקזיסטיר איך פאר דיר, מיין וועזען אליין?

— איך ווייס נישט, שמעון. איך האָב קיין מאָל ניט געקלעהרט

דערפון און קיין מאָל דיר ניט געזעהן. צוערשט ביזטו צו מיר א פריינד געווען. א פריינד ווי איין מענש צום צווייטען, ווי טויווענדער אזעלכע פריינד. יענקעל האָט מיך נאָהנט געמאַכט צו דיר, ער האָט בעלויבטען דיר. און איך קען דיר ניט זעהן אליין אָהן יענקעלען.

— בין איך דען נאר פאר דיר אן אויסגעלאשענער שטערן, וואס

ווערט בעלויבטען פון א פערבייגעהענדען אנדערען שטערען?

— איך ווייס עס ניט. נאר איך מוז דיר זאגען וואס איך פיהל.

איך קען ניט אנדערש. און איך זאָג עס דיר דערפאר, ווייל אָהן יענקעלען איז מיר ניט אינטערעסאנט מיט דיר צו זיין, מיט דיר צו רעדען. מיט איין וואָרט, אָהן יענקעלען האָב איך דיר ניט ליעב. און אפשר ליגט עס ניט אין דיר, אפשר איז עס אין מיר אליין — און איך וויל, אז מיר זאלען זיך פערשטעהן.

שמעון, איך ליעב יענקעלען. איך קען אָהן איהם ניט זיין. און

אלעס וואס ער וועט הייסען וועל איך טהאן, ווייל ער איז שעהן, און עס קען ניט זיין שלעכטס אין זיין מיין...

מיר זיינען פערשטומט געווארען איבער'ן גאנצען וועג.

נאר ראזענבערג איז ניט געקומען ניט צומארגענס, ווי ער האט גע-

זאגט, ניט אויפ'ן אנדערען טאָג — ער איז פערשוואונדען געווארען.

צוערשט האָט עס רחל'ע גענומען מיט ערשטוינונג און אונרוהיג-

קייט. געמיינט, אז עס איז עפעס געשעהן מיט איהם, אז ער איז וויער

דער קראנק געווארען. זי האט מיך געשיקט אין געהיים געוואהר ווערען, וואס איז מיט איהם. איך האב איהם ניט געקענט געפינען, נאר איך האב איהם געטראפען אמאל אין גאס, בין איך צוגעגאנגען צו איהם, פרעהליך, ווי געוועהנליך, און געוואלט איהם די האנד דערלאנגען.

ווי ערשטוינט בין איך אָבער געוואָרען, אז ראָזענבערג האָט מיך קוים דערקענט. ער האט קיין צייט ניט געהאט מיט מיר צו רעדען. ער האט בלויז געזאגט אין איילעניש:

— א דאס זענט איהר, דאכט זיך שמעו, א פריינד פון דאס מיידעל, יא, יא, איך דערלען אייך — און האט מיך איבערגעלאזט און איז ווייטער געגאנגען.

איך האב קיין מוטה ניט געהאט עס איבערצוגעבען רחל'ען. דאס קינד איז אויסגעגאנגען. זי האט ניט פערשטאנען וואס דא איז גע-שעהן. פאר וואס איז ער פערשוואונדען? פאר וואס קומט ער ניט, און רעדט איבער מיט יוסף'ן וועגען דער גרויסער אידעע, וועלכע ער פרעדיגט? וואס איז געשעהן?

זי האט מיר אויך פיינד געקראגען, זי האט מיט קיינעם קיין ווארט ניט גערעדט. זי איז פערשטומט געווארען די ערשטע פאאר וואכען, איז ארוםגעגאנגען ווי א שאטען איבער דער שטוב, צו קיינעם זיך ניט אנגערופען קיין ווארט. זי האט זיך ניט אנגעטהאן, זי איז ניט גע-גאנגען שפאצירען, נאר איז געזעסען און גענעהט די רויטע בלימעלעך, טהיילמאל איז זי צוגעגאנגען צום פענסטער, אראבגעקוקט, געזעהן די שפאצירענדע און צוריקגעצויגען זיך מיט א פערוואונדערונג און גע-לאזט פאלען א ווארט:

— צו וואס?

נאָר מיט איינער האָט זי זיך גע'חבר'ט, מיט מאַטילדען. עס איז געווען ווי די צוויי מיידלעך וואָלטען מורא געהאט, אז זיי זאלען זיך ניט פערלייערען. זיינען זיי איז די פארנאכטען געזעסען צוזאמען אין שאטען פון שטיבעל, שטענדיג האבען זיי זיך געהאט וואס צו סוד'ען. שטענדיג האבען זיי געהאט צפּעס וואכ צווישען זיך א גע-היימניס, אין וועלכען זיי האבען קיינעם ניט געוואלט ארייננעהמען. און גאנצע נעכט זיינען זיי געלעגען אויף די געלייגערס און גערעדט צווישען זיך אין דער שטיב, טהיילמאל פלעגט זיי צו זיי אריינגב'ענען די עלטסטע ראזע, ווי זי וואלט געזאגט אריינגעהן אין זייער סוד אריין.

— פון וואס רעדט איהר? בעט זיך די עלטסטע, דערצעהלט מיר

אויך.

— רחל'ע דערצעהלט פון א פרינץ וואס וועט קומען און ער וועט פּרעדיגען די גרויסע ליבע. ער וועט זיין אזוי שעהן, אז ווער עס וועט איהם נור אנטקעגען קומען, וועט איהם לייעב קריגען. און די אלע וועלכע וועלען איהם לייעב קריגען וועט ער פּערבינדען מיט לייעב. גרויסע אויגען וועט ער האבען — אויגען וואס קענען פּער'ס'ען מיט לייעב.

ער וועט נור א קוק טהאן אויף א מענשען מיט זיינע אויגען, וועט ער איהם צובינדען צו זיך. און זיין הארץ וועט זיין דאס גרויסע הארץ פון דער וועלט, אלע הערצער פון דער גאַנצער וועלט וועלען זיין איינ-געקניפט אין זיין הארץ, און ער וועט זיי אלעמען פּערבינדען מיט די בליקען פון זיינע אויגען און מיט די לייעב פון זיין הארץ — ער וועט זיין דער פרינץ פון לייעב, און ער וועט קומען צו דער וועלט. בעפרייען די וועלט מיט לייעב.

— אוי, קינדער, קינדער, דער פרינץ פון לייעב איז געשטארבען. און אומזיסט ווארטען מיר אויף איהם. אויף דער וועלט געפינט ער זיך ניט. זעהט מיינע האהר ווערען שוין גרויע, ווארטענדיג אויף איהם. נאר ער קען נישט קומען ווייל ער איז טוידט און געפינט זיך אויך ניט אויף דער אנדער וועלט. און די וואס קומען האבען נאר געהערט פון זיין נאמען. זיי קענען נאר זאגען דאס ווארט פון איהם, אבער זיי האבען ניט די מאכט, קוים זאגען זיי דאס ווארט פון איהם און פיהלען ניט די מאכט, שרעקען זיי זיך און אנטלויפען און בעהאלטען זיך צווישען די מענשען, און אז מען פּרעגט אויף זיי: „ווער האט עס געזאגט“? — רופען זיי זיך ניט אן ווייל זיי האבען מורא...

— עס קען ניט זיין, ראזע, ניין, דער פרינץ פון לייעב איז ניט געשטארבען. — ער לעבט און זוכט אונז און מיר זוכען איהם. נאר מיר קענען זיך ניט געפינען. מיר האָבען זיך פּערבלאַנדרושעט און ער זויסט ניט ווי אונז אפּצוזוכען.

— ראזע, צו וואָס ווייטער לעבען אויף דער וועלט. עס קען דאך ניט זיין, אז מיר לעבען בלויז צוליב דעם. רויטע און בלויע בלימע-לאך אויפצונעהען. צו דעם זיינען דאך גענוג בלאסע הענד פאראן. — און יעדעס אייזערנע צווייגעל קען דאך דאס מאכען. פיהלסטו ניט

אין הארצען א בענקשאפט נאכ'ן פרינץ פון לייעבע? און וואלט ער
 ניט געווען, וואלט דאך די בענקשאפט ניט געווען. די בענקשאפט איז
 דאך די שטימע פון איהם, וואס רופט אונז. ניין, איך וועל ווארטען
 אויף איהם, איך וועל איהם זוכען, דעם ריכטיגען, דעם שטארקען, דעם
 יונגען, וועלכער האט פאר קיינעם ניט קיין מורא, פאר קיינעם קיין
 שרעק, א, איך פיהל, איך וועל איהם באלד געפינען. ער איז נאהענט
 צו אונז, זעהר נאהענט, ראזע.

רחל'ע האָט איינגעהילט איהר פנים אין מאטילדע'ס ברוסט און צו-
 וויינט זיך הויך, און לאנג און שטארק געוויינט.

— וואס וויינסטו, שוועסטער רחל? וואס וויינסטו? — האט
 זיך ביי איהר מאטילדע געבעטען און געקושט איהר קאפ.

— עס איז אומעטיג צו לעבען אזוי. עס איז אומעטיג—האָט רחל'ע
 געוויינט אויף מאטילדע'ס ברוסט.

מאטילדע האט זי ארומגענומען:

— שוועסטער רחל — וויין ניט, וויין ניט — דו זאגסט דאך אליין
 אז ער וועט קומען. ער וועט קומען, דער פרינץ פון לייעבע, א יונגער,
 א שטארקער, און זיין הארץ וועט זיין איינגקניפט מיט די הערצער פון
 די מענשען — מיט אלעמענס לייעבע, און מיט דעם גרויסען הארץ פון
 דער וועלט וועט ער דיך ארומנעהמען, מיט זיינע שטארקע הענר, אָט אזוי
 וועט ער דיך ארומנעהמען—האָט זי מאטילדע פעסט צו זיך צוגעדריקט.
 — יא, ער וועט קומען, שוועסטער, ער וועט קומען דער פרינץ פון
 לייעבע יונג און שטארק.

און די ביידע מיידלאך האָבען זיך ארומגעקלאמערט מיט די אַרימס
 און די הערצער.

15

דער זיידע שטאַרבט.

דורך דעם נאנצען זומער איז רחל'ע געווען ביים זיידען אין דארף.
 זי האט פערנגעסען אז דער גרויסער שטאדט. דער זיידע האט רעכט
 געהאט, דער קליינער צנועת'דיגער ווינד וואָס בלאָזט פון די דריי בערג
 אויף די פליגלען פון די מיהלען האט אויך איבער רחל'ע'ס לייב דורך

געבלאזען. צווישען איהרע האהר געפלאשעט, און אויסגעלופטערט די גרויסע שטאדט. זי האט פערנגעסען אן אלעס וואס זי האט איבער געלעבט אין דער גרויסער שטאדט. זי איז געזונד און וויעדער יונג גע-וואָרען. געלעזען אָדער אַרומגעאַנגען, גערוימט דאָס שטיבעל און גע-זונגען. ווען דער זיידע האט זי דערהערט זינגען צום ערשטען מאל — האט ער אין דער שטיל געשמייכלט און געפרעהט זיך, און מורא גע-האַט אַ וואַרט אויסצורעדן, אַז ער זאַל חלילה איהר פרעהליכקייט קיין עין הרע נישט געבען. נור עס האט זיך אין איהם ערוועקט די אלטע האפנונג רחל'ען פאר א מאן אויסצוגעבען, א רוהיגען, שטילען מענשען, א פראסטען און א געזונדען, וועלכער זאל איבערנעהמען די מיהלען, און זיין מילנער אין די דריי בערג, ווי ער, און ביי וועלכען ער זאל פערברענגען זיינע אלטע מעג אין מנוחה, און זאל די זכיה האבען זיינע אור-אייניקלאך צו וויעגען און צו ניאנטשען. און טאקע אז ער איז גע-ווען אין שטאדט האט ער אָנגעמאַפּען לייבעל דעם שרכן, האָט ער געהאַט מיט איהם אַ שמועס :

— וואס זענט איהר פערשטומט געווארען, וואס הערט מען פון

איך נאר ניט?

— אז אייער אייניקעל האָט פּוּינגעלאָף אין קאַפּ, פּאַהרט אין די

גרויסע שטעט ארום, און יאגט פון זיך די יונגע לייט — ווי אזוי זאלט

איהר הערען פון מיר?

— איהר שיקט מיר נור צו די רעכטע סחורה — וועט מען שניידען

לעקער.

און טאקע איז אויף חל המועד סכות ארויפגעקומען א יונגערמאן,

חיים'ל אקסען-סוחר'ס אַ זוהן, אַליין אן אקסען-סוחר, אַ בחור מיט איי-

גענע אייניגע הונדערט רובל און אַן אויסזיכט פריי צו ווערען פון מיר

ליטער. דער זיידע האט איהם געקענט פון דארף, ווי ער איז אלעמאל

ארויסגעקומען אקסען ביים גוי האנדלען. דער זיידע איז צופריעדען

געווען פון דעם שדוך, דער יונגערמאן איז איהם געפעלען, נישט קיין

גראבער יונג און קען א פרשה חומש לערנען, און אז מען דארף אמאל

קען ער זיך אוועקשמעלען ביים ברעטעל אויך. רחל'ע האט דעם יונגען

מאן גאנץ פיין צוגענומען, איז געגאנגען מיט איהם שפאצירען איבער

די פעלדער, געגאנגען אין שווייגען, ווייל צו רעדען האבען זיי ניט גע-

האַט וואָס. דער יונגערמאַן האָט פֿון קיין אַנדער זאָך ניט געוואוסט

צו רעדען נור וועגען אקסען. און אפשר האט ער יא געוואוסט נור ניט געוואגט זיך. דער זיידע אז ער האט זיי געזעהן געהען איז ער איבער-גליקליך געווען, געטראכט, אוועקגעבען איהם די מיהלען אין גרו, אויסגעבען דאס איינציגע און אויסלעבען זיך די לעצטע יאהר. רחל'ע איז ניט געשלאפען א גאנצע נאכט, איבערגעקלעהרט, אפשר האט דער זיידע רעכט. אפשר טאקע פון אלעם פֿערגעסען און איבער-בלייבען אין דארף, זי וועט שוין אויסקומען מיט איהם, און ווי איהר מאמא דאס בעל'ביית'ישקייט פיהרען און די מיהלען זיינען דאך אזוי אלט היימישע, דאכט זיך אלע מאמעס פון איהר משפחה האבען געלעבט אונטער דעם שאטען פון די פליגלען, און וואו וועט זי געהן אין דער גרויסער קאלטער וועלט? וואס וועט זי ווייטער זוכען? — און וואס שטעהט איהר פאר צו געפינען? — נור זיכער איז זי ביי זיך, אז קיינע רייד ניט דעם זיידענס און אפילו ניט איהרע אייגענע וועט זי ניט מאכען צו פֿערבלייבען דא אין דארף מיט דעם יונגען מאן. זי האט געזעהען איהר לעבען פאר זיך, און אהן יענע האפנונג, אז עס מוז זיך דאך ערגעץ וואו געפינען דאס גליק, דאס גרויסע גליק, פאר וועלכען עס לוינט זיך צו ליידען — וואס איז דאס לעבען ווערט? ניין, זי קען ניט פערבלייבען אונטער דעם שאטען פון די ווינד'מיהלען. זי האט געהערט אין זיך די שטימע וואָס רופט זי. און וואָס זיצט זי דאָ? וואָס טהוט זי דאָ אין קליינעם דאָרף? פון וועמען איז זי אנטלאָפען? פון זיך אליין?

פאר וועמען איז זי אנטלאָפען?

עס האָט זיך איהר מיט אַמאָל דערמאָנט אַז די שוועסטער שטיינ-מאן'ס, און אפילו אַז ראָזענבערג. און ראָזענבערג איז איהר שוין ניט פאָרגעקומען אזוי שרעקליך ווי זי האָט עס פריהער געמיינט. זי האָט פערגליכען דאָס בענקשאַפט פון דער גרויסער שטאָדט מיט דער רור היגקייט און מיט'ן טאָג איין טאָג-אויס קלייניגקייט פון דאָרף, און די ווינד'מיהלען מיט'ן דאָרף, מיט אלעס צוואמען איז איהר לאנגווייליג געוואָרען. זי האָט ניט געקענט פערשטעהן ווי זי האָט געקענט אזוי לאנג אויסזיצען אין דאָרף, אויסהערען דעם זיידענ'ס שבת'דיגע זמירות און די לאנגע, אַהן'טעם'דיגע געשרייען פון די קוהען. און אַנשטאָט איהר זיידענ'ס זמירות וועט קומען אן אנדער שטימע פון זמירות זאָגען. אַ פרעמדע, אן אנהיימישע, דעם אַקסען-סוחר'ס.

צומאָרגענס האָט זי גענומען דעם יונגען מאן, דעם אַקכען סוחר מיט זיך אויפ'ן שפאציער אין וואלד אריין, און האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן אין קלאַהרע פראַסטע ווערטער:

— איך בין ניט פאר אייך, — האָט זי איהם געזאָגט. אייך וועט ניט גוט מיט מיר. מיין קאפּ שטעהט שוין ניט צום היימישען דאָר פישען לעבען. איך בענק שוין צוריק נאָך דער גרויסער שטאָדט, נאָך גאָר גאנץ אנדערע מענשען. און דאָרטען אהין וויל איך צוריק פאַהרען באלד נאָך יום-טוב. איך קלעהר גאָר ניט וועגען חתונה האָבען. דער יונגער מאן, וועלכער האָט די גאנצע צייט געשוויגען, אַ שע- מעוודיגער געווען, יעצט, ווי עס האָט געהאלטען ביי אױם שידוך, האָט ער זיין לשון צוריקגעפונען:

— איך ווייס, דער שדכן האָט דאָך געזאָגט, און אייער זיידע האָט דאָך מיט מיר גערעדט, אז זי האַלטען ביי אַ שידוך טהאָן, אז ניט וואַלט איך זיך גאָר ניט דעם קאָפּ פערדרעהט, און בעלמוטשעט אַ חול- המועד, איך וואַלט געקענט דעם חול-המועד אַן אנדער כלה זעהן. — זיי האָבען רעכט — האָט רחל'ע אָבגעענטפערט, איך בעט אייך זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך דעם קאָפּ פערדרעהט, איך בין שולדיג.

איהרע ווערטער האָט דער יונג געקענט אַקעגען ריידען, אָבער נישט איהר בליק. ער האָט געזעהן דעם פייכטען אויגען-גלאַנץ און איז ווייכער געוואָרען:

— גלייכער יעצט ווי שפעטער — האָט דער יונג געזאָגט מיט אַ קרעכץ.

— געוויס אזוי, און גיבען זיי מיר די האַנד, אז זיי זיינען ניט בייז אויף מיר.

— פאַר וואָס זאָל איך בייז זיין, איך האָב נישט וואָס בייז צו זיין — האָט איהר דער יונג די האַנד געגעבען.

— און יעצט האָב איך צו זיי נאָך אַ ביטע. זאָגען זיי דעם זי- דען נאָר נישט. האָבען זיי ניט צו איהם קיינע פרעטענזיעס, ער איז ניט שולדיג, אלעס בין איך שולדיג. איך בעט זיי, דער זיידע איז אַן אַלטער און קראַנקער מאן.

— וואָס זאָל איך איהם זאָגען, איך האָב גאָר ניט וואָס צו זאָ- גען.

אז חתן-כלה זיינען אהיים געקומען האָבען זיי געטראָפּען דעם זיידען פּאַרענדיג זיך ביים טיש אין דער סוכה, וואו ער האָט אָנגעגרייט מיטאָג פאר זיי.

— נו, קינדערלאך, דער טיש איז שוין געגרייט, קומט אָהער — האָט דער זיידע גערופּען מיט זיין פּרידליכער פּרעהליכער שטימע. זיי האבען אבגעגעסען מיטאָג אין שוויגען. שוין ביים מיטאָג האט דער זיידע פּערשטאַנען, אז עס האָט עפּעס געמוזט זיין צווישען די „קינדער“. נאָכ'ן עסען האָט זיך דער חתן צונויפגענומען זיינע זאכען און געזאָגט מיט אַ בייזערדיגע שטימע:

— בלייבט מיר געזונד, ר' שמואל, איך וועל אַן אנדערש מאַל קומען צו איד.

— וואָס איז געשעהן?

— גאָר ניט איז געשעהן. דער יונגער מאן וויל מיר נישט, איך געפּעהל איהם נישט — האָט רחל'ע רוהיג אָבגעענטפּערט.

— ניין, זי געפּעלט מיר נישט, ר' שמואל — האָט דער יונג גע-קוקט אויף איהר מיט בעטענדיגע אויגען, גענומען זיינע זאכען און איז האסטיג ארויס פון שטוב.

דער זיידע האָט אלעס פּערשטאַנען. זי האָט עס דערקענט אין זיינע בעטריבטע, דערשראָקענע אויגען. דאָך האָט ער געזאָגט אין זיין געווענהליכער פּריעדליכער שטימע:

— זאָרג זיך ניט, מיין קינד, דו ביזט ניט ביי מיר קיין פּערלע-גענע סחורה. עס וועט זיך אָבגעפינען דער סוחר, עס וועט זיך אָבגע-פינען.

— זיידע, — האָט זי געכאַפּט דעם זיידענ'ס האַנד און האָט זי ריהרענד געקושט.

דער זיידע און דאָס אייניקעל האָבען זיך אַרומגענומען, שטום געווען און פּערשטאַנען זיך.

נור דער זיידע איז שטיל געווען, אַראַבגעלאָזט דעם קאַפּ, און ניט אזוי טרויעריג ווי אונמוטהיג געוואָרען. עס האָט זיך איהם גאָר ניט גע-וואָלט. דער גוטער שמייכעל איז ווי פּערגליווערט געוואָרען אויף זיינע אלטע ליפּען. אויף אלעס האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ אויף

יא. ער איז שוין ניט געגאנגען אין די מיהלען אריין, ער האָט זיך שוין ניט אינטערעסירט מיט דעם ווינד, געזעסען אין דער היים פאר דער טהיר און געשוויגען, געשמייכעלט און געשוויגען ווי ער וואָלט שטום געוואָרען. נור זעהר זעלטען, אז רחל'ע האָט איהם געפרעגט: „וויילסט עסען?“ האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ. אויף אלעס געזאָגט יאָ. וואָס א טאָג איז ער אראַכגעקומען. נור ביינאָכט האָט רחל'ע געהערט ווי דער זיידע זאָגט תהלים מיט אַ מורא'דיגע ערנסטע און וויי-גענדיגע שטימע; אַ גאַנצע נאָכט הערט זיך זיין תהלים זאָגען, ווי ער וואָלט זיך געווען געריכט אויף אַ גרויס אומגליק און ער זעהט עס פאַר, און וויל עס פּערהיטען מיט זיין תהלים זאָגען...

באלד נאָך יום־טוב האָט זיך רחל'ע גענומען איהרע זאכען פאקען און פאַהרען קיין ווארשוי. זי האָט געפרעגט דעם זיידען צו זי זאָל פאַהרען און דער זיידע האָט, ווי זיין געווענהייט, צוגעשאַקעלט מיט דעם גוטען שמייכעל אויף יאָ. נור די נאכט בעפאר זי איז געגאנגען אוועקפאָהרען איז ער ארויפגעקומען צו איהר אין שטיבעל אריין, און אוועקגעזעצט זיך אין אַ ווינקעל, דעם קאפּ אנגעלעהנט אויף ביידע הענד און האט געשוויגען. אַ גאַנצע נאכט האט ער פּערכראכט אין שווייגען, און אז רחל'ע האט אנגעהויבען צו רעדען צו איהם האט ער געשמייכעלט און גאר ניט געענטפערט און צו מארגענס האט רחל'ע גע-זעהן אז איהר זיידע איז קראַנק... און געלאפען פלינק אין שטאדט אריין נאך אַ דאקטאר.

אכט טעג האט ער געלעבט, און קיין איין ווארט ניט אויסגערעדט דורך דער צייט, ער האָט גאָר ניט געוואָלט נעהמען צו זיך, נור דער שמייכעל איז ניט אראב פון זיינע ליפען, און אויף אלעס וואס מען האט איהם געפרעגט, האט ער געשאַקעלט מיט'ן קאפּ אויף יאָ. אַ האלבע שעה פאר'ן טויט האָט ער צוריקגעקריגען זיין פּער-שטאנד און שפראך — האט עפעס געברומט: גאט, מיין קינד, און מיט די צוויי ווערטער איז ער אויסגעגאנגען.

דער שמייכעל איז נישט אראפ פון די ליפען, נאכדעם ווי זיין פנים איז שוין געוואָרען איינגעשרומפען און געל ווי וואקס. עס איז אַ שאד געווען איהם צו לעגען איז גרוב אריין מיט'ן שמייכעל אויף די ליפען, און דער שמייכעל איז ניט פריהער פּערשוואונדען פון טויטען פנים ביי מען האט איהם פּערשאטען מיט זאמר.

די מיהלען האט מען פערדונגען פאר צוויי הונדערט רובעל א יאהר, געדונגען האט זיי טאקע דער יונגער מאן, דער אקסען סוחר, וועלכער האט געהאט אן אנדער בלה צו זעהן און א חתן צו ווערען. רחל'ע האט גענומען די צוויי הונדערט רובעל און איז געפאהרען צו די איינציגע משפחה וואס זי האט יעצט געהאט — צו דער גרויסער קאלטער שטאדט...

דאס נייע לעבען.

(ערצעהלונג).

1

א ווארימער ווינד האט פון ים געבלאזען. אין ניו יארק האט מען פלוצלונג דערפיהלט דעם פריהלינג. מען האט איהם ניט דער-זעהן, נאר דערפיהלט.

פערשלאסען אין די ערד אונטער א שטיינערנעם קאסטען און דאס גרינס האט ניט קיין שפאלט פון וואנען זיך ארויסצורייסען. און ווען עס האט שוין יא א גרין קעפעלע פון בליהעכטס אויף א בוים אין די ניו יארקער גאסען ארויסגעוויזען — האט מען עס ניט בעמערקט. פער-לארען און פערטרונקען ווערען די בויער מיט זייערע פריהלינגס בליטהען אין די אידישע גאסען אין ניו יארק, צווישען די שרייענדע פלאקאטען און גראַב־שווארץ געדרוקטע אותיות, אז עס האט קיינער קיין צייט זיך נישט אומצוקוקען אויף זיי. דערשפירט האט מען דעם פריהלינג פון די מאטראצען, קאלדרעס, בעטגעוואנד, וואס האבען זיך געלופטערט אין די אָפענע פענסטער. דערשפירט האט מען דעם פריה-לינג אין דעם לייכטען ברכה'דיגען ווינד, וואס לויפט אין די גאסען ארום. עס איז דער אַטהעם פון גאַט, וואס קומט צו וועקען דאָס חיות פון דער ערד — געפינט ער נישט קיין ערד, וואו אויפצובליהען, זוכט ער זיך מענשען הערצער, אין זיי אויפועקען דעם פריהלינג. נור אויך קיין מענשען געפינט נישט דער פריהלינג-ווינד אויף די אידישע גאסען אין ניו יארק — ביי־טאָג אויסגעשטאַרבען זיינען די גאסען, יונג און אלט זיינען אין די שעפער פערשלאסען — נור אַז אלט ווייב זיצט אויף די טרעפלאך פון איהר הייזעל, נור אַ קינד שפיעלט זיך אויף דעם בע-

שטויבטען טראַטואַר — און זיי ווערען ארומגעכאפט פון דעם פרייה-לינג'ס ווינד און לאכען און פרעהען זיך און זיינען איבער עטוואַס גליק-ליך, און זיי ווייסען אליין ניט פארוואָס.

נור קוים קומט דער פארנאכט, און פון דעם פרייהלינג'ס אטהעם ווערט איין לויכטענדער, געלבלויכער לייכטער נעבעל, וואָס רוקט זיך אָן פון אַ עק הימעל און לאָזט זיך געדיכט אין אויר ארונטער און הילט איין אין זיך הייזער און מענשען, ווערען שוין דאן די ניו יאָרקער אידישע גאסען בעלעבט. פון אלע עקען גאסען, ווי קליינע שטראַמען, הויבען אָן מענשען זיך צו גיסען, יונגע און אלטע, מיידלאך און ווייב-לאך, און פילען אָן און בעלעבען די גאסען, ווי כוואליעס וואסער וואָל-מען אַ טייף אָנגעפילט. די עלעווייטערס קלאפען איבער די קעפ, און יעדעס מאָל קומט צו לויפען אַ שרייענדע חיה איבער די קעפ, שפייט אויס אַ מענגע מענשען און לויפט צוריק אוועק. פון אונטער דער ערד, דורך אַ לאַך הויבען אָן צו קריכען מענשען און לאָזען זיך אריין ווי אַ ניער שטראַם אין דער מענגע אריין. דאָס האַבען זיי, די לוי-פענדע חיות אונטער דער ערד, אין די סאַבווייס, געבראכט די איינוואה-נער פון די אידישע גאסען פון אלע עקען פון ניו יאָרק, וואו זיי זיצען דעם גאנצען טאג אין שאפ און ארבייטען. די לופט נעהמט זיך שוין אָן מיט'ן ברומען פון די מענשען. די שטולקאטשען האַבען זיך אָנגע-צונדען און בעשימערען מיט זייער געלבען ליכט דעם הענגענדען לייכטען נעבעל. דער מענשען-שטראַם איז שוין אראָב פון די טראַטואַרען, אין די ברייטע וועגען ווערען געוועלכער, פושקארטס, טישלאך אויפגע-שטעלט. עס פלאַקערען אויף נייע פלאַמען, שטולקאטשען, ליכטער פאר די געוועלכער און שטעלען, אן די פערקויפער רופען אויס זיי-ערע סחורות מיט שרייענדע שטימען. קינדער לויפען, שיסען שוין מיט ביקסלאך, ווייבער שרייען, און די געוואלדען מישען זיך אויס, און עס ווערט אלץ גרעסער דאָס ברומען פון דער גאס, די גרויסע קאַכעניש, און עס דוכט זיך, ווי זי וואָלט זיך פון אַ קייט אראַבגעריסען. און דער ים מענשען רייסט זיך אריין פון אלע ווינקעלאך, פון אלע עקען פון אונטער דער ערד, פון איבער די קעפ, ברעכט אריין און פער-נעהמט די גאנצע גאס מיט זיין שטורמדיגען ברומען.

אין דער גרויסער שטופעניש אויף דעם טראַטואַר, אין דעם געל-בען פארנאכטליכען נעבעל, בעלויכט מיט דעם געלבען שטולקאטשען-

ליכט, איילט א יונג מיידעל, אַנגעקומען פון עק גאס, און דריקט זיך מיט שוועריגקייטען צווישען די מענשען אויף דעם אַנגעפילטען טראַטואר. איהרע געקרייזעלטע שווארצע לאַקען האַבען זיך פאר איילעניש אַרויס-געריסען פון הינטער איהר שווארצען פריהלינג שטרוי-הוט און פאלען איהר איבער איהר איידעלען האַלז. אַ יונגער מענש, אין אַ לייכטען פריהלינגס ראַק, מיט אַ שטעקען אין האַנד, איילט איהר נאָך. אין זיין וואַקס, קליידער און האַלטונג דערקענט מען, אז ער איז ניט אַן איינ-וואַהנער פון די עזע גאסען, נור פערבלאַנדזשעט דורך דער מיידעל, — איילט ער אין איהרע טריט און פרוואוט רעדען צו איהר אין דער שטייל. נור אזוי שטייל און איינגעשטיקט, אז מען זעהט, אז ער איז ניט קיין געניטער אין דער ארבייט, ווי צו פאנגען מיידלאך. אביסעל איינגע-האַלטען, מיט שעהע תנועות און מיט אַן אומגעלומפערטען שמייכעל אויף זיין שעהן גרויס געזיכט מאכט ער א טריט נעהענטער צו איהר און זאָגט עפעס אויף ענגליש. דאָס מיידעל בויגט צוריק איהם שעהנעם קאַפּ און קוקט איהם אן ערשטוינט, און איהרע גרויסע אויגען דריקען אויס מורא און אונרוהיגקייט. טרעט ער אַ מינוט צוריק, בויגט זיך, ווי ער וואַלט געבעטען ענטשולדיגונג, אָבער איילט איהר באלד נאָך. און מען דערקענט, אז דאָס מיידעל איז דאָך אַנגענעהם זיין עקשנות'דיגע צודרינגליכקייט, וואַרים זי וואַלט געקאַנט פערלאָרען געהן פון דעם יונגען מאַן'ס אויגען, אריינלאָזענדיג זיך אין דער מענגע. נור זי געהט דוקא וואו דער עולם איז שיטערער, פאמעליך, ווי זי וואַלט געוואַלט איהר פערפאַלגער פיהרען נאָך זיך. דאָס גיט צו דעם יונגען מאַן מעהר מוטה, און ער היט נאָך איהרע טריט, און פרוואוט רעדען צו איהר אין אַ שלעכטען אידיש, מיינענדיג, אז די מיידעל האַט ניט פערשטאַנען זיינע ענגלישע ווערטער.

— איך וויל זיך מיט אייך בעקענען... איך בין אייך אַ פריינד...

האַט ניט קיין מורא...

דאָס מיידעל ענטפערט ניט קיין וואַרט אויף זיינע רייד, ווי זי וואַלט זיי ניט געהערט, נור געהט דעם קאַפּ געבויגען צו דר'ער, האַלב פערטראכט, קוקט זיך ניט אום... אזוי פיהרט זי איהם צו ביז פאר דער הויז, וואו זי וואַהנט. אז די מיידעל איז אין הויז אריין, לויפט איהר דער יונגער מאַן נאָך און שרייט אויס:

— איך וועל דא ווארטען אויף אייך, ביז איהר וועט אראַבקומען.
איך האָב אייך עטוואָס צו זאָגען. איהר וועט אראַבקומען, נישט וואהר?
די מידעל איז פלינק אויף די טרעפ ארויף.

2

אין דער שטוב, וואו די מידעל האָט געוואָהנט מיט איהרע צוויי
עלטערע שוועסטער, האָט איהר ערווארט אַ ווארימער עמפפאנג. עס
איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס זייער אינגערע שוועסטער איז גענאנגען
צו דער ארבייט, אז זיי האָבען זי געהאַט אראַבגענומען פון דער שיף
איז זי אזוי שעהן און פריש געווען, אז די עלטערע שוועסטער, וועלכע
דער שאַפ האָט האַלב געהאַט אויפגעגעסען, האָבען רחמנות געהאַט אויף
איהר, אויף איהר שעהנעם פנים'ל, אויף איהרע דינע ליפען און גרויסע
אַפענע אויגען, און זי בשום אופן ניט געלאָזט געהן צו דער ארבייט, —
אויסגעהאַלטען זי. זיי האָבען זי אויסגעהאַלטען אזוי לאַנג, ווי די
קליידער האָבען געסטייעט, וואָס זי האָט זיך פון דער היים מיטגע-
בראַכט; אויף עסען וואָלט קיינמאָל קיין מידעל ניט גענאנגען איהר
שעהן פנים'ל און גלאטע הענר דעם שאַפ פערקויפען. זי וואָלט זיך שוין
געווען געפונען איהר עסען, ווי אַ טויב איהר שפייז, אויב נור דאָס יונג
מידעל וואָלט ניט איהר שעהנעם קרעפער קליידען געדארפט. און
קוים איז דאָס פרייהלינג געקומען, האָט רחל'ע געבענקט נאָך אַ נייעם
קאַסטום — האָט זי געמוזט געהן אין שפיטצען־פאַכריק אריין, וואו די
ארבייט איז געווען אַ לייכטע, בלוין נאָך אויף אַ קאַסטום זיך אויפ-
צוניהען, און זי איז דאָס צום ערשטען מאָל יעצט פון דער ארבייט
אַהיים געקומען.

די שוועסטער האָבען זיך צוגעאיילט היינט פריהער, כדי דעם
טיש צו גרייטען, אז רחל'ע וועט אַהיים קומען. עס איז געקומען צוגעהן
דער מיטעלסטער שוועסטער'ס חתן, חיים'ל דער ליטוואק, און האָט
איהר מיטגעבראַכט אַ מתנה — אַ סאַציאַליסטישען בוך.

אויך דער לאַנדסמאַן, אָדער דער ליידיג־געהער, ווי זיי האָבען
איהם גערופען, האָט איהר מיטגעבראַכט רויטע געלעקען, וואָס ער האָט
געקויפט אויף אַ סטענד, און דער עלטערער ברודער, וואָס וויינט בע-

זונדער מיט זיין פרוי און קינדער, איז אויך ארויפגעגאנגען געוואהר
ווערען, ווי עס איז געגאנגען.

ווארים רחל'ע איז געווען די אינגסטע און אלע האבען איהר גע-
פיעשטשעט.

אז רחל'ע איז אין דער שטוב אריינגעקומען, זיינען אלע אויף איהר
ארויפגעפאלען מיט שמחה — „נו, ווי איז דיר געגאנגען? ווי שמעקט
דיר דער ערשטער ביסען?“

— ווי זאל עס איהר שמעקען? די באסעס זאל אזוי דאס לעבען
שמעקען! — הויבט די עלטערע שוועסטער אָן צו שילטען, — אויף
איהר אויף שוין די קליאמקע ארויפגעוואָרפען, קוים נור ווי זי האָט
אריינגעשמעקט. גיב נור א קוק, וואָס פאר א יום־טוב זיי האָבען זיך
געמאכט, וואָס איז אויף אייך די שמחה? זי איז געוואָרען אַ שאפֿ-
מידעל!

— וואָס בעקלאַנגסט דו איהר אזוי די יאָהרען! וואָס לייגסטו
איהר שטיינער אויפ'ן האַרצען! זי איז דאָ, חלילה, ניט געשטאָר-
בען — זאָגט צו איהר די צווייטע חנה'לע.

— אוי, שוועסטער, געשטאָרבען — קלאַגט ווידער די גרויסע,
— קוים ביזטו אין שאַפֿ אריינגעפאלען, וועסטו שוין ניט ארויסקריכען.
ווי אַ כּשוף איז דאָס, וואָס האַלט דעם מענשען אונטער דער קללה.

— הער אויף קלאַגען — שרייט חנה'לע אָן אויף דער שוועסטער,
און דערלאנגט רחל'ען די מתנות, וואָס מען האָט איהר צוגעגרייט, און
ווייזט איהר אויף דעם געדעקטען טיש.

אַבער די עלטערע פון איהר ווינקעל שמייכעלט ארויס:

— גיב נור אַ קוק די שמחה, וואָס זיי האָבען זיך געמאכט, עס
וואַלט געפאסט, אז זי וואַלט אַ כלה געוואָרען.

נור דאָ האָט זיך שוין דער ליטוואק, דער חתן אַבגערופען.

— אַ, איהר זעהט אלעס אין שוואַרצע פארבען, ראזשע, און איך
זאָג אויך, אז עס איז יא א שמחה, זי איז געוואָרען אן ארבייטעריין.
וועט אריינטרעטען אין איהר יוניע, וועט זיך אַנשליסען אָן דער גרויסער
משפּחה פון דעם אלוועלטליכען פּראָלעטאריאט, אָן זיין קאמפּף, אָן
זיינע האַפנונגען אויף אַ בעסערע צוקונפּט. פאר וואָס איז עס ניט קיין
שמחה? וואס זאגט איהר ר' משה? — ווענדעט ער זיך צום עלטערען

ברודער, „דעם למדן“ אין דער היים, און דאָ, אַ געוועהנליכער שניידער, וועלכער האָט זיך פרום, ווי ביי זיך אין שטוב, אהין און אהער אומגע- שאַקעלט — זי וועט ווערען אַ מענש ?

— איך וואלט לייעבער געוואלט, אז זי זאל זיך אנשליסען אן די הייליגע אמהות, אן שרה, רבקה, רחל, לאה, און זאל קריגען אַ חתן און אַ סך נדן, וואָלט זי מעהר חלק לעולם הבא געהאט, ווי אַנשליסען זיך אן די ארבייטער, און עס וואָלט פאר איהר גלייכער געווען.

— אי, ר' משה, איהר ווערט דאָך אונגעטריי, איהר זייט דאָך אויך אן ארבייטער, איהר געהערט דאָך אויך צו דער יוניע, אויך צו דער משפחה פון אינטערנאַציאָנאַל.

— די יוניע איז דאָך אן אנדער זאך, עס איז דאָך אַ תקון עולם פאר דער וועלט, — זאגט דער איד, וואס איז געווען אין דער היים אַ תלמוד חכם — מילא, אז דו ביזט שוין יא אן ארבייטער, מוז מען זיך דאָך ראטעווען, מוז דאָך זיין אַ אחרות, אז ניט וואָלטען זיי דאָך אונז לעבעדיגערהייט אויפגעגעסען. אָבער וואָס איז זיך דאָ צו פרע- הען ? זי איז געוואָרען אַ שאַפ־מידעל ! וואָס פאר אַ חלק לעולם הבא וועט זי האָבען דערפאר ? זי וועט אַ בלאט „פאָרווערטס“ לערנען ? — און מיט אייך האָב איך געמיינט, אז איך בין שוין פערטיג,

ר' משה. האָבען מיר נישט פיעל מאָל גערעדט, אז דאָ געהט ניט בלויז אין דעם, וואָס מען איז אן ארבייטער, וואָס די יוניע שטיצט אייערע פריוואט אינטערעסען, נור וואָס דער ארבייטער איז דער איינציגער עהרליכער מיטגליעד אין דער געזעלשאַפט. דער ארבייטער טראַגט דעם אידעאל פון דער מענשהייט. די בורזשואזיע האט קיין אידעאל ניט. פרעסט און זויפט און גאָר נישט מעהר. איהר פערשטעהט דאָך דאָס. איהר זייט דאָך אַ איד אַ למדן. אז מיר, קעמפפּענדיג פאר אַ בעסערע צוקונפט, קעמפּפּען מיר אויך דערביי פאר אַ גרויסע גערעכטיגקייט, פאר דער גאנצער מענשהייט. און מיר וועלען זיך דערשלאָגען צו דעם ; און מיט דעם, וואָס מיר שליסען זיך אן אן דער יוניע, קומען מיר נע- הענטער צו דעם גרויסען אידעאל, צו דער צוקונפטיגער „סאָציאַליס- טישער אָרדנונג“, וואָס וועט...

און ווי די „סאָציאַליסטישע אָרדנונג“ וועט אויסזעהן, האָט מען היינט דעם ליטוואק ניט געלאָזט אויסמאַלען ווי אן אנדערש מאָל. די עלטערע, וועלכע האָט שוין פערלאָרען איהר יוגענד און איהר שעהנקייט

אין דעם שאַפּ, — איהרע ליפען זיינען גראַב געוואָרען, איהרע אויגען אויסגעלאָשען און איהר ליים שווער־ריהרעוודיג, אלץ ווארטענדיג אויף דער נייער „סאַציאליסטישער אָרדנונג“, האָט איהם איצט איבערגע־האַקט.

— נאָ, ער דערצעהלט דאָך איהר אויך די גליקען, וואָס ער האָט אונז דערצעהלט, און איך וואָלט ליעכער געוואָלט, אז איהר באַס, און אלע באַסעס פון אלע שעפער זאלען אליין ווערען ארכייטער און אויס־דארען, ווארטענדיג אויף דער „סאַציאליסטישער אָרדנונג“, ווי זאָנסט דו? שלמה, — ווינקט זי אהין, צו דעם „ליידיג־געהער“, וועלכער איז די גאנצע צייט געזעסען אין אַ ווינקעל און האָט זיך איינגעהערט צו דעם געשפרעך מיט אַ שפּאַטישען געלעכטער אויף די ליפען.

— זיי זיינען ביידע צוויי גוטע עולם־הבאָניקעס — זאָנט שלמה — ר' משה, ער איז — ווייזט ער אויפ'ן ליטוואק — אייערס אַ קאָמ־פּאניאָן. ער גלויבט אויך אין משיח'ן.

נור דעם „ליידיג־געהער“ האָבען זיי ביידע פּעראכטעט, אי דער פרומער איד, אי דער סאַציאליסט. דער ליטוואק האָט געוואָרפען אויף איהם אַ פּעראכטענדען בליק, און ר' משה האָט זיך אָבגערופען צו איהם מיט אַ פרומען שמייכעל:

— איהר זייט דאָך גאָר אַ כּופּר, עס איז גאָר לית דין ולית דיין — אַ הפּקר יונג. מיט אייך איז דאָך גאר נישט צו רעדען.

און ר' משה ווענדעט זיך צו ביידע יונגע לייט מיט אַ שמייכעל — נו, נו, איהר וועט שוין ביידע צווישען זיך דורכקומען. — און ער געהט צו צו דער טהיר — מען דארף דאָך אַהיים געהן אויך. האָט'ס מיר אַ גוטע נאַכט. מייז „ליידי“ ווארט שוין אויף מיר אין דער היים. נו, רחל'ע, סיי ווי סיי, ווי עס זאָל נישט זיין, זאָל עס זיין מיט מזל. גאָט זאָל דיר העלפען, זאָלסט באַלד דיין גליק קריגען. און דאָס איז דער עיקר — ווינשט דער עלטערער ברודער דער שוועסטער און פּערלאָזט די שטוב.

אז דער איד האָט די שטוב פּערלאָזען, און דאָס געשפרעך איז איבערגעריסען געוואָרען, האָבען זיי ניט בעמערקט, אז רחל'ע איז זעהר צוטראַגען. זי איז געזעסען אין אַ ווינקעלע אדער אומגענאנגען איבער'ן שטוב זעהר פּערקלעהרט, און גאר ניט צוגעהערט צו דעם, וואָס דאָ קומט

פאר. דאס האט שוין בעמערקט חנה, דעם ליטוואקס כלה, די מיטעלסטע שוועסטער, וועלכע האט זיך געזעצט נעבען איהר און געפרעגט זי, וואס איז מיט איהר געשעהן. רחל'ע האט ניט געענטפערט. זי האט זיך געשלאגען מיט דער דעה, צי זאל זי זאגען דער שוועסטער, אז א יונגער מאן איז איהר נאכגעגאנגען און ווארט אויף איהר אונטען, צי זי זאל עס פעהרוילען און אראבגעהן צו איהם. ניין, דאס ניט, נור זי האט אויף עטוואס געווארט, און נאך אמאל געוואלט זעהן דעם יונגען מאן. יעצט האט איהר אונרוהיגקייט די עלטערע שוועסטער ראָזע בע-מערקט און מיט שרעק זי געפרעגט:

— וואס איז מיט דיר, איז דיר עטוואס געשעהן?
 — ניין, — האט רחל'ע געענטפערט — גארנישט האט געשעהן — און האט ווייטער געקלעהרט וועגען יונגען מאן.
 ביים עסען, פלוצים, איז מיטען דערינען, רופט זיך רחל'ע אָב:
 — א יונגער מאן איז מיר נאָכגעגאנגען דעם גאנצען וועג, ביז אין דער טהיר.

— האט ער דיר עטוואס שלעכטס געטהאן? — פרעגען אלע.
 — ניין, פערקעהרט — ווערט רויט דאס געזיכט פון דער יונגער מיידעל, און איהרע האאר ווארפען פון זיך א שווארצען גלאנץ — ער האט מיך בעמערקט אין עלעווייטער, געקוקט אויף מיר, און ווען איך בין אראב, איז ער אויף אראב, נאכגעגאנגען מיר, עפעס מיר געזאגט, און בעגלייט מיך ביז צו דער טהיר. ער ווארט אונטען ביז איך וועל אראבקומען. ער זאגט, ער האט מיר עפעס צו זאגען.
 — וואס פאר א יונגער מאן, אן ארבייטער? — פרעגט די עלטערע שוועסטער.

— ניין, קיין ארבייטער מוז ער נישט זיין, ער געהט זעהר עלענאנט אנגעטהאן און קוקט זעהר איידעל אויס.
 — וואָס האָט ער דיר געהאט אזוינס צו זאָגען? — פרעגט נייגעריג די עלטערע שוועסטער, וועלכע האט שטענדיג געווארט אויף אן אונ-ערווארטעט גליק.

— איך ווייס נישט, — ענטפערט אב דאס מיידעל.
 — זאל איך איהם אפשר ארויפרופען, ס'איז דאך זעהר אינטערע-סאנט — רופט זיך אב שלמה, דער הפקר-יונג.

— וואָס זייט איהר משוגע געוואָרען צו וואָס? עפעס אַ שראַלאַ-
טאָן דארט, דערזעהן אַ מיידעל, איז איהר נאכגעלאַפּען, זעהט וואָס זיי
מאכען פאר אַ חתונה, דערפאר ווייל ער געהט רייך אנגעטהאָן.
— פארוואָס מוז ער דאָס זיין אַ שראַלאַטען, וואָס האָט ער דאָ
געטהאָן אזעלכעס? ער האָט דערזעהן אַ שעהן מיידעל און איז איהר
נאָכגעגאַנגען. נו, וואָס איז, פאר וואָס איז ער דאָס אַ שראַלאַטאָן?
אפּשר ווייל ער מיט איהר חתונה האָבען, פאר וואָס מוז ער דאָס זיין אַ
שראַלאַטאָן. דערפאר ווייל ער געהט רייך אַנגעטהאָן? ווען איך האָב
געלד, וואָלט איך אויך געגאַנגען רייך אנגעטהאָן.
— ער האָט צו מיר זעהר איידעל גערעדט — זאָגט רחל'ע פּער-
שעהמט.

— איך בעט אייך, הערט אויף — האַקט אַב דער ליטוואַק דעם
געשפרעך ענערגיש — און וואָס זיי האָבען זיך אנגעכאַפּט. אז איהר
ברענגט איהם אַרויף, וואָרף איך איהם פון אלע טרעפּ אַראַב. חנה'לע
וואָהנט דאָ...

זיי האָבען ניט געוואָלט דעם ליטוואַק דערצאַרנען, האָבען זיי
אַבגעהאַקט דעם געשפרעך און ווייטער אין דער שטיל געגעסען. דאָס
עסען איז שוין אַבער געווען אַ געשטערמעס. אלע זיינען געווען פּער-
קלעהרט און די עלטערע שוועסטער ראָזע האָט זיך דורכגעוואונקען
מיט שלמה'ן מיט די אויגען. עס הייסט, אז דער ליטוואַק וועט אוועק-
געהן.

באלד נאָכ'ן עסען האָט דער ליטוואַק גענומען זיין כלה, חנה'לען און
איז מיט איהר אוועקגעגאַנגען אויף אַן ערנסטע לעקטשור וואָס איז גע-
האַלטען געוואָרען אין איינע פון די פיעלע האַלס ראַון-טאָן. אָדער אויף אַ
סאַציאַליסטישען קאַנצערט-וואָדעוויל, ווי „דער הפּקרוינג“ האָט זיי
אַנגערופּען.

3

אז דער ליטוואַק איז אוועק מיט דער כלה, זיינען די שוועסטער
אונרוהיג געוואָרען. די עלטערע נאָך מעהר פון רחל'ען. זי האָט
געהאַט שוין אויסגעשפיעלט איהר לעבען. דער שאַפּ האָט אויסגעגעסען
אַהר פנים און שעהנקייט און קיין חתן איז נאָך אלץ ניט געווען. זי

האָט זיך שוין געהאַט מיאָש געווען צו פֿיהרען אַן אייגענעם לעבען און איינציגווייז האָט זי שוין אַנגעהויבען אַרויסצונעהמען פֿון קאַרב די זאַכען, וועלכע זי האָט געהאַט אויפגענעהט אויף די וויפראַווע און אַנגעגרייט שוין שטוב געשיער פֿאַר אַן אייגענער ווירטהשאַפט. עס וועט שוין גאַר נישט זײַן. זי האָט ניט געזעהן קײן האַפֿנונג אויף דעם געוועהנליכען וועג, אבער אין האַרצען האָט זי געטרוימט, ווי עס טרעפט זיך מעהרסטענס בײַ אזעלכע מײדלאַך, וועלכע פֿערלייערען די האַפֿנונגען אויף עטוואַס רעאַלעס, וועגען אַ גרויסען גליק, נישט קײן געוועהנליכען. אַ גראַף וועט זיך אין אײהר פֿערלייעבען און דאָס טרויעריגע, יאָש'דיגע לעבען פֿון אַרבייטען און שקלאַפען, פֿון דער שרעקליכער ענדע, וועט פֿערוואַנדעלט ווערען אין אַ לעבען פֿון פֿאַלאַצען און טהעאַטערס. נור אויב פֿאַר אײהר איז אזאַ גליק געווען אַ חלום, אַ פֿאַנטאַזיע, וועגען וואָס זי האָט ליעב געהאַט צו טרוימען, איז אבער די פֿאַנטאַזיע שוין בײַ אײהר פֿאַר אײהר שוועסטער רחל'ע געווארען אַ ווירקליכקײט. זי האָט ליעב געהאַט די שוועסטער און געפֿרעהט זיך מיט אײהר יוגענד און שענהקײט, און מוראַ געהאַט, שרעקליך מוראַ געהאַט, אַז אײהר גורל זאָל ניט זײַן דער זעלבער, ווי אײהר'ס. און וואָס פֿאַר אַ גליקען ערוואַרטען שוין אפילו די אַנדערע שוועסטער, דעם ליטוואַק'ס כּלָה? דאָ וועט ער אַרבייטען, דאָ זי, ביז זי וועט קינדער האַבען.

אַז רחל'ע האָט דערצעהלט וועגען דעם יונגען מאַן, וואָס איז אײהר נאַכגעגאַנגען, האַבען זיך אַנגעהויבען בײַ דער שאַפֿ־מויד אויסצובילדען פֿערשיעדענע פֿאַנטאַזיעס.

אַפֿשר איז ער אַ בעשערטער — אַ גראַף, אַ רײכער מאַן, וואָס האָט זיך פֿערליעבט אין אײהר רחל'ען, און ווער ווייס וואָס וועט דערפֿון אַרויס־קומען. עס האָט זי נישט געלאָזט רוהען און זי האָט נאָך אַמאַל אויס־געפֿרעגט די שוועסטער.

— וואָס איז ער דיר נאַכגעגאַנגען? וואָס האָט ער גערעדט צו דיר?

— אײך האַב שוין דאָך דיר געזאָגט, ער איז מיר נאַכגעגאַנגען און עפֿעס גערעדט צו מיר, כּווייַס נישט וואָס. האָט רחל'ע אַכגעענטפֿערט קאַרג און ברוגז'דיג.

— וואַרט ער אונטען אויף דיר?

— יא, — האָט רחל'ע געענטפֿערט קאַרג.

— זאל איך איהם אפשר ארויפרופען — פרעגט שלמה נאך אמאל,
— אויב איהר זענט אזוי נייגעריג.

— איך ווייס, — לאכט די שאפ מויד — פרעגט זי, אויב זי וויל.
— זאל ער איהם ארויפרופען, רחל'ע? — פרעגט די שוועסטער.
— וואס פרעגט איהר מיד? איך ווייס ניט. טהום וואס איהר
ווילט, — האט רחל'ע אכגעענטפערט, רויט ווערענדיג און אויפגערעגט.
— עס איז זעהר אינטערעסאנט, איך בין זעהר נייגעריג — זאגט
די שאפ מויד — וואס וועט ער אונז טהאן? קיין שטיקעל שטוב וועט
ער דאך אונז נישט אבבייסען, א, שלמה'לע?
— וואו איז ער געשטאנען? איך וועל דאך ניט וויסען ווער ער
איז. א הויכער איז ער?

רחל'ע ענטפערט נישט.

— א הויכער איז ער? א שעהנער? רחל'ע, — בעט זיך די
שוועסטער נייגעריג. זאג, רחל'ע — זאל ער איהם ארויפרופען? איך
בין נייגעריג.

— ער וועט שטעהן ביי דעם לאמפ, נעגען איבער, האט ער געזאגט,
ער איז א הויכער — האט רחל'ע צוגעווארפען, פערשעהמט.
אז שלמה איז פון שטוב ארויס, איז די עלטערע שוועסטער צוגע-
גאנגען צו רחל'ען און האט זי ארומגענומען.

— אוי, רחל'ע, דאָס הארץ קלאפט מיר אזוי, איך ווייס ניט פאר
וואס, — און זי האט געקוקט אויף דער שוועסטער מיט קנאה, — דו
ביזט אזוי שעהן, רחל'ע — האט זי געקושט רחל'עס שווארצע האאר
און א הייסע טרעהר איז געפאלען אויף דער שוועסטער'ס האלז.

באלד האט זיך רחל'ע בעפרייט פון איהר האנד, — אין דער
טהיר האט זיך בעוויזען שלמה מיט א הויכען עלעגאנטען יונגען מאן.
דער יונגער מאן האט זיך ארומגעקוקט פערוואונדערט און פער-
שעהמט — פערלעגען געשמייכעלט, בעטראכט אמאל די שוועסטער,
אמאל רחל'ען און צום סוף געזאגט צו דער עלטערער שוועסטער:

— זייט מיר מוחל, וואס איך בין אייער שוועסטער נאכגעגאנגען.
איך האב נישט געמיינט איהר קיין שלעכטס טהאן. אייער שוועסטער
איז אזוי שעהן, איך האב עס ניט אנדערש געקאנט. איך האב געוואלט
זיך מיט איהר בעקענען.

ראַזע האָט זיך נעהנטער צוגערוקט און געשמייכלט צום יונגען
מאן פריינדליך, רעדענדיג ענגליש :

— שי אנדערסטענדס נאטהינג. א שעהן מיידעל, א יונגער בוים,
אבער מיר זיינען ניט פון די מיידלאך...

דער יונגער מאן איז רויט געווארען, פערשעהמט :

— גאט בעהיט, איך האב מיט אן אמת גאר נישט געמיינט.
איך בין איהר נאכגעגאנגען ווייל עס האט מיך פערוואונדערט איהר
שעהנהייט, איך האב זעלטען ווען געזעהן אזא שעהן מיידעל, אזא איי-
דעלקייט... — האט דער יונגער מאן אבגעבראכען אין מיטען.

נור שלמה האָט געמאכט אַן ענדע צום פיינליכען און פאר אלעמען
אונאנגענעהמען שמועס, אין וועלכען די עלטערע שוועסטער האט אריינגע-
געבראכט. ער האט געזאגט צום יונגען מאן :

— די זאך איז פערשטענדליך, און איהר האט זיך נישט וואס צו
פערענטפערען. איהר האט דערזעהן א שעהן מיידעל, זי איז איך
געפעלען, און איהר האט זיך געוואלט מיט איהר בעקאנען. די זאך
איז אזוי נאטירליך, אז יעדער אויף אייער ארט וואלט דאס געטהאן.
אט האט איהר זיך געוואלט מיט אונז בעקענען, אט זיינען מיר. דאס
זיינען צוויי שוועסטער, ווארשאווער; איך בין א לאנדסמאן, וואס
קומט דאָ צו זיי אריין. מיר זיינען אלע ארבייטער, שקלאפען פון
„שאפ“, אבער נישט מיט דעם גאנצען ווילען, דאס לעבען האט אונז
איינגעשפאנט און מיר ווילען זיך אלע בעפרייען דערפון. ווי אזוי
ווייסען מיר ניט. דאָס איז אין קורצען אונזער געשיכטע, מיט וועמען
האבען מיר די עהרע?

— דאס געפעלט מיר, — האט דער יונגער מאן אויסגערופען אין
אידיש, מיט פרייד, ווי מען וואלט איהם דאס מויל אויפגעעפענט. —
איך בין א טאטענס א זון. מיין פאטער איז געווען אן ארימער
ארבייטער, היינט איז ער אן אפֿטאון ביזנעס־מאן, און מיר גיבען אויס
זיין געלד. מיר זוכען פערוויילען אין פערגעניגענס וואו עס לאזט זיך.
מען געפינט זיי אבער אזוי זעלטען אין אונזערע קרייזען. צו די אמע-
ריקאנער קען מען זיך נישט אריינקריגען — לאנגווייליגט מען זיך.
האט מען געלד און מען לאנגווייליגט זיך. איך האב דערזעהן די מיי-
דעל געהן אויף די סטריט, איך זאג אייך, אז אין אונזערע קרייזען זעהט
מען נישט אזא קינד, בין איך נאכגעגאנגען זיך מיט איהר צו בעקענען.

דאס איז אין קורצען אויך מיין געשיכטע — האט ער געענדיגט מיט א שמייכעל.

— דאס איז אינטערעסאנט. לאנגווייליגט מען זיך ביי אייך אויך. איך האב געדענקט, אז ביי די רייכע איז עס אנדערש. איך ווייס, ווען איך וואלט געהאט געלד, וואלט איך זיך ניט געלאנגווייליגט, איך וואלט מיר אלע טאָג אנדערע פּערגעניגענס אויסגעטראכט, אויף בעלער גע-נאנגען, אין די אַפּעראס — זאגט דאָס שאַפּ-מיידעל.

— ס'דאכט זיך אייך נור אזוי, די בעלער מיט די אפּעראס וואלטען אייך באלד פּערמאוסט געווארען. און מיט אונזערע מענשען צוזאמען צו זיין, וואו די ווייכער רעדען נור תמיד וועגען עסען און קליידער, און די מענער פון ביזנעס, — איז איינעם גאר ניט מקנא צו זיין: — איבריגענס וועל איך אייך זאגען, אז איך האב שוין לאנג געוואלט זיך מיט אייך בעקענען — מיט די ארבייטער, ווי מען רופט, און אייער שוועסטער...

דער יונגער מאן האט גענעבען א בליק אויף רחל'ען. זי איז געזע-סען שטיל און א טיעפער טרויער האט זי ארומגענומען און געלעגען אויף איהרע שווארצע גלענצענדע האאר, און אויף איהר פריש-קינדיש גע-זיכט — האט ער אכגעהאקט וואס ער האט געוואלט זאגען וועגען דער שוועסטער.

די עלטערע שוועסטער איז זעהר נייגעריג געווען צו וויסען, פאר וואס עס איז אזוי לאנגווייליג ביי די רייכע לייט און אויסגעפרעגט איהם וועגען די בעלער און וועגען די אפּעראס. נור דער יונגער מאן איז גע-ווען קארג מיט ווערטער יעצט. ער האט אלץ געוואלט רעדען מיט דער אינגערער, מיט רחל'ן. מיט איהר זיך געהנטער בעקענען. אבער די אינגערע איז געווען צו געשלאסען און געשוויגען.

יעדענפאלס איז זיי דער פרעמדער יונגער מאן, מעהר דער עלטער רער ווי דער אינגערער, זעהר געפעלען. זיי האבען זיך מיט איהם גע-פיהלט היימיש. דער יונגער מאן האט פארגעלייגט אין איינעם ארויס-צונעהן, אדער נאך עפעס צו שיקען. — זיי האבען מורא געהאט פאר'ן ליטוואק, אז ער זאל נישט באלד אַנקומען און טרעפען דעם יונגען מאן, אָדער ער זאל זיך נישט דערוויסען — האָבען זיי איהם געזאָגט, אז זיי האבען מורא פאר'ן „פאטער“. זיי האבען געמיינט דעם ליטוואק, אז ער זאל נישט אַנקומען.

— איהר האט דא א „פאטער“? — פרעגט דער יונגער מאן.
 — יא — ענטפערט אפ די עלטערע מיט שטאלץ — מיר זיינען ניט
 קיין קינדער פון דער נאם, מיר האבען דא עלטערן.
 פאר'ן אוועקנעהן איז דער יונגער מאן צוגעגאנגען צו רחל'ען און
 האט זי גע'רעגט :
 — וואו קען איר אייד נאך אמאל זעהן? איר וואלט אייד זעהר
 גערן געוואלט זעהן.
 — אין ערגעץ נישט — האט רחל'ע ווי אויסגעשריען און איז אריין
 אין די צווייטע שטוב און צוגעקלאפט די טהיר הינטער זיך.
 — זי איז אויפגערעגט — בעט די עלטערע דעם פרעמדען איבער
 — קומט אריין אין אבענד, אין די שטונדען זיינען מיר שמענדיג אין
 דער היים, איהר וועט אזוי פריינדליך זיין ארויפפייפען, וועלען מיר
 אייד שוין צו וויסען געבען, צו דער „פאטער“ איז נישטא אין דערהיים.

4

אז דער יונגער מאן מיט שלמה'ן זיינען אוועק, האט די עלטערע גע-
 וואלט אריינגעהן צו רחל'ען. זי האט אבער געפונען די טהיר צו.
 — עפען אויף — לאז מיר אריין, רחל'ע, איר האב דיר עפעס צו
 זאגען.

רחל'ע האט זיך נאר ניט אפגערופען.
 די עלטערע האט כיטרע געשמייכעלט אין זיך און פערקליבען זיך
 אין א ווינקעלע צו לעזען א צייטונג.
 אויף איהר בעט איז דערוויל געלעגען דאס יונגע זיעכצעהן-ייעה
 ריגע מיידעל, איהר פנים איינגעהילט אין איהרע שווארצע האאר און
 האט ביטער געוויינט.

פאר וואס האט זי נישט געוואוסט. עס איז איהר טרויעריג געוואר-
 רען און עפעס א אונבעוואוסטע שרעק האט זי ארומגענומען. נישט
 פאר דעם יונגען מאן. דער יונגער מאן איז איהר געפעלען, זיין פנים
 איז איהר פארגעקומען היימיש און זי האט זיך נישט געשראקען פאר
 איהם, נור פאר עפעס אנדערש, פאר אונבעוואוסטעס, פאר א זאך, וואס
 וועט קומען. און וואס פאר א זאך, וויים זי נישט. דעם פאטער האט זי

פערלארען פריה, געווען איז זי נאך א קליין מיידעל, ווען די שוועסטער זיינען אוועקגעפאהרען קיין אמעריקא און זי איז איבערגעבליבען מיט דער מאמען ביי אן עלטערען ברודער און געווארט אויף דעם, וואס די שוועסטער מיט דעם ברודער האבען געשיקט. די מוטער האט איהר ליעב געהאט, איין איינציגע געווען ביי איהר און דאס אינגסטע, און זי געפיעשטשעט, און אז זי איז אראבגעקומען צו די שוועסטער, האבען איהר די שוועסטער ליעב געהאט, נישט געלאזט זי געהן ארבייטען, גע- האלטען זי אין דער היים און קליידער איהר געמאכט — זי פיהלט, מען האט זי ליעב. און יעצט קומט עס עפעס פרעמדעס, שרעקליכעס, וואס זי ווייס נישט, וואס עס איז.

עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען די מאמע, וואס זיצט אין דער היים ביים אויסגעגעבענעם זוהן. עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען דוד'ל, איהר קווען, דעם פעטער לייזער'ס זוהן, דער לערנער, וואס האט איהר אמאל געזאגט, אז ער וועט אוועקווארפען דאס לערנען און ער וועט געהן אין די „שקאלעס“, ער לערנט זיך שוין אין דער שטיל אין די ביכלאר, און דאס וועט ער טהאן, ווייל ער האט זי ליעב. זיי זיינען גע- גאנגען שפאצירען ביידע אויף מארשאלקאָווסקע, אויפ'ן מוראנאוו צום אידישען שפיטאל. איין מאל זיינען זיי געזעסען שבת צונאכטשפעטאויף די גראז, די לבנה האט געשיינט און דוד'ל האט זי געקושט... און א סך אד אנדערע זאכען זיינען איהר יעצט אויפ'ן זינען געקומען. שלמה, וואָס קומט אריין צו זיי, עפעס אזא אפיקורס איז ער, ער זאגט, אז עס איז קיין גאָט נישטאָ — דער ליטוואק גלויבט דאָך אין עפעס, אז עס וועט בעסער זיין, און דער שלמה גלויבט אין גאר נישט. קיינמאל נישט, קיינמאל נישט וועט אנדערש זיין. און פון אלע שעהנע מיידלאך וועט זיין אזוי דער סוף ווי פון ראזען... און דאך צו איהר איז ער אזוי גוט. קומט ארויף בייטאג, ווען קיינער איז נישטא דא און לעזט איהר פאר מעשהדיכלאר, און ליעדער זינגט ער איהר, און אזעלכע טרויעריגע ליעדער, און פיהרט זי אין אידישען טהעאטער אריין.

ווי מען שפיעלט נור א שטיק, פיהרט ער זי אהין, און ווי נור ער האט נור געלד, ברענגט ער איהר א מתנה, א בלימעל, א שטיקעל שפיצעל, א האלב טויז שנופ טיכלאר, און דאך האט ער ארויפגעבראכט דעם יונגען מאן. פאר וואָס האָט ער אזוי געטהאָן? ווער איז דער יונגער מאן? פאר וואס איז ער איהר נאכגעגאנגען און דא ארויפגעקומען און געזעסען אזוי

לאנג צוליעב איהר? וואָס וויל ער פון איהר? זי האָט זיך געפרובט פאר צושטעלען דעם יונגען מאן א מיאוס'ען און א שרעקליכען, מיט אן אויס-געשטאכען אויג — אין א בייז געזיכט. נור קיין מיאוס'ער איז ער דאך נישט געווען, אדרבא, זי האט איהם געזעהן, ווי ער לאכט און ווייזט זיינע פולע ווייסע צייהן, און זיינע גוטע אויגען, וואס ער האט, ווען ער קוקט אויף איהר. און אזא איידעל געזיכט האט ער, א לאנגעס, און אזוי הויך איז עראוושלאנק; און שטארקע לאנגע הענד האָט ער, נור וואָס וויל ער פון איהר! פאר וואס האט די שוועסטער גערעדט מיט איהם אזוי פריינדליך? און וואס וועט זיין מארגען, איבערמארגען, אין א יאהר ארום?... און א גרויסע שרעק איז זי בעפאלען פאר דעם, וואס קומט, פאר דעם אונבעוואוסטען, וואס ליגעט אין די צוקינפטיגע טעג, און דאס מיידעל האט זיך געשראקען און געוויינט.

די שוועסטער אבער האט איהרע שלוכצען ניט געקענט הערען, גע-האקט אין דער טהיר און געבעמען זיך ביי איהר: „לאז מיך אריין!“, צום סוף האט זי זיך דאך אריינגעקריגען, געזעצט זיך אויפ'ן בעט, ארום-גענומען די קליינע שוועסטער, ווי מען נעהמט א קליין קינד ארום — איהר אויסגעקושט די טרעהרען און געזאגט:

— אוי, רחל'ע, רחל'ע, איד פערשטעה דיין הארץ. איד ווייס וואס דו קלעהרסט, נור מיט אלעס זאל דיר גאט פרואווען, רחל'ע, נור נישט מיט דעם, מיט וואָס ער האָט מיך געשלאָגען. צו אלעס זאָלסט דו געפרוואוט ווערען, נור נישט צו דעם וואָס איד. איד האָב התונה גע-האט מיט דעם שאפ, מיין שוועסטער. פאר דעם שאפ האב איד מיין וויפראווע געמאכט. מיט דעם שאפ וועל איד קינדער האבען. אלעס זאָלסט דו טהאָן, אלעס, נור נישט קומען צו דעם, צו וואָס איד בין געקומען.

א גרויס רחמנות האט ארומגענומען רחל'ען אויף די שוועסטער. זי האט זיך צו איהר צוגעטוליעט און זיך אריינגעגראכען אין איהר ווי א קאלב צו דער קוה, און געוויינט אין איהר.

ווען דער ליטוואק האָט זיין כלה אָבגעפיהרט, האָט חנה געפונען ווי די גרויסע מויד איז געלעגען אין בעט און צו זיך צוגעטוליעט רחל'ען, ווי א הינדעל, געגלעט איהר איבער איהר זיידענעם שווארצען קאפ האאר און טרעהרען האבען גערונען פון איהרע אויגען אויף די שוועסטער'ס האָאר.

6

די זוגן האט זיך אנגעצונדען אין אן עק פון ניו יארקער הימעל, האט זיך איינציגווייז אראבגעלאזט אויף די הייזער, אנגעהויבען שוין צו קריכען און צו בעלעקען מיט איהר שטראהל דעם שטיינערדיגען ברוק, ווי זי וואלט געווען געזוכט די פייכטע ווענד אנצואווארעמען מיט איהר פריהלינגס-שטראהל. זי טריקענט אויס די פייכטע טהוי, וואס איז בעפאלען בינאכט די שטיינער און מויערען, און פאלט אין א נאקעטער שויב אריין, וואס ווייזט זיך אין א פענסטער. זי גלענצט דאָרט מיט איהר ליכט, און זוכט עפעס צווישען די גראבע שווארצע טינט-בוכשטאבען פון די גרויסע רעקלאמעס אויף די ווענד, א גרין קאפ בליהעכטס ברעכט זיך ארויס פון די קנאספען פון אַ קאשטאן בוים וואָס איז פערבלאנז זשעט געוואָרען אין דער גאס. די זון קלייבט ארום די שטראהלען ביי דעם שטיקעל שווארצע ערד, וואס ווייזט זיך ארום דעם בוים, ווי זי וואלט איהר נאנצע ווארימקייט און מוטערליכקייט געוואלט אויסגיסען אויף דעם אפענעם ערד-מויל, וואס זי האט געפונען אין דעם צוגעשלאג-סענעם שטיינערנעם קאסטען פון די ניו יארקער גאסען.

ניו יארק שלאפט נאך, פענסטער זיינען פעהאנגען, געוועלבער זיי-נען פערמאכט, נור פון די עקען, פון די הייזער ארויס הויבען אָן ארויס-צושטראמען די ערשטע קופקעלאך מענשען. צומישט, איינציגווייז — נור באלד פון אלע לעכער, פון אלע גאסען, הויבען אן ארויסצושטראמען, ווי א גרויסער טייד, ארבייטער מיט פעקעלאך אונטער'ן ארעם. צור ערשט זיינען זיי געווען שיטערע, איינציגע, נור באלד זיינען זיי אנגע-קומען אין די מענגעס, ווי פלוצלינג אריינגעשטראמט, מען האט נישט געוואוסט פון וואנען זיי נעהמען זיך, פון וואנען זיי קומען.

פון די הייזער ארויס פון די עקען געסלאך האָבען אָנגעהויבען צו שטראמען טייכען מענשען וואס אמאל מעהר און מעהר. זיי האבען נישט קיין צייט געהאט צו בעשענקען די מארגען-זונן מיט איין בליק, און פערשוואונדען אין די לעכער פון דער ערד, אויף די בוידעמס פון די עלעווייטערס, אויף די קארם — זיינען זיי מיט אמאל געוואָרען צור גאסען, אקוראט ווי זיי וואָלטען אלע איינגעזונקען אין דער ערד.

אין די לעכער טיעף אין דער ערד איז יעצט א גרויס בעוועגונג. ווי די הונגערדיגע וועלף קומען צולויפען יעדען אויגענבליק ברענענדיגע

אייזען חיות און שלינגען אין זיך איין די מאסען מענשען און לויפֿען אוועק מיט זיי טיעף אין דער ערד אריין. עס יאגען זיך די מענשען ווי אם שנעלסטען איינצושלונגען צו ווערען אין די בייכער פון די אייזען חיות און אנטלויפען מיט זיי. פול אנגעשטאפט זיינען שוין די די וואגאנעס פון די עלעוויטעדס מיט מענשען. עס ניסט זיך אָבער נאך דער מענשען־שטראם אין דער פולער מאס, און די טויערען ווערען צוגעהאקט און זיי מוזען איבערבלייבען ווארטען אויף די אנדרעע איי־זען־חיות, וואס וועלען קומען ארויסצולויפען פון די טונקעלע לעכער פון דער ערד. דאס סאפען און ברומען פון די חיות הערט מען שוין פֿון דער ווייטענס. די וואגאנעס זיינען איבערפילט. אויסגעמישט איז די מענשהייט, יוגענד און אלטקייט, אזעלכע, וואס שטעהען ביים ראנד פון גרוב און אזעלכע, וואס הויבען ערשט אן צו לעבען, אלטע, אויס־געלאָשענע אויגען אין געזיכטער פון ווייבער און מענער, און יונגע ציטערענדע מיט פרישקייט דורכגעהויכטע פנים/ער און האאר פון אינגל לאך און מידלאך — נור דא איז דאס פלייש, דאס מענשליכע טייג גע־ווארען גלייך. אלעמען האט די אייזען־חיה געהאט אין איהר בויך און אלעמען האָט זי געטראָגען מיט דעם זעלבען סאפען צו דער ארבייט, טייל האבען נאך דא פערענדיגט זייער ביסעל מארגען־שלאף, וואס איז איבערגעריסען געווארען פון וועקען צו דער ארבייט. אויף א טייל גע־זיכטער האט נאך געשוועבט דער שמייכל פֿון זיסער צערטליכקייט, וואס זיי האבען גענאסען אין דער נאכט... נאך א טייל געזיכטער זיינען נישט געווען אבגעוואשען פון די קושען און פון די צערטליכע געפיהלען.. נור די מייסטע געזיכטער זיינען דאָ געווען קאלטע און ערנסטע, די מייסטע אויגען אויסגעלאשענע און גלייכגילטיגע, ווי דאס אייזען פון די ווענד, אין וועלכע זיי זיינען געפאהרען.

אין איינעם פון די פיעלע וואגאנעס זיינען אויך געווען אריינגע־קנאָטען די דריי שוועסטער, ראָזע, חנה, און רחל'ע, וועלכע זיינען גע־פאהרען צו דער ארבייט. דער ליטוואק מיט חנה'ן זיינען געפאהרען ווייטער, זיי האבען געדארפט אפֿטאון, און ראזען מיט רחל'ען האט די אייזען־חיה אויסגעשפיגען מיט נאך א סך מענשען אויף 42טע סט., וואו זיי האבען געארבייט. אז זיי זיינען ארויס פון סטיישאן, האבען זיי בעמערקט שלמה'לען, דעם הפקר־יונג, וואס האט זיי שוין דא אבגע־ווארט.

— וואס טהוסטו דא ? דו דארפסט דאך נאך פאהרען נאך ווייטער.
 — עס איז אזא שעהנער טאג. די זונן שיינט, די ערשטע פריה-
 לינגס-זונן, מיר גלוסט זיך נישט היינט געהן צו דער ארבייט. ווייסט
 איהר וואס, קומט נאר, מיר וועלען שפאציערען אין סענטראל פארק,
 עס איז א פראכטפאלער טאג, שאד אוועקצוגעבען אזא טאג צו דעם
 שאפ — הויבט זיי אן שלמה'לע איינצורעדען.

— אהא, שלמה איז שוין דא, ווילסט אונז ווייטער בעלעמוטשען.
 ניט געהן צו דער ארבייט. דו הפקר-יונג — לאכט די גרויסע מויד.
 — וואס פערדיענט איהר דעם היינטיגען טאג, צוויי דאלאר, אט
 האט איהר די צוויי דאלאר און פערקויפט איהם מיר — זאגט שלמה
 — קומט וועלען מיר זיי אין איינעם אויסגעבען.
 — נו, לאמיד זעהן — זאגט די עלטערע און איז שוין גרייט מיט-
 צוגעהן, באלד אבער כאפט זי זיך צוריק: — איד בעט דיר, שלמה'לע,
 בעלעמוטשע אונז נישט, מיר קענען ניט זיין אזוי הפקר, ווי דו. לאז
 אונז געהן צו דער ארבייט.

— זעהט, ווי דאס ציהט צו דער עבודה-זרה. איהר ווייסט, אז דער
 „שאפ“ טהוט כשוף, אז קוים קומט מען אריין אין איהם, לאזט ער שוין
 נישט ארויס פון זיינע הענד. זעהט, ווי עס ציהט זי צו דעם „שאפ“,
 זעהט, זעהט — ווייזט ער אויף ראזען, וועלכער עס האט ווירקליך גע-
 צויגען צום שאפ; זי האט נישט געקענט מעהר מיט געהן ביז צו דעם
 הויז, איז וועלכען זי האט געארבייט. קוים איז זי געקומען צו דעם הויז,
 האט זי קיין טריט נישט געקענט שמעלען ווייטער — עפעס א אינערליכע
 פליכט האט זי ארומגענומען און איהר נישט געלאזט אבטרעטען פון
 הויז, זי האט זיך גערעהט, גערעהט, געקוקט אויף די זונן, אויף די גא-
 סען און גערעדט:

— יא, דו האסט רעכט, שלמה, מען דארף נאר דעם היינטיגען טאג
 אוועק'גנב'ענען, נישט אבגעבען איהם אין שאפ, שפאצירען געהן. קופ
 שלמה, אין סענטראל פארק, כאפט עס דער שווארץ יאהר.
 נור קיין טריט האט זי נישט געקענט טהאן פון הויז.
 — איהר רעדט דאך נור מיט'ן מויל — לאכט שלמה — אבער אין
 הארץ זייט איהר דאך צוגעבונדען מיט אייזערנע קייטען צו דעם שאפ,
 געהט שוין, שקלאף, געהט שוין צו אייערע צוויי דאלאר, צו דעם אבנאט,
 געהט שוין — זאגט שלמה.

— יא, א פנים דו האסט רעכט, מען איז צוגעבונדען מיט'אן איי-
זערנער קייט צו דעם „שאפ" — האט די עלטערע געזאגט מיט א שמוי-
כעל. זי האט יעצט געקלעהרט וועגען רענט, וואס זי האט צו צאהלען,
ווארים דאס „הויז", וואו די שוועסטער האבען געוואוינט, האט גע-
פיהרט די עלטערע, און אריינגעהענדיג צו דער ארבייט, האט זי נאכ-
געשריען שלמה'ן :

— פארפיהר נישט רחל'ען, לאז זי געהן צו דער ארבייט, כ'האב
מורא, זי וועט דעם פלאץ פֿערלירען. יא !

אבער אין ראָזע'ס טאָן איז געווען צו פיהלען, אז רחל'ען האָט זי
נישט געוואלט שיקען צו דער ארבייט אין דעם ערשטען פריהלינגס-טאג.
און די שאפ מויד איז פערשוואונדען אין דעם שטיינערנעם קאסטען
אריין.

6.

אז שלמה'לע איז געבליבען מיט רחל'ען אליין, האט ער זי אנגעהוי-
בלען צורעדען, אז זי זאל געהן מיט איהם אין סענטראל פארק. מיט
איהר האט ער נישט געהאט קיין סך צו ארבייטען.
דער הפקר-יונג איז געווען א פרייער גייסט, וואס קיין זאך איז
איהם נישט געשטאנען אין וועג און אלעס איז געווען פריי און אפען פאר
איהם. איז קיין זאך האָט ער נישט געגלויבט, שוין פון זיין יוגענד האָט
ער פֿערלארען די אמונה אין גאט. דער פאטער זיינער איז דוקא געווען
א איד אַ למדן, וואָס איז געזעסען יום ולילה און געלערנט און קינדער
געהאט, קינדער אהן א שיעור אויף דער מוטער'ס רעכענונג, וועלכע האט
געמוזט טראגען און געבוירען, און נאך זיי געמוזט מפרנס זיי; זי
איז ארומגעלאפען גאנצע טעג איבער די הייזער, מיט אייער און פוטער
געהאנדעלט. זיין מוטער'ס ליידען און פלאגעניש האט ביי דעם קינד
איינגעפלאנצט א שנאה צו זיין פאטער, וועמעס לערנען און פרומקייט
ער האט געהאלטען פאר עגאאיזמוס. און אויך א שנאה צו זיין גאט,
וואס פערלאנגט נאר נישט, נאך זיין מינונג, פון מענשען, נור מען זאל
לערנען און דאוונען צו איהם א גאנצען טאג. די שנאה צום פאטער
האט איהם געבראכט באלד צו קאנפליקט מיט זיין פאמיליע, וועלכע ער

האט פריה פערלאזט, און פון דענסמאל אכגעריסען יעדע בעציהונג מיט זיין משפחה, אזוי אז עם ווייסט ניט איינער פון צווייטעו'ס לעבען און עקזיסטענץ. פון קליינערהייד אן איז ער געווען באלד אנגעוויזען אויף זיך אליין, ארומגעוואלגערט זיך אין ווארשא, אין לאדז, אלס משרת, אלס ארבייטער ביי קליין פאבריקאציע, ביז עם האָט איהם דער מזל ענדר ליד פערטראגען קיין אמעריקא. דא איז ער אריינגעפאלען ווי איז א ים אריין. יעדער מענש איז פאר זיך אליין, און יעדער געהערט צו זיך. ער האָט זיך אויסגעלערענט אַ מלאכה, גאַלדשמידעריי, און קען אפילו נוט פערדיענען, ווען ער וועלט געארבייט, וויל ער נישט. בעלעמוטשעט פיעל טעג איז דער וואך. ער האט ניט פאר וועמען און קיין זאך בינדעט איהם ניט צו. דער סם פון פערביטערקייט, פון אונגלויבען, וואָס האָט זיך אריינגעגעסען אין זיינע ביינער פון קליינערהייד אן, האט איהם שוין ניט גלויבען געלאָזט אין קיין זאך, אין קיין מאָראַל. ער האָט זיך צוערשט געהאט צוגעשלאָגען צו די סאַציאליסטען. נור קיין מאָל ניט געגלויבט אין דער צוקונפט, אין דעם קומענדען סאַציאליסטישען שטאאט. אויך דענסמאל וועט זיין שלעכט, קיינמאל וועט נישט בעסער זיין. פון די אנארכיסטען האט ער גענומען זיין טעאריע, אז יעדער רעגיערונג, אין וואָס פאר אַ פאָרם זי זאָל ניט זיין, איז שלעכט. אָבער ער האָט נישט געגלויבט אין די נאַטירליכע גוטסקייט, אין יושר, וואָס ליעגט אין מענשענ'ס הארץ פון דער נאטור אויס. ער האט אין גאר נישט געגלויבט, און קיין ליכט נישט געזעהן אין דער צוקונפט. דאס האט איהם פריי געמאכט זיינע הענד, און ער איז גרייט געווען אויף אלעס. פאר קיין זאך נישט מורא געהאט, קיין זאך האט איהם נישט צוגעבונדען צום לעבען און ער איז שטענדיג גרייט געווען צו לאזען זיך אויף גאט'ס חסד אין די ברייטע וועלט אריין. עם האט איהם נור ארומגענומען א גרויס קנאה צו די נגידים, וואס האבען די מעגליכקייט צו געניסען פון דעם לעבען, ווארים ער האט געוואוסט, אז דער מענש איז נור צו דעם דא, כדי צו לעבען און אויסצוניצען זיין גאנצע מאכט צו געניסען פון דעם לעבען, און קיין זאך נישט דורכצולאזען. אבער זיין לעבען האט איהם וועניג וואס געקענט בעפריידיגען. יעדען טאג האט ער צוערשט געמוזט קויפען מיט א טאג ארבייט. ער האט מקנא געווען די אלע, וואס שטעהן ביים פֿענסטער פון לעבען און קוקען דע- רינען אריין דורך דער שויב — ער שטעהט ביי דער שויב אויך נישט.

די קנאה האט איהם געבראכט צו שנאה — ער האט אנגעהויבען פיינד צו קריגען, פיינד געהאט די רייכע, נור נאך מעהר די ארימע, וואס זיינען אליין אזוי אַרים און אונגליקליך, ווי ער, און גלויבען אין א בעסערע צוקונפט, אין א „סאציאליסטישען שטאַט“ — וואָס וועט שוין זיין, אז עס וועט שוין ווערען איינגעפיהרט דער סאציאליסטישער שטאַט? — האָט ער גע'טענה'ט מיט זיינע חברים, די סאציאליסטען, ביי דער ארבייט. דענסמאל וועלען אלע מענשען ארבייטען, נור מ'וועט ארבייטען אַנשטאַט ניין שטונדען „דריי שטונדען“, און דריי שטונד דען איז יא גוט צו ארבייטען דענסמאל, ווען עס ווילט זיך גיט? וועט עס נישט זיין א פערנוואלדיגונג פון'ם ווילען?

אבער אויך איהם האט דאס לעבען געלאזט אריינזעהן דורך די שפאלטען, און ער האט דערפיהלט דעם טעם און דעם אינהאלט דערפון וואס גיט דעם מענשען דעם כח און מוטא אויסצוטראגען אלע צרות און פורעניות פון לעבען. דער טעם פון זיין לעבען איז געווען רחל'ע. יא, דורך איהר וואלט אפשר אויך דער הפקר-יונג געקענט זיך איינקניי פען אין דעם געשפאן פון דער וועלט, און מיט אלעמען צוגלייך שלעפען דעם וואנען. ער האָט פערקעהרט צו דער הויז פון די מיידלאך, וואָס ער האט נאך געקאנט פון ווארשא. ווען די אינגערע שוועסטער, רחל'ע איז געקומען, האָט זי אויף איהם אַן איינדרוק געמאַכט. האָט ער זי גע'ליעבט? — איז דען דא לייעבע אויף דער וועלט, וואס דער מענש טהוט עס נישט פאר זיך, פאר זיין איינגעליעבע, ניצליכקייט? קען זיך דער מענש אוועקשמעלען נישט נור בלויז פאר זיך, פאר רוהם, פאר חלק לעולם הבא — נור אַהן אייגעננוץ? און דאָך פאר רחל'ען וואָלט ער דאס געקענט. פאר איהר, האט ער געפיהלט, וואלט ער געטהאן אלץ, אוועקשענקען זיך איהר, גאר נישט, גאר נישט דערפון צו געניסען. דורך דעם טאקי האט ער זי נישט געוואלט לייעב האבען. וואס וועט זי האבען פון זיין לייעבע? וואס קען ער איהר געבען? אפשר פיהרען אויך אזא לייעבע ווי דער „ליטוואק"? ער זאל ארבייטען פון איין זייט, זי פון דער צווייטער זייט? פֿערשפארען דאס עסען פון מויל, אוועקלעגען א סענט צו א סענט, ביז עס וועט זיין א דירה צו דינגען און א דיינינגרום זיך איינצואַרדנען? דערנאָך, ווען עס וועט שוין זיין די דירה מיט דער דיינינגרום, וועלען זיי התונה האבען, און ער וועט וויעדער געהן אין שאפ און זי וועט געהן אין איהר שאפ. אין אבענד וועלען זיי זיך טרען

פען אין א רעסטאָראַנט, וואו זיי וועלען סאפער עסען און ווידער סייפען א סענט צו א סענט, אנזאמלען א פאר דאלאר, ביז דאס ערשטע קינד וועט קומען. דאן וועט זי שוין זיצען אין דער היים אויף „צרות" און שטענדיג טענות האָבען צום מאַן, אז ער פערדיענט וועניג. אין אַ שעה נעם טאג וועט ער זי איבערלאזען און אנטלויפען, און זיין „פיקטשור" וועט שטעהן אין „פארווערטס" אין דער „גאלעריע פון פערשוואונדענע מענער". צי ווערט נישט דאס הייליגסטע געפיהל צומרעמען ביי אזא לעבען? קען דא צווישען דערינען אריינקומען דאס געפיהל פֿון לעבען, פון אויפאפפערונג פאר'ן צווייטען, און נישט פון אייגענוויז, פון בעד האלטענעם עגאאיזם?

א, אלעס וואלט ער געוואלט זאל געשעהן, אבער נישט די וואד-בענדיגקייט, די נכטערקייט פון טרויעריגען לעבען — ווארים צו רחל'ען האט ער געהאט דאס געפיהל פֿון אויפריכטיגער פריינדשאפט. פאר וואס, ווייס ער נישט, אפשר איהר אונבעהאלפענקייט, די אונשולד און דער חז, וואָס ליגט אויף איהר פנים, און אפשר די שטילע מוזיק, וואָס שפיעלט ארויס פון די בעוועגונגען פון דעם קינד, האט איהם געריהרט. ער האט געוואלט, אז עס זאל איהר גוט זיין, איהר אליין, אהן אייגענ-לעבע דערביי.

ער האט זי מיט געוואלט אבגערעדט פון צו געהן ארבייטען אין דעם הערליכען פריהלינגס-טאג. „זעהט" זאגט ער, „איז אייך דען ניט א שאד די זונן און די לופט, און אזא יונגען, יונגען טאג, וויפיעל טעג וועט איהר האבען אין אייער לעבען אזעלכע? זעהר וועניג, זעהר וועניג, קומט מיט מיר, איך האָב נעכטען אָבגענומען ווירדזשעס, מיר וועלען גע-הען אין די נאסען, אין סענטראל פארק, מיר וועלען לעבען היינט, מיר זיינען די שררות, מיר זיינען פון די פינפטע עוועניו — קומט. דאס מיידעל האט זיך ניט געשמעלט שטארק אנטסקעגען. זי האָט דערשפירט אין איהם ווארימע פריינדשאפט, און זי האט איהם גע-געהאט — זיינען זיי ביידע אוועק אויף די פינפטע עוועניו — צו סענט-ראל פארק צו.

די גאס האט ערשט אנגעהויבען צו ערוואכען. פון די אבגעשלא-סענע הויפען האבען זיך ארויסגעלאזט איינצעלנע עלעגאנטע קאטשען אין רייד געשפאנטע פֿעדר, מיט קעלנערס פון פארענט און געלאזט זיך צום סענטראל פארק. אן עלעגאנטע דאמע מיט א הערר האבען זייער

הויז פערלאזט און געמאכט א מארגען שפאציער — א לאקעי איז פון הינטען זיי נאכגעגאנגען, נאכטראגענדיג זיי זייער פלעט, אדער א לאך קעי האט געפיהרט אן אלטען געלעהמטען הערר אין אן אינוואליד-שטול. די מעהרסטע געשעפטען זיינען נאך געווען געשלאסען. עס האבען זיך אנגעהויבען צו עפענען די גרויסע בלומען-סטארס. פון די אפענע טהירען האט זיך ארויסגעריסען דער געשמאק פון די בלומען און ארי-כידען-ריחות, וואס האט זיך אנגעזאמעלט דורך א גאנצע נאכט; די סטרוזשעס זיינען פאר די טהירען געשטאנען און מיט גרויסע שפריי-צערס די טראטוארען און די שטיינער געוואשען, און ברייט און אפען האבען ענטוויקעלט די קאשטאנען-בוימער זייער בליהעכץ, געהילט דעם טראטואר אין דעם שאטען פון זייערע צווייגען. פון די פענסטער האבען ארויסגעקוקט טייערסטע ווענעציאנער שפיצען און איבער דער ברייטער גאס פון די גבירים האט געשוועבט א רוהיגע, שטילע יום-טוב שטימונג.

זיי האבען זיך אבגעשטעלט פאר אן עלעגאנטען מאנאזיז, וואו עס זיינען געווען ארויסגעשטעלט די נייעסטע מאדעלען פון דאמען קליידער פון דער פאריזער מאדע, בעפוצט זיינען געווען די זיידענע שטאפען מיט טייערע שפיצען, און די איידעלע ארבייט פון די שפיצען האט אויס-געדריקט דאס לעבעדיגע, דאס ווייבליכ אויף דער גלעזערנער טויטער ברוסט פון דער פופע, וועלכע איז געווען בעקליידעט דערמיט. דאס מיידעל האט זיך איינגעקוקט צו די קליידער און האט זיי מיט די אויגען אויפגעגעסען. שלמה האט עס בעמערקט און געזאגט צו איהר :

— רחל'ע, איד ווייס, אז אייך קומען ניכער די קליידער, ווי זיי אט דא, אז איהר פאסט דא אהער, דא האט איהר געדארפט וואהנען און לעבען. כ'לעבען, איהר בעדארפט עס מעהר פאר זיי, און איהר פיהלט די בעדערפעניש ניכער פון זיי. זעהט, ווי זיי קליידען פופען מיט אזעלכע שטאפען און לעבעדיגע, פיהלענדע קינדער מוזען געהן זייער שעהנקייט, זייערע לייבער און פנים'ער אוועקגעבען דעם שאפ, אז זיי זאלען האבען זייער שאנד צו פערדעקען. זיי מוזען סויפען זייערע אוי-סערליכע פון מענשען געמאכטע קליידער מיט דער שעהנקייט, וואס די נאטור האט זיי געשאנקען.

— פאר וואס רעדט איהר אזוי צו מיר ?

— ווייל עס טהוט מיר וועה, רחל'ע וואס מיר, איהר מוזט לעבען אין אזא פינסטערען לאך אויף די סטע סטריט, צווישען קליינע, שטינקענדע קרעמלאך און יאטקעס. ניין, ניט אייד דארף קומען דארט צו לעבען, די שטילע, זינגענדע רחל'ע מיט איהרע שטילע בעוועגונגען און שווארץ פאלענדיגע האאר דארף לעבען אט אין דער שטילקייט ארום. נישט זיי זיינען פאדלעצעס, וואס זיי לעבען אזוי, נור מיר זיינען פארלעצעס, הינד, קליינע קעץ, וואס מיר קענען נישט אזוי לעבען ווי זיי. אזוי דארף דער מענש לעבען, ווי זיי, אין דער שטילקייט מיט בלומען אין די הייזער, צווישען די נארדיגע פון זיידענס און שפיצען, און מוזען צו הערען ארום, ווי אזוי זיידענס זאל רוישען אויף די וואנען. זיי לעבען ריכטיג, נור מיר לעבען נישט ריכטיג, און מיר דארפען טהאן אלעס מעגליכע — גנב'ענען, גזל'ען, רויבען, אבי צו לעבען ווי זיי — ווייל די ערשטע פליכט פון מענשען איז מענשליך צו זיין. און אזוי ווי מיר זיי נען, זיינען מיר נישט מענשליך, אזוי זיינען מיר הינד, ארימע חיות — זיי לעבען מענשליך און זיינען מענשליך און זיי קענען בעגעהן דערנאך אלע געמיינהייטען. מיר נישט, ווייל מיר זיינען ווערים.

— מיט אלע מיטלען, זאגט איהר, דארף מען זיך דערשלאגען צו דעם? — פרעגט איהם דאס מיידעל, קוקענדיג איהם אין די אויגען אריין — אפילו מיט דעם, ווי איהר האט נעכטען געהאנדעלט?

— וואס מיינט איהר דערמיט?

— צו וואס האט איהר נעכטען דעם יונגען מאן ארויפגערופען? וואס האט איהר געמיינט דערמיט? — קוקט איהם דאס מיידעל אין די אויגען אריין.

— יא, מיט אלע מיטלען, רחל'ע.

— אפילו מיט דעם, וואס איהר האט געוואלט? צו וואס האט איהר ארויפגענומען דעם יונגען מאן? וואס האט איהר געמיינט דערמיט?

— איך האב געמיינט דערמיט גאנץ איינפאך. דער יונגער-מאן איז רייך, ער וועט זיך אין אייד פערליעבען. איהר וועט אין איינעם לעבען. ער וועט אייד קליידער מאכען און אייד האלטען, ווי אייד קומט עס. — איהר ווייסט וואס דאס הייסט? איהר ווייסט? — שרייט אויס דאס מיידעל.

— רופט עס, ווי איהר ווילט. און אייער שוועסטער איז בעסער? אן אנדערע פערקויפט זיך צו א מענשען, צו א ווילען, צו א לייב, און זי

פֿערקויפט זיך צו א שאפ, צו א מאשין. יעדע זאך, וואס מען טהוט אהן ווילען און אהן צוועק, נור ווי א שטיק ליים, ווי א שטיק מאשין — נור דערפאר, וואס יענער בעצאהלט מיר און ניט מיר עמען דערפאר — איז עס פראסטיטוציע. און בעטראכט יעצט אייער שוועסטער. איך האב זי דאך געקענט פאר אייניגע יאהרען, ווען זי איז נאך אהער געקומען א פרישע, א יאהר אבגעווען אין שאפ — איהר פנים אוועקגעגעבען דעם שאפ, צוערשט די ליפען. זי זיינען איהר גראב געווארען און געשפאלן טען, דערנאך האט זי אוועקגעגעבען דעם שאפ די אויגען. גרויס זיינען זיי איהר געווארען און אויסגעלאשען, דערנאך די הענד מיט די פינגער — גראב זיינען זיי געווארען און אויסגעקרימט. דערנאך די פיס, דער נאך דאס לייב, וואס איז איהר דיין געווארען און שווערפעליג — אלעס האט זי איבערגעלאזט ביי דער מאשין אין דעם שאפ, אהן ווילען און אהן חשק — און פאר וועמען, צו וואס? אז אנדערע האט געלעבט מיט מענשען. זי האט געלעבט מיט א טויטע מאשין.

— הערט אויף, הערט אויף! — שרייט אויס דאס מיידעל און גרויסע, אונשולדיגע שרעקענדע טרעהרען שטעהען איהר אין די אויגען. — און וואס מיינט איהר, מיט אייך וועט ניט זיין אזא סוף? — רעדט שלמה ווייטער. — די מאשין מאכט נישט קיין אונטערשיעד, א מעהר שעה פנים'ל אדער א ווינציגער שעה פנים'ל; געוועהנליכע גליעדער, בעשאפען פאר פיזישע ארבייט, אדער די גליעדער בעוועגען זיך אין א שטילען, זינגענדיגען ריטמוס — אלעס עסט זי אויף, אלעס איז פאר איהר „שאפֿפלייש“. און ווען איך האב אייך דערזעהן צום ערשטען מאל אהיים קומען פון דעם „שאפ“ און געטראכט מיר, אז די שווארצע צעפ, אז אט די ווייסע, געטאקטע צייהן אייערע, אז אייערע שטילע קעניגליכע ברעהמען וועט אויפעסען דער שאפ, פון דעם וועט א תל ווערען — נו, האב איך מיר שוין געטראכט, גיב עס ליבער א מענשען אוועק, נאך דערצו, ווען דער מענש בעצאהלט בעסער. און, אזוי ווי מיר דאכט זיך, געפעלט ער אייך אויך בעסער.

— איהר וועט אויפהערען? ! אז נישט, לאז איך אייך שטעהן! — שרייט אויס דאס מיידעל.

— שוין, שוין, איך בין שוין פארטיג — שמייכלט דער יונג. זיי זיינען אריינגעקומען אין פארק אריין. דא איז שוין אלעס גרין געווען. א גאנץ אנדערע וועלט האט זיך פאר זייערע אויגען געעפענט:

די גאנצע ערד האט זיך אויסגעשפרייט אויף היגלען און טהאלען אין א גרינעם, טונקעלען, פייכט־בעטוויטען טעפיד, אויף וועלכען עס זיינען ארויסגעוואקסען געוואשענע, געשוירענע און צערטליך אכגעהיטע בוי־מעלעך, און גלייך, סימעטריש אויסגעשפרייט זייערע גרינע בעוואקסענע צווייגען. שווארצע וועג־שטענגען, איינגעזעצט אין געשניטענע נאטיר־ליכע צווייגען־צוימען, האבען זיך דורכגעשניטען דורך די לענג און ברייט פון דעם גרויסען גארטען טעפיד, אויף וועלכען יונגע לייט און יונגע מיידלעך, אנגעטהאן אין שווארצען, האבען אויסגעריטען אויף זייערע לעבעדיגע, גלאטע, שטארקע פערד. זיי האבען זיך ביידע אוועק־געזעצט אויף א באנק און בעטראכט די רייטער, וואס זיינען פערביי־געריטען אין דעם גרינעם מארגען. עס זיינען געווען א יונג פאר, א בחור און א מיידעל, ביידע הויכע, אין שווארצען נעקליידעט, האבען זיי געריטען אויף צוויי שווארצע פערד און אריינגעקוקט זיך איינס דעם צווייטען מיט ליכעע אין די אויגען אריין. די פערד, ווי זיי וואלטען גע־וואוסט, אז זייערע העררען ליכעען זיך, האבען זיך גענעהנט איינס צום צווייטען און געלאפען אין איין טאקט. רחל'ע האט די רייטערס לאנג נאכגעקוקט, און צום סוף געזאגט:

— און פאר וואס נישט חתונה האבען, שלמה? — האט זי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, — ווי דער ליטוואק מיט חנה'לען.
א מינוט האט זיך א ליכטעל אנגעצונדען אין די אויגען פון דעם הפקר־יונג, באלד איז עס פֿערלאשען געווארען, ער האט געמאכט מיט די הענד.

— נאך ערגער, רחל'ע, נאך ערגער ווי דער שאפ — ביי דעם שאפ איז קיין געפיהל נישט פערלוירען גענאנגען, בלויז דער פיזישער לייב. דא ווערט דער געפיהל, אז עס געווען אזעלכער, פערברודיגט, צוטערטען, פערשוועכט און בעשפיגען פון לעבען. קוקט זיך גוט צו צו זיי — צום ליטוואק — אין א יאהר, אין צוויי — ער ארבייט אין זיין שאפ, זי אין איהר שאפ. און זיי עסען אין רעסטאראנט ביז דאס קינד וועט קומען און דאן — וועט דאס לעבען זיי פאר שונאים מאכען. ניין, רחל'ע דו זעהסט אט זיי — ווייזט ער אויף די רייטערע אין גארטען — זיי לעבען דאס ריכטיגע לעבען, אזוי דארפען מענשען לעבען. פאר זיי איז בע־שאפען ליכעע און גליק — אלעס פאר זיי, ווייל זיי קענען עס אבהיטען — דער ליטוואק וואלט דא געווען, וואלט ער זיי געשאלטען, פרעטענזיעס

געהאט צו זיי, וואס זיי געהן נישט ארכייטען. איך נישט. וואס טהוען זיי שלעכטעס? אזוי דארף טאקי דער מענש לעבען. צו רייטען שפאד צרען מארגענס צווישען גראז און בויער, חתן-כלה-פאר דארף זיך דורכרעדן אויף די פערד צווישען גרינס, נישט צווישען יאמקע-קלעצער. זאלען מיר האבען פרעמעניעס צו אונז, און מיט אלע מעגליכקייטען צו דערגרייכען דאס מענשליכע — איז די פליכט פון מענש, איז דאס מענשליכע, אויף וואס פאר אופנים, איז אלץ איינס.

דאס מיידעל האט שוין שטיל געשוויגען די גאנצע צייט און גע-לאזט איהם זיך אויסריידען.

7.

דער גרויסער זאל איז געווען האלב בעלויכטען, א געלבעס פער-נעבעלטעס ליכט איז געפאלען פון די זייטען באלקען און די יונגע פאר-לעד האבען זיך געקענט בעהאלטען אין האלבען שאטען ביי זייערע טרינק-טישלאך ארום די ווענד. די מוזיק האט געשפיעלט דעם נייעס-טען מאדערנעס, „שיבער“-טאנץ פון פאריז, וועלכער איז געווען אנגע-זאפט מיט א רוהיגער טיעפער אויסגעלאסענער תאוה. צום טאקט פון דער מוזיק האבען זיך בעוועגט אין דעם גרויסען זאל יונגע טאנצענדע פארלאך. די יונגע איידעלע גליעדער, געהילט אין זיידענס און שפיצען, צוגעפרעסט איינס צום צווייטען אין א קראמפפהאפטער ליידענשאפט, האבען זיך בעוועגט לייכט און שטיל ווי די טענער פון דער מוזיק. די שלאנקע קנאכענדיגע אמעריקאנער האבען געהאלטען די יונגע מיידלאך אויס אלע נאציאנען פון דער וועלט — ווי פולע בעכערס מיט וויין נאהנט צום מויל, נור מעהרסטענס האבען דא געטאנצט מיידלאך מיט מיידלאך, עס האבען געשוואומען די לייכטע יונגע לייבער און געקוקט זיך אין די אויגען מיט האלבענעפענטע פער'חלש'טע מוילער, און זיך בעוועגט, איז דעם פער'שכור'טען תאוה'דיגען עקסטאז. עס האבען זיך ארויסגעקושט די איינצעלנע גליעדער אויס דעם זיידענס פון דעם פער'שכור'טען טאנץ — די לייכטע ווינדיגע הענד, די געטאקטע עלפענבוי-נערנע פיס, בעצויגען אין די זיידענע ווי אויסגעגאסענע זאקען. די זיעגענדע בעוועגונג פון אקסעל און די ציטערנדע ווי פריש מארנענדער

טהוי בריסטען און האלז אלץ האט זיך בעוואויגען, געזונגען ווי לייכטע שוימענדע וועלען אויף א קלארען דורכזיכטיגען טייד אין דעם פער-שכור'טען געלבען לייכט. דא האבען זיך די מיידלאך געגעבען אין גאנצען, פאר קיינעם איז זיך ניט געווען וואס צו שעמען און צו בע-האלטען. די יוגענד האט זיך ענטבלויזט פאר דער יוגענד — און עס האט זיך געדאכט, ווי די נשמות פון די מיידלאך וואלטען פון זייערע טיעפעניש ארויסגעגאנגען און האבען זיך געהויבען אין דעם געזאנג פון זייערע שטילע לייכטע טריט...

אין א ווינקעלע ביי א טישעל איז שוין געזעסען רחל'ע און שכור פון געזאנג און טאנץ האט זי מיט בענקענדע גליהענדע בליקען און פער'הלש'טע אויגען געקוקט אויף דעם יונגענמאן, וואס איז געזעסען געבען איהר. איהרע שווארצע האר זיינען געפאלען אויפ'ן רונדען פולען האלז און האבען היינט מעהר געפערילט זיך ווי אן אנדערס מאל; איהרע לייפען, אזוי פול און אזוי רויט ווי די וויינטרויבען אין דער ווארעמסטער זונג, האבען זיך ארויסגעבויגען פון איהר ווארעם מויל, ווי א לעכצענדע דורשטיגע בלוט... עפעס וואס איז אויפגעוואכט גע-ווארען אין דעם מיידעל — און די ערוואכונג האט ארויסגעקוקט פון איהרע גרויסע בעטרערטע אויגען — עס איז געווען ווי א ווארימער פריהלינגס-ווינד וואלט דורכגעגאנגען דורך די שווארצע בעאקערטע ערד.

דער יונגער מאן האט געקוקט אויף איהר. אין איהרע יונגע אוי-גען איז געלעגען א צער און א בענקשאפט, א צער און א ליידענשאפט, און ער האט רחמנות געקריעגען אויף איהר, ווי מען קריעגט רחמנות אויף א יונגען בליהענדען בוים. ער האט זי געקיהלט מיט זיין בליק — און וויעדער האט זי זיך געדריקט צו איהם און זיי זיינען ארויס אין דעם זיענענדען טאנץ. אויג איז אויג, לייב איז לייב האבען זיי זיך בעוואויגען און איינגעוויענט אין דעם פער'שכור'ענדען טאנץ. און איהרע גליעדער האבען אנגעהויבען אין דעם טאנץ אויסצואוויקלען זיך און צו ערוועקען ווי אויס א שלאף ארויס... קיין איין ווארט האבען זיי נישט גערעדט צווישען זיך. עס איז ניט געווען קיין ווערטער — עס איז געווען א גע-זאנג — וואס האט ארויסגעזונגען צווישען זיי. זיי האבען זיך געקוקט טיעף אין די אויגען אריין, און זי האט ארויסגעזונגען מיט דעם בליק דאס געזאנג פון דער יוגענד.

אז זיי זיינען צוריקגעגאנגען צו זייער טישעל, האט דאס מיידעל גע-
וואלט טרינקען.

האלב מיט געוואלט האט ער ארויסגענומען פון איהר האנד די גלע-
זער וויין, וואס זיינען געשטאנען אנגעגאסען. ער האט מורא געהאט,
אז דאס מיידעל איז שוין שכור פון געזאנג און טאנץ, זאל זי ניט
אנ'שכור'ן זיך מיט וויין — און עס זאל ניט ווערען קיין סקאנדאל. ער
האט זי צוגערעדט אהיים צו געהן. ער האט זי דערמאהנט, וואס ער
האט צוגעזאגט איהר שוועסטער, אז ער וועט זי ברענגען פאר עלף.
דאס מיידעל האט נישט געוואלט אהיים געהן. זי האט געוואלט טריי-
קען און טאנצען און שרייען און זינגען הויך. ער האט זי ארויסגעפיהרט
אויף דער פרייער לופט — ער האט יעצט גאר ניט מעהר געפיהלט
צו איהר נור רחמנות און ליעבע, רחמנות, וואס מען האט צו א יונגען
בליהענדען בוים, ווען ער הויבט אן ארויסצוגעבען זיינע ערשטע בלי-
טהען. ער האט זי אריינגעזעצט אין א דראזשקע און געהייסען אהיים
פאהרען אויף דער סטער סטריט. אין דער טונקעלער דראזשקע האט זיך
דאס מיידעל געגאסען צו איהם, ווי עס גיסט זיך א פרייהלינגס-רעגען
אויף שווארצע ערד, זי האט געקושט ציטערדיג זיינע ליפען, זיינע
אויגען, האר און הענד, און געבעטען זיך און געוויינט: „טהו מיר ניט
קיין שלעכטס, טהו מיר ניט קיין שלעכטס“. און זי האט זיך געטוליעט
צו איהם ווי א טוליהאן צו דער ערד, אין איהרע הייסע קושען און די
קיהלע האר זיינען געפאלען ווי וואסער איבער זיינע הענד...

אז זי איז שוין געלעגען אין איהר בעט אויף דער פינפטער סטריט,
איבערגעצויגען די קאלדרע איבער'ן קאפ און פערזונקען געווען אין א
לויכטענדען געפעל, וועלכער האט פערצויגען איהרע חושים, האט זי פלור-
צים דערפיהלט, ווי א קאלטער קערפער דריקט זיך צו איהר ווארעם לייב.
זי האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט און דערזעהן די גרויע אויגען פון
איהר עלטערער שוועסטער, וועלכע האט זי פעסט ארומגענומען, גע-
קושט איהר און געבעטען זיך ביי איהר מיט א רחמנות'דיגען שמייכלעלע:
— דערצעהל, רחל'ע, וואס איז דארט געווען. געווען עפעס אינ-
טערעסאנט? — דערצעהל, רחל'ע.

זי האט זיך אבגערוקט פון איהר שוועסטער אין א ווינקעל, איינגע-
וויקעלט זיך אין דער קאלדרע, ווי זי וואלט מורא האבען, אז די שוועס-
טער זאל זי ניט אנריהרען מיט איהר לייב — און וויעדער אריין אין

איהר לייכטענרען וואלקען. די שוועסטער האט געקוקט אויף דעם קנויל אונטער דער קאלדרע און דערשפירט שוין דעם סוד, אין וועלכען די שוועסטער איז אריין, און זי שטעהט פון דרויסען...

.8

דאס מיידעל האט זיך געענדערט, האט אנגענומען גאר א גאנץ אנדערען אויסדרוק. צי האבען זי די קליידער אנדערש געמאכט? די קליידער אויך, נור נאך עפעס. זי איז געווען פעהוילען ווי אין א סוד און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

אמאל אין א זונטאג ווען מען ארבייט נישט, איז זי אהיים געקומען איז א נייעם קאפעלוש און א נייעם מאנטעל, גאר גאנץ איינפאכע, אזוי אבער צוגעשניטען און אויפגענעהט, אז דאס מיידעל האט אויסגעקוקט אין דער בעקליידונג איידעלער, שטילער. עס האבען זיך ארויסגעוויזען איהרע גרויסע אויגען און די שווארצע געבויענע ברעמען — דאס ליכט פון דער הויט און די בעוועגונגען איהרע דורך דעם לייכטען זיידענעם שטאף זיינען לייכטער געווען און ריטמישער. די שוועסטער האבען זיך געפרוואווט אנצוטהאן איהר קליידונג און געקוקט אין שפיגעל אריין און האבען זיך ניט דערקענט. דער עלטערער מויד האט זיך אויסגע-וויזען, אז זי איז פיעל אינגער געווארען און לעבעדיגער, אז די קנייטשען ביים מויל און די אויגען זיינען פערשוואונדען, און זי האט געזאגט צו חנה'לען, צום ליטוואק'ס כלה, אויף וועלכער זי איז זעהר ביז געווען, ניט פערשטעהענדיג אליין פארוואס: — זאג דיין ליטוואק, זאל ער דיר אויך קויפען אזא קאפעלוש מיט א מאנטעל.

חנה'לע אבער האט זיך געפיהלט צייט רחל'ע האט אהיים געבראכט די נייע קליידער גאר ניט בעקוועם. דאס איז איהר געווען אונאנגע-נעהם, און זי האט אנגעהויבען חושד צו זיין, אז דער קאסטיום און קאפעלוש, וואס רחל'ע טראגט, זיינען ניט פון א געווענהליכען סטאר, וואו זי זאל האבען געקויפט אויף אויסצאהלען, ווי די עלטערע שוועסטער האט דערצעהלט. זי האט יעצט געלאזט מערקען די שוועסטער, אז זי ווייסט פון וואנען דאס שטאמט, און האט אבגעענטפערט אויף דער עלטערער'ס רייד:

— מיין ליטוואק האט ניט קיין לייכט געלד ווי אנדערע. ער מוז שווער ארבייטען.

האט רחל'ע ניט פערשטאנען, וואס די שוועסטער מיינט, איז זי ארויס מיט א שמראם טרעהרען און די עלטערע האט זיך אנגענומען איהר קרוודע:

— וואס מיינסטו דערמיט, וואס האסטו געזאגט?
האט חנה'לע אנגעהויבען צו וויינען, דערזעהענדיג רחל'עס טרעהרען, און איז ארויפגעפאלען אויף איהר און זי אנגעהויבען צו קושען און זיך געבעטען, אז זי האט גאר ניט געמיינט.

און די עלטערע האט געשאלטען און געשריען:
— זי מיינט, אז זי האט דעם ליטוואק, האט זי די וועלט אוועקגענומען.

האט חנה'לע זיך ניט געמאכט הערען. נור באלד האבען זיי זיך אלע איינגעשטילט, זיי האבען דערהערט טריט אויף די טרעפען און עס איז געווען די צייט, ווען דער ליטוואק קומט צו געהן. איז רחל'ע אריין צו זיך אין צימער, די שוועסטער האבען זיך אוועקגעזעצט און געדווארט אויפ'ן ליטוואק. נור דער ליטוואק האט זיך היינט ארומגעקוקט מעהר זאנדערבאר ווי אז אנדערס מאל און געפרעגט, וואס איז די מעשה, וואס מען זעהט דעם הפקר-יונג, שלמה'ן, שוין אזא צייט ניט ארויפקומען. האט די עלטערע שוועסטער געענטפערט, אז ער איז פער-פאלען געווארען און מען ווייסט ניט וואו ער איז. נור עס איז אזוי זיין געוואוינהייט — ער ווערט מיט אמאל ניט. ער ארבייט אודאי. האט דער ליטוואק איבערגעפרעגט: אזוי? און שטיל געשוויגען, און חנה'לע איז היינט געווען מעהר צוגעלאזט צום ליטוואק, ווי אנאנדערס מאל, האט געקוקט אויף זיין גרויסען פליך מיט וועניגער אונרוהיגקייט און איז געזעסען נעבען זיין האנד און געשמיכעלט איהם אין די אלטע ראמען פון זיינע אויגען, און איז עפעס שטאלץ געווען אויף איהם. נור דער ליטוואק איז היינט זעהר מאדנע, און פרעגט וואו איז רחל'ע, — ער האט זי שוין ניט געזעהן א לאנגע צייט. ענטפערט מען איהם, אז רחל'ע איז דערינען אין צווייטען שטיבעל, האט קאפ-זעהמאג. בע-רוהיגט ער זיך נאך נישט, אין גאנצען ווערט ער ערנסט, און הייבט אן צו רעדען זעהר ערנסט:

— עפעס־וואס קומט פאר לעצטענס ביי אייד אין שטוב, איך ווייס
 ניט וואס, נור מיר געפעלט עס ניט, איך האב אפילו ניט דאס רעכט
 זיך אריינצומישען אין אייערע זאכען, נור איך מוז דאך אייד זאגען,
 אז אט דער איינפלוס פון דעם אנארכיסטעל אט דא איז ניט גוט.
 — וואס מיינט איהר דערמיט? — פרעגט די עלטערע ערשטוינט.
 — איהר האט זיך ניט וואס צו בעהאלטען פאר מיר. איך ווייס,
 אז אט דער מיסטער קומט דא אריין צו אייער שוועסטער, און איהר
 ווייסט דערפון. און איהר לאזט עס צו. ווייסט איהר ווער דער מיסטער
 איז? וועט ער מיט איהר חתונה האבען? איהר זיינט אן עלטערע
 שוועסטער, ווייסט איהר וואו ער געהט אויס מיט איהר?
 — יעדער ארדענט זיך איין זיין לעבען אזוי ווי ער וויל; איך מיש
 זיך ניט אריין אין פרעמדע ביזנעס.
 — איהר טארט אזוי ניט זאגען, איהר זיינט פעראנטווארטליך,
 וואס די קליינע טחוט. דאס האט איהר אזוי געבראכט צו דעם.
 — דאס גליק, וואס שטעהט איהר פאר אינ'ם שאפ, וועט פון איהר
 ניט אנטלויפען. זי וועט שטענדיג צייט האבען אין שאפ צו געהן.
 — ראזשע, איהר טארט אזוי ניט רעדען, — ווערט דער ליטוואק
 ערנסט — דאס לעבען איז ערנסט. אייד האט דאס לעבען אן עולה גע-
 טהאן — האט איהר פערלירען דעם גאנצען מענשליכען אידעאל. עס
 איז ניט גוט, ראזשע. צו אונז אלע איז דאס לעבען ניט גוט געווען,
 אלע זיינען מיר מארטירער פון דער היינטיגער אונגערעכטער אָרדנונג.
 נור מיינט ניט, אז אייער צער, אייער לייד איז נור אייער אייגענער.
 ניין, ער איז אונזער אלעמענס; דאס איז די אונגערעכטיגקייט, אין
 וועלכער מיר לעבען. איהר דארפט ניט פערלירען דעם גלויבען, נור
 זיך אנשליסען אן דעם אלגעמיינעם קאמפף פאר א גערעכטע אָרדנונג,
 וואו אזעלכע מארטירער, קרבנות וועלען ניט מעהר זיין. דענסטמאל,
 ווען איהר וועט האבען דעם אידעאל פאר אייערע אויגען, וועט איהר
 כח האבען אלעס אריבערצוטראגען אום ניט אריינפאלען אונטער שער-
 ליכע איינפלוסען פון אט אזא אנארכיסטעל, א שארלאטאן, וואס קען
 אייד ברענגען, גאט ווייס צו וואס...
 ראזע האָט אייגענטליך ניט אין גאנצען פערשטאנען, וואָס דער
 ליטוואק זאגט, האט נור פון דעם אלעס ארויסגענומען איהר אייגענע
 בעליידיגונג, און עס האט זי געקרענקט, האט זי געשריען:

— וואס האט איהר זיך צו מישען אין פרעמדע זאכען? מיר לעבען אין אמעריקא, „מיינד יור און ביזנעס“, קוקט נאך אייערע אייגענע זאכען.

— אז איהר ווילט ניט, דארף מען ניט. נור איד האב געפיהלט אז חוב דאס אייד צו זאגען, — זאגט דער ליטוואק רוהיג און קאלט, און קנייטשט זיין פארמעגטדיגען שטערען אין זיין הויכען פליד — איד האב עס אייד געמוזט זאגען, ווייל מין כלה וואהנט דא, און איהר זיינט מין כלה'ס שוועסטער.

— טא ציהט זיך ארויס פון דאנען, אז אייד געפֿעלט ניט.

— אז עס וועט ניט זיין קיין אנדער עצה, וועט מען מוזען.

— נור חנה'לע האט זיך אריינגעמישט, ניט געלאזט דעם ליטוואק רעדען און איהם געצויגען אויפ'ן גאס, טענה'נדיג צו איהם: „וואס ווילסטו האבען, וואס איז געשעהן?“ אבער דערביי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, און געקוואלען פון זיינע רייד און שטאלץ געווען אויף איהם.

ראזע האט עס גאנץ גוט בעמערקט, ווי זי נעהמט איהם איין,

זאגט זי צו דער שוועסטער מיט א שמאד:

— האב ניט קיין מורא, אזעלכע גליקען ווי דו וועט זי שטענדיג באפען. א ליטוואק וועט זי קריגען.

דער ליטוואק האט איהר געוואלט עפעס ענטפערען, חנה'לע האט ניט געלאזט, האט איהם ארויסגעצויגען אין גאס אריין: „איד האב דיר עפעס צו זאגען.“ אז זיי זיינען אין קאריראר ארויסגעקומען, האט ער זי געפרעגט:

— וואס האסטו מיר צו זאגען?

— קום שפאצירען אויף „גרענד סטריט“, — שמייכעלט איהם דאס מיידעל אין פנים אריין. ער האט געוואוסט וואס דאס הייסט — בעקוקען קיד זאכען אין א סטאר פאר זייער קינפטדיגע ווירטהשאפט, וואס דער ליטוואק האט זיכער ליעב געהאט. א שמייכעל האט זיך איהם צוגאסען פון זיינע אלטע אויגען אויפ'ן גאנצען פנים און ער האט געמאכט א חז'דעל, ווי א קינד:

— אז דו ווילסט דוקא, טא קום, — האט ער געזאגט צו דער כלה

אז זיי זיינען ארויס פון שטוב, האט זיך די עלטערע געפיהלט זעהר איינזאם און אונגליקליך. זי האט געפיהלט, אז דאס כלה'פאר רעדען

איצט אויפ'ן שפאציר נאנג וועגען זייער צוקינפטניגען לעבען. זי איז אריין אין דער צווייטער שטוב צו רחל'ען. רחל'ע איז געלעגען, ווי תמיד, איינגעהילט אין דער קאלדרע און איהרע אויגען האבען ערגעץ וואו אפען געקוקט. זי האט ניט געענטפערט. זי איז געווען, ווי תמיד, איינגעהילט אין איהר סוד, זעהט אויס, אז זי האט גאר ניט געהערט, וואס איז שטוב איז פארגעקומען. ראָזע האָט זי פּערלאָזט, צוקלאָר־פענדיג די טהיר נאך זיך, ארומגערעהט זיך איבער דער שטוב, ענדליך איז זי צוגעגאנגען צו איהר קאסטען מיט דער וויפראווע, וואס זי האט שטעהן געלאזט אין א ווינקעל, און האט אנגעהויבען בעקוקען איהרע זאכען. זי האט געפונען די עטליכע שטוב-זאכען: זאלץ מעסטלאך און שעהגע געשליפענע גלעזלאך, וואס זי האט זיך שוין איינגעקויפט פאר איהר ווירטהשאפט. זי האט געקלעהרט, אז זי וועט עס דארפען אוועקגעבען חנה'לען, האט זי עס גענומען צוברעכען און ווארפען אין א ווינקעל אריין.

9.

חתן-כלה-פאר זיינען געגאנגען שפאצירען אויף גרענד סטריט. די טראטוארען זיינען געווען איבערפילט מיט שפאצירענדע. עס איז גע-ווען זונטאג, און די חתן-כלה פאר פון ארומיגע אידישע גאסען זיי-נען אויסגעגאנגען אויף גרענד סטריט שפאצירען. אידען זיינען אן אריענט פאלק און האבען זיך ליעב צו פוצען, אבער ניט נאך אן איי-גענעם געשמאק, נור נעהמען באלד איבער די הערשענדע „מאדע“. אויף פינפטע עוועניו איז דענסטמאל געווען די „שאנטעקלער מאדע“, וועלכע איז געקומען פון פאריז, און באלד האט זי זיך אנגענומען אויף גרענד סטריט. און די אידישע מיידלאך האבען געהאט בעפוצט זייערע קעפ מיט די פערשיעדענסטע פויגלען, וואס געפינען זיך נור אין „ברעהם'ס“ טיער-לעבען. די אלטע בעזעסענע ווייבער פון דער „באורי“ האבען אויך נאכגעמאכט די מאדע מיט געוועהנליכע הינער, וועלכע האבען ווי אויסגעצוואנגענע אויסגעזעהן אויף זייערע ברייטע קעפ. אוי, טהייער האבען בעצאהלט די אידישע מיידלאך פאר זייערע רייך און מאדנע אויסגעפוצטע קעפ — וועלכע מיט וואכען-לאנגע אר-

בייט אין שאפ, וועלכע אפילו מיט חדשים לאנגע ארבייט. זייערע ליפען זיינען דורך דער צייט גרעבער געווארען און זייערע געזיכטער בלייכער. אזוי האט די נאטור, גאט'ס געבוירענע שעהנקייט, צינזען געגעבען דער אויסערליכער פארע.

נור דאס חתונה-כלה פאר האבען ניט געזעהן די שפאצירענדע און נישט בעטראכט די „שאנטעקלער-מאדע“. זיי זיינען געווען פערנומען מיט זיך. זיי האבען גערעדט וועגען געלד, וואס זיי האבען ביידע „אנגעסייפט“ און געהאט אין די „סטייט בענק“ אויפ'ן ביכעל. חנה'לע האט ניט פריהער געוואלט חתונה האבען. ביז זי וועט ניט האבען איינצוקויפען זיך א „פראנט-רום“, א „בעד-רום“, און א „קיט-שען“, און וויפיעל חיים האט נישט געארבייט מיט איהר און געגעבען צו פערשטעהן, אז נישט אין דעם ליגט דאס גליק פון חתונה האבען. נור אין עטוואס טיפערעס, האט זי באין אופן נישט געוואלט פער-שטעהן. די „בעל הבית-קייט“ האט זי שוין מיטגעבראכט פון איהר בייט אין שאפ, וועלכע אפילו מיט חדשים לאנגע ארבייט. זייערע ליפען א טאפ? — האט זי גע'טענה'ט, זי וועט זיך שעהמען פאר מענשען. פאר די שוועסטער. ביי איהר מוטער אין דער היים איז געווען דאָפּעלט געפעס און פאר צוועלף מענשען צו דעקען, זילבערנע לעפעל, מעסער, און א פולע קיך מיט מעש און מיט קופער. און וואו זי האט געזעהן א קופערנעם פענדעל אין א פענסטער ארויסגעשטעלט, האט זי זיך אב-געשטעלט — ביי איהר אין קיך וועלען מוזען זיין אזעלכע קופערנע פענדלעך, און וויפיעל דער ליטוואק האט מיט איהר גע'טענה'ט, אז זיי זיינען נישט אין פוילען, נור אין אמעריקא, און זיי זיינען נישט קיין קליין שטערטעלדיגע קליין בירגער, נור גרויס-שטערטישע פרא-היימאט, פון פוילען, א „בעל-הבית'טע צו זיין. „צוויי טעלער און „סאציאליסטישע ארדנונג“, אבער נישט חתונה האבען אהן „מעשענע פענדלאך“. צו דעם איז זי צופיעל פוילישע אידענע געווען.

אנב, האט דער ליטוואק אויך דערפון הנאה געהאט. ער איז גע-בוירען געווארען ביי זעהר ארימע עלטערען, אין א פער'חשד'ט ליטוויש שטעדטעל. ביי זיין מאמע אין דער היים האט מען געגעסען אויף קליינע טעלערלאך, מיט צינערנע לעפעל אין דערוואכענס און שבת. דערנאך, אז ער איז ארויס פון דער מוטער'ס שטוב, האט ער זיין לע-ביזן שטענדיג פערבראכט אין קליינע פינסטערע שטיבלאך, פעררוי-

כערטע, שמוציגע אידישע רעסטאראנטלאך. זיין בעל-הבית'ישקייט
 איז תמיד בעשטאנען ניט מעהר פון דעם, וואס געפינט זיך אין זיין
 קליינעם קעסטעל אונטער'ן בעט, און ער קען קיינמאל ניט זאגען, אויב
 ער האט דריי העמדער, אויב ער זאל יענע האלבע, אהן אן ארבעל, אויך
 מיטרעכענען פאר א העמד. נור זייט ער האט זיך בעקענט מיט אט
 דער פוילישער דא און פאר איהר א חתן געווארען, געהט ער אנשטענ-
 דיג אנגעטהאן און ער האט דארט אין דער היים א פולען קאסטען מיט
 וועש. זיין גאנץ געלד האט זי גע'פטר'ט אויף וועש פאר איהם און
 אויף אנציגער. צוערשט האט ער געמיינט, אז זי איז אן אויסברענגערין
 און אט „די פוילישע" איז ניט ערנסט גענוג. נור וואס אמאל ווייטער,
 האט ער אנגעהויבען צו פערשטעהן אז ס'איז יא דא א טעם אין דער זאך
 — אז מען טהוט אן א פאר גאנצע זאקען אהן לעכער. און עס האט איהם
 געפרעהט, אז ביי איהם אין דער היים מיט „דער פוילישער" וועט זיין
 א גאנצער סטאר טעלער, און עסען וועט ער אויף צוויי טעלער און א
 ריין סערוועטעל ביי דער זייט. און די קיך וועט זיך פינקלען פון
 קופער און פון מעש. ער האט הנאה געהאט מיט איהר צו געהן און אין
 איינעם מיט איהר דאס איינצוקויפען. ער איז געווען א האלבער אינ-
 טעליגענט. אין דער יוגענד האט ער אפילו פערבראכט א פאר יאהר
 אויף „עקזאמענס", ער האט „עקסטערניטשאיעט", ביז די בעוועגונג
 איז אויפגעקומען. דערנאך איז ער אריין אין די „בעוועגונג", איז ער
 געווארען אן ארכייטער. ער איז קיינמאל ניט געווען קיין רעדנער און
 קיין פייטער, ער זאל ווערען א מאכער, אן אגיטאטאר, אז ער איז גע-
 ווארען א סאציאליסט און אנגעהויבען צו גלויבען, אז דאס מענשליכע
 גליק ליגט אין דער צוקינפטיגער סאציאליסטישער ארדנונג, איז ער
 געווארען אן ארכייטער און געלעבט נור אין דער פאנטאזיע פון דער
 צוקונפט, אז דענסמאל ערשט וועט זיין דאס ריכטיגע לעבען, און דאס
 היינטיגע לעבען איז נור אויף אזוי פיעל ווערט, וויפיעל זי דערנעהרט
 און ברייטעט צו צו דעם קינפטיגען לעבען. די ירושה פון זיינע עלטע-
 רען, פון די טרוקענע ליטווישע רביים — משיח איז ביי איהם
 מגולגל געווארען אין אן אנדער משיח'ן. זיין היינטיגעם ארימעס לע-
 בען האט ער גאר ניט געזעהן, ער האט נור געלעבט אין דער גרוי-
 סער צוקונפט. און דאס צוקינפטיגע לעבען איז ביי איהם נישט געווען
 קיין פאנטאזיע, אהן בעשטימטע פארמען, ניין, ער האט עס געזעהן

בחוש, ווי די וועלט וועט אויסזעהן, ער האט זיך דאס געקענט אויס-
 מאהלען, ווי עס שטעהען די גרויסע הייזער, מיט די גרויסע, גרויסע
 מאשינען און אלע ארכייטען 3 שעה א טאג, און נאך די דריי שעה
 שפאצירט די גאנצע וועלט ארום אין גרינע גערטנער. דעם גלויבען
 האט ער געדארפט פאר זיך, אויפצוהאלטען זיין וואַכעדיגען, אַרימען
 לעבען, ווי דאס גלויבען אין משיח'ן האט אויפגעהאלטען דאס לעבען
 פון זיינע זיידעס. דורך דעם, אז ער איז געקומען קיין אמעריקא, האט
 ער נישט געשטרעבט מיט זיין סאציאליזמוס צו ווערען א מאכער אין
 דער דארטיגער גרויסער בעוועגונג. ער האט זיך געלעבט זיין בע-
 שיידענס, ארימעס שאפ לעבען, און נור געווען איינגעטונקט אין דער
 אמונה, אין דעם גרויסען צוקינפטיגען אידעאל. נור זייט ער האט זיך
 בעקענט מיט אט דער „פּוילישער“ דא, וועלכע האט איהם ארוסגע-
 פיהרט איבער אלע שויערס, און געוויזען איהם די זאכען, וואס זיינען
 זעהר נויטיג צו זייער חתונה האבען, האט ער אנגעהויבען צו פער-
 שטעהן, אז ניט בלויז די צוקינפטיגע סאציאליסטישע ארדנונג, נור
 דאס לעבען פון היינט האט אויך א טעם.

שטעהן זיי יעצט דא פאר א גרויסען שויער פון קיר-זאכען, אין
 פענסטער שטעהט ארויסגעשטעלט א מאשינרעל אויף אויסצואוואשען
 טשערקעס, וועלכע זי האט זעהר בעטראכט, אז עס איז א נויטיגע זאך
 אין זייער צוקונפטיגער בעל-הבית'קייט.

און דער ליטוואק האט הנאה דערפון. א שמייכעל צוגיסט זיך אי-
 בער זיין גרויסען טרויעריגען פנים, אויף וועלכען עס פאלט דאס געלע,
 רויהע ליכט פון דער גאז-בעלויכטונג אין דער שויער און ער זאגט
 מיט א שמייכעל:

— אז מען דאַרף עס אין בעל-הבית'ישקייט אַרײַן, טו קױף עס,
 דאַרף מען עס דאָר.

 10.

נור חנה'לען האט נישט געלאזט רוהען די שוועסטער איהרע. זי
 האט געוואוסט, אז זי טרעפט זיך מיט דעם יונגען מאן און זיי נעהן
 אויס צוזאמען אין די מוזיק-האלס, אז זי געהט נישט אין שאפ ארכייטען
 און דעם נייעם אנצוג מיט דעם קאפעלוש האט זי פון איהם געקריגען.

זי האט דאס פערצעהלט דעם ליטוואק, וועלכער איז זעהר ערנסט געווארן
רען און האט בעשטימט אריין צו געהן צום עלטערען ברודער, צו משה'ן
און איהם דערצעהלען דערפון.

דער ברודער האט געוואוינט זעהר ארעם אויף א הויכען פינסטערען
שטאק אין א ברודיג הויז אין פינסטערע צוויי שטיבלאך, און האט גע-
האט א סך קינדערלאך. אין דער היים איז ער געווען א לערנער, דא
איז ער פערפינסטערט געווארען ביי דער ארבייט, דאך האט ער נישט
פערלארען זיין הומאר און גוטען שמיכעל פון די ליפען, און געגלויבט
אז עס איז א גאט-זאך.

זיי האבען איהם געטראפען ביי דער ארבייט. ער האט נאך אהיים
גענומען אויף דער נאכט צו ארבייטען. (ער האט געהאט א סך קינדער-
לאך צו דערנעהרען). ער האט זיך פערשעהמט פאר די געסט, און האלב
בעהאלטענדיג די ארבייט, האט ער אויסגעשריען אין די צווייטע שטוב
צו דער ווייב :

— זעה שרה'לע, וואָס פאַר אַ געסט מיר האָבען, קום ארום !

נור שרה'לע איז ניט אזוי פלינק ארויסגעקומען. און דער איד,
רויט ווערענדיג פאר חרפה, האט זיי זיצען געהייסען, איינגעשטילט
אויף א מינוט די קינדערלאך, וואס האבען אין שטיבעל געשריען. די
קינדערלאך האבען זיך דערפרעהט מיט דער „טאנטע“, און האבען זי
ארוםגעדינגעלט ; זי האט זיי געטיילט צוקערלעך, וואס זיי האבען גע-
קויפט אויפ'ן וועג, און געפרעגט זיך, וואו איז די מאמע.

די „מאמע“ וועלכע איז אין דער היים געווען א חסידישע גבירישע
טאכטער און דא האט זי געמוזט אליין די טרעפ וואשען און איז יעצט
ניט געווען גענוג עלעגאנט אנגעטהאן, האט זיך ניט אזוי פלינק געוויזען,
און דער איד האט זיך אליין געמוזט בעשעפטיגען מיט די געסט, געוויזען
אויף דעם עלטסטען אינגעל, א באַיטשיק פון א יאהר פיערצעהן, וועל-
כער איז געזעסען ביים פענסטער און געלערענט אויס א ביכעל : „נא,
איז דערהיים וואלט ער א דרשה צו בר מצוה געזאגט, א בלאט גמרא
געלערענט : נא, זעהסט, קומט אהיים פון דער סקול, אנשטאט וואס ער
זאל געהמען א חומש, א מדרש אין האנד אריין, לערענט ער זיך די קור-
סען, וויל דוקא דאקטאר ווערען“ — ווייזט ער אן אויפ'ן אינגעל. דאס
אינגעל האט זיך אומגעדרעהט פון פענסטער און געזאגט :

— דו האסט דאך געלערענט גמרא, און וואס קומט דיר ארויס פון דיין גמרא, דא? אין אמעריקא איז גמרא א קליינע סחורה. — נא, הערסט, דאס איז שוין אייער ארבייט, — זאגט ער צום ליטוואק מיט א שמייכל — געקומען אהער, א לערן-אינגעל געווען, גע-קענט א נוטען בלאט גמרא אפלערנען, דא וויל ער עס ניט אנקוקען. איך קען איהם עפעס טהון דערפאר? מען איז דאך אין אמעריקא. שלאג איהם, וועט מען אריינזעצען אין פריזאן — שמייכלט דער איד. נור דערווייל האט זיך די „ליידי“, ווי שלמה פלעגט זיין פרוי רופען, ארויסגעוויזען פון קיטשען, פלינק געכאפט דאס שייטעל אויף זיך, וועל-כעס איז ניט געווען צורעכט געקעמט, און ארויפגעווארפען אויף זיך לכבוד די געסט דאס שבת מאנטעלע. געוועהנט געווארען פון דערהיים זיך שעהן צו קליידען: „א מאדאם געווען אין דער היים“, זאגט זי נאך מיט דעם גרויס-פוילישען שמייכלע, וואס „קאלומבוס'עס ביטערע פרנסה“ (ווי זי האט גערופען אמעריקא) האט ניט געקענט פון איהרע ליפען אבווישען.

— נו, זעהסט, חנה'לע, דיין ברודער איז דא א שניידער געווארען — א שניידער-יונג, ר' דוד אלבערקרוינ'ס זוהן א שניידער, — דער-צעהלט זי דער שוועגערין א נייעס — וואס מאכט עטץ, וואס פאר א געסט — לייג שוין אוועק דייע שניידערשע ארבייט, שוין גענוג גע-שניידערט, לאז שוין זיין — בייזערט זי זיך אויף דעם ארימען אידען. אזוי ווי ער וואלט געבעך שולדיג געווען דערינען, וואס זי האט יעדעס יאהר געטראגען און געבוירען.

דער איד האט געשמייכלט אין זיין שעהנער שווארצער בארד אריין וועלכע ער האט זיך נאך מיטגעבראכט פון דער היים, און געפרעגט: — מיאום איז א יגיע כפים. וואס זאגט איהר, מיסטער ניט וואהר? — ווענדעט ער זיך צום ליטוואק.

— א, האט איהר א זארג, ר' משה, לאזען זיי לאכען, לאזען זיי נור לאכען, אבער מיר ווייסען דאך, אז עס וועט גוט זיין. — ווען וועט שוין אייער משיח קומען, אז זיין (ווייזט אויפ'ן מאן) משיח קומט ניט, זאל כאטש אייערער קומען, — ווענדעט זיך די אידענע צום ליטוואק, ביי וועלכען אין מח די „יוניע“ מיט דעם סאציאליזמוס, וועגען וועלכער דער ליטוואק פרעדיגט אין דער משפחה, האט זיך אויס-געבילדעט ווי א גלויבען אין א נייעם משיח.

— ער וועט קומען מיסעס, ער וועט קומען, — לאכט דער ליטוואק.
— רעד שוין ניט אזוי פיעל און דערלאנג ליבער דאס גוטע נלעזעל
טהעע, — שמייכעלט דער ברודער.

דערנאך, אז דער ברודער האט געהערט די מעשה וועגען רחל'ען
און דעם פרעמדען יונגען מאן, וואס קומט ארויף, איז ער ערנסט געווארן
רען און טרויעריג און אויסגעשריען:

— ווי הייסט, איז שוין נישטא קיין נאט, קיין טאטע-מאמע, לית
דין ולית דיין? איז שוין אלעס הפקר אין אמעריקא, וואס? ווי
הייסט?

און געווארפען די ארבייט, געכאפט אויף זיך דעם ראק און איז מיט
זיי אינאיינעם אהין צו דער שוועסטער אוועק.

.11

— נא, די גנבה האט זיך דאך אויסגעפונען, — רופט זיך אב די
עלטערע פון די שוועסטער צו רחל'ען ביי שלמה'ס פלעצליכען אריינ-
קומען — וואו ביזט דו עס פארפאלען געווארען אין די גרויסע פרעסט?
— איך האב ארבייט געזוכט, געוואלט פערדיענען, — לאכט
שלמה'לע.

— וואס, דו געהסט אויך חתונה האבען — שאפסט דיר געלד, ווי
דער ליטוואק?

— עס וואלט גאר ניט קיין קרומע זאך געווען, — שמייכעלט
שלמה'לע — מען ווערט עלטער, — גיט ער א שטאך דער עלטערער.

— טא געה שוין און צוברעד דאס — און ווער פערכאפט ווי אס
געשווינדסטען. יא, איך וועל דיר צושטייער געבען, דרשה-געשאנק, —
ווייזט זי אויף די צובראכענע נייע זאכען, וואס ליגען אין ווינקעל.

— צובראכען! — קוקט זיך שלמה'לע איין — און איך האב גע-
מיינט, אז איהר וועט דאס אוועקשענקען אייער שוועסטער חנה'לען.

— לאזען זיי אביסעל ווארטען מיט דער חתונה, ביז זיי וועלען
מעהר געלד סייפען זאכען זיך איינצוקויפען; וואס האבען זיי זיך אזוי
צו איילען?

— אהא, איך פערשטעה... — זאגט שלמה'לע מיט א שמייכעל —
און וואו איז רחל'ע?

— ליעגט דערינען איז בעט פון פריהער אן; געווען דא דער ליט-
וואק, און געמאכט א חתונה, עס געפעלט איהם ניט דער קאפעלוש, וואס

זי האט. וואס האט ער זיך צו מישען אין פרעמדע ביזנעס? זאלען זיי געהן אויף גרענד סטריט אין די שוויפענסטער קוקען פון א דיינינג רום. קיטשען זאכען, קינדער-וויצען און שמועסען פון זייערע זאכען. וואס האבען זיי צו אונז? א, שלמה, לאמיר מאכען א לעבען, אז עס זאל זיין אין די באקעס אריין. נא, האסטו געלד, ברענגט וויין, — ווארפט זי צו איהם צו דאס בייטעלען, — וואס זיצטו אין געהאקטע וואונדען? רחל'ע, רחל'ע, קאם אריין! נא, ער האט זיך דאך געפונען!

נור רחל'ע האט ניט געוואלט אריינקומען, זי האט זיך געשעמט צו קוקען שלמה'לען אין די אויגען אריין, און האט מיט אנגסט זיך בעהאלטען אונטער דער קאלדרע. — געה נור, שלמה'לע, ברענג וויין, זי וועט שוין קומען. פריהער ברענג.

— וואס איז מיט אייך היינט דער מער, וואס איז די מעשה, אזוי אויפגערוימט, אזוי לוסטיג?

— כאפט דאס דער שווארץ יאהר. וואס וועל איך מיר דעם קאפ פערדרעהען ווי דער נאר, ווי חנה'לע מיט א קאלטען אויסגעוויקטען ליטוואק, סייפען געלד אויף א דיינינג רום... — כאפט דאס דער שווארץ יאהר, דאס גליק וואס שטעהט זיי פאר! — יא, ברענג וויין, מיר וועלען האבען די וועלט, הע.

— ע, עפעס איז ניט מיט אייך איז גאנצען היינט, איך האב מורא, איהר זאלט דערנאך קיין חרטה ניט האבען.

— לאז דיר דאס מויל הינטען שטעהן — וואס שטעהסטו, דו שארף לאטאנטשיקעל, געה שוין, פלינק, וואס איז מיט דיר היינט?
— אז איהר ווילט עס דוקא, אלל-דייט, איך געה.

אז שלמה'לע איז אראב נאך גוטע זאכען, האט זיך דערהערט פון הינטען א פייפען. עס איז געווען דער מיסטער אייזיק, רחל'עס פריינד. רחל'ע האט זיך אויפגעכאפט און איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב א צוהיצטע, דאס גאנצע פנים האט איהר געפלאמט און די אויגען זיינען איהר געווען רויטע, פערלאפענע, און זי האט זיך פלינק גענומען אנטהאן.

— געה ניט היינט אויס, געה ניט היינט אויס, רחל'ע — בעט זיך ביי איהר די עלטערע — רוח ארויף מיסטער אייזיק, מיר וועלען היינט אינאיינעם פערברענגען.

רחל'ע האט געשוויגען, נור פערקרימט דאס געזיכט, זי האט ניט געוואלט בלייבען אין דער היים, נור די עלטערע האט שוין געהאט געפענט דאס פענסטער און ארויסגעבויען זיך, גערופען מיסטער אייזיק :

— וויל יו קאם אפסטערז, פליען !

רחל'ע איז וויעדער אריין אין בעדרום און צוגעהאקט די טהיר נאך זיך, אהן א ווארט.

אז מיסטער אייזיק איז ארויפגעקומען, האט צו איהם די עלטערע געשמייכלט :

— רחל'ע איז ניט וואויל. פערברענגט היינט דעם אבענד מיט אונז אין דערהיים.

— וויטה פלעזשור, — רופט זיך אב דער יונגער מאן — וואו איז רחל'ע ?

— ביי זיך איז צימער, איז ניט אנגעטהאן. רחל'ע טהו זיך אן. ווייסט ווער עס איז דא ? — רופט די עלטערע מיט א שמייכלעך — נור רחל'ע האט זיך ניט אבגערופען.

— שעחמט זיך... — שמייכלט די עלטערע — נו מיסטער אייזיק, וואס הערט מען נייעס ? — אי דאנט נאו.

עס איז געווארען א פיינליכע שטימונג. מיסטער אייזיק האט ניט געהאט וואס צו רעדען מיט דער עלטערער. ער האט נור געהאלטען אין איין פרעגען דורך דער טהיר רחל'ען : „וואהאט איז דהי מעטער, ראד כעל" ? און רחל'ע האט ניט אבגעענטפערט. ער האט געסטראשעט, אז ער וועט אוועקגעהן, און די שוועסטער האט ארויסגענומען איהרע זאכען פון שראנק און אנידערגעלעגט רחל'ען — „טהו דיך אן, דו נאר", און האט געזאגט צו מיסטער אייזיק מיט א שמייכלעך :

— זי איז א נאר, די קליינע, שעמט זיך פאר א שוועסטער. „קום אריין, דו נאר", האט זי אריינגעשריען צו דער שוועסטער.

נור באלד איז אריינגעקומען שלמה'לע מיט די פלאשען.

— האלא, האו דו יו דו, מיסטער ? — רופט אויס מיסטער אייזיק. — האלא.

— וואס איז היינט פאר א שמחה ? — פרעגט מיסטער אייזיק.

— עס איז ביי מיר היינט געבורטסטאג.

— א, מאי בעסט קאנגראטוליישאנס, — רופט אויס דער מיסטער אייזיק — א שאד וואס איך האב ניט געוואוסט, איך וואלט אייד א מתנה געבראכט — רופט אויס דער אמעריקאנער, און וויל כאפען זיין הוט.

— ניין, מיסטער, אן אנדערס מאל. צוערשט מוזט איהר טרינקען מיט מיר און קושען זיך מיט מיר, און דו אויך, שלמה'לע ממזר, — רופט זי אויס — גים אן די גלעזער.

— א, וויטה פלעזשור, — רופט אויס דער אמעריקאנער, רויט ווען רענרדיג און גיסענדיג וויין אין די גלעזער.

ראזע האט זיך אנגעגרייט צום קוש, געלאפען פריהער געבען א קוק אין שפיגעל אריין און אויסגעשטרעקט די באק צום מיסטער, דערנאך צו שלמה'לען.

אבער די שמחה איז ניט געווען גאנץ אהן רחל'ען, מען האט זי גערופען דורך דער טהיר, זי האט באין אופן ניט געוואלט אריינקומען. די עלטערע אבער האט שוין געהאט געטרונקען צוויי גלעזער : „אז איהר ווילט דוקא רחל'ען — טשארט פאבערי“ — און זי האט זיך אריינגעריסען אין דער טהיר פון בעדרום און מיט געוואלט ארויסגעשטופט רחל'ען, וועלכע איז ניט געווען אין גאנצען אנגעטהאן. זי האט זיך פעהאלטען מיט דער האנד די שטיקער אפענע האלז און אפענע נאקעטע הענד, וואס האבען איהר ארויסגעקוקט פון אלע זייטען. די האר זיינען איהר געווען צושיבערט, זי האט זיך כעהאלטען און די שוועסטער האט איהר געשטופט און געזאגט : „אז דו האסט דיך ניט געוואלט אנטהאן, מוזט דו דיך אזוי ווייזען“.

אלע האבען געלאכט, נור רחל'ע האט ניט געוואלט די אויגען עפענען. זיי האבען זי אוועקגעזעצט און געגעבען איהר א טוך ארומצוהילן לען. אז זי האט געעפענט די אויגען מיט א פערשעמטען שמייכעל, האט זי בעגעגענט שלמה'ס פארשענרען בליק, וועלכער האט איהר דוקא געוואלט קוקען אין די אויגען אריין. זי האט צו איהם די צונג ארויסגעשטעקט און געכאפט אליין דאס ערשטע בעסטע גלאז וויין, וואס זי האט געטראפען אויפ'ן טיש און אויסגעטרונקען אין איין אטעהם.

— דו ווייסט, ער האט מיר געקושט, דו ביזט ניט אייפערזיכטיג ?

— ווייזט ראזע אויף אייזיק'ען.
רחל'ע פערקרימט די ליפען.

— האב ניט קיין מורא, איך האב פון איהם קיין שטיק ניט אכגע-
ביסען. עס וועט נאך פאר דיר אויך בלייבען. זעה וואס פאר א גרוי-
סער שטארקער יונג!

רח'ל'ע האט וויעדער געמאכט א גרימאסע ווי צו וויינען. און
שלמה'לע האט איהר אלץ געקוקט אין די אויגען אריין, רויט ווערענדיג
דערביי און מיט הארץ-קלאפען און זי האט געפרואווט זיין בליק אויס-
מידען.

— בעט זי איבער, אייזיק — זאגט די עלטערע, וועלכע איז שוין
געווען האלב-שכור — קושט זי, קושט זי, אייזיק. אויך אזוי קאלט
ווי מיר! קושט זי!

אייזיק איז רויט געווארען און שלמה'לע מיט הארץ-קלאפען האט
דוקא געוואלט רח'ל'ען אין די אויגען קוקען. עס האט זי ערצארנט,
האט זי זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאנגען צו אייזיק'ען און איהם
ארומגענומען מיט איהרע נאקעטע הענר, און איהרע לייכט דינע ליפען
האבען דורשטיג געזוכט זיינע ליפען, און איז אוועק פון איהם, און דער-
ביי פרעד געקוקט שלמה'לען אין די אויגען אריין.

א מינוט האט אלעמען דער אטהעם פערכאפט און שלמה'לע האט
געזוכט דעם וויין.

נור באלד דערהערט זיך טריט און דער ליטוואק מיט זיין כלה און
דער ברודער משה זיינען אריינגעקומען, זיינען אלע רוהיגער געווארען,
שטיק, די גרויסע האט זיך געווענדעט צו משה'ן:

— אהא, גיב נור א קוק, משה איז דאך דא! וואס מאכסטו?
דו קענסט נישט דעם מיסטער אייזיק — מיסטער אייזיק, מיין ברודער,
דער שוועסטער'ס חתן, מיסטער דייווידזאהן.

דער ברודער האט גוט געשמייכעלט, א מינוט האבען אלע געשווי-
גען. פלוצלינג האט זיך דער ליטוואק אנגערופען:

— מיסטער אייזיק, גוט וואס מיר טרעפען אייך דא. מיר ווייסען
אז איהר קומט דא ארויף און איהר געהט אויס מיט רח'ל'ען. מינט
איהר מיט איהר חתונה האבען?

דער יונגער מאן איז רויט געווארען, הויבט זיך אויף און פרעגט:
— וואס איז עס אייער ביזנעס?

— וועל, מיסטער, עס איז אונזער אלעמענס ביזנעס. דאס מיידעל
האט קיין עלטערן ניט, און מיר זיינען איהרע ברידער.

— איך האלט אז דאס איז מיין ביזנעס און דער מיידעלס, און קיינער האט זיך ניט אין דעם אריינצומישען.

— ניין, מיסטער, איהר מאכט א „מיסטייק“. דאס מיידעל איז א יתומה, איז דא אין א פרעמד לאנד, און א יונגע. און איהר האט עפעס וואס פאר אבזיכטען, דארפט איהר זיך צו דער משפחה ווענדען. ארענטליכע מענשען טהוען אזוי.

— איך בעט אייך, מיסטער, לערנט מיך נישט קיין ארענטליכקייט. איך ווייס וואס איך האב צו טהאן, איך בין ניט צו אייך געקומען.

— מיר וועלען זיך ניט קיין סך באדערען, נור אז איהר וועט אונז ניט זאגען אייערע אבזיכטען, מיסטער, וועלען מיר אייך בעטען, אז איהר זאלט דעם רום פערלאזען און סטאפען זיך זעהן מיט דעם מיידעל. נור דא איז שוין די עלטערע אויפגעשפרונגען :

— וואס פאר א רעכט האט איהר צו יאגען מענשען פון מיין שטוב? בלייבט, מיסטער אייזיק, עס איז מיין רום, איך בעצאהל די רענט, און וועמען עס געפעהלט ניט, קען זיך פון דאנען ארויסקלייבען.

— וואס רעדסטו, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר? ער האט דאך רעכט!

— וואס פאר א רעכט? וואס איז ער איבער אונז פאר א פאטער געווארען? אונזער פאטער איז געשטארבען. אין אמעריקא זארגט יעדער פאר זיך. וואס האט ער זיך אריינצומישען אין פרעמדע זאכען? — אז איהר הייסט דעם מיסטער בלייבען, קען איך דא מיין כלה ניט לאזען. חנה'לע, נעהם צונויף דייע זאכען און קום, דו קענסט דא אין דעם רום ניט בלייבען.

חנה'לע האט אבער אנגעהויבען צו וויינען, און איז צו צו דער על-טערער שוועסטער און זי אנגעהויבען צו בעטען.

מיסטער אייזיק אבער האט זיך דערווייל אויפגעהויבען, ענטשול-דיגט זיך פאר דער שוועסטער, געגעבען איהר די האנד.

— וואס לויפט איהר, בלייבט, איהר זייט ביי אונז אין שטוב.

— ניין, ס'איז גלייכער, איך געה איצט. אויף וויעדערזעהן אן אנדערס מאל.

און צוגעהענדיג צו רח'לען און איהר עפעס זאגענדיג אין דער שטיבל איז ער ארויס, ווארפענדיג א פעראכטענרען בליק אויף דעם ליטוואק. חנה'לע האט אבער יעצט די שוועסטער געבעטען מיט טרערען.

— וואס טהוסטו, ראָזע, וואָס טהוט זיך מיט דיר ?
און דער ברודער, דרעהענדיג זיך איבער דער שטוב, דריקט מיט די
פלייצעס :

— וואס איז מיט דיר געשעהן, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר ?
— פֿאַר וואס ניט ? אויף וואס איז דא צו ווארטען ? שרייט די
עלטערע — ער נארט אייך אב, דער ליטוואק, גלויבט איהם ניט, עס וועט
קינמאל ניט זיין בעסער אויף דער וועלט. דער ארבייטער, דער ארימאן
וועט שטענדיג פערשווארצט ווערען. עס איז אויף גארנישט דא צו
האפען !

— עס איז ניט וואהר ? וואס רעדט זי ? מען טאר אזוי ניט
רעדען, — שרייט ר' משה — זאָגט איהר, מיסטער, — ווענדעט ער זיך
צום ליטוואק — זאָגט איהר, איהר קענט דאך, א איד טאר ניט אזוי
רעדען. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאָגט איהר.

— הער זיי ניט, — רופט די עלטערע צו חנה'לען — טהו אזוי ווי
איך האב געטהאן. זעהסט, איך האב צובראכען די טעלער מיט דער
וויפראווע. צו וואס, נאר, וואס פאר א לעבען וועסטו האבען ביי איהם,
ביים ליטוואק דיינעם ? וועסט ארבייטען אין שאפ נאך דער חתונה,
ווי פריהער, ביז דו וועסט א קינד האבען אין געהאקטע וואונדען, א
לעבען וועסטו האבען ביי איהם ! עס איז דא וואס מקנא צו זיין דאס
ווייב פון א שאפ ארבייטער ! דאס זעלבע מזל וואס זיין ווייב ! —
ווייזט זי אויפ'ן ברודער — דו, נאר, וואס טויג דיר דאס ? ביזט א
שעהן מיידעל, איינמאל לעבט מען נור אויף דער וועלט, טהו ווי רחל'ע
טהוט. נעהם דיר א רייכען באי, לאז ער דיר מאכען שעהן אנצוטהאן.
טשארט פאבערי ! איך קען שוין ניט, מיר האבען זיך שוין אבגענארט,
עס איז גאר ניטא וואס צו ווארטען, עס וועט גאר ניט זיין, גאר ניט.

— טאטע אין הימעל, וואס רעדט זי ! — שרייט אויס דער ברודער
— ניין, חנה'לע, גלויב איהר ניט. איהם גלויב — ווייזט ער אויפ'ן
ליטוואק — עס איז דאך דא גערעכטיגקייט אויף דער וועלט ! ער האט
רעכט, דיין ליטוואק, רעכט האט ער, עס וועט בעסער זיין ! עס מוז
בעסער זיין. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאָגט איהר
מיסטער חיים, זאָגט איהר. אין מיין גאט גלויבט זי שוין ניט, אין מיין
משיח'ן ניט, אפשר וועט זי אין אייער גאט גלויבען, אין אייער משיח'ן

— זי איז דאך אויך אן ארכייטאריין. ווי קען מען אזוי לעבען? זאגט איהר, איהר קענט דאך.

— ניין, ר' משה, עס וועט איהר שוין גאר ניט העלפען! — זאגט דער ליטוואק — זי האט זיך אבגעריסען פון כלל און איז אריין אין תהום פון פינסטערניס. א שעפעלע א קליינס, וועלכעס האט זיך אבגעריסען פון דער סטארע און בלאנדזשעט ארום און זוכט שוין גאר ניט מעהר, נור איהר קליין וועלטעלע פון לידען. איהר וועט שוין גאר ניט העלפען, ניט מיין גאט, ניט אייער גאט. א, וועמעס כח איז עס — דער שטן, ווייזט ער אויף שלמה'לען, איהר האט נאך א נשמה אראבגעצויגען אין תהום. דא מוז מען ראטעווען וואס לאזט זיך. קום, חנה'לע, דו קענסט דא ניט לענגער בלייבען, קום!"

דער הפקריינג האט צוגעקוקט, ווי חנה'לע פאקט איהרע זאכען און דער ליטוואק העלפט איהר: געקוקט אויף רח'לען, וועמעס אויגען האבען אויסגעדריקט גלייכגילטיגקייט, ווי זי וואלט גאר ניט דא געווען, נור ווי זי וואלט מיטגעגאנגען מיט מיסטער אייזיק, אין גאנצען פער-נומען מיט איהם. עס איז איהם עפעס באנג געווארען, רופט ער זיך אב צום ליטוואק:

— יא, איהר האט רעכט, אום צו קענען לעבען, אום ניט אראכצופא-לען אין דעם פינסטערען תהום, ווי איהר זאגט, מוז מען האבען א פאר פיראסענעם בריק, אויף וועלכען זיך צו האלמען. — און האט פערלאזט די שטוב, ניט זאגענדיג קיינעם א "זיי געזונד!"

אז ר' משה האט דערנאך בעגלייט חנה'לען מיט דעם ליטוואק צו זיך אהיים, וואו זי האט געזאלט וואוינען ביז צו דער חתונה, זאגט ער צום ליטוואק:

— עס איז א גלייכע זאך, אייער אמונה איז די „יוניעס". עס איז דאך א חיזוק פאר דעם גאנצען דור, וואס האט פערלירען די אמונה אין ד' ומשיחו. עס דערהאלט. אהן דעם וואלט דאך גלאט געווען א הפקר וועלט, לית דין ולית דיין. עס איז א גלייכע זאך. איד גלויב, דער רבוננו של עולם האט דאס בעשאפען, כרי צו דערהאלטען די וועלט.

שאטיללאן, מערץ, 1918.

אַמעריקאַנער איינדרדיקע.

1

ניאגארא פאַללס.

מען זאָגט אז די פארצייטיגע פעלקער האָבען זיך געבוקט און גע־ האלטען פאר אַ גאָט יעדע גרויסע ערשיינונג פון דער נאטור, ווי די בערג, דעם ים, די גרויסע וואסער־פאלען. מען זאָגט, אז די פארצייטיגע פעלקער האָבען זייערע ערשט געבוירענע זיהן, די בכורים, געבראַכט פאר קרבנות צום ים־גאָט; זיי האָבען זיי אראָבגעוואָרפען פון די בערג און געלאָזט זיי קייקלען זיך אין די וואסער־שטראַמען פון די גרויסע וואסער־פאלען. עס קען גרייליך זיין. איך געדענק, אז דאָס ערשטע מאָל ווען איך האָב דערזעהן דעם אָפענעם ים, בין איך אַנטלאָפֿען פאר אימה; איך האָב מורא געהאט, אז דער ים זאָל נאָך ניט ארויס פון זיין צוים און מיר נאָכלויפֿען און איינשלינגען. מיט דערציטערטע אימה האָב איך געדאנקט גאָט, וואָס ער האָט אָבגעצאמט דעם ים און האט איהם בעפוילען ניט ארויסצוגעהן פון זיינע ברעגען. איך געדענק, אז דאָס ערשטע מאָל ווען איך האָב דערזעהן דעם ווייס־ בעשנעטען שפיץ פון „געבאנט“ אין די טאַטרען־בערג, ווי ער האָט געברענגט אונטער די שטראהלען פון דער אונטערנגעהערער זון — בין איך איינגעקארטשעט געוואָרען פאר קליינקייט. אַלץ מורא געהאט, אז די הויכע טאטרען, וואָס האָבען אַמאָל געמוזט זיין לויפֿענדע ים־שטראַם־ מען און זיינען, פאר עפעס אַ זינד, פון גאָט פערשאַלטען געוואָרען און פֿערוואַנדעלט געוואָרען אין ווילדע שטיינער מיט מאָך בעוואַקסען — זאָלען זיך ניט צושיטען און די יאנצע וועלט פֿטרישלינגען. דאָס זעלבע

איז געווען ווען איד האָב צום ערשטען מאל דערזעהן די גרויסע וואסער-פאלען פון אימאטרא. און נאָך מעהר איצט — דעם וואסער-פאל פון ניאגארא.

אליין א קינד, געבוירען אויף די פויערישע פייכטע פעלדער פון קליאווע אין פוילען, וואו דער גרעסטער אויסברוך פון דער נאטור איז א רעגען-שטורם, וואס פערפלייצט די געסלאך פון אונזער שמערטעל, אדער א בליץ, וואס ברענט אויס די הילצערנע בריקעל, וואס ליגט איר בער אונזער טייך — שרעק איד זיך פאר יעדע אויסערגעווענהליכע נאטור ערשיינונג. ניט דאָס ערשטע מאל זעה איד א וואסער-פאל; איד קען גוט די אימאטרא, אין פינלאנד, אין וועלכען עס האָבען זיך אריינגעוואָרפען מיידלאך פון דער רוסישער רעוואָלוציאָן.

דער אימאטרא איז אן אויסגעגאָסענע טייך איבער א ברייט פעלד און יאָגט זיך איבער שטיינער דאָס וואסער צוברעכט ביין און געניק, נאָך איידער עס קומט צו צום וואסער-פאל. אז מען קוקט אויף דעם איר מאטרא פאל אין פינלאנד, האָט מען דאָס געפיהל, אז מיט'ן טייך האָט עטוואָס געטראָפען א סיבה פאר מייַלען ווייט; ער איז ארויס פון זיינע ברעגעס און האָט זיך צוגאָסען א ווילדער איבער פעלדער, און די שטראַך מען יאָגען זיך ווי דערשראָקענע הירשען איבער די פעלדער, ביז זיי פאלען אראב אין א טיעפען גרוב און צוברעכען ביין און רוקען.

אנדערש אָבער איז דער ניאגארא-פאל. דער טייך איז נאָך פעסט איינגעשלאָסען אין זיין קארעטע; די ברעגעס פון ביידע זייטען טייך זיינען אויסגעבעט מיט די אונשולדיגסטע, צארטסטע גרעזלאך און געוויקסען.

עס איז נאָך פריה אין פריהלינג. די שוואַרצע בוימער זיינען נאָך שיטער בעבלומט מיט יונגע, נאָר וואָס ארויסגעקומענע קנאָפּסען, און צווישען די שיטערע צווייגען ווייזט זיך דער קלאַהרער, בלויער היי מעל. די זון האָט גענוג פלאץ ארויסצוקומען פון צווישען די צווייגען און אויסצובעטען זיך ווייך און קוים בעריהרענדיג איבער די נאָר וואָס געשניטענע, געל בעבלומטע לאַנקע. די גרעזלאך פון די לאַנקעס, ביי דער קארעטע פון טייך, זיינען אזוי יונג, אזוי צארט, אז עס דאכט זיך, אז אן איידעלע, צארטע פרויען-האנד האָט געצערטעלט יעדעס גרע-זעלע, אויסגענלעט עס מיט איהרע קאלטע נשמה'דיגע פינגער און בע-קושט עס מיט איהרע בעטויהטע פרישע ליפען...

דאָס וואסער אין טייך איז פריש, בעלעכט, נאָר וואָס בעפרייט פון אייז. עס לאָזען זיך נאָך איבער'ן טייך שטיקער קריהעם אייז, שטיקער העלצער, אויסגעריסענע צווייגען, צונויפגעשלעפטע בוימער, וואָס דאָס אייז ברענגט מיט זיך. — דאָס אלעס שלאָגט זיך אָב אָן די שטיינער, וואָס זיינען אין טייך, נאָר דער שטראָם כאַפט עס מיט און לאָזט זיך ווייטער. מיט אייז רגע פריהער ווייס נאָך ניט דער שטראָמדיגער טייך. אָז זיין סוף איז אַזוי נאָהנט. ער פערלאָזט זיך נאָך אויף גאָט'ס חסד און ווערט נאָך אַכענארט פון די אונשולדיגע, בעבלימטע ברעגעס, און פון דער שעהנער זון. און פלוצלונג, אין מיטען שטראָמען, רייסט זיך איבער די וועלפּ. און דער גאנצער טייך, אַזוי גרויס ווי ער איז — מיט'ן קאפּ אראב, איבער שטיינער, איבער פּעלזען, איז אין דעם טיעפען תהום אראָב!

און ווי עס דערשרעקען זיך די שטראָמען, אויף אַ סעקונדע וואַלטען זיי שטעהן געבליבען דערזעהענדיג פלוצלונג דעם טיעפען אַכגרונד, אין וועלכען זיי פאלען אריין. פאר שרעק שטעלען זיי אויף זייערע וואסער שטראָמען, ווי די ווילדע חיות זייערע קארלעס, נאָר עס שטופען זיי באַלד אַראָב די שטראָמענדיגע וועלען וואָס קומען אָן צוואַגען הינטער זיי. און איינס נאָכ'ן אנדער'ן קייקלען זיך די וועלען מיט די קעפּ אראָב אין טיעפען תהום אריין. אויף טויזענדער שטיקלאך ווערט צומאָהלען יעדער טראָפען וואסער צווישען די פעלזען־שטיינער.

עס ווערען אויפגעשניטען די שטראָמען, פאלענדיג איבער די פעל־זען. די זון רייסט זיך אריין אין דעם אויפגעשניטענעם הארץ פון'ם וואסער, און דו זעהסט דאָס פערבאַרגענסטע געהיימיניס, וואָס דער טייך בעהאַלט אין זיין טיעפעניש.

עס פאלען מיט מיט'ן טייך די גרויסע שטיקער אייז, די קלעצער, די בוימער, די צווייגען, און אלעס ווערט צוריען צווישען די פעלזען און די שטאַרמענדיגע קארלעס פון דעם פאלענדען טייך.

פון אונטען, פון תהום געהט אַרויס אַ געשריי. אָס איז דער גסיסה־געשריי פון די פאלענדע וועלען, וואָס ווערען צוריען אין דעם גיהנם מיהל. עס הויכט זיך אויף אין דער לופט אַ ווייס שויעמענדיגער וואַלקען פון דעם צוריענעם וואסער און עס רייסט זיך אריין די זון אין דעם שויעמענדיגען וואַלקען און פלעכט איהם אַדורך מיט די פיערען פון דער

גענ-בויגען און פערשטעלט פאר'ן מענשליכען אויג דאס געהיימנים פון טויט...

געשטארבען איז דער טייך וואָס גיסט זיך אין דער הויך און גע- בירען איז געוואָרען אַ נייער טייך איז טיעפען טהאַל. פּאמעליך, מיט קינדערשע טריט, גיסט זיך דער טייך אין דער טיעפער קארעטע; עס איז דער ערשטער טאג פון דעם נייגעבוירענעם טייך...

איד האָב לייעב צו זיין מיט דער נאַטור אַליון איז דער שטילער נאַכט. אין דער שטילער נאַכט הער איך דאָס גערויש פון דעם וועלטען גאַנג אין זיין קרייזלען זיך אין תהום. אין דער שטילער נאַכט בין איך ביי דעם ניאַנאַראַ-פאַל געשטאַנען און צוגעזעהן ווי די וועלט קייקעלט זיך אין טיעפען תהום אַרײן. אַלעס האָט דער טייך געשלעפט מיט זיך, און איך האָב געגלויבט, אז נאָך אַ מינוט וועל איך זיך אויך מיטלאָזען מיט די שטראַמען מיט'ן קאַפּ אראָב, אז יעדער טראָפען בלוט מיינער, יעדעס ביינרעל מיינס, זאָל צורײבען און צומאַהלען ווערען אויף טויזענ- דער שטיקלאך און אויפגעשטראַמט ווערען צווישען די שאַרפע קיעזעל שטיינער מיט די שרייענדע וואסער וועלען...

ארום און ארום האָט די וועלט געטהאַן דאָס איהריגע; געהאַרכ- זאם האָט זיך אַלעס צוגעהערט צום בעשעפער'ס געבאַט און ערפילט עהרליך די פליכטען. געוואשען האָט זיך די יונגע לבנה צווישען די בלויעליך, מלוכה-ווייבערשע וואַלקענס; געשטאַנען זיינען די שטערן יעדער אויף זיין וואָך אין הימעל-פעלד, און יעדעס בוימעל איבער דער ווייטער לאַנקע האָט זיך פרום געשאַקעלט און געלופטערט זיינע צווייגען. געטוליעט האבען זיך די געלע טולפאנעס, אין די בייטען, צו דער ברוסט פון דער ערד, און די יונגע בלומעלאך, ווי בלינדע קינדער האָבען בעהאַלטען זייערע קעפלאך אונטער די ווייכע פליענלען פון די נאַכט-גרעזער. און איבער דעם אַלעס איז געהאַנגען, מיט איהר ברייט-פאלדען קלייד, די מוטער-נאַכט און צוגעדעקט אַלעס אונטער איהר טונקעלען פארטוף.

נאָר דער טייך, ער האָט ווידער געשפעניגט; ער האָט געשאַלטען נאָט אין פנים אַרײן, ניט געוואַלט פאַלגען זיין געבאַט און געוואָרפען זיך מיט'ן קאַפּ אראָב אין טיעפען טהאַל אַרײן...

אה, זיי געלויבט, ניאגארצ־פאל! דו גרויסער געשרוי! האלט אויף, האלט אויף, דאס ביסעלע ווילען! עם איז אזוי וועניג דא אין דער וועלט!

פערשטאנען האב איך די פארצייטיגע פעלקער, וואס האבען געדיענט צום ניאגארצ־פאל, און געווארפען אין איהם זיינע ערשט־געבוירענע זיהן.

און ווידער בין איך געשטאנען ביים ניאגארצ־פאל. אין פריה־מארגען, ערשט נאך וואס הויבען זיך אן ארויסצוהויבען פון מארגען־מהוי די איינצעלנע בוימעלעך און די לאנגע לאנקעס ענטפלעקען זיך פון נאכט וואלקען. מיט פערוואונדערונג עפענען אויף די טול־פאנען זייערע מיילכעלאך און הויבען אן צו טרינקען דעם טהוי און די זונען־שיין. און די געלע גאלד־בלימעלאך ענטפלעקען זיך פון אונטער די גראז פליעגלען. אויפגעדעקט ווערט דאס גאנצע לאנדשאפט; די ווייסע וועלט קומט פון דער נאכט ארויס ווי א יונגע פרויענצימער פון איהרע שווארצע שליערס. און ווידער שטראמט דער וואסער מיט'ן קאפ אראב אין טיעפען אַבגרונד, ווידער הערט זיך דאס בעשטענ־דיגע געשריי פון די וועלען.

א גאנצע נאכט האבען זיך די וועלען געווארפען אויף די פעלזען און נאך נישט האט זיך געענדערט דורך דער נאכט; אלעס איז ווי עם איז געווען נעכטען, ווי אויער־נעכטען — אפילו אויף א האהר האט זיך זיין קארעטע ניט געביטען; דער זעלבער שטראמען, דער זעלבער רוישען. קיין איין טריט איז ער נישט ווייטער געגאנגען, ניט אויף לינקס און ניט אויף רעכטס.

לאנגווייליג איז מיר געווארען זיין שטראמען. איינטאָניג זיין ברומען. איך בין ניט מעהר דערשראקען געווארען פאר איהם, מיט יעדען אויגענבליק בין איך געוואקסען ביי מיר: — ניין, ניין! ניט דו ביזט דער ווילען, ניט דו ביזט דער געשריי. עהרליך ערפילסט דו דיין פליכט. ווי דאס בלינד־קינדישע בליהמעלע, וואס שטרעקט יעצט ארויס זיין קעפעל פון הינטער דער גרעזעל, א שטיקעל שטראהל־ליכט צו כאפען, אזוי ווארפסט דו דיך מיט דיין קאפ אין טיעפען טהאל אראב. דו געפעלסט מיר אויף וויפיעל די זון שפיעלט זיך אין דיין

וואסער און ענטפלעקט די פארבען פון רענען-בויגען... איך בין דער ווילען! איך ווידערשפעניג, איך שפיעל מיט די פליכטען, איך טהו, וואס איך וויל! איך וועל דיר איינשפאנען, וואסער-פאל, איך וועל צונעהמען דיין שטראם, אריינציהען א צאפען פון דינע שטראמען אין מיין וואש-צימער אריין און וועל מיך איעדען פריה-מארגען ארונטער-שטעלען אונטער איהם אויסצואוויקען זיך... דיין בעשטענדיגעס ברומען ערשרעקט מיך שוין מעהר ניט; עס בערוהיגט מינע נערווען, עס שלעפערט מיך איין. לאנגווייליג ביזטו מיך נאָר, איך וועל ליעבער געהן אין דער גרינער לאנקע און צוקוקען זיך צום קאליערען-שפיעל, וואס איז אין די רויט-בלוטטיגע קנאספען בליהמעלאך, וואס די לאנקעס גיבען ארויס פון זיך: נאכקוקען דעם שאטען-שפיעל, וואס די בעבלע-טערטע צווייגען ווארפען אויף די גרינע לאנקעס. איך בענק אויף נאָר אן אויסברוך פון דער נאטור. איך וויל, אז דער הימעל זאל זיך איינשפאלטען, אז איך זאל בלייבען הענגען אין דער לופטען! און אויב ניט, בענוגען איך זיך מיט'ן היימישען דונער און מיט דעם בליטץ, וואס צינדט אונטער דעם הילצערנעם בריקעל איבער אונזער טייכעל.

ניאגארא-פאל! דו ביזט דאס געזאנג פון פערניכטונג! אז איך וועל וועלען מינע ביינער צושיטען, וועל איך קומען אויסמישען מיין בלוט מיט די שטראמען פון דינע וואסערען, וואס לויפען איבער די שפיציגע פעלזען מיט'ן קאפ אראב אין טיעפען תהום אריין. היינט איז דער מאָנאט מאי, און אין דעם געצערטעלמען טיעפען יונגען גרינס פון אן איינציג גרעזעלע איז מעהר שעהנהייט פאראן; דאָ האָט זיך די נאטור מעהר ענטפלעקט ווי אין דינע וואסער-פאלען.

ניאגארא-פאלס, מאי דעם 9טען.

2

דער אינדישער זומער.

(א ליעד אין פראזע)

עס זיינען געווען די לעצטע טעג פון זומער. טעג ווי ליעדער, הערליכע, ווי די לעצטע טראפען פון א קעניגליכען בעכער... אָבער אין דער ווארימקייט פון דער זון האָט זיך שוין דערפיהלט דער טויט

אורטהייל וואָס הענגט איבער איהר. מיט בענקשאפט און אַ חרטה'די געפיהל איז זי אונטערגעגאנגען אין די פארנאכטען און בעגאָסען די הימלען ארום מיט איהר רויטע פייערדיגע בלוט, ווי אַ געשריי פון אַ חיה, וואָס וויל ניט אוועקגעהן... מיט דעם בליק פון טויט איז זי גע'באָרען געוואָרען יעדן פריהמאָרגען, בעטריבט אין איהר טרויער האָט זי ארויסגעקוקט דורך איהר מאָרגען-שלייער — דורך די וואַלקענס, איבעה דער וועלט. און אין די מיטאָג-שעה'ען, ווען עס האָט זיך געדאַכט, אַז זי האָט צוריקגעקריגען איהר גלאַנץ און פראַכט, האָט זיך ניט געפיהלט מעהר אין איהר וואַרימקייט דאָס מעגליכע און דאָס פרוכטבאַרע. קיין ביינער זיינען מעהר ניט געווען אין איהרע שטראַהלען, נור לעדיגע גיערען און הוילע הויט... ווי דאָס רעשט לעבען פון אַ מענשען וואָס איז צום טויט פּעראַורטהיילט.

נור דער ווילדער פארק האָט זיך געבאָדען אין זיין אייגען בלוט... עס איז געווען ווי אַ פּרינצעסין שטאַרבט אַב, פאַר איהר טויט וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהר ציערונג, איהר פראַכט, איהרע קליידער, שניידט איהרע גאָלדענע לאָקען פון איהר קאָפּ, איהר ווייסע ברוסט אַב, און מענשען טרעטען אויף זיי... עס האָבען געוואַרפען פון זיך אַה-רחמנות'דיג די בוימער זייער לעצט ביסעל גאָלד, ווי טראַפּענס בלוט, און גע'באָדען זייערע וואַרצלען אין זייער אייגען בלוט... און רויט-פייערדיגע כרעזינטעמען זיינען קראַנק געוואָרען אויף זייערע דינע צווייגעלאַך און אַנגעהויבען צו וועלקען. נאַקעט זיינען געוואָדען די בוימער, און דערשראָקען זיינען די וועוויאַרקעס אַרומגעלאָפען פון איין בוים צום אַנדערען און געזוכט אַ בעהאַלטעניש. עס איז ענטפּלעקט געוואָרען די לעדיג-שטעהענדע נעצען פון די פויגלען — נור דאָס וואַסער אין פאַרק איז געווען פריש, גערונצעלט זיין אויבערפּלעכע פאַר קאַלטקייט, און אזוי אויפגעוועקט ווי מען וואַלט מיט אַ מעסער איהם דורכגע'שניטען...

אין די צייטען פון שפעטען הערבסט ווערט מיין פריינדין אונ'געדולדיג. אַ גאַנצען יאָהר איז מיין פריינדין שטיל, זי געהט נאָך איהר טאַג'טעגליכער אַרבייט, ווי אַן אונטערטעהעניגער אייזעל טראַגט זיין יאָך. אין די וואַרימסטע זומער-טעג, ווען אלע זוכען עַקוויסונג

ביים ברעג פון ים — איז מיין פריינדין ניט הייס, זי ארבייט. אין די שנעע־געפראָהרענע אבענדען פון ווינטער, ווען אלע זוכען פערוויילונגען אויף בעללער, אין די טהעאטערע — זיצט מיין פריינדין מיט דער נאָדעל אין דער האַנד און פערריכט די וועש פון שטוב. דאָס יונגע ווינטעל פון פרייהלינג גלעט ניט איבער די האָר פון מיין פריינדין, רוימט איהר גאָר ניט אין אויער איין. נור ווען עס קומען די רויטע טעג פון הערבסט — ווערט מיין פריינדין אונגעדולדיג. עפעס־וואָס וועקט זיך אין איהר, זי ווייסט אליין ניט וואָס.

אין די טעג פון הערבסט קען מיין פריינדין ניט ארבייטען. זי נעהמט די טאליע קארטען מיט זיך — פאָהרט פריה אין פארק, זוכט זיך אויס דאָס שטילסטע ווינקעל ביים וואסער, האַלב בעהאלטען אין די רויטע ריטער לעבען טייך — לעגט זי זיך די קארטען אויס.

זי שפרייט אויס די טאליע קארטען פאר זיך, פערטיעפט זיך אין זיי מיט דעם גאַנצען ערנסט פון איהר לעבען. איהרע גרויסע שוואַרצע אויגען, דאָס איינציגע איבערבלייבעכץ פון איהרע יונגע טעג — ווע־רען בעלעבט; אַט ווערט זי גליקליך, שמייעלט אין זיך אריין, אַן ערלער אויסדרוק פון אַ ווייטע האַפנונג בעלעבט איהרע געזיכטס־ציגע, דער שניט פון איהר גאַמבע ווערט לענגער, אויסגעצויגענער, עס בעהאַלט זיך די אונטער־גאַמבע, עס פערשווינדען די געלע פלעקען אונטער די אויגען, דער קנייטש ארום מויל ווערט אויסגעשלאסען, און דער מיידעלשער חן, וועלכער איז נאָך אויף איין מינוט ניט פערשוואונ־דען פון איהרע שוואַרצע האָהר, וועלכע זיינען שייטעל־גלאטיג פער־קעמט, בעהערשט דאָס גאַנצע פנים, און עס דאַכט זיך, אַז מיין פריינדין איז נאָך גאָר אַ יונגע מיידעל. ערעל שניידען זיך די קליינע צייהן פון די פרישע ליפען ארויס, ווי ווייסע געוואשענע שעפסלאַך וואָלטען פּרעהליך פון אַ טהאַל אויפגעשטיענען... און זי מורמעלט פאר זיך מיט גליק:

— ער קומט... ער קומט...

נור באלד איז עס ווי מען וואָלט עס אין מיטען איבערגעשניטען. עס לאָזט זיך אַראָב דער גוידער פון די אונטער־גאַמבע, די אויגען פאלען איין אין די געלע לעכער אריין, דער אלטער בעקאנטער וואַכענ־דינער גרוי ניט זיך אַ ציה אויס איבער איהר פנים — און זי ווערט צוריק די אלטע בערטהע.

— די טויז פיק איז דורכגעלאָפּען.

— דער טויט איז דורך דורכ'ן וועג.

נור די טרויעריגקייט דויערט בלויז אַ מינוט. באלד, מיט מערה ענערגיע, נעהמט זיך מיין פריינדין די קארטען אויסצולענען, און ווי דער בעווייזט זיך יענער האַפּנונגספּאַלער שמייכל איבערן פנים, ווידער מורמלען די ליפען אין דער שטיל מיט גלאַנץ אין די אויגען: ער קומט... ער קומט... ביז עס בעווייזט זיך די טויז פיק — דער טויט לויפט דורך איבער'ן וועג.

און אַ גאנצען הערבסט, אזוי לאנג ווי עס האלטען אָן די לעצטע טראַפענס פון קעניגליכען בעכער, אזוי לאנג ווי די בויער ווארפען פון זיך דאָס לעצטע ביסעל גאַלד — קען מיין פריינדין קיין רוה ניט האַבען, קומט אין פארק אריין, בעהאלטען פון מענשען, און זוכט אין די קארטען עפעס.

קענט איהר מיר ניט זאָגען, וואָס מיין פריינדין זוכט אין די קארטען?

ביז עס פאלט דער ערשטער שנעע, און עס ווערט צוגעדעקט און בעגראַבען דאָס לעצטע ביסעל רויט פון זומער, ווערט מיין פריינדין ווידער רוהיג, געהט צוריק צו איהר טאַגטעגליכער אַרבייט און טראַגט מיט געדולד דעם יאָר פון לעבען ווי אַן אונטערטהעניגער עזעל. ביז צום נעקסטען הערבסט.

דריי צייטען האָט מיין פריינדין געהאט. אז זי איז יונג געווען, איז זי אונרוהיג געווארען אין פרייהלינג: אז זי איז עלטער געווארען, איז זי אונרוהיג געווארען אין זומער; היינט ווערט מיין פריינדין אונרוהיג אין הערבסט.

קענט איהר מיר ניט זאָגען וואָס מיין פריינדין זוכט אין הערבסט?

3

א שטיקעל גרינע ערד.

א גאנצע נאכט בין איך געפאָהרען איבער שטרעקעס בעארבייטע פעלדער, איבער בייטען אויפגעהענדע קארן און שטעהענדע האַבער. איך האָב טאַקע ביינאכט די בעאַרבייטע פעלדער ניט געזעהן, נור איך האָב געוואוסט, אז זיי פעהוילען זיך איצט אונטער דער שוואַרצער נאַכט־דעק; און עס געטרויט דער מענש זיין ארבייט דער נאַכט, און איז זיכער, אז ער וועט צומאַרגענס זיינע פעלדער צוריקגעפינען אַנגעטרונקען און אַנגעקאַרמעט מיט נאַכט־שפיין.

צומאַרגענס, ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט, האָב איך זיך גע־פונען ביי די זאַמדיגע ברעגען פון די עריע. דאָס לאַנדשאַפט האָט מיך דערמאָהנט אַן מיין היימאַט, אין פוילען, ביי דער וויכסעל. אַ זאַמ־דיגער ברעג אַרום אַ געל־בלאַטיגען וואסער, דאָ און דאָרט שטאַרט אַרויס אַן איינזאַמע גרינע טאַפאַלע פון די ברעגעס. איבער די געלע ווענען שטעהען די איינזאַמע וויערזשבעס און צוואַגען אויס זייערע לאַנגע צווייגען, ווי געפלאַכטענע מיידעלשע צעפ אין דעם ווינט און אין דער זון; דאָ און דאָרט ווייזט זיך אַ הייזעל; ווייסע ווענט, סערער פון עפעל און סערער פון פלויען ציהען זיך אויף מיילען לאַנג פאַר די הייזער און נאָך די הייזער, פונקט אזוי ווי אין פוילען. נור איין זאך פעהלט — די אַרימע פויערשע קינדער, וואָס וואַלגערען זיך אַרום ווי די חזרים־לאַך פאַר די הייזלאַך אין פוילען. און האָט מען דאָ אַ קינד געטראַפען געהענדיג איבער דער דאָרפישער נאַס, איז עס געווען ליכטיג און ציכטיג אַנגעטהאָן; אַן אַבגעוואשענעס מיט אַ ווייס פאַרטוכעל, מיט ביכער אונטערן אַרם, איז זיך עס געגאַנגען מיט'ן פריהשטיק אין שוהלע אריין. און דאָס האָט זיך אזוי ניט געפאַסט צום פוילישען לאַנדשאַפט...

אז איך האָב געזעהן דאָס פוילישע לאַנדשאַפט ביי די ברעגעס פון די עריע, האָב איך פערשטאַנען פאַר וואָס מיינע לאַנדסלייט, די פאַליאַקען, האָבען זיך ליעב צו בעזעצען אין דער מיידעל־וועסט ווען זיי קומען קיין אמעריקא; איך האָב פערשטאַנען פאַר וואָס די פוילישע שפראַך ווערט אזוי אַפט געהערט אין די געגענד פון די עריע. אַלעס

וואס געפינט זיך אין דער אלטער וועלט געפינט זיך אין דער נייער וועלט, יעדעס לאַנד פון דער אלטער היים האט דא אין אמעריקא איהר שוועסטערישע לאַנדשאַפּט, און יעדער נאַציאָן, וואָס קומט אַריבער, זוכט זיך אין דער נייער וועלט די עהנליכע לאַנדשאַפּטען פון זיין היימלאַנד אין דער אלטער וועלט. צוליב דעם האָבען זיך די פּאַליאַקען בעזעצט ביי דער עריע, די דייטשען — ביים לייק מישיגען, און די אידען? די אידען — אין די שמוציגסטע קאַכעדיגסטע גאַסען: אין די אלטע טהיילען פון די גרויסע שטעט.

צוויי וואַכען מיט דער באַהן, דריי וואַכען מיט דער שיף איבער'ן ים, און נאך דריי מעת־לעת מיט דער באַהן אין דער נייער מדינה, האט זיך דאס הויזגעזינד — חנה שרה מיט איהר מאן נחמן, מיט די קינדערלאך, — געשלעפט פון זייער קליינער שטעדטעל אין קליין רוסלאַנד ביים טייך דניעפער, אין דער גרויסער שטאדט סט. לאויס, וואס ליענט אויפ'ן מיסיסיפי ריווער אין מידעל וועסט, צו בעזעצען זיך אין מאַרגאַן גאַס, אין שכנה'שאפט מיט ניגערס: אויפגעפענט זיך א קליינעם „קליינג“ סטאַר, אויסצולאַטען געטראַגענע הויזען פון די ניגערס.

דער שניידער איז זי, חנה־שרה, פון דעם שטעדטעל קרעמענטשוג ביים דניעפער. זי זיצט ביי דער מאשין און פיקסט די הויזען, דער מאן איהרער נחמן זאגט צו מיר מיט א האלב־פערשעהמטער מינע: ניהען קען איד נישט, מען האט מיר נישט געלעהרענט. איז ער דער פרעסער? ער פרעסט אויס די ארבייט וואס זיין ווייב ניהט אויף.

שוין צוועלף יאהר צייט זינט זיי וואָהנען אויף דער מאַרגאַן גאַס, און זי האט, דורך דער גאַנצער צייט, קיין שפּאַן גרינע ערד נישט געזען הען: קיין טראַפען לעבעדיגע וואסער, קיין אַטהעם לופט פון פעלד ניט געפיהלט, אזוי זיצט זי אין די מאַרגאַן גאַס, ביים פּערשפינוועכטען פענסטער און ניהט איבער געטראַגענע הויזען פאַר ניגערס, און דער מאן נחמן פרעסט זיי אויס. און אזוי ניהענדיג די ניגערס הויזען האט זי נאך צייט געהאט אַכט קינדער פון איהרע גערערים ארויסצוגעבען: פיער האָט זי מיט זיך מיטגעבראַכט פון קרעמענטשוג, און פיער האָט זי שוין דא געהאט. צוויי בעגראַכען און צוויי האָבען זיך דערהאַלטען. די סקוהל טיטשערס אין אמעריקא זיינען רשעים: פּערלאַנגען דוקא, אַז די קינדער זאַלען געהן ריין אַנגעטהאַן אין שוהלע. האט זי בייטאַג גענעהט די הויזען און אין אַבענד האט זי געוואשען פאַר די קינדער

די קליידלאך. אזוי גאנצע צוועלף יאהר, קיין איין מינוט ניט צייט געהאט דעם אטהעם אכצוכאפען. די עלטסטע צוויי זיינען שוין ערוואקט סענע, געענדיגט דא די היי סקוהל און זיינען ערגעץ-וואו פֿערשוואונדען. איינער איז א סיילסמען אין שיקאגא און דער צווייטער פאהרט ערגעץ וואו ארום איבער אמעריקא. פון ביידע הערט זי קיין ווארט ניט — עס איז אמעריקא... די איבריגע פיער זיינען נאך אין דער היים — קען זי איבער זיי קיין בארדער ניט האלטען; מוז זי אליין נאך ארבייטען, נור זי ווייסט ניט — עפעס איז, אין דער לעצטער צייט מיט איהר גע-שעהן! זי פערשטעהט ניט פון וואס דאס קומט.

— צוועלף יאהר — זאגט זי מיר — בין איד אבגעזעסען ביי אט דער מאשין, — ווייזט זי מיר אן אויף דער פערפלעקטער מאשין ביי דער וואנד — און גאר ניט, מען האט געלעבט. נור עפעס אין דער לעצטער צייט נאנט מיר שטארק ביים הארצען, און די פיס ברעכען מיר. איד ווייס ניט פון וואנען דאס איז מיר געקומען.

— שוין א יאהר ווי זי קלאגט זיך אויפ'ן הארץ, — לעגט צו דער טאן, וועלכער שטעהט דערביי ווי האלב שולדיג, וואס ער, צוליעב זיין אונפעהיגקייט, מוז נור זיין א פרעסער, ניט קיין אפערטיטאר — עפעס קלאגט זי זיך אויפ'ן הארץ. איד גלויב, אז עס איז איהר געקומען פון פערקיהלונג.

— דער דאקטאר האט מיר פערשריעבען הארץ-טראפען, אבגע-נומען א דאלאר און א האלב פאר א בלויווען קוק, און פערשריעבען הארץ-טראפען, — זאגט זי צו מיר, מיט איהרע געלע אויגען, געל, איינגעפאלען געזיכט און איינגעשרומפען מויל פון די אונציייהנדיגע יאסלעס — ער הייסט מיר רוהען, ליעגען אויפ'ן בעט, געהן שפאציר רען, עסען פרישע אייער. געהערט א דאקטאר! הייסט מיר ליעגען אויפ'ן בעט! און אז איד וועל ליעגען אויפ'ן בעט, וועט ער דען פאר מיר נעהען די הויזען?

— און אז זי נעהט ניט, האב איד דאך ניט וואס צו פרעסען, — זאגט דער מאן מיט א האלב-שולדיגע מינע, ארויסצופענדיג די פערערען פון זיין בארד.

— מען האט אונז געזאגט אין קרעמענטשונ בעפאך מיר זיינען אהער געקומען, אז דא איז אמעריקא איז דא אזא סאסייעטי, וואס גיט יעדען וואס ער וויל — א שפאן ערד אומזיסט, מען מאכט איהם א

פֿארם... שוין צוועלף יאהר פרעג איד זיך נאך אויף די סאסייעטי און קיינער קען מיר ניט זאגען וואו זי איז, איינער זאגט, זי איז אין ניו יארק, א צווייטער — אין קאליפארניא. קענט איהר מיר ניט זאגען, וואו די סאסייעטי געפינט זיך?

— דערמאהנט זיך א מעשה פון פערצייטענס! — זאגט דער מאן — וואס דארפסטו עס? וואס טויגען דיר אקסען? וואס וועסטו טהאן מיט זיי?

— וואס דען, ווייטער זיצען ביי דער מאשין, און דאס הארץ זאל נאגען און די פיס זאלען ברעכען? צוליעב דעם האב איד זיך געדארפט שלעפען פון קרעמענטשונ איבער ימים, איבער באהגען און פֿערוואגעלט ווערען פון דער היים? אמעריקע! דאס האב איד דאך אין קרע-מענטשונ אויך געהאט, נאך אן אטעם לופט. וואסער, דניעפער, אוי וואלט דיר צוניץ געקומען א שטיקעל ערד, א לאנקע, ביי א וואסער, ווי אין קרעמענטשונ! צו דער מאשין האב איד קיין כח ניט. אבער די ערד — עס איז דאך א לייכטע ארבייט, און מען ווערט דערביי געזונד, זאגט מען. אז מען טרינקט פרישע מילך פון דער קוה, ווערט מען געזונד אויפ'ן הארצען. אפשר געפינט זיך דאך אזא סאסייעטי, וואס זאל זיך אננעהמען פֿאר אן ארימע אידענע, וואס האט איהר הארץ און איהרע פיס פֿערלארען געהענדיג ביי דער מאשין, און זי ארויס-זעצען אויפ'ן לאנד? אז מענשען זאגען, מוז דאך עפעס זיין... און, כ'לעבען, עס קומט מיר, איד האב עס עהרליך פֿערדיענט; צוועלף יאהר אבגעדיענט ביי פרעה'ן ביי דער מאשין, קומט מיר שוין, אויפ'ן דרייצעהנטען, א שפאן גרינע ערד, וואו איד זאל מיר מיין צובראכען הארץ קענען היילען. ווערט געוואהר וועגען דער סאסייעטי, טהוט א מצוה.

איד האב דער אידענע צוגעזאגט געוואהר צו ווערען וועגען דער סאסייעטי, וואס גיט יעדען א שפאן גרינע ערד, און איהר לאזען וויסען. איד האב זיך פֿיעל נאכגעפרעגט און צום סוף בין איד געוואהר גע-ווארען, אז עס איז טאקע דא א סאסייעטי, וואס גיט יעדען איינעם א שפאן גרינע ערד אבצורוהען זיך פון דער שווערער ארבייט. אבער — ניט ביים לעבען... נאכ'ן טויט איז פֿאר יעדען איינעם אנגעגרייט א שפאן גרינע ערד...

זאל איד עס דער אידענע מיטטהיילען?

4.

ווען די גאדעל שווייגט.

איך האב נעכטען געהאט א גליקליכען נאכמיטאג. איך האב בער זוכט דאס זומער-הויז פון דער ווייסט מייקערס יוניאן אין פיינ-הילל, אין די בערג. שוין דער וועג אליין און דער אויסבליק פון הויז האט מיר בעגליקט. דאס הויז ליעגט אויף א הונדערט פוס הויכען בארג, און ווען מען קלעטערט ארויף אויפ'ן בארג עפענט זיך פאר די אויגען דאס שעהנסטע לאנדשאפט פון די בערג. הינטען צו דער פוס פון בארג טיעף אין טהאל, ליעגט פיינ-הילל, מיט איהרע קליינע הייזלאך, מיט איהרע קליינע גרינע פעלדער און מיט איהר קליינעם טייכעל, און עס זעהט אויס נישט ווי מענשען-הייזער נור ווי קינדער-הייזער, וואס זיי האבען זיך אויסגעשטעלט פון קארטען. און אויף דער צווייטער זייט בארג קריכען די הייזלאך, קריכען וואס אמאל העכער און יעדעס מאל בלייבען זיי שטעהן, פערטרונקען אין ים פון גרינס, פון גרינע בוימער, פון קוסטען גראז, אז קוים עס זעהען זיך ארויס די רויטע דעכער, און די בלויע בעמאהלטע ווענער. און ארום דעם טהאל שטייגען אויף די בערג, איינער איבער דעם אנדערענס קאפ, ווי יעדער איינער וואלט זיך בעמיהט איבערצושטייגען העכער פון דעם צווייטען. א בלויער זונען נעבעל הילט ארום די בערג און בעוועבט איין בוים צום צווייטען, און דער גאנצער בארג ווערט ארומגעהילט אין א לייכטען בלויליכען טומאן. נור פון ארט צו ארט רייסט זיך דורך דעם טומאן א בלויליכער וואסער-פאל וואס ווארפט זיך מיט'ן קאפ אראפ פון שטיין צו שטיין, און צוהאקט און צושפריצט זיך אויף טויזענדער וואסער צאפען — און די וואסער-צאפען גיסען זיך וויעדער צונויף און יאגען זיך מיט א רעש פון די בערג אראב.

אין דעם הויז וואהנען ארום פערציג אידישע ארבייטער מיידלאך, אייניגע איטאליענישע מיידלאך, א פאר בתורים ארבייטער, און די מענעדזשערין פון הויז — וועלכע איז א דייטשקע, און זעהט אויס — זאל עס איהר זיין צום לויב — ווי די סטאטוע „גערמאניא“ וואלט

אראב פון איהר שטיינערנעם פערעסטאל, אוועקגעלעגט די שווערד און שילד אין א זייט און געווארען א מענעדזשערין פון א אידישע יוניאן-הויז. נאר ווען זי האלט א סאציאליסטישע רעדע פאר די מיידלאך (וואס קומט פאר פאר יעדען עסען אלס א געבעט און ביים עסען אלס א טאאסט, און נאך דעם עסען — אלס א בענשען), ווי זי ריהמט די גרויסקייט פון פראלעטאריאט אין אזוי, אז אט איז זי אנגעטהאן אין די שילד, און זי האלט די שווערד אין האנד, און שטעהט אויף איהר שטיינערנעם פערעסטאל. די מיידלאך מאכען איבריגענס זיך גאנץ וויי-ניג פון די „גערמאניא'ס“ דונערען מיט סאציאליסטישע רעדעס, זיי צו-לאזען זיך די האהר, די שעהנע שווארצע צעפ, די שעהנע גאלדענע בלאנדע צעפ, און זיי צולאזען זיך ווי בערג-פרויען, אין די גראזען, אין די טונקעלהייט פון די בוימער. און באלד ערשיינט פון א וואסער-פאל א נימפע מיט א בעקרענצטען קאפ בלומען. באלד ערשיינט א וואלד-קעניגין פון די בערג אראב, געבונדען די הענד אין א קייט פון ווילדען וואלד-לאק. און דארט קוקט דיר צווישען די שפאלטען פון די בעבלעטערטע צווייגען א פערפיהרערשע וואלד-מויד ארויס מיט א מויל ווייסע צייהן און זי זעהט אויס ווי א מענשען וואסער-פאל וואלט זיך פון די בוימער געגאסען...

און גאנץ ווייניג בעדארפען זיי צו זייער גליק — מען האט דאס געפיהל, ווי די מיידלאך וואלטען ניט א גאנץ קיילעכדיגען יאהר מיט דער נארעל אין האנד געזעסען, און זייערע שלאנקע רוקענס וואלטען ניט איינגעהויקערט ביים שאפטיש געווען, און זייערע איידעלע פינגער וואלטען ניט אין איין שטעכען געהאלטען, און דער בליץ פון זייערע אויגען וואלט ניט צום איינפערדעמען געדיענט. — ניין, דאס אלעס איז קיין מאל ניט געווען. גארניט האט געקענט אבטויטען דאס אינערליכע גליק, דאס גליק פון גערעכטען, וועלכעס קוועלט ארויס פון די ביינער פון די יונגע מיידלאך. קיין נארעל-ציעל האט נישט געקענט אבווישען דעם פרישען אויגען-גלאנץ פון די מיידלאך, און עס איז גענוג געווען איין הויך פון לופט, איין פרייער אטהעם, דער רוף פון וואלד, דאס רוישען פון וואסער-פאל, אכצוואוואשען דעם שאפ-שטויב פון א גאנץ יאהר פון די מיידלעך'ס קעפ, און די פרייד פון די יוגענד רייסט זיך ארויס פון זייערע ברוסטען ווי א ליער...

און פרעהליכער פון אלע איז די בלאנדע, מיט די גאלדענע צעפ

(איד וועל איהר נאמען נישט אויסזאגען), די וועלכע האט די בויגזאמע פיגור, ווי א יונגער לינדען-בוים. זי קען ניט איינשטעהען אויף איהרע פיס. עס איז גענוג, אז עס זאל ווער דאָרט ברומען אין א ווינקעל אַ נגון, אדער א פּוֹיגעל פּיסטשען אין וואַלד, און זי טאנצט שוין. עס איז אזוי ווי דאס מיידעל וואלט אויסגעטאנצט מיט איהרע פיס אלע איהרע פערלאנגען און אלע איהרע בענקשאפטען. זי קען נישט רעדן, זי קען טאנצען. און וואס עס זינגט זיך איהר אין הארצען טאנצט זי אויס מיט איהרע פיס. זי קומט ארויף אויף די שטיגעלאך טאנצ-צענדיג, און זעצט זיך אוועק עסען טאנצענדיג. און רעדט מען צו איהר ענטפערט זי מיט א טאנץ. זי טאנצט ווען זי איז מיט מענשען, און זי טאנצט ווען זי איז אליין, אליין מיט זיך אין וואַלד. און איד האב דאס געפיהל, אז איז מיטען דער נאכט, ווען אלע מיידלאך שלאפען, גנב'עט זי זיך ארויף אויפ'ן גרויסען באלקאן פון הויז, פון וואגען עס ווייזט זיך דער טונקעלער טיעפער טהאל, און עס שמעהן די בערג ארום און שווינגען, און זי טאנצט אין איהר ווייסע נאכט-העמד פאר די שטערען און פאר די בערג...

אז אנדערע איז דארט דא, זינגט זי. וואס איז איהר דער חילוק וואס זי זינגט צו „מארגארעטקעלאך“, צו „ל'מיר זיך איבערבעטען“, צו דאס איטאליענישע ליעדעל וואס זי האט זיך אויסגעלערענט. זי טראכט גאר ניט פון די ווערטער און ניט פון נגון וואס זי זינגט. עס זינגט זיך איהר עפעס, און זי קען ניט קיין אנדער ליעדעל נור די פראסטע פאלקס-ליעדלאך, בראקט זי איין אין די ליעדעלאך אלעס וואס זי האט אויף איהר הארץ. מען האט דאס געפיהל, אז דאס מיידעל וויל עפעס זאגען, זאגען נאנץ אנדערע ווערטער, און זי זינגט די ליעדע-לאך און מיינט עפעס אנדערש, און טראכט זיך עפעס אנדערש. און זינגט זיך עפעס אנדערש. אזוי דערפיהלט זי דאס ליעדעל ערגעץ וואו אין וואַלד אריין, און פון וואַלד קלינגט ארויס דאס פראסטע אי-דישע פאלקס-ליעדעל:

ל'מיר זיך איבערבעטען, איבערבעטען,

וואס ביזטו אויף מיר ברונז?

מיט אזא מין געפיהל, ווי עפעס ניט דאס וואלט דאס מיידעל גע-וואלט זאגען, נור עפעס פערזענליכעס, איינענס, עפעס פון זיך אליין דערצהלען...

דערפאר איז דא איינע וואס קען שווייגען. איך האב נאך אין מיין לעבען נישט געהערט אזא רעדענדיגע שווייגקייט, וועלכעס עס בעזיצט דאס מיידעל מיט די שארפע ברעמען און מיט'ן חז'דיג שארפען שרונט פון איהרע האָהר. זי זיצט אַראָבגעבויגען, מיט איהר קאַפּ און אויגען צו דער ערד און עס דאכט זיך, אז איהרע ברעמען זעהען אלעס, איהרע דינע ליפען זיינען פערקלעמט, פערשלאסען און דאך רעדט זי... אלע האבען געלאכט, געפרעהט זיך, געזונגען און געטאנצט און זי איינע איז געזעסען און געשוויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז איהר שווייגען האט מעהר גערערט, מעהר פערצעהלט ווי אז אנדערערס ריידען...

און נאך איינע איז דאָרט געווען — האָט זי געהאַט אויגען. איך קען אייך נישט ריכטיג אבמאהלען ווי איהרע אויגען זעהן אויס, ווייל איך האב זיי נישט געזעהן, נור געפיהלט. איך גערענק, ווען איך בין צום ערשטען מאל אויפגעטראטען פאר'ן פובליקום אין א טהעאַטער, האט פון דער שווארצער מאסע וואס איז געווען פעהרוילען אין טונקעלקייט פון אַדיטאָריום אַרויסגעקוקט צו מיר אַ פאַר מיידעלשע אויגען, מיט אזא נאַאיוויטעט און מיט אזא גלויבען, אז איך האב זיך געפיהלט שולדיג, זינדיג געגען די אויגען, און אַ לאנגע וויילע ניט געקענט דאָס מויל עפענען און געשראַקען זיך פאַר די אויגען, די אויגען פון גלויבען. און פון דאן אן זוד איך די אויגען, און איך האב דאָס געפיהל, אז ווען איך זעה אַ מאסע מענשען פאַר מיר, קריענט די מאסע איין פאַר אויגען, און די אויגען קוקען אויף מיר. פאַר די אויגען קען מען קיין ליגען ניט זאנען. און די אויגען זעהט מען נישט נור מען פיהלט זיי... איך האב דא געפיהלט אויף מיר דעם בליק פון די אויגען און איך האב געשוויגען..

און פון אַ ווינקעל דרינגט אהער אַ רוסישע ליער, האבען זיך דארטען צוזאמענגעקליבען צוויי מיידלאך, ביידע בלאַנדע, ווי די פויער־שע שיקסעס, און ביידע רעדען זיך מיט'ן שארפער רייש און ביידע זעהן זיי אויס, מיט די צולאזטע צעפּ און אַרויפגעשארטע הענד, ווי זיי וואלטען ערשט פון פעלד געקומען, וואו זיי האבען היי געבונדן דען און געהן באלד די קיה מעלסען. און ביידע זינגען זיי אַ טרויער־גען, מעלאַנכאלישען קליי־רוסישען נגון. זיי קומען ביידע פון אוק־ראינע. איינע איז שוין דא זעקס יאָהר, די צווייטע אכט, זיי האבען

זיך ניט געקענט, דא האבען זיי זיך ערקענט, און צום ערשטען מאל דורך דער צייט וואס זיי זיינען אין ניו יארק, געפינען זיי זיך אויפ'ן לאַג. און זייענדיג דא אין די בערג האָבען זיך ביידע דערמאָהנט זייער קינדהייט און די גרינע לאַנקעס, און די בעגרעזטע בערגלאַך, און די רוישענדע וואַסערלאַך פון דער אוקראַינאַ, און בענקען ביידע נאָך זייער קינדהייט, און דערמאָהנען זיך די ליערעלאַך פון די אוקראַינער שיקסעס, און מען קען זיי שוין ביידע ניט אַברייסען. די צוויי מיידלאַך עסען שוין צוזאַמען, שלאָפען, שפּאַציערען צוזאַמען און האַלטען שטענדיג אין איין זינגען, ווי טאַג, ווי נאַכט, די טרויעריגע מעלאַנכאָלישע קליין־רוסישע ליעדער, ווי זיי וואַלטען מיט די ליעדער וועלען צוריקרופען זייער קינדהייט...

נור אין אַ ווינקעל, אַבגערוקט פון אלע אנדערע זיצען דריי מיידלאַך. זיי זינגען שוין נישט. זיי טאַנצען שוין נישט. זעלטען ווען ערשיינט דער שמיכעל אויף זייערע ליפּען. די אויגען אויס־געלאָשען, פערמאַטערט קוקען מיט בענקשאַפט אויף די פּרעהענדע, לאַכענדע און זינגענדע מיידלאַך. און מיט איינמאל צינדט זיך אן אין די אויגען פון איינע דאָס פייעריל פון קנאה, און די ליפּען פּער־בייסען זיך מיט אַ גרימאַסע, און פון מויל זעהן זיך אַרויס די האַלב־פּערפּוילטע גאַלדענע צייהן — נישט איינמאל וואַרפט אַ מיידעל מיט בעדענקען איהר בליק אין יענעם ווינקעל אַרײַן, און אַ טרויער נעהמט זי אַרום, ציטערענדיג פאַר איהר צוקונפּט... די דריי מיידלאַך האָבען אַזוי לאַנג ווייסטען גענייהט, ביז זיי האָבען זייער לאַכען, זייער פּרייד, און זייער יוגענד אַרײַנגענייהט אין פּרעמדע קליידלאַך. די קליידלאַך מיט זייער יוגענד האָבען אנדערע מיידלאַך בע'חז'ט, זיי זיינען געוואָרען בעריהמט אלס גוטע שניידערקעס, און איבערגע־בליבען אַהן יוגענד...

נור האָט זיך די נאַכט אַראַבגערוקט און דריקט מיט איהר ברוסט דאָס האַרץ פון טהאַל און פון טהאַל הויבט זיך אויף אַ וואַלקען ווי אַ איידעלער, דורכזיכטיגער שליער און שוועבט איבער די באַרד פון באַרג, איבער די בוימער. פון טהאַל הויבען אַן אַרויסצושיינען די נאַכט לעמפּלאַך פון די הייזלאַך, ווי אַ קינדער־שפּיעל, און דאָ

מיידלאך און די בחורים האבען זיך פערקליבען אויפ'ן באלקאן פון הויז. די „גערמאניא“ מיט שווערד און שילד האט שוין אפגעדאָווענט איהר סאציאליסטישע ברכה, און צוויי בחורים האבען גענומען שפיעלען אויפ'ן ניטארע. דאס מאל איז דער שפיעלען גאר א מיידלסטערהאפטער. די ניטאר זינגט אויס מיט א וויינענדיגע שטימע: אונזער „אלי, אלי, למה עזבתני“, און באלד פאלט זי אריין אין א פרעהליכעם, און צום טאקט טאנצט אריין די בלאנדע טענצעריין און וואלצערט איבער'ן באלקאן. די איטאליאנישע מיידלאך האבען זיך בעהאלטען. זיי מוזען יעדען אבענד אָבעבען קאָנצערט—נור ווען די אידישע מיידלאך האבען געזונגען די אידישע ליעדעל „מארגארעטקעס“ האבען זיי זיך ניט געקענט איינהאלטען, געקומען און מיטגעזונגען דאָס אידישע ליעדעל מיט זייערע איטאליענישע שטימען.

יעדעס מאל ווען מען וויל זיי רופען, די איטאליענישע מיידלאך, זינגט מען די „מארגארעטקעס“, מוזען זיי ארויסקומען מיטהעלפען. זיי קענען זיך ניט איינהאלטען, וויל זיי האבען עס אזוי ליעב — דערצעהלען מיר די מיידלאך.

שפעט אין אבענד. די נאכט איז געדיכט געלעגען אין וואלד, האבען מיך די מיידלאך אראבגעפיהרט פון בארג אין שטאדט אראב. פון פאראויס איז געגאנגען די נאכט־לאמטערנע און האט בעלויכטען אונזערע צוויי מוזיקאנטען, וועלכע האבען מיך בעגלייט מיט א אידישען חתונה־נגון. איך בין געווען ארומגערינגעלט מיט מיידלאך און געפיהלט זיך ווי א חתן, און טהיילמאל האט זיך מיר געדאכט, אז איך בין פערבלאנדזשעט געווארען אין וואלד, און בין אריינגעפאלען אין די הענד פון וואלד־נימפען און בערג־מיידלאך און אט פיהרט מען מיך אין טיעפען וואלד, צו פערוואנדלען מיך אין א פאז און צו מאכען מיך פאר א חתן פון די שעהנסטע נימפע...

נור שרעקט אייך נישט. אויפגעכאפט האב איז זיך ניט אין טיעפען וואלד, נור אין מיין צימער, און איבערגעבליעבען איז מיר די אנגענעהמע עראינערונג פון דעם יוניטי־הויז, און איך האב געדאנקט מיט'ן גאנצען הארצען די יוניאן פון די ווייסט מייקערס פאר דעם בליקליכען געדאנק צונויפברענגען איינמאל איהרע מיטגליעדער ניט אין טרויעריגען שאפ, אדער אין דעם פערשוויצטען האלל, נור אויף

די פרייע לופט, צווישען בערג און בויער, וואסער און גרינסען, וואו
איין מיטגליעד קען זיך מיט דעם אנדערען דערנעהנטערען מיט זיין
מענשליכעם וועזען...

און הלואי זאלען אנדערע איהר נאכטהאן.

5.

לײסענס.

(הומאָרעסקע).

(ווי אזוי משה רבינו, און איד שלום אש, האבען געהאלפען א אידען צו
קריגען „לייסענס“ אויף א סאלון אין אזא שטאדט ווי פילאדעלפיא)

מיט א געוויסע צייט צוריק איז מיר אויסגעקומען צו זיין אויף
א פארלעזונג אין אזא שטאדט ווי פילאדעלפיא (נישט פילאדעלפיא,
נור אין אזא שטאדט). די סאסייעטי ייעלכע האט מיר אראבגעבראכט
אויף די פארלעזונג האט זיך געמיהט, אז מייז בילד מיט א בעשריי-
בונג פון מייז ליטערארישע טהעטיגקייט זאל געדרוקט זיין אין די
ארטיגע פרעסע. אין דעם אבענד, ווען די פארלעזונג איז פארגעקומען,
איז צו מיר, הינטער די קוליסען, ארונטערגעקומען א יונגער מאן אין
א פאר בלויע ברילען אנגעטהאן, אין א רעגען־מאנטעל, מיט א ציגאר
אין מויל, און האט מיר זעהר ליעבענסווירדיג געקלאפט אויף די
פלייצעס, ארוינגעשטעקט מיר א ציגאר אין מויל אריין, און נישט
זאגענדיג קיין ווארט, האט ער ארויסגענומען פון פאקעט קעשענע
אלע אויסשניטען פון די ארטיגע פרעסע איבער מיר, און געוויזען מיר,
געגעבען מיר נאך א קלאפ איבער די פלייצעס, און טהוט א מאך צו
מיר מיט דעם ציגאר אין מויל:

— מיר ווייסען ווער איהר זייט, א פאבליק מען, דאטס ארייטה,
— און שמייכעלט מיר אין פנים אריין.

איד האב איהם בעדאנקט, און בין ארויסגעגאנגען אויף דער ביהנע, ווארים דער נומער מיט דעם קאמיקער פון אידישען שטאדט-טהעאטער וואס איז געווען פאר מיר האט זיך שוין געהאט געענדיגט, און דער משערמאן האט מיך פארגעשטעלט.

צוריקקומענדיג אין גארדעראבע, נאך מיין „נומער“, האב איך נאך אלץ געפונען דעם זעלבען יונגען מאן מיט די בלויע ברילען, אין א רעגען־מאנטעל (אין דרויסען איז געווען א פראכטיגער אויסגעשטע-רענטער ווינטער אבענד), מיט דעם ציגאר אין מויל. ער קלאפט מיר וויעדער אויף די פלייצעס, זאגענדיג צו מיר מעהר מיט דעם ציגאר, איידער מיט די ליפען.

— דעמ'ס ניים, — און ווענדענדיג זיך צו איינעם פון דעם קאד מיטע וואס האט מיך אויסגעשריבען, ווייזט ער אויף מיר:

— מען דארף איהם געבען א „רייטה“.

— שור, — זאגט דער קאמיטע־מאן.

— ליסען, — ווענדעט זיך צו מיר דער רעגען־מאנטעל־דיגער יונגערמאן, — איד וועל אייך מארגען נעהמען אויף מיין אטאמאביל, און אייך געבען א שאו די אמיונישאן פעקטארים. ביי אונז אין שטאדט ארבייט מען די אמיונישאן פאר די „עליים“ — וועל איך אייך געבען א „רייטה“.

איד האב איהם זעהר בעדאנקט. ווארים ווירקליך איז מיר געווען זעהר אינטערעסאנט צו זעהן די פאבריקען, וואו מען ארבייט די גרויסע הארמאטען פאר די „עליים“.

די נאכט בין איך ניט גוט געשלאפען. איד האב פערבראכט אין זיך אליין מקנא זיין. ווי גוט איז צו זיין א אידישער שרייבער, האב איד מיר געזאגט: קומסט אין א שטאדט — א קאמיטע, אז עמפפאנג, געפינט זיך א יונגערמאן און ניט דיר א ראיד אין אן אויטאמאביל — עפעס ווי דו וואלסט געווען א יונגע, שעהנע מיידעל נאך וועלכע יונגע לייט לויפען נאך...

טאקע צו מארגענס אין דער פריה, ווי איך האב זיך נאר אנגע-טהאן, האב איך שוין געהערט פאר דעם פענסטער פון מיין האטעל א טראמפויע פון אן אויטאמאביל. אין א מינוט ארום פאלט אריין צו מיר דער זעלביגער יונגער מאן מיט'ן רעגען מאנטעל און מיט דעם

ציגאר אין מויל — אזוי ווי ער וואלט געשלאפען אין זיי א גאנצע
נאכט — און מאכט צו מיר.

— רעדי?

— רעדי, — ענטפער איך און געה נאך דעם יונגען מאן.

— וואס אין דרויסען א רעגען? — פרעג איך, קוקענדיג אויף זיין
רעגען־מאנטעל.

— ניין, שעהן — ענטפערט ער און פֿיהרט מיר צו זיין אויטא־
מאביל.

מיר זיינען געפאהרען א שטונדע צייט ווייט ארויס פון דער
שטאדט. מיר זיינען צוגעקומען צו א גרויסען פלאץ, וואו מען האלט
אין בויען גרויסע קאזארמעדיגע פאבריקען.

— אט דא וועלען ארבייטען דרייסיג טויזענד מאן, און דא, צוואנציג
ציג טויזענד מאן — ווייזט מיר דער יונגער מאן, — נור ווארט א מי-
נוט, איידער מיר געהן אריין אין די פעקטארים מוז איך אריין צום
גלח — ער איז א קאטהאלישער. ער איז א פיינער מענש, אהן איהם
קען מען ניט אריינקומען. אז ער הייסט, לאזט מען אריין.

דער יונגערמאן איז פערשוואונדען. אין א פאר מינוט ארום
זעה איך איהם טאקע שפאצירענדיג מיט א קאטהאלישען גלח צו
אונזער אויטאמאביל צו. דער יונגערמאן האלט אין דער האנד די
אויסשניטען פון די צייטונגען, אין וועלכע עס איז געווען מיין בילד
און נאטיצען איבער מיר, און מאכט זעהר שטארק מיט די הענד, איינ-
טענה'ענדיג מיט דעם גלח.

„צו וואס דארף ער ווייזען דעם גלח די אויסשניטען פון די ציי-
טונגען“, טראכט איך מיר. נאָר אז זיי זיינען צוגעקומען צו מיר
מאכט ער צום גלח אזוי:

— דאס איז ער, דהי גרייט אידיש רייטער — וואס די צייטונגען
שרייבען וועגען איהם — „הי איז מאי בעסט פרענד“ — קלאפט ער
מיר אויף די פלייצעס פאר'ן גלח. — איך האב בלויז אזעלכע פרענדס
פאבליק־מען און גרייט מען. מיר זיינען אין איין סקוהל מיט איהם
געגאנגען.

איך קוק אז דעם יונגען מאן און פערשטעה קיין ווארט נישט.
דער גלח האט זיך מיט מיר געגרייסט, און דער יונגערמאן האלט
ווייטער אין איין רעדען.

— ביי אונז איז אלץ איינס, א קריסט, א איד, מיר זיינען פרא-
גרעסיוו. דאס זיינען נור די אלטע אידען אזוי פאנאטיש, אבער מיר,
יונגע לייט, מיר ווייסען ווער עס איז אזעלכער געווען יעזוס קריסט,
יעזוס קריסט איז געווען א איד, און משה אין געווען א איד. משה
איז געווען א גרייט מען, און יעזוס קריסט איז געווען „א גרייט מען“,
און ביי מיר איז קיין דיפערענץ צו א טשורטש צי א סינאגאג, —
איין גאט. ניט אזוי?

— סוירטענלי, — זאגט דער גלח, לאכענדיג און ווייזט זיינע
ווייסע צייהן.

איד קוק אז דעם יונגען מאן און קען ניט פערשטעהן, צו בעדארף
מען דאס אלעס, כדי אריינצוקומען אין די פעקטאריס פון אמיונישאן.
אפשר יא. אויב אזוי, שווייג איד.

— און מיין פריינד מיינט אויך אזוי — קלאפט ער מיר אויף די
פלייצעס, — איד האב בלויז פריינד פראגרעסיוו מען, ווי די פייפערס
שרייבען אויף איהם.

דער גלח שמייכעלט וויעדער, ווייזענדיג זיינע ווייסע צייהן, און
זאגט „סוירטענלי“ און געהט אוועק מיט'ן יונגען מאן.

איד זיך און פערשטעה נישט קיין איין ווארט וואס דא טהוט זיך.
אין א פאאר מינוט ארום איז דער יונגער מאן צוריקגעקומען מיט
א לייכטענרען פנים, און ניט מיר א קלאפ אין פלייצע, כאפט א
ציגאר, א בייס אפ, א שפיי אויס, און א כאפ אין מויל אריין, א צוויי-
טען ציגאר מיר אין מויל אריין, און זאגט:
— „א רייטה“!

מיר פאחרען.

— געהן מיר צו די פעקטאריס?

— באלד. נור צוערשט וויל איד אייך ווייזען מיין „פלייס“. איד
האָב „לאטס“ דא, אָן זעהט איהר, געעגנאיבער די פעקטאריס, דער
קארנער געהערט צו מיר. אזוי ווי איד האב נור געזעהן, אז מען
געהט דא שטעלען פעקטאריס, האב איד אכגעקויפט דעם קארנער, —
וואס מיינט איהר, דא איז א גוטער פלייס פאר א סאלון?

— איד ווייס ניט — ענטפער איד.

— יעס, דער קארנער איז א גוטער פלייס פאר א סאלון. ווען איד
וואלט נור נישט מורא געהאט פאר די איירישע גויה דארט, איהר זעהט

דעם צווייטען קארנער, דארט שטעהט א הייזקע, איך וויל שוין דער
איירישער גויה געבען פאר דער הייזקע זיעבען טויזענד דאלאר און זי
וויל ניט אנדערש נאר צעהן.

— שא, — זאגט צו מיר דער יונגערמאן, — איך וועל אייך בעטען
א טובה, איך וועל אייך אריינפיהרען צו דער גויה אלס א סוחר פון דער
הייזקע, איהר זעהט זעהר רעספעקטעבל אויס, — קוקט ער מיר אן —
איהר וועט בעקוקען די הייזקע, און זאגען דער גויה, אז איהר ווילט
ניט מעהר געבען ווי פינף טויזענד, איהר הערט, פייה טאווענד, מעהר
איז עס ניט ווערט.

— בעדראף מען דאס אלעס, כדי אריינצוקומען אין די אמונישאן
פאקטאריס? פרעג איך.

— שור — זאגט דער יונגער מאן, און פיהרט מיר גלייך אריין צו
דער איירישער גויה אין דער הייזקע.

אז מען האט נור אנגעקלונגען, זיינען אונז אקעגען געלאפען הינד
מיט קעץ. אריינגעקומען אין „פארלאר“ אריין, האבען מיר געטרא-
פען אויף הינד און קעץ, וואס זיינען געווען אויסגעוועבט אויף די
דיוואנען. פון די ווענט אראב, פון די בעטען, פון די טישען און
טשערס האבען צו אונז אראכגעקוקט הינד און קעץ, איבעראל וואו מען
האט זיך ארוםגעקוקט, זיינען געווען הינד און קעץ. לעבעדיגע אדער
אויסגעהאפטענע.

אן אלטע איירישע גויה מיט א פנים אויך ווי א הונד און א קאץ
איז ארויסגעקומען. דערהערט א סוחר אויף די הייזקע, האט זי מיר
ארוםגעהערט, געוויזען מיר די צימערען, די קיטשען, די בוידעמס,
די קעלערס. אלעס ערנסט בעקוקט, האט מען זיך אוועקגעזעצט אין
„פארלאר“ און די גויה ווארט אויף א ווארט פון מיר.

— דבר'ט, דבר'ט, — זאגט צו מיר דער יונגער מאן.

— פייה טאווענד — שמאמעל איך ארויס מיט שרעק פאר די הינד
מיט די קעץ.

אז די גויה האט דערהערט דאס ווארט „פייה טאווענד“, האט זי
מיר געגעבען א קוק אן, נאך איהר האבען אלע הינד, די לעבעדיגע און די
אויסגעהאפטענע, מיר געגעבען א קוק אן, דאס בלוט איז מיר פערנלי-
ווערט געווארען.

און איך שמאמעל צום יונגען מאן :

— קומט, קומט.

גאט צו דאנקען ארויסגעקומען.

— נו, מעהר געה איד נישט, יונגערמאן, — זאג איד צו איהם, —
פיהרט איהר מיד אין די אמיונישאן פעקטארים איז גוט, אז ניט
אהיים, פיהרט מיד אהיים.
— שוין, דאצאל — זאגט דער יונגערמאן, — מיר פאהרען שוין
אהיים.

— און די אמיונישאן פעקטארים? — פרעג איד.

— די אמיונישאן פעקטארים בילדט מען ערשט, — זאגט צו מיר
דער יונגערמאן גלייכגילטיג און פעררויכערט זיך זיין ציגאר.
— צו וואס האט איהר מיד אבער ארויסגעפיהרט?
— איד האב איד געוואלט ווייזען דעם גלח — ענטפערט מיר דער
יונגערמאן גאנץ גלייכגילטיג.
— צו וואס האט איהר מיר בעדארפט ווייזען דעם גלח? — פרעג
איד.

— איד בעדארף איהם צו די לייסענס אויף דעם סאלון וואס איד
וויל דא עפענען, האב איד איהם געוואלט ווייזען ווער מיינע פריינד
זיינען, אז ער זאל זעהן, אז איד בין נישט קיין פראסטער מענש. דער
גלח וועט זעהן, אז איהר — א „פאָבליק מען“, א מאן וועמעס
פיקטשור שטעהט אין די פייפערס איז מיינער א פריינד, וועט ער אב-
געבען אויף מיר א גוטען רעקארד, און איד וועל קריגען לייסענס.
— האט איהר צו אייערע לייסענס אויף א סאלון בעדארפט ארויס-
שלעפען משתדבונג, און צוזאמענמישען מיט יעזוס קריסטום? הע?
— האב איד איהם געפרעגט אויפגערעגט.
דארויף האט מיר דער יונגערמאן מיט'ן ציגאר אין מויל געענט-
פערט קאלטבלוטיג:
— ביזנעס!

.6

א יוניאן פאר שבת

(הומאָרעסקע).

— מיינסטו, אז אמעריקא איז א טריפה לאנד? ווער עס וויל
 אין אמעריקא זיין א איד קען זיין א איד, און ווער עס איז א גוי פון
 דער היים, דעם העלפט אמעריקא אויך נישט, — האט נאטע קיקריקי,
 דער פעלצען־פליקער, בערוהיגט משה אהרן ליב מלמד, שבת, ביים
 דאוונען, אין חברה „אנשי אמת“ דק“ק באראסאוויטש, וואס האט זיך
 געפונען אויף דילענסי סטריט.

משה אהרן ליב מלמד איז ערשט וואס נור געקומען פון באראסאָר
 וויטש קיין אמעריקא און מיטגעבראכט זיינע לאנדסלייט א גרום פון
 דער היים. אין דער היים איז ער געווען א פרומער איד, א „גער'ער
 חסיד“, און ער האט מורא געהאט פאר אמעריקא מיט זיין אידישקייט
 ווי פאר פייער. די צרות האבען אבער איהם געיאגט פון דערהיים.
 האט ער איינגעשטעלט זיין אידישקייט און איז אהער געקומען צו זיין
 ברודער'ס צוויי זיהן, מיט וועלכע ער האט זיך אין דער היים געשעהמט,
 דערפאר וואס זיי זיינען נישט גענוג פרום געווען.

ניט פרום זיינען זיי געווען, אבער גוטע הערצער האבען זיי גע-
 האט, און ווען משה אהרן ליב מלמד האט זיך נור צו זיי געווענדעט,
 האבען זיי איהם געשיקט א שיפס־קארטע און א פאאר דאלאר און
 אראנגעבראכט קיין אמעריקא. דעם ערשטען שבת האבען זיי אפילו
 פאר זיינטוועגען ניט געארבייט און געפיהרט איהם אין די חברה
 ארזין, וואו די לאנדסלייט דאוונען, כדי ער זאל זיך זעהן מיט בעקאנטע
 און זיי זאלען איהם שאפען א פלייס, וואו מען ארבייט ניט אום שבת.
 אז משה אהרן ליב מלמד האט געזעהן די אידישע חברה, דער-
 הערט דעם היימישען דאוונען פון נאטע קיקריקי, דעם פעלצען־פליקער,
 האט ער זיך אביסעל בערוהיגט. טאקע נאטע „קיקריקי“ ווי די חד
 אינגלאך האבען איהם גערופען, דערפאר וואס ער האט ביים דאוונען
 געקרייט ווי א האהן (און דעם נאמען האבען פערטראגען זיינע לאנדס-
 לייט קיין אמעריקא אויף דילענסי סטריט), איז אין דער היים געווען

א פעלצען-פליקער און געריסען זיך צום „ברעמעל“ דאוונען, און מען האט איהם קיינמאל ניט צוגעלאזט (דערפאר וואס ער איז געווען א גראבער יונג), און דא איז ער געווארען דער למדן פון דער חברה — דאך איז עס א איד. און משה אהרן ליב מלמד איז רוהיגער געווארען, די וועלט איז א וועלט, און אומעטום זיינען דא אידען. די לאנדס-לייט האבען איהם נאך מעהר בערוהיגט וואס אנבעטרעפט זיין אידיש-קייט, און טאקע זונטאג אין דער פריה האט איהם א לאנדסמאן גע-פיהרט אויף א „פלעים“ אין ברוקלין צו א פרומען אידען, וואו בלויז פרומע אידען ארבייטען ביי „שוירטס“, טאקע זיי פערדייענען וועניג, זיעבען-אכט דאלאר א וואך, אבער דערפאר איז דער בעל-הבית א פרומער איד, א יודע סופר, און מנחה דאווענט מען מיט מנין, דער גאנצער שאפ, און מען זאגט קדושה. טאקע מען בעצאהלט פאר דער מנחה מיט א האלבע שעה אין דער פריה, און מיט א האלבע שעה שפעט אין אבענד, אבער דער איד איז דאך נישט מחויב צו פערלירען דערפאר וואס ער איז פרום. „אדרבה, זאל מען זעהן, אז מיט פרומ-קייט קען מען אויך אויספיהרען אין אמעריקא“ — האט געזאגט דער פרומער בעל-הבית, א דיקער אידעל מיט דיקע שמוציגע פינגער, צו די פרומע אידען. „מיינע קאנקורענטען זאגען מיר, אז איד וועל ניט קענען אויספיהרען, אז מיינ פרומקייט וועט מיך בדלות שטעלען און איד וועל מוזען פערמאכען מיינ שאפ. לאמיר זיי ווייזען, אז פרומע אידען קענען אויך ארבייטען, און כאטש מען דאווענט מנחה קען מען אויך אויספיהרען.“

און די פרומע אידען האבען טאקע געוואלט ווייזען די אנדערע באסעס, האבען זיי געארבייט אהן דעם אטהעם צו כאפען. זיי האבען זיך ניט ערלויבט איינער מיט'ן אנדערען א ווארט אויסצורעדען, און ווען דער פעטער אידעל האט געזעהן ווי זיינע פרומע אידען זיצען איינגעהויקערט איבער די מאשינען און יאגען פון זיך דעם אטהעם ארויס, האט ער הנאה געהאט, א שמייכל האט זיך בעוויזען אויף זיינע ליפעלאך, ער האט געבראכען זיך די פינגער און אבגעגענעצט פאר פערגעניגען:

— און די יונגאטשעס, די הולטייעס ווילען איינפיהרען „יוניעס“. אהן א „יוניע“ וויל מען היינטיגע צייטען ניט ארבייטען — האט דער פרומער אידעל גע'טענה'עט צו זיינע ארבייטער — מיר, פרומע אידען,

בעדארפען קיין „יוניע“ נישט. אט וואס איז אונזער „יוניע“ — „אשרי יושבי ביתך“. מיר דאוונען אין איינעם מנחה, אין וועלכען שאפ דאווענט מען מנחה? זאלען זיי זאגען, די „יוניע“!

— גאט וועט אייך דערפאר בעצאהלען. גאט וועט בעצאהלען מיט גוטע יאהרען, מיט געזונד און לעבען — האבען איהם די פרומע אידען בעשאטען מיט ברכות פאר זיין גוט הארציגקייט.

און משה אהרן ליב מלמד, וואס האט קיינמאל קיין נארעל ניט געהאלטען אין האנד, און ניט געוואוסט, ווי זיין ווייב האט אויף איהם געזאגט, ווי „א קאץ אן עק צו פערבינדען“, האט זיך שוין אויס געלעהרענט. „אין אמעריקא לעהרענט מען זיך אלץ אויס“. און מיט דער זעלבער התמדה וואס ער האט אין דער היים איבער דער גמרא זיך געשאקעלט, האט ער זיך דא געשאקעלט איבער א ווייבערש העמד. אין די ערשטע צייט איז עס איהם אזוי פריקרע אויסגעקומען צו נעהמען אין האנד. אזא איד ווי משה אהרן ליב מלמד, וואס דער קאפ איז איהם פול מיט רש"י, תוספות, מיט די דברי חכמים, און דא הייסט מען איהם גאר העמדער ניהען! דאס איז גוט פאר א אידענע. פלעגט ער זיצען איבער א העמד און דערמאנען זיך א משנה, א אנדטא פון די גמרא, א דין פון שולחן ערוך און דאס איבער'חזר'ן זיך אין קאפ, אבער באלד האט ער זיך צוגעוואהנט. די משנות מיט די אנדטות מיט די גמרות זיינען פון קאפ ארויסגעפלויגען, און איבערגעבליבען זיינען נור העמדער... העמדער... העמדער...

אבער דאך, דאס זייניגע האט ער ניט אבגעגעבען. ער הויבט זיך אויף פיער אזהר פארטאג, לעהרענט זיך אב זיין פרק משניות, זאגט זיך אב זיין יום תהלים, דאווענט, און געהט צו דער ארבייט. אבער פאלט ער אנידער ווי א שטיין פון מיעדקייט, און מורמעלט פון שלאף דעם קריאת-שמע לייענען, דערפאר איז ער דעם באס אזוי דאנקבאר וואס ער לאזט די ארבייטער מנחה דאוונען מיט מנין. כאטש איין דאוונען איז טאג מיט צבור, כאטש איין קדושה, טראכט ער זיך, גאט צו דאנקען דערפאר.

נור באלד איז געווארען ווי דער נביא זאגט: „ישאל איז פעט געווארען, האט ער ווידערגעשפענסטיגט“. דער פרומער באס האט זיך אנגעהויבען דאס בערדעל צו שניידען, און וואס לענגער זיינע פרומע אידען האבען ביי איהם געארבייט, אלץ קורצער איז זיין בערדעל און

זיינע קליידער געווארען. „ער שניידט זיך אויף א דייטש“. „מילא, פרנסה“, האבען די פרומע אידען געזאגט. ער איז שוין ניט געקומען מנחה דאוונען מיט זיינע ארבייטער; „פעריאנט נעבער, — האט קיין צייט ניט“, האבען איהם די פרומע אידען פערענטפערט.

מיט אמאל זיינען די פרומע אידען געקומען צו דער ארבייט, געפינען זיך גאר מיידלאך ביי די מאשינע — אידישע און קריסט־ליכע. די אידען האבען זיך ניט געוואלט אוועקזעצן צוזאמען מיט „נקבות“, האבען זיך געבעטען ביים בעל הבית, אז מען זאל די אידען זעטצען בעזונדער און די מיידלאך בעזונדער. צוערשט האט מען זיי דאס נאך צוליעב געטהאן, דערנאך האט דער בעל הבית געזאגט, אז ביי איהם איז ניט קיין מענער־שוהל בעזונדער און א ווייבער־שוהל בעזונדער. די פרומע אידען האבען גערעכצט און געשוויגען.

אין א שעהנעם פארנאכט ווען די פרומע אידען האבען זיך אויפ־געשטעלט מנחה דאוונען, ווי זייער געוואהנהייט איז געווען, איז דער בעל־הבית אריינגעקומען און האט זיי ערקלעהרט, אז זיין שאפ איז קיין בית־המדרש ניט. ווער עס וויל דאוונען, קען ער דאוונען אין דער היים, און דא בעדארף מען ארבייטען.

— וואס, ווי הייסט, ר' ברכיה, איהר זיינט דאך א פרומער איד?

— יא, א פרומער, נישט קיין פרומער, איך צאהל אייך פאר אר־

בייטען, ניט פאר דאוונען, — האט דער אידעל געזאגט.

נור די פרומע אידען האבען איהם ניט געהערט. אז עס איז גע־קומען די צייט מנחה צו דאוונען, האט פון ערגעץ א ווינקעל א איד זיך אויפגעשטעלט און געזאגט „אשרי יושבי ביתך“, און קוים האבען עס די אידען דערהערט, האט מען זיי ניט געקענט איינהאלטען, פון אלע ווינקעלאך איז געווארען א מורמעל „אשרי יושבי ביתך“.

בחינם האט זיך דער באס געקאכט, געסטראשעט, געשריען. די אידען האבען דערווייל אריינגעכאפט א קדושה'לע און וויעדער גע־נומען זיך צו דער ארבייט.

נור וואס אמאל איז דער שאפ גרעסער געווארען, וואס אמאל זיינען מעהר מיידלאך אריינגעקומען, און וואס אמאל מעהר אינגערע און שעהנערע, און וואס לענגער זיי האבען געארבייט, איז דעם אי־דעל'ס בייבעל אלץ דיקער געווארען, זיינע פינגערלאך פעטער, און זיינע אויגען גלאנצענדיגער.

אמאל, אין א שעהנעם פריה־מארגען האט דער באס ערקלעהרט זיינע ארבייטער, אזוי ווי ער האט זיין שאפ אויפגעפיקסט און גע־מאכט איהם אויף „א מאדערן סטייל“, וועט מען ביי איהם, ווי אין אלע „מאדערנע פעקטאריס“ ארבייטען שבת, און רוהען זונטאג. אז די פרומע אידען האבען עס דערהערט, איז ווי די ערד וואלט זיך געעפענט פאר זיי. זיי זיינען בלייך געווארען און דערשראקען. נור משה אהרן ליב מלמד האט זיך „איינגעשטעלט“ דאס לעבען פאר גאט און געזאגט, ווי יהודה פאר יוסף׳ן:

— אדוני בעל הבית, און אפילו אז איהר וועט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ווי נבזרדן הרשע האט געטהאן, וועט איהר דען פועל'ן ביי אונז, אז מיר זאלען חלילה דעם הייליגען שבת פערשטערען? — דארף מען נישט! וועמען עס געפעלט ניט, דער קען געהן! און איהר מחוצף פנים, וואס איהר רעדט אקעגען א בעל־הבית, וועט געהן דער ערשטער.

נור דא האט זיך משה אהרן ליב מלמד דערמאהנט אן זיינע צוויי פלימעניקעס, מיט וועלכע ער האט זיך געשעהמט דערפאר, וואס זיי זיינען ניט פרום, אבער — האבען גוטע הערצער, האט ער זיך אבגערופען:

— קומט אידען מיט מיר, איך האב אן עצה.

דעם זעלבען אבענד איז אבגעהאלטען געווארען דער ערשטער סטרייק־מיטינג פון די פרומע אידען. דעם מלמד'ס צוויי פלימעניקעס האבען די פרומע אידען ארגאניזירט אין א יוניאן. די לייט פון דער יוניאן זיינען געקומען און האבען געהאלטען פאר זיי רעדעס, אבער די הויפט רעדע, וועלכע האט געמאכט אויף די סטרייקערס דעם שטארק־סטען איינדרוק, האט געהאלטען משה אהרן ליב מלמד. ער האט אונ־געפעהר געזאגט פאלגענדעס:

„רבותי, עם איז אויפגעשטאנען א המון, א רשע מרושע, וועלכער וויל נויטען, ווי נבזרדן, אז אידען זאלען חלילה דעם הייליגען שבת צושטערען, און ווי ביי פרעה הרשע נויט ער אונז מיט אייזערנע ריי־טער אז מיר זאלען ארבייטען ביי איהם עבודת פרך. אידען, לאזען מיר זיך איינשטעלען דאס לעבען פאר גאט און לאזען מיר סטרייקען. כדי אכצוהיטען די תורה און איהרע מצוות, און ווער עס וועט הערען. אויף דעם וועט קומען אלע ברכות פון די תורה, און אויף דעם רשע

אלע קללות פון דער תוכחה. אמן סלה. אידען, שטארקט אייד, מי לה' אלי"!

נאך צוויי וואכען פון פערביסענעם סטרייק, אין וועלכען די פרומע אידען האבען ארוסגעוויזען א שטארקע קאמפפס־פעהיגקייט, האבען זיי זיך צוריקגעקעהרט אין דעם שאפ „בתופים ובמחולות“. זיי האבען געוואונען אלע בעדינגונגען, וועלכע די יוניאן האט ארויס־געשטעלט, און צווישען זיי זיינען געווען די ערשטע: אבצוהיטען שבת, מנחה דאוונען מיט מנין, געהעכערטע וויידזשעס און יוניאן־שטונדען.

מנחה ווערט היינט געדאווענט אין שאפ ניט ווי פריהער אב־געכאפט, נור מיט קדיש און מיט קדושה, און אז דער בעל הבית גע־פינט זיך אין שאפ זיינען זיי איהם מכבד מיט קדושה.
— פאר זיין געלד זאל ער הנאה האָבען — שמייכלען די אידען אונטער אין די בערד.

און משה אהרן ליב מלמד איז פון דענסטמאל אן געווארען דער געטרייסטער יוניאן מאן. אַווא! — זאגט ער, עס איז דאך א גרויסער תקון עולם, די יוניאן. אהן איהר וואלטען דאך אידען, חלילה, געווען הפקר...

„נאטהינג, באט ביזנעס“.

אויף דעם דעסק פון זיין שרייב־טיש אין זיין אפיס איז געהאנגען א שילדעל מיט געדרוקטע גאלדענע בוכשטאבען, אבגעדרוקט ווי אב־געמאלט מיט הנדל־אך די ווערטער „נאטהינג באט ביזנעס“. דאס האט געזאלט זיין א ווארנונג פאר די מענשען, וואס זיינען אריינגע־קומען אין זיין אפיס, אז מיט איהם האט מען גאר נישט צו רעדען קיין איבריג ווארט א חוץ ביזנעס. און האט ווער געפרוואוט רעדען מיט איהם עפעס ניט וועגען ביזנעס, האט ער געוויזען אויף דער שילד. די שילד איז געשטאנען פאר זיינע אויגען אלע טעג פון דער גאנצער וואך אזוי לאנג ווי די עלעקטרישע ליכט האט אין טונקעלען אפיס בעלויכטען דעם טאג. און דער מענש האט זיך אזוי איינגעלעבט אין די ווערטער, אז די ווערטער האבען געשוועבט שטענדיג פאר זיינע אויגען. וואו ער האט זיך געפונען, אין אפיס צו אין דער היים ביי זיין פאמיליע, ביי זיין טיש, אדער ביינאכט אין שלאף, שטענדיג, שטענדיג איז פאר זיינע אויגען געווען „גאר נישט, נאר ביזנעס“, אזוי אז די ווערטער זיינען געווארען א שילד נישט נאר צו ווארנען אנדערע, נאר א סימבאל פון זיין פערזענליכקייט, פון דעם לעבעדיגען שטיק פלייש, וואס האט זיך געפונען אויף דעם שאקעל־שטוהל פאר זיין טיש — דורך דעם וועלען מיר איהם נישט רופען מיט דעם נאמען וואס ער האט געטראגען אין זיין לעבען. יענער נאמען איז גאר געווען אז אויסערליכער, א פערבייגעהענדיגער; מיר וועלען איהם רופען מיט זיין גייסטיגען נאמען, מיט דעם נאמען, וואס איז געווארען א סימבאל פון איהם — „גאר נישט, נאר ביזנעס“.

מר. „גארנישט, נאר ביזנעס“ איז קליין געוויקסיג מענשעל, נאר ניט אזוי קליין געוויקסיג אין קערפער, ווי אין די פיס. ער האט געהאט

גאנץ קורצע פיסלאך, אזוי אז ווען מען זעהט איהם פון הינטען, מאכט ער זעהר א טרויעריגען איינדרוק. און מען פרעגט זיך: „דאס איז עס אין גאנצען?“ ווארום טראגען טראגט עס הויזלאך, נישט קיין הויזען, און א פיגור אויך ווי פון א אינגעל. נאר דערפאר ליגט דער גאנצער „גארנישט, נאר ביזנעס“ אין פראנט. און קוקט מען איהם אין פנים אריין, זעהט מען באלד, אז עס איז „גארנישט, נאר ביזנעס“. א בלייך קאלט, טויט געזיכט, וואס בעוועגט זיך קיינמאל נישט, נישט קיין שמייכל אויף די ליפען, נישט קיין קנייטש אין די אויגען, נאר ווי אן אויסגעטריקענטער סקעלעט פון א טויטען פויגעל־קאפ. א גרויסער ברייטער שטערן וואס ציהט זיך אין האלבען קאפ אריין, מיט צוויי טיעפע שווארצע אויגען־לעכער, וואס קוקען ארויס פון אונטער'ן שטערן אונבעוועגליך, מיט א ביסעל השד אויף יעדען. רעדען רעדט עס געלאזט, קורץ, א ווארט א רענדעל. עס ענטפערט אויף יעדער פראגע, און שטענדיג אזוי, אז דו האסט שוין נישט וואס צו איבערצופרעגען. פון קיין זאך ווערט עס נישט איבערראשט, נישט דערשראקען און נישט דערפרעהט, נאר ווען מען זאגט איהם אן א העכסט פרעהליכע פאר איהם פאסירונג — דריקט ער אויס זיין ענטהוויאזמוס דערמיט, וואָס ער גיט א צוק מיט זיינע צוויי ווייכע הענטלאך — ווי ער וואלט זיי געוואלט זיך אין מויל אריינשטעקען.

דאס געדויערט נאר איין אויגענבליק און בעמערקען טהוען דאס נאר אויך אזעלכע מענשען, וועלכע זיינען געניט אין בעאכאכטונגען.

ווען „גאר נישט נאר ביזנעס“ איז נאך געווען א אינגעל אין הדר האבען זיך שוין אנגעהויבען ארויסצואווייזען זיינע פעהינקייטען אין „ביזנעס“. שטענדיג האט ער געהאט וואס צו פערקויפען זיינע חברים. ער האט גענומען א ניי מעסערעל פאר צוואנציג קאפיקעס און האט עס „אויסגעפלעט“. נעמאכט א גורל, פערציג קוויטלאך צו א קאפיקע א קוויטעל. און קוים האט ער אויסגעפלעט איין זאך, האט ער שוין גע- האט אין א פאר טאג ארום „לאזען“ אויף אן אנדער זאך. א בייטעלע, א פאר הענטשקעס, א פאר שליקעס, אדער א קייטעל צו א זיינערל. אז ער איז עלטער געווארען און ער איז אריינגעקומען אין די העכערע

חדרים, וואו גרעסערע אינגלאך האבען געלערענט — האט ער אויסגע- בארגט די חברים נעלד אויף פראצענט. ער האט מיט אמאל א אינגעל געגעבען א האלבען רובעל און האט דערפאר יעדען טאג פון איהם צו גענומען די קאפיקע, וואס די מוטער האט איהם געגעבען פרוכט צו קויפען. אזוי איז דאס איינגעלערענט געווארען אין „געשעפט“ אין חדר, און ווען ער איז ארויס פון חדר, האט ער געהאט אין א לייווענדען זעקעל אויף זיין האלד אנגעבונדען א שעהנע פאר רובעל, און א געניטע פראקטיקע פון א סוחר.

אז ער איז ארויס פון חדר, וואו ער האט זיך אויך אויסגעלערענט צו שרייבען א ביסעל פויליש און רוסיש, האט ער געארבייט דער- נאך אין א געשעפט אין לאדז ביי מאנפאקטור. אנגעהויבען האט ער פון א שיק-אינגעל און געענדיגט האט ער ביי קאסירער. געוואונען האט ער דעם צוטרויען פון זיינע בעלי-בתים מיט זיין פלייסיג-שטילער ארבייטסזאמקייט, מיט זיין אונטערטהעניגקייט און געהארבזאמקייט. פינקטליך און שטיל האט ער אויסגעפיהרט יעדע אויפגאבע. נאר ווייטער איז ער נישט געגאנגען. זיינע חברים, וואס האבען אנגעהוי- בען מיט איהם אין איינעם, זיינען פיעל ווייטער געגאנגען. ביי דעם שנעלען וואקסען פון לאדז, זיינען א טהייל פון זיינע חברים הויך גע- שטיגען, האבען זיך אלס ריווענדע אנענטען געלאזט קיין רוסלאנד און דערנאך אליין געווארען סוחרים פאר זיך. א סך האבען שוין באנק- ראטירט און וויעדער זיך ארויפגעארבייט. ער איז אלץ געבליבען זיצען אויף איין פלאץ, געגאנגען פון איין שטופע צו דער צווייטער, פון אן איבערשרייבער — צום צווייטען בוכהאלטער. פון בוכהאל- טער צו קאסירער. שפרינגען, לויפען אין ניט געווען זיין נאטור. נאר דערפאר האט ער געהאט אפגעשפארט דורך דער צייט פון זיין ארבייט א קליינעם פערמעגען, וועלכען ער האט געניט געוואוסט צו פערגרעסערען, אויסבארגענדיג עס אויף צינען צו קליינע סוחרים'לאך, און געפיהרט אונטער דעם בעל-הבית' רוקען א געהיימע דיסקאנטע אויף קליינע וועקסלאך. עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז ער זאל ווערען א שותף אין געשעפט, אין וועלכען ער האט געארבייט און גערוימט האט מען זיך בסוד, אז ער ווערט א חתן מיט'ן פרינציפאלס טאכטער. מיט א מאל האט זיך דאס רעדעל איבערגעדערעהט. עס איז אנגעקומען א קריזיס און פיעלע פון די קליינע מאנפאקטור-סוחרים'—

לאך אויף דער פראווינץ האבען באנקראטירט, און „גארנישט, נאר ביזנעס“ האט נישט נאר פערלארען זיין געלד, נאר ער האט ניט געהאט צו בעצאהלען א גרעסערע סומע געלד צום באלאנץ, וואס ער האט אין געהיים ארויסגענומען פון פרינציפאל'ס געשעפט — צו פיהרען זיין „פראצענטביזנעס“. ער האט מורא געהאט פאר פערפאלגונג, און דיסקרעדיטירט איז דער נאמען אויף געווארען — און ער האט קיין אנדערע מעלות ניט געהאט ווי א „ריינעס נאמען“ — איז פאר איהם עפעס אנדערש נישט איבערגעבליבען ווי אוועקצולאזען זיך אין אמע-ריקא.

נאר דאס זאגען שונאים. איך ווייס נישט דעם טעם, פאר וואס ער האט פערלאזט לאדז און איז אראב קיין אמעריקא. אז ער האט געהאנדעלט מיט זיין פרינציפאל'ס געלד, גלויב איך נישט. דערפאר, ווייל אזוי ווי „גאר נישט, נאר ביזנעס“ האט געשאנעוועט זיין גראשען, האט ער נאך מעהר געשאנעוועט א פרעמדען גראשען. „פרעמדעס געלד איז הייליגער ווי א פרעמדענ'ס ווייב“ האט ער געזאגט, ווייל א ווייב איז נאר א ווייב, און געלד איז נאך געלד, איז צינזען — איז געווען זיין דעוויז.

יעדענפאלס, וואס עס איז נישט געווען דער טעם פון זיין אראב-קומען אין אמעריקא, דא איז א פרעמדען לאנד איז ער נישט פֿערפאלען געווארען. פערקעהרט, דא האט ער געפונען א גינסטיגען באדען פאר זיינע נאטירליכע פעהיגקייטען. א ביסעלע געלד האט ער מיטגעבראכט, און האט אויך געוואוסט ווי טיכטיג עס אויסצונוצען. אויף דער סטאנ-ציע איז וועלכער ער איז איינגעשטאנען, האט ער זיך בעקענט מיט א צווייטען בארדער, וואס פערקויפט צו ארכייטער „דזשולערי“ אויף אויסצואהלען.

— ווען איך וואלט געהאט א ביסעל געלד אליין צו קויפען די „דזשולערי“, נישט צו געהמען אויף בארג ביי די אמעריקאנער פעל-ריי-סער, וואלט עס געווען א געשעפט, — האט דער יונגערמאן, דער באר-דער, וואס איז געווען א גאליציאנער, געקלאגט פאר איהם. „גאר נישט, נאר ביזנעס“ האט מיט איהם א געשעפט אבגעמאכט. ער האט איינגעקויפט די „דזשולערי“ פאר „קעש“ און דער גאליציא-נער האט עס פעהאנדעלט אויף אויסצאהלען ביי זיינע לאנדסלייט. געהאט האבען זיי די ביזנעס בשותפות, און די „דזשולערי“ האט „גאר

נישט נאר ביזנעס" פון האנד נישט ארויסגעגעבען, נאר געהאלטען אין פאקעט. ער אליין האט עס איבערגעגעבען דעם „קאסטימער", און די רעכענונג איז אויף זיין נאמען אויסגעשטעלט געווארען. דער נאָר־ליציאנער האט געארבייט, און „גאר נישט, נאר ביזנעס" האט געלע־רענט ענגליש. געלערענט וואו ער איז געשטאנען און געגאנגען. געפאה־רען אויף דער קאר — האט ער די שילדען געלעזען, געקוקט אין א צוויי־טענס צייטונג אריין. אין אבענד־שול געגאנגען. און געגעסען האט ער טרוקען ברויט, און געזאמעלט סענט צו סענט. אין א פאר חדשים ארום האט ער שוין געהאט מיט איינעם שותפות מעבעל אויף אויס־צוצאהלען. און ענגליש געלערענט, און סענטען געזאמעלט. און עס איז נישט דורכגעגאנגען קיין פאר יאהר, און „גארנישט נאר ביזנעס" האט שוין געהאט אן אייגענעם אפּים דאן טאון, אבגעגאלטע וואנצעס און גערעדט נור ענגליש.

דאס ביזנעס איז געווען אן עקספעדיציאנס־אפּים, וואס קיינער האט נישט געוואוסט וואס עס עקספעדירט אזעלכעס, פון רוסלאנד צו קיין רוסלאנד. טהייל האבען געזאגט, אז ער בעציהט פלאקס פון רוסלאנד און שטעלט זיי צו אין גרויסע מאנופעקטשורס, און אנדערע האבען גע־זאגט אז פערקעהרט, ער שיקט לעדער קיין רוסלאנד. אויף זיכער האט קיינער נישט געוואוסט, ווארים קיין פעק איז זיין אפּים האט מען ניט געזעהן. „נאר נישט נאר ביזנעס" איז שטענדיג געזעסען איבער זיין דעסק, אריבערגעבויען איבער פאפירען, און געהאלטען אין איין דיק־טירען בריעף די „מאשין־שרייבערין". א גאנצען טאג האט מען אין זיין אפּים (וואס איז געווען אויף א צעהנטען שטאק אויף בראד־וויי ערגעץ, און איז גאנצע טעג געווען בעלויכטען מיט עלעקטרישע ליכט), געהערט דאס קלאפען פון דער שרייב־מאשין. און „גארנישט נאר ביזנעס" איז געזעסען איבער זיין דעסק מיט א פאר שווארצע ארבעל אויף די מאנזשעמען (אז ער זאל זיי ניט איינרעכטען). אין א גומענעם קראגען, (וואס ער האט עקסטרא געהאט פאר'ן אפּים, כדי דעם געוועהנליכען צו שאנעווען) איז אן אלט ריפּסענעם רעקעל (דער ראק פון זיין אנצוג, וואס ער האט געטראגען אויף דער נאס, איז אין אפּים געווען איינגעהילט אין א ליווענט, אז ער זאל נישט פערשטויבט ווערען, און געהאנגען אויף דער וואנד). די קליי־דער זיינע זיינען נאר געווען פעהאנגען, בעהאלטען פון אפּים שטויב.

דעם קערפער זיינעם און די נשמה זיינע האט פערשטויבט א גאנצען טאג דער אפֿים שטויב, וואס איז געפאלען אויף זיינע פאפירען, די אויגען זיינע האבען קיין אנדערעס ליכט ניט געזעהן, נאר די אפֿים־ליכט, דאס עלעקטרישע, און פון זיין קערפער האט מען געפיהלט דעם זיסליך־טוכלען גערוד, וואס מען פיהלט פון ביכער וואס שטעהען ביי א לאיער און ווערען קיינמאל ניט גענוצט, אדער פון ווייך מעבעל וואס שטעהען אין אן עמפאנגס צימער פון אן אפֿים. און פֿאר זיינע אויגען האט תמיד געשוועבט דער בעריהמטער שפרוך, וואס איז געשטאנען אלס א שילד אויף זיין דעסק: „גארנישט נאר ביזנעס“.

צו זיין לויב מוזען מיר נאר צוגעבען פאלגענדען שטריך: אין דער ערשטער צייט, ווען ער איז געקומען אין אמעריקא, און עס איז איהם שלעכט געגאנגען — האט ער קיינעם נישט פון זיינע לאנדסלייט אדער חברים אויפגעזוכט. ער האט נישט געוואלט, אָז זיי זאלען איהם זעהן ווי עס געהט איהם שלעכט. ערשט דערנאך, ווען ער האט שוין געהאט א בענק־קאנטאר, האט ער אריינגעשיקט א משעק אין א סאסייעטי, וואו פיעלע פון זיינע לאנדסלייט זיינען מעמבערס, אזוי ארום צו וויסען גע־בען פון זיין עקזיסטענץ נאר דאס איין מאל. מעהר האט ער נישט גע־לאזט הערען פון זיך.

פֿאר דעם שעהנעם געשלעכט האט „נאר נישט נאר ביזנעס“ נישט געהאט קיין בעזונדערען געפיהל. ער האט מורא געהאט פֿאר זיי. אלעס וואס איז דא און קומט פֿאר איז לעבען איז ביי „גארנישט נאר ביזנעס“ געווען צומהיילט אין צוויי חלקים, — אין „קרעדיט“ און „דע־ביט“. און וואו ער איז געגאנגען, און וואס ער האט געטהאן, האט ער שטענדיג געהאט פֿאר די אויגען די צוויי בלעטער פון זיין האנדעלס־בוך, וואס ווייזען אן שווארץ אויף ווייס צי ער קריגט אריין געלד אדער ער גיט אויס געלד. און דאס „שעהנע געשלעכט“ איז געווען עפעס אזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט“ און בעשווארצט איהם מיט ציפערען. און דאס געלד וואס מען גיט אויס איז צוויי מאל היזק. איינמאל דאס געלד, און דאס צווייטע מאל די צינזען וואס דאס געלד קען אריינברענגען, ווארים „געלד איז נאך א מאל געלד“ איז געווען זיין דעוויז. דאך צייט מען האט איהם גערעדט א שדוך דעם „פרינ־

ציפאל'ס טאכטער“ אין לאדזער מאנופאקטור־געשעפט, האט ער איינ־געזעהן. אז דאס שעהנע געשלעכט איז נישט בלויז וואס מאכט שווערער די אויסגאבען, נאר עס קען אויך אמאל פערדאפלען און פער־דרייפאכען די איינקונפטען. איז די פרוי געווארען פאר איהם עפעס אזעלכעס, וואס דורך איהר קען מען צו עפעס קומען. און אזוי ווי ביי יעדען געשעפט, אזוי האט ער אויך דאס מאל בערעכענט, אז וואס מעהר ער וועט אליין זיין אימשטאנד אריינצוטערעטען מיט א גרעסער־רען קאפיטאל אין שותפות, דאס גרעסער וועט דער קאפיטאל זיין פון דער צווייטער זייט. האט ער אבגעלעגט די חתונה־האבען און גע־ווארט, ביז ער אליין וועט האבען אן אייגענעם אפיס, א קאפיטאל, א ביזנעס־נאמען און א געשעפט, כדי פון דער צווייטער זייט זאל ער קענען פערלאנגען אזא קאפיטאל וואס זאל דאס זייניגע איבערווענען. און ווייל עס האט זיך איהם שמענדיג אויסגעוויזען, אז וואס לענגער ער וועט ווארטען, וועט זיך זיין קאפיטאל אלץ פערגרעסערען, דורך דעם וועט ער פון דער צווייטער זייט אויך קענען האבען אזא גרויסען נדן — האט ער געהאלטען אין איין אבלעגען שדוכים. עס האט זיך איהם אלץ אויסגעוויזען. אז ער קען טהאן א בעסערען שדוך און מיט מעהר נדן. ער דארף נאך אבווארטען א יאהר, צוויי, ביז זיין קאפיטאל וועט דערגרייכען צו א רונדע ציפער, און דער שדוך וועט קענען אנרופען א בעשטימטען נומער וואס וועט מאכען אן איינדרוק. אזוי איז דורכגעגאנגען א שטיק צייט, א האלב פון זיין לעבען און ער האט ניט חתונה געהאט. און דאך האט ער דאס ניט געטהאן פון גייציגקייט, נאר ער האט זיך ווירקליך געשראקען פאר דער פרוי, וואס פערגרעסערט די אויסגאבען און מאכט שווערער די פליכטען פון מענשען. פון אלע זיינע פריינד און בעקאנטע האט ער נאר געהערט ווי מען איז איהם מקנא, און אלע האבען גע'טענה'ט צו איהם: „וואס רייסט איהר איין אזוי די וועלט? איהר האט א ווייב מיט קינדער צו דערנעהרען?“ „איידן איז גוט, איהר האט ניט קיין ווייב און קינדער“. און ער האט זיך פארגעשמעלט דאס ווייב, וואס מאכט א תל פון דעם מענשען'ס קאפיטאל. זי האט קינדער, מוז זיך קליידען שעהן, האבען א שעהנע וואהנונג — „א הויז פיהרען“ — דאס אלעס זיינען אזעלכע שרעקליכע זאכען פאר'ן מענשען'ס קאפיטאל. און דאס ווייב איז ביי איהם גע־ווארען ווי ביי טהייל קראנקע מענשען, וואס קענען נישט קוקען אויף

א ברייט וואסער, א טייך אדער א ים אהנע צו דענקען, אז זיי מוזען אריינפאלען... דורך דעם האט ער נישט געוואלט פריהער חתונה האבען און אבגעשיקט אלע שדכנים מיט די פאטאגראפיעס ביז ער וועט האבען אזא קאפיטאל וואס וועט איהם זיכערען מיט די בלויוע צינזען און עקזיסטענץ אפילו פאר די אויסגאבען פון א ווייב מיט קינדער.

באלד אבער האט זיך „גארנישט נאר ביזנעס“ ארומגעזעהן, אז זיין פרייז אויף דעם מארק פון די חתנים האלט נישט אין איין שטיי-גען מיט זיין קאפיטאל, נאר פערקעהרט, וואס עלטער ער ווערט, וואס מעהר עס פערגרעסערט זיך זיין קאפיטאל — פאלט אלץ זיין פרייז אלס חתן. ער איז איבערגעשטאנען, איבערגעכאפט די מאס, — האט ער געקלעהרט שוין נאר ניט חתונה צו האבען, כאטש ער האט געבענקט נאך א פאמיליען-לעבען. באלד אבער האט ער דערפיהלט, אז ער ווערט אן אלטער, קראנקער בחור. ער האט געהאט צו טהאן מיט א מאגען-קראנקהייט, וואס איז איהם געקומען פון שלעכט עסען אין זיינע יונגע יאהרען און פון דעם וואס דער קערפער זיינער האט נישט געהאט קיין בעוועגונג. ער האט זיך אנגעהויבען צו דאקטארען, און עס האט זיך איהם אלץ אויסגעדאכט, אז די דאקטוירים נארען איהם אב, זיי מאך כען איהם מיט א כיון קראנק, כדי געלד פון איהם אויסצונארען, האט ער געהאלטען אין איין בייטען דאקטוירים. יעדער נייער דאקטאר האט ביי איהם א נייע קרענק ענטדעקט, און געהיילט איהם אויף עפעס אנדערש. ער האט אנגעהויבען די דאקטוירים אזוי צו האסען, אז ער האט זיי אין נאנצען אויסגעמידען. אבער די קרענק האט איהם נישט געלאזט רוהען. ער האט געליטען פון פערשטאפעניש, און גע-האלטען אין איין אויסזוכען צווישען די אנאנסען פון די צייטונגען די פערשיעדענע מיטלען, טהעע, פיגאלקעס, שאקאלאר, וואס טרייבען אפ. יעדער נייער מיטעל האט אין אנפאנג געהאלפען, און ער האט גע-מיינט, אז די ישועה איז געקומען. קוים אבער האט זיך זיין ארגא-ניזם צוגעוואוינט דערצו, האט עס וויעדער ניט געהאלפען, און ער איז וויעדער געלאפען צו דאקטוירים, צו פראפעסארען.

די קרענק, אויסער וואס זי האט פערגרעסערט זיינע אויסגאבען אוועקגענומען איהם צייט, האט איהם נאך געמאכט זעהר נערווען. צוערשט האט ער זיך געמיהט ניט ארויסצואווייזען זיין נערוועזיטעט אין די ביזנעס. און ווירקליך, די ביזנעס האבען אויף איהם געהאט

אזא מאכט, אז ווען ער איז געווען פערנומען אין געשעפט, האט ער פערנעסען אן זיין קרענק און געפיהלט זיך צופריעדען. באלד אבער האט זיין נערוועזיטעט אויך זיך ארויסגעוויזען אין אפיס. ער האט אנגעהויבען צו שרייען און צו בייזערען זיך אויף די מענשען פון אפיס. דורך דעם האט ער פערלארען דאס גאנצע אנזעהן ביי זיינע מענשען, וואס ער האט זיך ערווארבען אלס ביזנעס־מאן. ער האט געפיהלט אז מען לאכט אויס איהם אונטער זיין רוקען, מען הארכט איהם נישט. דאס האט איהם מעהר פאר אלץ דערשראקען און ער האט בעשטימט חתונה צו האבען.

און חתונה האבען האט ער געוואלט שוין אהן נדן, א פראסט, אידיש מיידעל פון א גוט הויז ארויס, אהן א גראשען געלד, כדי זי זאל נישט האבען קיין גרויסע פערלאנגען, און זאל איהם דאנקבאר זיין וואס ער האט זי גענומען אהן נדן — און וועט איהם ליעב האבען דערפאר. ער האט געלאזט פאלען א ווארט די שדכנים דעריבער, וואס האבען איהם געהאלטען נאך אין איין שלעפען בעקענען זיך מיט כלות. און באלד איז די שופלאדעל פון זיין דעסק, וואס האט געטראגען דעם אויפשריפט „פערזענליכעס“, פול געווארען מיט פאטאגראפיעס פון יונגע שעהנע מיידלאך, וואס דאס געזונדהייט און פרישקייט דאט ארויסגעשפריצט פון זייערע אויגען, באקען און מיילער. ער האט זיך אויסגעזוכט א מיידעל מיט א צנועה'דיג שטילען בליק, וואס עס האט זיך איהם געדאכט, אז זי וועט ווינציגער פון אלע אנדערע האבען גרויסע פערלאנגען — און געהייסען איהם בעקענען מיט איהר.

מען האט איהם אריינגעפיהרט צו אן אלמנה אין שטוב, וואס האט געלעבט מיט איהרע דריי טעכטער און א זוהן ערגעץ וואו איז ברוקלין. דער מאן איהרער איז געווען א ריעל־עסטייטניק און איז אמאל געווען גוט אב, איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען קריזיס און איבערגעלאזט די אלמנה אן אייגענע הויז און א סך חובות. דאס הויז האט מען געשטעלט אויף ליציטאציע, נאר עס האט נאך קיינער נישט אבגעקויפט, האט דערווייל דערניען געוואוינט די אלמנה. געלעבט האבען זיי „אפיציעל“ פון דעם, וואס דער עלטערער זוהן, וואס איז געווען א דענטיסט, האט זיי אונטערשטיצט, נאר אונאפיציעל האט בען די דריי מיידלאך געארבייט ביי א מאדיסטקע און פון דעם אייך גענטליך האבען זיי געמאכט א לעבען. מען האט זיך געהיט דערמיט

פאר שדכנים, ווארום די מיידלאך זיינען געשטאנען אין שדוכים, און זייער גאנצער נדן איז געווען וואס זיי קומען ארויס פון אן אנשטאנדיג הויז און זיינען בעל-בתישע קינדער. „גארנישט נאר ביזנעס“ איז דוקא געפעלען די צווייטע פון די דריי, מיט פעני, א שווארץ חנעוודיגע מיט צוויי ליעבעס פלעקלאך אין די ווינקלען פון די באקען, מיט א כשר'ען אונשולדיגען בליק.

אייגענטליך זיינען די אנדערע צוויי שוועסטער נישט געווען מיאוס'ער פון די צווייטע, און עס וואלט איהם גאנץ נוט אזוי אויך געפעלען מיט העלענא, די עלטערע ווי די אינגערע. נאר עפעס אזוי, אז די ארימע אלמנה זאל עס ניט אנקומען אזוי לייכט צו קריגען פאר איהרס א טאכטער אזא חתן, ווי „גארנישט נאר ביזנעס“, האט ער זיך דוקא „פערליעבט“ אין דער צווייטער און אנגעמאכט אין דער משפחה א שטיקעל טראגעדיע, וואס די צווייטע געהט פריהער חתונה האבען פאר דער ערשטער. נאר סיי ווי סיי איז עס געווען א גרויס גליק אין דער פאמיליע, ווארים „גארנישט, נאר ביזנעס“ האט שוין גע- האט א גרויסען נאמען אין דער ביזנעס-וועלט, און מען האט געשאצט זיין פערמעגען אין די צעהנדליגע טויזענדער. שכנים האבען מקנא געווען, און די פאמיליע, וואס האט אונטערשטיצט די אלמנה מיט די יתומים, האט אוראי מקנא געווען. „נו, יעצט וועלען זיי האבען אן אייגענעם“, און אם מייסטען האט מען מקנא געווען דער מיידעל. אלע האבען זיך געקושט מיט איהר און בעגליקוואונשט, און אלע הא- בען איהר פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון גאנצען הארצען און זיי זיינען גאר ניט מקנא.

„גאר נישט נאר ביזנעס“ האט זיך מיט דער משפחה פון זיין כלה נישט אריינגעלאזט אין קיין פאמיליארע פעהרעלעניסע. געקענט האט ער נאר זיין כלה. געקומען רעגעלמעסיג יעדען שבת נאכמיטאג צו גאסט, און אויסגעגאנגען מיט זיין כלה שבת און זונטאג, געפיהרט זי פון צייט צו צייט אין דער אפערא, אמאל אויך געפיהרט זי אין א גרויסארטיגען האטעל צו דינער. נאך דער אפערא געגעבען איהר א „נייס טיים“, א „רייד“ מיט אן אויטאמאביל איבער צענטראל פארק, און צו איהר געבורטס-טאג האט ער איהר געשאנקען „דזשולערי“. די משפחה איז געקומען בעקוקען די „דזשולערי“ און אלע האבען זיך

געפרעהט, און אלע האבען זי פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון נאנצען הארצען און זיינען איהר ניט מקנא.

דאס מיידעל אבער אליין האט נישט געוואוסט, וואס איז דא דאס „גרויסע גליק“ און וואס איז דא אזוינס מקנא צו זיין. מייסטענס זיינען זייערע „ריידס“ געווען לאנגווייליג און אויך די „נייס טיימס“, וואס ער האט איהר געגעבען. „גארנישט נאר ביזנעס“ האט מייסטענס געשוויגען, ווען ער איז געפאהרען מיט זיין כלה שפאר צירען, אדער געזעסען מיט איהר אין אפערא. און איינמאל האט זיך איהר אויסגעראכט, אז דער קעלנער אין אסטאר האט געלאכט אויס איהם, ווען ער איז אריינגעקומען מיט איהר, און ער האט זיך פריהער פון איהר אוועקגעזעצט, און נישט געהאלפען איהר דעם מאנטעל אראבנעהמען. זי איז רויט געווארען פאר חרפה. אין די געשפרעכען, וואס ער האט געפיהרט מיט איהר, האט ער איהר גענוג דייטליך געגעבען אנצוהערען פאר וואס ער נעהמט זי, א מיידעל אהן נדן, כאטש ער וואלט געקענט קריגען א גרויסען נדן. נאר דערפאר וואס ער גלויבט, אז ווען מען האט חתונה מיט א גרויסען נדן האט מען צו גרויסע פליכטען. און ער וויל בויען מיט איהר א הויז, וואס זאל זיין געשטיצט אויף איינגעהאלטענקייט און אויסגערעכענטקייט, אויף א תכלית צוליעב קינדער. ביים לעצטען ווארט האט ער געגעבען א שמייכעל, ווי א מיידעל וואלט איהם דורכגעלאפען פון מויל ארויס אין ווייסען קראגען אריין... און עפעס א רודער געטהאן מיט די הענד, וואס האט זי אבגעשטויסען, און זי איז רויט געווארען און האט נישט געוואוסט וואו די אויגען אהינצוטהאן. נאר סיי וויי סיי, אז זי האט געזעהן אז מענשען זיינען איהר מקנא און אלע פרעהען זיך און זאגען אז עס איז א „גליק“, האט זי עס אויך געהאלטען פאר א גליק, וואס זי פערשמעהט ניט דעם ווערט דערפון.

זי האט נאר נישט געוואוסט ווי אזוי זי וועט איהם ליעב האבען. צייט ער האט גערעדט מיט איהר וועגען קינדער האבען און א תכלית, האט זי טיעפער אריינגעקלעהרט וועגען ליעבע צו איהם. איהר פאנר טאזיע האט איהר געמאלען נישט קיין זעהר אנגענעהמע בילדער פון זיין אויסערליכען... דער שמייכעל אויף זיינע טויטע ליפען און דאס אוננאטירליכע בלאסקייט פון זיינע הענד וואס זי האט געזעהן ארויס שטארען פון זיינע ברייטע מאנזשעמען, האט געהאט עפעס אבשטוי

סענדעס. נאר איהר מוטער און איהרע א נאהענטע חבר'טארין, ווער מען זי האט פערטרויט איהר שרעק, האבען איהר אויסגערעדט און געזאגט צו איהר, אז ליעבע איז אזא געפיהל וואס מען געוואוינט זיך איין און מען לערענט עס זיך אויס מיט דער צייט, און מיט די „עקס" פיריענס", און ביי דער מאמען איז עס אויך אזוי געווען...

נאך דער חתונה האט „גארנישט נאר ביזנעס" גערונגען א שטאק אין אן אפארטמענט הויז אין הארלעם. אין דער נייד-איינמעבלירטער וואהנונג זיינען אריבערגעטראגען געווארען די אלע מעדיצין-פלעשלאך, זאלבען און קאסמעס וואס „גארנישט נאר ביזנעס" האט בענוצט פאר זיין קראנקהייט. דאס יונגע וויבעל, וועלכע איז ערשט ארויס פון דער מאמעס היים מיט א געזונטען פרישען קערפער און גייסט האט געהאט אזא מאדנע געפיהל צו די פערשיעדענע פלעשלאך מעד' דיצין און קאסמעס, וואס זיינען מיט אמאל געווארען אזוי היימיש און נאהענט צו איהר אייגען לייב, אז זי האט געפיהלט אן עקעל, נישט נאר בלויז צו דעם לייב וואס בענוצט דאס, נור אויך צו איהר אייגענעם געזונדען קערפער, וואס קומט אין בעריהרונג מיט יענעם לייב... און דאס מיידעל האט זיך געהאלטען אין איין וואשען...

אויך האט „גארנישט נאר ביזנעס" געמאכט א שרעקליכע ענט' דעקונג, אז ער האט צו לאנג געווארט מיט זיין חתונה האבען און אנגעהויבען זיך צו דאקטארען וויעדער... די אלע רעצעפטען וואס האבען אנגעפילט דער וויבעל'ס נייע היים, האט זי אריינגעבראכט אין אזא פערצווייפעלטער מרת-שחורה'דיגער שטימונג, אז אלעס איז איהר פער'מאוסט געווארען. פאר אלעס האט זי געעקעלט פון זיך אליין, און דאס ערגסטע איז געווען וואס זי האט נישט געהאט קיינעם צו פערטרויען איהר צער; זי האט זיך געשעהמט פאר דער מוטער און פערשאלטען איהר משפחה און איהר מזל, וואס האבען זי פערבונד' דען מיט איהם.

באלד אבער האט זי זיך איינגעוואוינט צו דעם לעבען. זי האט אנגעהויבען צו זוכען בעפריידיגונג און אנדערע פערגעניגענס. זי האט זיך אנגעהויבען צו פוצען, געמאכט זיך שעהנע קליידער און גע' ווען פערנומען גאנצע טעג ביי דער שניידערקע.

דער מאן האָט איהר ניט געשמערט. אין אנפאנג האָט ער גע' צאָהלט די רעכענונגען פון די שניידערקעס און די סטארס, און עס

האט אויסגעזעהן ווי ער וואלט צופריערען געווען וואס זי פוצט זיך. נאָר באלד איז איהר דאס פוצען און אנטהאַן זיך אויך פער'מיאוס'ט געווארען. זי האָט נישט געהאַט פאר וועמען זיך אָנצוטהאַן. א גאנץ צען טאג איז זי געווען איינע אליין אין די שטובען און האָט נישט געהאַט וואס צו טהאַן מיט איהר צייט. אויפגעשטאנען פריהמארגענס, איז ער שוין לענגסט נישט געווען. די שטיבער האָט אויך שוין די דיענסט געהאַט אויפגערוימט. צו דער מאמען איז געווען צו ווייט צו פאָרען. די שוועסטער האָבען געארבייט. האָט זי געהאַלטען אין איין לעזען לאנגווייליגע אמעריקאנער ראַמאַנען, וואס האָבען זי נישט אינטערעסירט, אדער זי האט געשלאפען האלבע טעג. איז זי אראבעגאנגען שפאצירען, האט זי נישט געהאַט מיט וועמען א ווארט אויסצורעדען. די אלע פרויען, וואס האָבען געוואוינט אין איהר שכנות און מיט וועלכע זי האט זיך בעגעגענט פאר דער טהיר, אויף לענאקס עוועניו אָדער אין פארק, זיינען געווען מעהרסטענס שוין לענגסט פעהרייראטע, האָבען שוין קינדער געהאַט און געהאַלטען אין איין רעדען ווי בייביס צו ערציהען, וועלכע שפייזן איז געזינטער פאר א קינד, און וואס צו עסען, אז מען זאל ניט אזוי דיק ווערען און וועגען עהנליכע זאכען. מיט די אלע ווייבער האָט זי זיך ניט געקענט צונויפֿרעדען, יעדענפאלס קיין פריינד ניט געקאנט געפינען צווישען זיי. איז זי געווען איינע אליין אין דער גרויסער שטאָרט ניו יארק. קיין פריינד, וואס זאלען ארויפקומען צו איהר, האָט זי ניט געהאַט, און „גארנישט נאר ביזנעס“ האָט אוראין קיין פריינד ניט געהאַט, וואס זאלען ארויפקומען צו איהם אין הויז. ער האָט מיט קיינעם אין ניו יארק ניט גערעדט, מיט קיינעם קיין בעציהונג ניט געהאַט, נאר וועגען ביזנעס, ווארים אויף זיין שרייבֿטיש איז געהאַנגען די שילד „גארנישט, נאר ביזנעס“, און קיין מענש האָט מיט איהם וועגען קיין אנדער זאך ניט גערעדט נאר ביזנעס.

איז ער געקומען אהיים אויף דער נאכט.— „וואס מאַכסטו, דאָר־לינג?—“ האָט ער איהר געגעבען א קוש אין שמערן און אוועקגעזעצט זיך צום טיש. ביים טיש האָט ער אויך מייסטענס נאר גערעדט וועגען ביזנעס, וועגען זיינע געשעפטען, ווארים וועגען עפעס אנדערש האָט „גארנישט נאר ביזנעס“ ניט געוואוסט צו רעדען מיט קיינעם.

אפילו מיט זיין ווייב, ווייל ער האָט קיינמאָל ניט גערעדט וועגען
עפעס אנדערש. און אז ער האָט זי געוואלט נאר נוט וויילען און זאנען
איהר עפעס אמוזאנטעס, האָט ער איהר דערצעהלט:

— ווייסט, דארלינג, היינט האָב איך געהאַט א „רושאוק“ מיט
א לאיער. איך האָב געהאַט אן אגרימענט אכצומאַכען מיט מיסטער
גרינבוים, האָט מיר זיין לאיער געוואלט אריינשמעלען אין „אגרימענט“
אזא פונקט, מיט וועלכען ער האָט מיר געוואלט בינדען. בין איך
דאָך ניט קיין לאיער, האָב איך איהם געוויזען, אז איך קען מיר אויך
אויף די לאַאס.

און דערביי האט ער אזוי הויך געלאכט, און געמיינט אז ער
האָט איהר דערצעהלט עפעס זעהר אמוזאנטעס. און דאס ווייבעל
האָט איהם צוליעב געטהאָן און געהאַלפּען איהם מיטלאכען. אָדער
ער האָט איהר דערצעהלט.

— דארלינג, מר. גרינבוים מיינט, אז איך בין א גרינער, דערפאר
ווייל איך בין נישט גענאנגען אין די אמעריקאן סקוהלס, אבער אין
ביזנעס בין איך מעהר אמעריקאנער פון זיי אלעמען.

נאר דאס פלעגט ער זאנען, ווען ער איז שוין געווען אין א גאר
גוטען מוסה, ווען דער מאגען האט איהם נישט געפייניגט. מעהרסטען
האט ער מיט'ן ווייבעל נישט גערעדט וועגען ביזנעס, נאר וועגען
זיין קרענק. עס האט זיך איהם געדאַכט, אז רעדען אין דער היים
מיט א פרוי דאַרף מען טאַקע ניט וועגען ביזנעס, נאָר וועגען היימישע
פערזענליכע זאַכען דאַרף מען זיך אונגעהאַלטען, און זיין „מאגען“ איז
געווארען די בעליעכסטע טהעמע אין זיינע געשפרעכען מיט זיין פרוי:

— ווייסט, דארלינג, דער טהעע, וואָס אַנאַנסירט זיך אין די
צייטונגען, העלפט שוין וויעדער ניט; עס איז אמעריקאנער בלאַף.
אז ער האט זיך נישט געקלאַנט אויפ'ן מאגען אדער ער האט
נישט געמאַכט קיין עקספּערימענטען מיט פּערשיעדענע טהעען און
פיגולקעס, האט ער זיך באלד נאכ'ן עסען אוועקגעלעגט א האלבער
אן אויסגעטהאַנענער אויף דעם שאַקעל־שטוהל און פּערטיעפט זיך
אין אַ בערזע־צייטונג מיט פּערשיעדענע ציפּערען, פון וועלכע ער
האט זיך געמאַכט נאַטיצען אין זיין ביכעל. אדער ער איז אזוי מיעד
געווארען, אז ער איז איינגעשלאפּען אויף דעם שאַקעל־שטוהל. זי

האט זיך אבער געהאט אויסגעשלאפען דורך דעם גאנצען טאג און געווען פריש און געוואלט ערגעץ וואו געהן פערברענגען. זי פלעגט איהם אנהויבען צו צורעדען, אז זיי זאלען ערגעץ וואו ארויסגעהן פערברענגען דעם אבענד.

— וואוהין וועסט דו געהן, דארלינג? נישט אינטערעסאנט. בלייבען מיר בעסער אין דער היים, וועלען מיר זיך „ענרושאיען“ מיט אונז אליין.

און די „ענרושאיענטס“ איז בעשטאנען אין מאגען־געשפרעך־כעז... און עס האט זיך איהם געדאכט, אז דאס ווייבעל איז גליקליך. און ער איז צופריעדען געווען, וואס ער האט גליקליך געמאכט א מענשען. אין אמת'ן אין הארצען האָט ער איהר ניט פערגונען דאָס גליק, נאר ער איז צופריעדען געווען וואס ער איז אזא נוטער מענש. און ער פלעגט טהיילמאל אין אבענד, ווען זיי זיינען געזעסען ביים געדעקטען טיש, און די דיענסט האט דערלאנגט דעם סטייק, זאגען צו איהר מיט א קנאה־דיגען שמייכעל:

— ביזט צופריעדען, דארלינג? ביזט גליקליך, הע? — און מענשען מיינען, אז מען קען נאר זיין גליקליך און חתונה האבען ווען מען געהמט א ווייב מיט א סך נדן. אה, מענשען זיינען נאראנים, דארלינג, — האט ער געזעכען א גלעט מיט זיין ווייבער האנד איבער איהר יונגען, רויטען נאקען.

דאס ווייבעל איז רויט געווארען און האט איהם גארנישט גע־ענטפערט, נאר געקריגען אן עקעל פאר איהם, און געהאסט איהר מוטער און איהר משפחה, וואס האבען זי פערבונדען מיט איהם.

זי האט געזוכט עצות ווי אזוי פטור צו ווערען פון איהם און האט קיין וועג נישט געהאט. די מוטער, וועמען זי האט פערטרויט איהר עקעל צו איהם מיט זיין מאגען־קראנקהייט און מיט זיינע געהיימע רעצעפטען — האט זי אויסגע'מוסר'ט, אז „זי ווייסט ניט וואס זי וויל“, אז אלע יונגע ווייבלאך היינט געהן ארום ווי אויף א צווייטער וועלט און קווענקלען זיך און ווייסען ניט וואס זיי ווילען:

— ברויט האסט דו? א שטוב האסט דו? און קליידער מאכט ער דיר אזעלכע וועלכע דו ווילסט נאר? און וואס ווילסטו האבען

— ליעבע? די ליעבע קומט שוין אליין. האב דו איהם ליעב, וועט ער דיר ליעב האבען.

און זי האט ווירקליך נישט געוואוסט וואס צו וועלען און וואס צו פערלאנגען. אלעס, וואס א מענש בעדארפט צו לעבען, האט זי געהאט, און נאך מעהר. נאר עס האט עפעס אין דעם אלעס גע' פעהלט, עפעס אזעלכעס, וואס זי האט נישט געוואוסט ווי אנצורופען. אמאל איז זי געזעסען אין גארטען. עס איז געווען א שעהנער פריהלינגס־טאג און די יונגע מאמעס האבען זיך געשפיעלט מיט זייערע קינדער אין גארטען. דער צענטראל פארק ביי לענאקס עוועניו איז פערוואנדעלט געווארען אין א קינדער־גארטען. אומעטום און איבעראל האבען זיך קינדער געשפיעלט. מיידעלאך און אינגעלאך אונטער די בויער און צווישען די בויער, אויפ'ן טראטואר און אויפ'ן גרינס, און דער גארטען איז פעהילכט געווארען פון קינדער געשרייען אין די בייבי קערבלאך. נעבען איהר אויפ'ן באנק איז גע' זעסען א יונגע מאמע מיט א „בייבי“ אין א וויגעלע, וועלכע זי האט געפיעשטשעט. פעני האט געקוקט אויף דער יונגער מוטער און געפרעהט זיך מיט איהר גליק, און אויף זיך געשפיעלט מיט דער בייבי. זי האט געבעטען ביי דער מוטער, אז זי זאל איהר לאזען נעהמען די בייבי אויף די הענד. דאס קינד איז גערן געגאנגען צו איהר, און זי האט זיך געשפיעלט און געלאכט דערמיט. דענסטמאל האט זי געטראכט, אז קיינעמס מאן איז נישט בעסער, אלע האבען אזא גליק ווי זי. מען דארף זעהן זיך איינלעבען אין דאס גליק, מיט דעם חלק וואס איז געפאלען אויף איהר גורל. און נעהמען דאס לעבען אזוי ווי עס איז, און זי האט בעשטימט צו האבען קינדער. איהר לעבען דארף זיין צו האבען א בייבי וואס שנעלער. דענסטמאל וועט איהר דער מאן פיעל נעהנטער ווערען און אלעס וועט איהר לייכטער ווערען. יא, זי איז געווען איבערצייגט, אז איהר גאנצער אומעט און אונזר פריעדענהייט פון איהר חתונה האבען מיט „גארנישט נאר ביוגעס" איז צוליבע דעם, וואס זי האט נישט קיין קינד. זי האט זיך אונטער גענומען צו האבען א קינד. זי איז אהיים געגאנגען און געהייסען די דיענסט אנגרייטען אז עקסטרא עסען אויף היינט אין אבענד, טשיקען און פורדנג ווי זונטאג. זי האט געשיקט אין דער גראסערי נאך וויין. אליין איז זי געגאנגען און האט אהיים געבראכט בלומען

און בעפוצט דעם עס־צימער און שלאף־צימער מיט רויזען. זי האט געוואלט שעהן זיין היינט און געפעלען דעם מאן. זי האט זיך אבגע־ באדען, אויסגעזוכט איהר שעהנסטע קלייד, דעקאלטע, און האט אנ־ געקלונגען דעם מאן אין אפּים אריין, „אז ער זאל היינט פריהער אהיים קומען און נישט זיין אזוי מיער“... שוין דורכ'ן טעלעפאן האט ער איהר דעם מוטה אבגעהאקט. ער איז נישט געוואוינט געווען, אז מען זאל איהם אנקלינגען דורכ'ן טעלעפאן עפעס אנדערש ווי ביונעס. ער האט זיך דערשראקען, ווען ער האט דערהערט דורכ'ן טעלעפאן זיין פרוי'ס שטימע:

- וואס איז געשעהן? אז אונגליק אין דער היים?
- ניין, נאר קום היינט פריהער אהיים. איך בעט דיר. איך האב דיר עפעס צו זאגען.
- איך האב ביונעס, טהייערע.
- ביונעס, ביונעס, אבער קום אהיים, איך בעט דיר, פריהער, און זיי נישט מיער.
- וואס איז געשעהן? ...
- וועסט שוין שפעטער זעהן. נאר קום אהיים. וועסט אהיים קומען?
- איך וועל זעהן. איך קען נישט דעם אפּים איבערלאזען אליין.
- אבער?
- איך האב נישט קיין צייט, טהייערע, מענשען ווארטען אויף מיר. דא איז „גארנישט, נאר ביונעס“, — און ער האט אוועקגע־ לעגט דעם טעלעפאן.
- זי האט זיך אבער נישט געלאזט אבשרעקען. זי האט זיך אנ־ געטהאן איז שעהנסטען קלייד, אין די „דזשולערי' און אליין בעדעקט דעם טיש מיט'ן בעסטען פארצעליי וואס זיי האכען געהאט, בעפוצט דעם טיש מיט בלומען און אוועקגעזעצט זיך ווארטען אויף איהם.
- אז ער איז אהיים געקומען איז ער געווען א בלייבער און א דער־ שראקענער, און ארויפגעלאפען די טרעפען מיט אימפעט, האט ער נישט געקענט דעם אמהעם כאפען.
- וואס איז געשעהן, דארלינג? — און אז ער האט דערזעהן דעם דעקארירטען טיש און זי אויסגעפוצט, איז ער נאך מעהר דער־

שראקען געווארען. — אבער וואס איז געשעהן: געסט האבען מיר געקראגען?

— ניין. דו ביזט מיין גאסט. נעהם וואש זיך אב. איך בעט דיר, טהייערער, וועסט שוין שפעטער זעהן.

— אבער וואס איז געשעהן? אין מיטען דער וואך מאכסט דו יום טוב. עם איז דאך נישט דיין געבורטס-טאג.

— פרעג מיך נישט, טהייערער. טהו וואס איך בעט דיר.

— אבער עם מוז דאך עפעס זיין? איך בין א ביזנעס-מאן.

טהייערע, איך בין א פערנומענער מענש. דו דארפט מיך אהיים אין מיטען טאג און מאכסט א יום טוב. עם מוז דאך עפעס זיין? איך קען דאך ניט זיין אזוי משוגע ווי דו.

זי האט זיך אבער נישט געלאזט איהר יום-טוב שטערען. זי האט איהט מיט געוואלט אריינגעשטופט אין כאד-צימער, געלאזט הייס וואסער און אריינגעווארפען פרישע וועש. דעם פראק האט ער בשום אופן ניט געוואלט אנטהאן. „ער קען זיך נישט מאכען משוגע אזוי ווי זי“. ביים עסען האט זי איהם אנגעגאסען שטארקע געטרענ-קע, וואס ער האט מיט מאטערניש געטרונקען. זי האט אויך גע-טרונקען, געוואלט פערגעסען אן עפעס. שוין ביים טיש איז ער אזוי מיעד געווארען פון די געטרענקע, אז די אויגען האבען זיך איהם אנגעהויבען צו קלעפען און גערעדט עפעס אונפערשטענדליכע ווער-טער. זי האט איהם געוועקט. איהר גאנצע ווייבליכע קראפט האט זי אנגעווענדעט צו ערוועקען אין איהם דעם מענער-מוטה... עם האט אבער נישט געהאלפען. איהרע האלבע ווערטער, פינקעלדיגע אויגען, צוברענטע באקען, פליסטערן איז אויער האט ער נישט פערשטאנען און נישט געקענט פערשטעהן... זאגען מיט א גאנץ מויל וואס זי וויל האט זי זיך געשעהמט... און אז ער האט שוין פערשטאנען, וועגען וואס עם געהט, האט ער געשמייכעלט, און געפינקעלט מיט די קליינע אויגעלאך.

— וואס דיר פאלט איין, דארלינג! וואס דיר פאלט איין!

זי איז געלעגען נעבען איהם אין דעם פריש-איבערגעצויגענעם בעט, א יונגע, א געזונדע, א שעהנע. פול מיט בענעהרען ווייטער צו לעבען, און ווייטער לעבען פארטצופלאנצען, מיט א בערייטוויליג-קייט צו ערפילען מיט'ן גאנצען הארצען דאס, וואס די נאטור פער-

לאַנגט פון איהר. און נעבען איהר איז געלעגען „גאַר נישט נאַר ביי-נעס“, א קלייניטשקער, מיט אן אונגאַטירליך, ווייך, ווייס לייב, מיט ווייכע וואסערדיגע ביינדלאך און איינגעקארטשעט זיין קליין פנים'ל צווישען איהרע שטארקע, ענטוויקעלטע ברוסטען, און בעהאלטען זיך ווי א קליין קינד. דער קאפ האט זיך איהם פערדרעהט פון שטארקע געטראנקע און אויפגעגונג, און די אויגען האבען זיך איהם געשלאסען, און ער האט גענלעט זי מיט דער האנד און געברומט אונפערשטענדליך: — וואָס דיר פאַלט איין, דאַרלינג! וואָס דיר פאַלט איין! — און איז איינגעשלאפען.

פון שלאף האט ער גערעדט וועגען ביזנעס, ער האט דיקטירט א בריעף צו א באַנק אין שיקאַגא און ארומגעשלאגען זיך מיט א לאיער וועגען א פונקט אין אן „אַגרימענט“, און דאס ווייבעל איז געלעגען נעבען איהם, איהר יונג לייב האט געשמעקט פון דעם אדע-קאַלאן, מיט וועלכען זי האט איהר נאַכט־העמד בענאַסען, און זיך געטראכט.

„גאַרנישט, נאַר ביזנעס“...

איז אייניגע צייט ארום האט זי שוין געהאַט א געליעבטען, וואס האט איהר געהאַלפען צו ערפילען די אויפגאַבע, וואס די נאַטור האט אויף איהר ארויפגעלעגט — א מוטער צו זיין. איהר מאן האט זי שוין געהאַלטען פאַר „גאַר נישט נאַר ביזנעס“. זי האט איהם שוין דעם קאפ נישט פערדרעהט, ווען ער האט געאַרבייט אין אפיס. זי האט איהם שוין נישט גערופען דורכ'ן טעלעפאן, און ניט געמאַכט יום־טוב אין דער וואכענס. פאַר דעם האט זי געזעהן וואס מעהר געלד פון איהם ארויסצוקריגען אויף קליידער און העטס און אויף „נייס טיימס“ פאַר איהר געליעבטען. ער האט באלד דערפיהלט, אז א ווייב איז עפעס אַזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט“ און אַנ־געהויבען צו קעמפפּען געגען דעם. אין דער שטוב, ביים טיש און אין שלאָף־צימער האט מען שוין נישט געהערט קיין אַנדערע ווער-טער, ווי וועגען געלד.

דערנאך אז די קינדער זיינען אַנגעקומען, האט „גאַרנישט נאַר ביזנעס“ ערשט איינגעזעהן, ווי ריכטיג עס איז געווען זיין מורא

פאר א ווייב מיט קינדער. עס האט זיך אלץ איהם געדוכט, אז זיינע אויסגאבען וועלען באלד איבערשטייגען די איינקופטע, און דענסך מאל איז די ביזנעס רואינירט, און ער האט געהאלטען אין איין אבדינגען, אין איין איינהאנדלען מיט'ן ווייב צו פערסקלענערען די אויסגאבען. און דאס ווייב האט געהאלטען זיך אין איין דינגען, אז זי קען פאר דעם געלד נישט אויסקומען. די קינדער זיינען גרויס געווארען אין דעם שטענדיגען האנדעל צווישען טאטע-מאמע און גע-וואוינט געווארען מיט'ן טאטען זיך צו דינגען פון קליינערהייד אן און בעטראכט אלס אזעלכען, וואס מען בעדארף וואס מעהר געלד פון איהם ארויסקריגען, און ער זיי אלס אזעלכע, מיט וועלכע מען בעדארף זיך אם מעהרסטען דינגען. און אז זיי זיינען דערוואקסען געווארען און די טעכטער האבען בעדארפט קליידער און די זיהן טאשען-געלד, איז אנגעגאנגען אין דער היים א בעשטענדיגעס דינגען זיך, — די מאמע מיט'ן טאטען, און די קינדער מיט'ן טאטען. ער האט זיי אלעמען פיינד געהאט, און אין זיי געזעהן שונאים, וואס ווילען רואינירען זיין גאנצע עקזיסטענץ, וואס מאכען א תל פון זיין פראצע דורך זיין גאנצעם לעבען. און אלע האבען איהם פיינד גע-האט, און בעטראכט איהם פאר „גארנישט נאר ביזנעס“.

און אזוי האט ער אבגעלעבט זיינע גאנצע יאהרען מיט א קראנ-קען מאנען און מיט „גאר נישט נאר ביזנעס“. מיט אלעמען האט ער געפיהרט האנדעל, — מיט דער גאס, מיט דער שטוב, מיט'ן ווייב און מיט די קינדער, און אלע, די גאנצע וועלט, און דאס גאנצע לע-בען איז פאר איהם „גארנישט, נאר ביזנעס“ געווען.

ביז דער מאנען האט איהם אזוי דאקוטשעט און די טהעען מיט די פינגלקעס האבען שוין ניט מעהר געהאלפען, און ער איז געשטארבען און בעפרייט זיין ווייב און קינדער פון האנדלען. זיינע אייגענע האבען זיך אין דער שטיל געפרעהט אויף זיין טויט. און אפילו זיין לויב איז געווען „גארנישט נאר ביזנעס“: מען האט זיך געדונגען מיט דער „סאסייעטי“ וועגען קרקע, און מיט דעם אפיוס וואס האט פערדאנשטעלטעט די לויב האט מען זיך געדונגען וועגען פרייז, און אפילו מיט די מעמבערס פון דער חברה, וועלכע האבען בעדארפט מיטגעהן מיט דער לויב, האט מען זיך געדונגען וויפיעל צו בעצאהלען. נאר אויף זיין מצבה האט מען פערגעסען אויפצושרייבען זיין

ריכטיגען נאמען, דעם סימבאל, וואס האט איהם בעגלייט זיין גאנצען לעבענס־גאנג, די מאַטאָ „גארנישט נאר ביזנעס“.

נאר דערפאר האט דער זוהן, וואס האט פערנומען דעם פאדער'ס ארט ביים דעסק אין אפיס, בענייט דעם פאטער'ס מאַטאָ. ווען מען האָט אויפגעפרישט דעם אָפיס פאַר דעם נייעם באַס האָט מען אויך נישט פערגעסען אויפצופרישען דעם שפרוך פון דער מאַטאָ, וואס איז געהאנגען פאר'ן דעסק דורך דעם פאטערס גאנצען לעבען: „נאטהינג באַט ביזנעס“. און דער זוהן האט זיך אונטערגענומען דורכצופיהרען געטריי דעם שפרוך, ווי דער פאטער האָט עס געטהאָן.

לייבעל אין דער היים — לייבעל אין אמעריקא.

1.

ל י י ב ע ל .

עס איז געווען א זומער־טאג נאך מיטאג, אין דער אלטער היים, אין א בעל־הבית'ער שטוב. אין עס־צימער, ביים טיש, וועלכער איז געווען נאך בעדעקט מיט'ן טיש־טוך, אויף וועלכען מען האט ערשט וואס געהאט מיטאג אבגעגעסען, זיינען געזעסען צוויי פרויען, איינע אן עלטערע מיט א מאגערע, איינגעפאלענע געזיכט, מיט א הויכען גלאנץ צענדיגען שטערן, און מיט א פאר גרויע גרויסע אויגען, וואס דריקען אויס אונרוהיגקייט, און די שרעק וואס בעהאלט זיך אין זיי דערצעהן לען פון אונזיכערקייט; און די צווייטע, א אינגערע, אבער אויך שוין א פרוי אין די יאהרען, א דיקליכע מיט א רונדיגען פנים, און א קליינעם גוידער, מיט א פאאר אויגען, כאטש ענערגישע — דאך אויך ערשטאקענע. און די צוויי פרויען האבען געהעקעלט און פון צייט צו צייט גערעדט גאנץ אין דער שטיף, אז קוים זייערע ליפען האבען זיך בעוואויגען.

— דאכט זיך, אז לייבעל איז איינגעשלאפען, איהר הערט שוויי־גער? — האט זיך אנגערופען די אינגערע, וועלכע איז געווען די שנור. די שוויגער האט אויסגעשפיצט איהרע אויערען, כאטש זי האט שוין געהערט דאס שנארען פון דעם צווייטען צימער — דאך, אזוי ווי זי וואלט געוואלט אויספיהרען די שנור'ס געבעט, פאר הכנעה, פערשטעהט זיך, האט זי זיך איינגעהערט און אבגעענטפערט:

— נו, זאל עם איהם זיין צו געזונד.

אז די פרויען האבען פערנומען דאס רעגעלמעסיגע שנארכען פון צווייטען צימער, זיינען זיי געזעסען אזוי, ווי זיי וואלטען געווען אנגעשמירט צו זייערע פלעצער. זיי האבען מורא געהאט נישט נור בלויז זיך צו בעוועגען, איבערצוגעהן פון איין ארט אויפ'ן אנדערען. נור אפילו מיט דער האנד צו ריהרען, הויף צו אטהמען. אין שטיבל איז שטיל געווען, אז מען האט געהערט ווי די פליגען זשומען איבער-פליהענדיג פון דעם לאמפ אויף די קרישקעלאך וואס האבען זיך ארומ-געוואלגערט איבער'ן טיש, פון מיטאג עסען. זיי האבען זיך אפילו מורא געהאט איבערצובליקען מיט די אויגען, נור יעדע איז געזעסען, אריינגעטונקט איהרע אויגען אין איהר שטריקען; אלעס איז גע-ווען פערקאפט פון'ם שנארכען וואס האט זיך געהערט פון צווייטען צי-מער, וואס האט בעהערשט דאס צימער מיט די צוויי לעבעדיגע ווע-זענס.

נאר טהיילמאל האט זיך די עלטערע פרוי אנגערופען אין דער שטיל, קוים שעפטשענדיג, ווייזענדיג די שנור דעם זאק, וואס זי שטריקט:

— וואס מיינסטו, באשע, די סטאפע וועט ניט זיין צו גרויס פאר לייבלען?

האט די שנור זי איינגעשטילט מיט דעם, וואס זי האט ארויפ-געלעגט צוויי פינגער אויף איהר מויל און געוויזען מיט'ן בליק אויף דער טהיר, פון וועלכער עס האט זיך געהערט דאס שנארכען. איז זי דערשראקען געווארען און שטיל געווארען.

אין דעם האט זיך פלוצלינג געהערט א קלינגען פון טעלעפאן מיט א ליארם. ביידע פרויען האבען דערשראקען אויפגעציטערט איבער דעם אונגליק, וואס ווערט דא. דאך גלייכגילטיג צום קלינגען פון טעלעפאן האבען זיי ניט געקענט בלייבען. דער טעלעפאן איז ערשט געווען א נייע איינריכטונג אין שטעדטעל, און צום טעלעפאן קלינגען איז מען געווען נאך צו נייגעריג — האט זיך די אינגערע פרוי געוואנט אויפצושטעהן און צוצוגעהן צום טעלעפאן און צו פרעגען:

„ווער איז דארט, הע?״

— דא וואהנט לייבעל זילבערשטיין? האט זיך געהערט א שטימע פון טעלעפאן.

— יא, וואס איז? שא, שווייגט, לייבעל שלאפט.

— וועקט איהם אויף, מען דארף איהם זעהר נויטיג האבען.
 — ווער דארף איהם האבען? ווער רעדט?
 — מען דארף איהם, א פריץ, געלד בארגען, צוויי טויזענד
 רובל, א גוט געשעפט — האט זיך געהערט א שטימע.
 — וואס, צוויי טויזענד רובעל? גוטע פראצענט? — האט די
 ווייב איבערגערעדט — מיין מאן שלאפט.
 נור די טהיר האט זיך געעפענט און פון דער צווייטער שטוב
 איז אריין א יונגערמאן מיט א שפיציג בערדעל, ווי דאן קיכאט, א
 הויכער, א דארער, א מאגער פנים, מיט רויטע בעקלאף, וועלכע זיינען
 געווען אויסגעקאכט פון שלאף און אויסגעמוטשעט פון די פליעגען.
 וואס האבען איהם געפייניגט אין שלאף. און אזוי ווי די האר
 זיינע זיינען געווען אויסגעשמירט מיט פאמאדע, און זיינען אביסעל
 צורודערט געווארען, האבען זיך ארום זיינע האר געקרייזעלט א
 מחנה פליגען, וועלכע האבען זיך ערשט אזוי געקוויקט מיט זיינע
 רויטע בעקעלאך און נאסע ליפען אין שלאף, און זיינען נאך זייער
 אפפער נאכגעקומען. ער האט זיך פערוואונדערט און פערפרעמדט
 ארומגעקוקט אין שטוב, ווי ער וואלט זיין הויז ניט דערקענט און
 פאראויסגעשיקט פאר זיך דאס שפיציגע בערדעל, וואס דאס איז
 געווען א צייכען אז עפעס געפעלט איהם ניט. ער האט זיך מיט דער
 האנד געציעלט אויף א קופקע פליעגען, וועלכע האבען זעהר ליעב
 געהאט די שמאלצענע חזר-ריבעלאך ביים עק פון זיינע צוויי שווארצע
 וואנסעלאך — נאר אזוי ווי ער האט זיך זעהר ליעב געהאט, האט
 ער מורא געהאט, אז ער זאל זיך ניט געבען קיין קלאפ, האט ער
 לאנגזאם צוגעלעגט א לייכט פעטשעל מיט דער האנד אויפ'ן באס.
 די פליגען האבען אבער צייט געהאט אוועקצופליהען און ער האט
 זיך געטראפען מיט א פינגער אין די רויטע ענטצינדונג פון א נאז-
 לאך, וועלכעס איז איהם געקומען פון גריבלען זיך מיט'ן פינגער
 אין נאז, ווען ער איז פערקלעהרט. דאס האט איהם זעהר וועה גע-
 טהאן און אויפגערעגט. ער האט נאך געשוויגען, נאר ווי זיין געד-
 וואהנהייט, ארומגעקוקט זיך און געזוכט אן אפפער, אויף וועמען
 אנצולאדען זיין בליק. ער האט געטראפען זיין מוטער זיצענדיג
 ביים טיש, האט ער אויף איהר אויסגעגלאצט זיינע אויגען, ווי זי
 וואלט שולדיג געווען. די מוטער האט זיך טאקע געפיהלט שולדיג און

זי האט זיך חנפ'ענדיג פערענטפערט און געזאגט צו איהם מיט ליעבע.
— אה, לייבעל, ביסט אויפגעשטאנען? צייט מען האט דעם
קלומפער אין שטוב אריינגעשטעלט קען מען קיין אויג ניט צומאכען.

מאדעם איבער דער וועלט!

זי האט נאך געוואלט עפעס זאגען, עס האט איהר אָבער באלד
אכגעשטעלט דעם זוהן'ס שטרענגער בליק.

— עס הייסט ניט קיין קלומפער, נור א טעלעפאן, פאן. פאן.

— זאל זיין טעלעפאן, וואס איז דער חילוק?

— עס איז יא א חילוק. א קלומפער איז א קלומפער און א טעלע-

פאן איז א טעלעפאן — האט ער געזאגט, צוגעהענדיג פלינק צום טע-
לעפאן און גענומען מיט א געבייזער פון ווייב די רעהר צום אויער און
אריינגערען:

— ווער איז דארט, הא? ווער?

— דאס איז לייבעל זילבערשטיין?

— יא, יא, דאס איז לייב, מר. לייב זילבערשטיין.

— שוין אויפגעשטאנען פון שלאף?

— פון שלאף? הא? וואס? דאס איז לייב זילבערשטיין,

זילבערשטיין, שטיין, וואס ווילט איהר?

— איהר קענט זיך צוריק לייגען שלאפען.

— וואס? הע, דו, פאשאל, דוראק, האלי — האט זיך לייבעל

געשאלטען, נאר קיינער האט איהם שוין ניט געענטפערט.

ער האט שנעל אויפגעהאנגען די רעהר און אוועק פון טעלעפאן

א בלייכער, אנגעקוקט ביז מיט זיינע פיטשינקע שווארצע, פינקעלדיגע

אויגעלאך די מאמא און דאס ווייב, אז דאס בלוט איז פון זייערע

אדערן אנטלאפען, דערנאך האט ער זיך רוהיג אוועקגעזעצט ביים

טיש און געזאגט ווי א ריכטער, וואס גיט ארויס אן אורטהייל:

— פערצעהן טאג אין דער וואך אויף ברויט מיט וואסער. איך

ווייס ווער דאס איז. אויף פערצעהן טעג אין קארץ וועל איך זיי

איניצען, ניט מעהר און ניט ווייניגער. איך וועל באלד אריינגעהן

צום פאלקאוויק.

ער האט זיך אוועקגעזעצט ביים טיש און מיט דער האנד זיך

שוין גענעבען א שטארקען פאטש אין באק, וואו עס איז געשטאנען

א פליעג און געזאגט פון איהם דאס בלוט. ער האט זי דער-הרג'עט

און מיט א נצחון האט ער איהר געגעבען א ווארף אויף דער ערד
און צוגעטראטען מיט דער פוס.

אז עס איז איהם געלונגען צו הרג'ענען די פליעג האט ער זיך
אביסעל בערוהינט. דאן האט דאס ווייב מוטה געפונען צו איהם
צוצוגעהן און אוועקשטעלען א גלאז טהעע פאר איהם.

— איך ווייס ווער עס טהוט דאס, איך וועל איהם פאקען, פאקען.
— דו דארפסט דיר ניט געהמען אזוי צום הארצען וואס א
גאסען-יונג, א לאבוס ערלויבט זיך. דו וועסט דאך דיר, חלילה, ניט
עפעס טהאן.

— פערצעהן טעג קארץ, אויף ברויט און וואסער. ניט מעהר
און ניט ווינציגער — האט ער פאר זיך ארויסגעגעבען זיין אורטהייל,
און צוגערוקט זיך צו זיך דאס גלאז טהעע צום טרינקען.

אז די מוטער און דאס ווייב האבען איהם געהערט זופען, האבען
זיי פרייער אכגעאטהעמט, געוואנט אויפצוהויבען זייער בליק פון
שטריקען און אויף דעם גאנצען שטיבעל איז געקומען א בעפרייאונג.

— גיב מיר די צייטונג, — האט לייבעל בעפוילען דער ווייב.
דאס ווייב האט איהם דערלאנגט די צייטונג, לייבעל האט ניט
געמאכט קיין אונטערשיעד אויב די צייטונג איז פון היינט אדער פון
פאר-איאהרען. אויפ'ן טישעל ביים אויווען זיינען געלעגען א פאר
אלטע צייטונגען, און וועלכע צייטונגען דאס ווייב האט ארויסגע-
שלעפט, די האט ער געלעזען. צוערשט האט ער גענומען און איי-
בערגעדעהט אויף דער זייט פון די אנאנסען און געלעזען ארויס
הויר, אויפ'ן קול:

2.

„א רובעל א פאר שיד“.

„פאר א רובעל א פאר נייע שיד ביי יוסף פארבשטיין, זשעלנא

“22.

— דו הערסט, באשא, ווארשוי איז א שטאדט, פאר א רובעל
קענסט דו קריגען א פאר שיד, א פאר גאנצע שיד פאר ביידע פיס.
אז דאס ווייב און די מוטער האבען איהם געהערט רעדען, איז

אויף זיי געקומען אן ערלייכטערונג, און דאס ווייב האט איהם גע-
וואלט בערוהיגען, ער זאל ניט האבען קיין פערדרום, וואס אין וואר-
שוי קאסט אזוי ביליג שיד.

— אז נישט, מיינסטו איז אלעס וואהר, וואס די צייטונגען
שרייבען.

— זיי מיינען נאר אויסצונארען דאס געלד און ווייטער גאר
נישט — האט די מוטער אונטערנעהאלפען די שטור.

— ווייסט איהר בעסער פון די צייטונג? הע? אין די ציי-
טונגען שטעהט בפירוש געשריעבען: פאר א רובעל א פאר נייע
גוטע שיד, פארבשטיין, זשעלנע 22, ווייסט די צייטונג נישט, און
איהר יא, הע?

די צוויי פרויען זיינען בלייד געווארען פאר שרעק. זיי האבען
איהם ניט געוואלט צוכייזערען, האט זיך דאס ווייב געוואונקען צום
שוויגער.

— איך ווייס, און אפשר איז עס וואהר, אז די צייטונג שרייבט
אזוי, מן הסתם מוז דאך עפעס זיין — האט די ווייב איהם אונ-
טערגעברומט.

— אודאי, אין א גרויסער שטאדט קאסט אלעס ביליגער, אין דער
קליינער ווערט מען אויסגעריסען — האט די מאמע צוגעבאמקעט.
— איך וואלט געוואלט וויסען וואס זי לייגט צו צו דער קליי-
נער שטאדט, דו ווערסט דאך ניט אויסגעריסען. דו לייגסט דאך
ניט צו צו דער קליינער שטאדט, הע? — האט ליבעל אנגעשטעלט זיינע
אויגען אויף דער מאמא.

— געוויס, איך נישט, וואס האב איך, מישטיינס געזאגט, צו
ערשט גאט און דערנאך דו, אבער דו, מיין קינד, דיר געהט דאך אוועק
אזוי פיעל געלד אין דער קליינער שטאדט מיך אויסצוהאלטען —
האט די מאמע זיך אונטערגעגעבען.

די מוטערס הכנעה האט איהם בערוהיגט, ער האט איהר געוואלט
זאגען עפעס צו בערוהיגען, האט ער זי איינגעשטילט.

— איך האב שוין געהערט דעם שפרוך — און געגעבען א
דרעה איבער די צייטונג אויף דער צווייטער זייט.

די מוטער האט זיך דערפרעהט מיט איהר קינד'ס געכייזער ווי
מיט א געווינס.

„דאס בעסטע אבפיהר מיטעל“ — לעזט לייבעל הויף, פון די צייטונג, פאר די פרויען.

דר. סאניטאריום פילען זיינען דאס בעסטע און זי-
כערסטע מיטעל אויף לייכטע, אהן-שמערצליכע און
זאנפטע אבפיהרונג. 50 קאפ. א קעסטעל. פראספעקט
און פראבע ווערען ארויסגעשיקט פריי, אונענטגעלט-
ליך צו יעדען איינעם, וואס שיקט אריין א צעהן קאפי-
קענע מארקע.

— באשא, האסט געהערט? אפשר פרוכירען? — האט ער
זיך מיט געווען מיט דער ווייב.
— וואס האסט דו צו ריזיקירען? צעהן קאפ. א מארקע?
שיק אריין.

— דו לייסט דאך, מיין קינד, אזוי, אפשר וועט דאס זיין די
ישועה — ליינט די מוטער צו — דאס געזונד איז בילכער פון אלעס.
— ווארים ביי אייך איז דען געלד עפעס? צעהן קאפ. א מארקע
און 7 קאפ. א בריעה, ווארים ווי אזוי וועסט דו שיקען די מארקע?
איז דאך שוין 17 קאפ. א קאפ. דאס בויגעלע פאפיער מיט'ן קאנ-
ווערט, און היינט טינט. הכלל עס איז 20 קאפ.

— און אז ניט, מיינסטו, קען דאס עפעס העלפען? — זיי
מיינען דאך נאר דאס געלד אויסצונארען — זאגט די מוטער פון
ווינקעל ארויס.

— געה שוין, געה, עפעס א פייקער, א גנב שרייבט דארט
אין די צייטונג, אז מען זאל איהם אריינשיקען געלד. ער קען נאר אין
גאנצען דאס געלד צונעהמען און גאר ניט אריינשיקען — בערוהיגט
איהם דאס ווייב.

— און אפשר וועט עס יא העלפען? — זאגט ווי פאר זיך
לייבעל — ווארים אייך געהט עפעס אן מיין געזונד? אייך טהוט
ניט וועה און דערפאר טאקע וואס אייך איז אזוי א שאד א גראשען
אויף מיין געזונד, וועל איך עס דוקא אויסשרייבען. אפילו אז איך
זאל וויסען, אז עס איז בלאמע, עס איז גאר ניט, און ניט די פראבע,
נאר טאקע א גאנצע פלאש פאר 50 קאפ. ניין, נישט איינעם נאר
צוויי טאקע מיט אמאל פאר א גאנצען רובעל. איהר קרעכצט ניט,
אייך טהוט ניט וועה — האט ער געזאגט איבערשרייבענדיג זיך די

אדרעס פון דר. סאניטאריום אין זיין ביכעל און מיט כעס איבער-
געמישט די צווייטע זייט צייטונג.

זיינע אויגען האבען זיך באלד אכגעשטעלט אויף א קעפעל מיט
נייעס: „א גרויסע גנבה.“ ער איז געווארען אן ערשראקענער און
גלייך זיך אנגעטאפט די טאש, ער האט דארט געפונען די שליסלאך
פון זיין „קאסע“. האט ער זיך אביסעלע בערוהיגט, אבער איינזיצען
האט ער שוין ניט געקענט, ער איז אריין אין צווייטען שטוב, צו-
געשלאסען די טהיר הינטער זיך און אנגעהויבען צוצופאסען די שליס-
סעלאך צו די שלעסער. די שלעסער און די שליסלען זיינען אבער
געווען אזוי פיעל און אזוי פערשיעדענארטיג, אפענע און בעהאלטענע,
אז ער האט זיך אליין פערפלאנטערט אין זיי, ענדליך האט ער די
שיפלאד געעפענט און ארויסגענומען די וועקסלען — אלע וועקסלען.
דערנאך האט ער אריינגעקוקט אין די משכנות: זילבערנע, גאלדענע,
ווייבערשע רינגלאך און אוירינגלאך, קאראלען, פעריל, דיאמאנטען,
א בארג צונויפגעשאטען און די ליכטיגע שטיינער האבען פער-
צערלט פון מענשליכער פרייד, פון כלהתנאים און חתונה, ליעבע
און נחת צווישען מאן און ווייב — אנדענקען פון גוטע צייטען, אלעס
איז געווען אנגעווארפען אין איין קופע, און אלעס איז געלעגען טיעף
ביי איהם אין שיפלאד און איבער אלעס איז ער געווען דער בעלהבית.
ער האט געגלעט מיט זיין בליק די אלע ציערונג, און עס האט זיך גע-
דאכט, אז ער זעהט ניט קיין טויטע שטיינער, נאר די כלות ביי די
תנאים-מאלס, זייערע לייכטענדע אויגען ווען מען האט זיי די
ציערונג געשאנקען. ער זעהט די חתונות ווי מען טהיילט דאס דרשה
געשאנק, די ווייבלאך אין די ווייסע הויכען אויף זייערע בעטען ביי
די ברית'ן, און די מענער שענקען זיי ציערונג פאר די געבוירענע קינד-
דער — לעבעדיגע פרייד און נחת איז ביי איהם אין שיפלאד, און
איבער זיי איז ער דער בעלהבית, אויף זיי האט ער ארויפגעלייגט
שלעסער, און די שליסלאך אין טאש.

ער איז דאנקבאר געווען זיין ווייב וואס זי האט איהם דאס
אלעס געגעבען אין נדו, וואס צוליעב איהר איז ער דער בעלהבית.
די משכנות, די וועקסלען און צירונג ליגען אין די שיפלאדען שוין
לאנג, זעהר לאנג, פון יואל-מאיר, זיין ווייב'ס ערשטען מאן, וואס איז
געווען א מלוה. און ער האט געזעהן דעם אלטען מלוה מיט די ווייסע

אויסגעקראכענע האָהר און באַרד, מיט די טיעפע בלאַע ברילען, ראַמיר פּעלט אַרײַן מיט די קראַנקע רומאַטיזם פּוס צו די קאַסע. טאַפּט מיט די פּינגער די צירונג, די משכנות, די וועקסלען, וואס ער האָט אנגע-זאַמעלט, פּערשליסט די שיפלאַדען און שאַרט דערנאָך אַרויס מיט זײַנע לאַחמע פּיס און צופּריעדען שמיכעלע, אין עס-צימער אַרײַן, וואו זײַן יונג-ווייבעל זיצט, וואס דער אַלטער האָט זיך גענומען להכעיס די קינדער און להכעיס דער שטאָרט, דערפאַר וואס אלע ווארטען אויף זײַן טויט, און ער קריכט צו צו דער ווייבעל און קלאַפט מיט זײַנע אַלטע אַהן-ביינערדיגע פּינגער אויף איהר האַלז, בעקלאַך, פּלייצעס; קלאַפט מיט די פּינגער און קוקט געדיכט דורך די שוואַרץ-בלויע ברי-לען, פּונקט אַזוי ווי ער האַט בעטאַפּט מיט זײַנע פּינגער דאס ציערונג אין די קאַסע און פּרעהט זיך מיט דער יונגער ווייבעל, ווי מיט אַ טהײער משכן, וואס מען האָט ביי איהם אײַנגעלייגט.

... און יעצט אויף דעם אַלטען יואל-מאיר'ס אַרט איז ער, לייבעל, דער בעל? ת פּון די אלע משכנות וואס ליגען אין שיפלאַך, און פּונקט אַזוי ווי דער אַלטער מלוה, בעטראכט ער יעצט זײַן פּערמעגענס, און אָט וועט ער באַלד אַרײַנגעהן אין צווייטען צימער, וואו זײַן ווייב זיצט, די זעלבע פּרוי, וואס די אַלטע טוידטע פּינגער פּון מלוה האָבען בעריהרט איהר לייב — איהר פּלייש, איהר האַלז, און יעצט ליעגען שוין די טוידטע אַלטע פּינגער אין דר'ערד בלייכע און ווערים טאַטשען זיי — אָט יעצט וועט ער מיט זײַנע פּינגער בעריהרען דאס זעלבע לייב, וואס דער טוידטער האָט בעריהרט — און לייבעל איז טרויעריג געווארען...

ווי אין חלום האָבען זיך אָנגעהויבען ביי איהם צו וועקען זײַנע אַמביציעס בחור-ווייז, בעפאַר ער האָט חתונה געהאַט מיט דעם מלוה'ס אַלמנה. ווי ער האַט געטראכט וועגען אַרײַנפּאהרען אין דער גרויסער שטאָרט זיך צו לערנען, צו ענדיגען די האַנדעלס-שוהלע, און ווערען בוכהאַלטער. ווי אין חלום האַט ער זיך דערמאַהנט אן לאַה'ן דעם חזו'ס טעכטער, מיט וועלכער ער איז געאַנגען בחור-ווייז אין געהיים שפּאַ-ציערען אין די זומערדיגע פּאַרנאַכטען אויפ'ן וועג צום בית-עולם, און ווי זיי האָבען ביידע גערעדט פּון די ראַמאַנען און די ביכער, וואס זיי האָבען געלעזען... און דאס אַלעס האָט ער איבערגעטוישט אויף דעם מלוה'ס אַוצר, וואס דער אַלטער יואל מאיר האָט פּערשריבען זײַן

יונג ווייבעל, להכעים די קינדער און להכעים די שטארט, דערפאר וואס זיי האָבען געווארט אויף זיין טויט.

ס'האָט איהם יעצט ניט באנג געטהאָן. די בחור'שע אמביציעס מיט די האַנדעלס-שולע און מיט לאה'לען, מיט די שווארצע צעפ — זיינען צורונען ווי זייפּען-בלאזען... דאס אלעס איז געווען אזוי לאנג און אזוי קינדיש. פאר דעם איז ער יעצט בעוואוסט געווען פון זיין מאַכט, פון די משכנות, די וועקסעלער, וואס עס ליגען אין שופלאַד. ביי פיעלע אנגעזעהענע בעלי-בתים האָט ער געלר שטעהן, און זיי האָבען מורא פאר איהם און גריסען איהם צוערשט און זאגען איהם ר' יענקל. און ער האָט ניט קיין מורא פאר פרנסה, ווי אנדרערע. ער איז שטענדיג פערזארגט, און קען שלאפען, ווען ער וויל און ווי לאנג ער וויל. איהם קען גארנישט געשעהן. ער האט געלר און פאר קיינעם דארף ער קיין מורא ניט האָבען, און פאר דעם אלעס איז ער שולדיג זיין ווייב.

ער האט זי יעצט ליעב געהאט, ער איז איהר דאנקבאר געווען, און איז ארויסגעגאנגען פון דער „קאסע“ א גליקליכער און צופריעדער נער, געזעהן דאָס ווייב זיצען, א פעטע, שווערליך אביסעל אויף איהר בענקעל — ער האָט גאר ניט בעמערקט די אלטע טוידטע פינגער פון דעם מלוה, וועלכע האָבען זי אַנגעריהרט. עס איז גאר ניט געווען צו בעמערקען... ער האט געוואלט דער ווייב זאגען עפעס אַנגענעהמעס, גוטעס, האָט ער זיך אַנגערופען מיט א גוט שמייכעלע.

— באַשע, דערלאנג מיר דעם ראק, איך וויל ארויסנעהן אין גאס.

דאס ווייב האָט זיך דערפרעהט מיט דעם בעפעהל, זי האָט אוועקגעלייגט דעם שטריקעכץ, אויפגעהויבען זיך מיט פוילקייט, גע-
נומען דעם ראק און דערלאנגט איהם. לייבעל איז געווען אזוי גוט, אז די ווייב האָט זיך אפילו געוואגט איהם צו קריטיקירען.

— אז דו קומסט, קענסט דו ניט אוועקלייגען דעם ראָט ווי אַ מענש ? זעה, דו האָסט דאך אינגאנצען צוקנייטשט.

— אז מען איז א גוט ווייב הענגט מען אויף דעם מאַז'ס ראק, הע, מאמא, ווי זאנסט דו ? האָסטו ניט דעם טאטען דעם ראק אויפ' געהאַנגען ?

די מוטער איז געווען געריהרט פון דעם זוהן'ס גוטסקייט, וואס ער האָט זיך געווענדעט צו איהר, האָט זי זיך אויך ערלויבט צו האַלטען מיט די שנור.

— מילא אין מיינע יאָהרען איז עס געווען אנדערש, אָבער היינט בעדיענט א מאן זיין ווייב, זאגט מען.

— הערסט, כאשע, וואס די מאַמא זאגט, אז היינט בעדיענט א מאן דאס ווייב. נו, באשע, דו ווילסט אז איד זאל דיך בעדיענען? — האָט לייבעל אלץ אנגעהאַלטען די גוטע שטימונג.

— שווייג שוין, שווייג שוין, זאלען דייע שונאים ריידען — האָט איהם די ווייב אנגעטהאָן דעם ראק (וואס ער האָט זיך גאנץ גוט גע־אַזט), און פּערגלעטענדיג איהם די האָהר אויפ'ן קאפּ, האָט זי ווייטער געוואגט:

— גיב נאר א קוק ווי צופלאשעט דו ביזט. געהסט דאך אין גאס ארויס צו מענשען — לייבעל זילכערשטיין.

נאר דאס איז שוין געווען צופיעל. לייבעל האָט זיך דערמאָנט ווער ער איז און אז ער געהט אין גאס ארויס צו מענשען. ער האָט נאָך געשוויגען, נאר אוועקגעשארט די ווייב'ס האַנד מיט א בעוועגונג, צוגעגאנגען צום שפּיעגעלע, זיך אליין פּערקעמט די האָהר, גלייך זיך אויסגעצויגען די וואנצעלעך און דאס בערדעל זיך גלייך געמאַכט, בעטראכט זיך אין שפּיעגעלע, אויב זיין אנבליק דריקט אויס די גאנצע ווירדע, וואס ער, לייבעל, וועלכער איז בעזארגט מיט פרנסה אויפ'ס גאנצען לעבען — פּערדיענט אויסצודריקען. אביסעל אונצופריעדען געווען פון זיין דינע פיגור און איינגעפאלענע באַקען. ער האָט זי געפרואווט אנבלאזען, לאנג אנהאלטען האט ער זי ניט געקענט, נאר דאָס רויטליכקייט אויף די בעקעלאך איז איהם געפעלען, פון די וואנצ סעס מיט'ן בערדעל איז ער אויך צופריעדען געווען, נור פון דינעם העלזעל און שמאלען קערפּער האָט ער פּערדרום געהאַט. ער זעהט אויס ווי א קינד — האָט ער זיך געטראכט און געקוקט ביז אויף די מאמא'ן, וואס האט איהם געבוירען אזא דיניטשקען. נאר דאך גערעדט האָט ער גארנישט. אַנגעטהאָן זיך דעם הוט, געשפּיעגעלט זיך ווי ער זעהט אויס אין הוט, נאך אמאָל אויסגעצויגען די וואנסעס, אז ער זאל מענליכער אויסזעהן. ער האט אבער ניט בעקומען קיין צופריע-דענע דעזולטאמען. ער איז אוועק פון שפּיעגעלע א ביזער, אן אויפ-

נערעגטער, און ניט געפינענדיג דעם שטעקעלע אויף זיין פלאץ, האט ער געגעבען א שטעל אן זיין בליק פון דער מאמע'ן צו דער ווייב און געפרעגט:

— איד וואלט געוואלט וויסען ווער שטעלט מיר אוועק מיין שטעקעל?!

— דאס שטעקעלע שטעהט דאך דא, — האָט די ווייב געזאגט, דערלאנגענדיג איהם דאס שטעקעלע, וואס איז געהאנגען הינטער זיין שטוהל.

— איד וויל וויסען, ווער עס האָט דאָס שטעקעלע אוועקגעשטעלט דאָ אָהער? — האָט ער געפרעגט אין אזא טאָן, ווי עס וואלט געשעהן דאָס גרעסטע קרימינעלע פערברעכען.

די ווייב, וועלכע האָט נאָך געמיינט, אז ער איז אין דער גוטער שטימונג, האָט געוואגט צו זאָגען:

— דו אליין האָסט אויפגעהאנגען אויף דעם שטוהל. קיינער האָט דיר ניט געריהרט דאס שטעקעלע.

ער האָט קיין ווארט ניט גערעדט, נאר בלייב געווארען. די וואנר סעלעך האבען איהם געציטערט, די אויגען געלאנצט און ער האט ארומגענומען די ווייב פון קאפ ביז די פיס מיט זיין בליק:

— איד אליין האָב אוועקגעשטעלט, הע? איד אליין? הע? די ווייב האָט איהם שוין גאר ניט געענטפערט. זי האָט פער-בויגען איהר בליק אין שטריקען.

— וואס איז דער חילוק וואו עס איז געשטאנען, אבי דו האסט עס — האָט די מאמע געפרוואווט שלום מאכען.

— עס איז יא א חילוק וואו דאס שטעקעלע שטעהט, א גרויסער חילוק, דו הערסט? — א גרויסער חילוק, אויב דאס שטעקעלע שטעהט ביי דער וואנד אָדער עס הענגט אויף דער שטוהל. זאג, איז א חילוק אָדער ניט?

— יא, עס איז יא א חילוק — האט איהם די מאמע נאכגע-געבען.

ארויסקרינענדיג פון דער גוטער זיין רעכט, האָט ער זיך נאָך אמאל איינגעקוקט אין שפיגעלע אריין, אויב די אויפגענונג האָט איהם ניט צופיעל בלייב געמאכט, און געפינענדיג, אז ער זעהט ניט

אויס ווי ער, לייבעל זילבערשטיין האט בעדארפט אויסזעהן, האט ער וויעדער אמאל געווארפען א בליק איבער זיין ווייב און מוטער, און צוגעווארפען א ווארט:

— אז דער טעלעפאן וועט קלינגען, בין איך אין גאס פאר'ן ראט' הויז. דער טעלעפאן, דו הערסט, ניט דער קלומפער, טעלעפאן, פאן — האט ער זיך געווענדעט צו דער מוטער.

און אַנשטעלענדיג א רוהיג פנים מיט א בליק אין די אויגען, וועלכער, עס האט זיך איהם געדאכט, דריקט אויס די ווירדע, וואס עס בעדארף האַבען אזא מאן ווי לייבעל זילבערשטיין, איז ער ארויס אין דער גאס.

2

לייבעל געהט אין גאס ארויס.

אז לייבעל איז ארויסגעקומען אויף דער גאס, איז ער געווען אין בעוואוסטזיין פון זיינע צעהן טויזענד רובעל, וואָס פערזאָרגען איהם פרנסה אויפ'ן גאנצען לעבען. דער ערשטער איד, וועלכען ער האט אנגע-טראָפען אויף דער שוועל פון אַ סאַדאַ-וואַסער קרעמעל, האָט איהם דער-מאָנט אָן די זיכערקייט זיינע. און ווייל לייבעל איז געווען פילאַזאָף פיש געשטימט האָט ער געפרוּאוּט מאַכען אַ פּערגלייך צווישען זיך און די אידען, וואָס ער האט אנגעטראָפען אויף זיין וועג. אלע זיינען זיי געווען בעזאָרגטע, פּעריאַנטע, מיט שרעק אין די אויגען, ניט ווי-סענדיג וואו צו כאַפען אַ גראַשען אויף פרנסה, און ניט וויסענדיג וואָס וועט מאַרגען זיין — אלע האַבען איהם גע'חנפה'ט, אלע האַבען זיי איהם צוערשט גוט-מאַרגען געזאָגט — און ער האָט געוואַרט אַ סע-קונדע ביז ער האָט זיי אַכגעענטפּערט, ווייל ער האָט זיך מישב גע-ווען, אויב עס שטעהט אָן פאַר איהם, לייבעל'ן, אַכצוּענטפּערען אויף אַ לאַדע וועמענס שאַקעל מיט'ן קאַפּ. נאר איבערקלעהרענדיג, אז עס פאַסט פאַר איהם צו האַלטען זיך קליין, האָט לייבעל אַכגעענטפּערט, ווען יענער איז שוין לאַנג אַוועק . . . ער האָט געוואוסט, אז מען קוקט אויף איהם מיט קנאה, אז אלע ווייסען דעם גרויסען אונטער-

שיעד, וואס איז צווישען זיי און איהם. זיי, די אהן-מארגענדיגע — וואס קוקען זיך די אויגען אויס אויף א קונד — און ער לייבעל, וואס האט ערשט נאך אַבגעגעסען דאָס גוטע מיטאָג און זיך גוט אויסגע- שלאָפֿען נאַכ'ן מיטאָג און אויסגעשמירט זיך די האַר מיט פּאַמאַדע און געהט זיך שפּאַציערען מיט'ן שטעקעלע אין דער האַנד — און אזוי וועט זיין מאָרגען און איבערמאָרגען, און אויפ'ן ווינטער האָט ער שוין אָנגענרייט זיין וואַרימען פעלץ און די מאַמאָ שטריקט איהם שוין די וואַרימע זאַקען . . . און געפינענדיג זיך אין אזאָ העכערען גראַד — זיכערער פון אַלע — האָט זיך באַלד אין איהם ערוועקט די ענערגיע נאָך זיכערער און פעסטער צו מאַכען דעם באַדען אויף וועל- כען ער שטעהט — צו בעוואַרענען זיינע געשעפטען.

פיעל צו טהאָן דערביי האָט ער אַבער ניט געהאַט, דאָס געלד איז מייסטענס געווען ביי פּוילישע פּריצים, אויף היפּאָטעהעקען, אויף גרויסע פּראַצענטען, און אַ טאָג איז עס אויך געווען, ווען מען מאַהנט ניט אויף קיין פּראַצענטער — אַ געוועהנליכער, ניט קיין ערשטער און ניט קיין פּופּצההנטער.

נאר דאָ האָט ער באַלד בעמערקט גדליה לעדער סוחר, אויף דער צווייטער זייט טראַטואַר, וועלכער איז געוועסען מיט זיין יונג שעהן ווייבעל פאַר דער טהיר פון זיין געוועלכ, אויף שטוהלען. די ווייבעל האָט געהאַלטען אַ געזונד קינד אויף איהר שוים, אפּגעשיילט אַ האַרט איי, און געגעבען דעם קינד צום עסען, און גדליה האָט זיך געשפּיעלט מיט'ן קינד'ס לאַקען און געשמייכעלט צום קינד. ביי גדליה'ן האָט ער געהאַט שטעהן טויווענד רובעל אויפ'ן הויז, וואָס גדליה האָט גע- קראַגען בירושה פון זיין פאָטער, כאַטש דאָס געלד איז זיכער געווען און כאַטש גדליה האָט איהם ביז יעצט געצאָהלט די צינזען רעגעלמעסיג, מיט אַ קליינע פאַרשפּעטיגונג, דאָך איז איהם ניט געפעלען, וואָס גדליה'ס ווייבעל איז אזאָ פעטע און אַ שעהנע און זעהט אזוי גוט אויס, און וואָס פאַר זיין געלד ניט גדליה דעם קינד עסען אויסגע- קאַכטע אייער, און עס איז איהם ניט געפעלען די נאַנצע רוהיגקייט, נחת און צופריעדנהייט וואָס גדליה האָט, דענסמאָל, ווען ער איז איהם שולדיג טויווענד רובעל. וואַרים לייבעל האָט געהאַלטען, אַז אַ מענש, ביי וועלכען ער האָט שטעהן געלד, זיינס אַז אייגענטהום, בע- דאַרף געדענקען און קלעהרען וועגען לייבעל'ן, און וואָס איז ער אזוי

צופריעדען? און וואָס עסט ער אייער פאָר זיין געלד? און כאָטש גדליה האָט איהם שוין בעמערקט, האָט איהם שוין זעהר העפליך בעי גריסט, און ער האָט שוין געזעהען, אז איבער גדליה'ס פנים האָט זיך איבערגעצויגען אַ וואַלקען און ער שמייכלט שוין ניט צום קינד, — דאָך האָט איהם געשטאַכען אין די אויגען דאָס שעהנע, געזונדע ווייב בעל, וואָס זיצט פאָר דער טהיר מיט'ן קינד, פונקט ווי זי וואַלט אזוי געזונד געווען — פאָר זיין געלד. און ער איז אַריבערגעגאַנגען צו גדליה'ן.

אז גדליה האָט איהם געזעהען אַריבערגעהענדיג צו זיך, איז ער בלייב געוואָרען און זיין יונג בערדיל האָט געציטערט, דאָס ווייב האָט עס אויף בעמערקט, און, ווי זי וואַלט מורא געהאט פאָר לייבעל'ן, האָט זי בעהאַלטען דאָס איי, וואָס זי האָט געהאַט געגעבען דעם קינד. לייבעל האָט דוקא געקוקט אויפ'ן געזונדען קינד, און דוקא געזוכט מיט זיינע בליקען דאָס איי, וואָס דאָס ווייבעל האָט האַלב בעהאַלטען. און האָט געפרעגט מיט אַ שמייכלע:

— נו, גדליה, ווי געהען די געשעפטען?

— גאָט צו דאַנקען, — האָט גדליה אָבגעענטפערט — אזוי!

— פיעל צו טהאָן האַסטו ניט, — האָט לייבעל געזאָגט, אַריינ-שטעקענדיג זיין קעפעל אין געוועלבעל אַרײן.

— זומער. צום הערבסט וועט זיך וויעדער אָנהויבען.

— אזוי, צום הערבסט ערשט, אזוי, — האָט לייבעל פאָר זיך געזאָגט, — איד פערשטעה, צו די ימים טובים צו, מאַכט מען זיך שטיוועל, קויפען די שוסטערס לעדער.

— יא, יא, זעהט ווי ער ווייסט אַלעס, פונקט ווי ער וואַלט געד האַנדעלט מיט לעדער, — חנפ'ט איהם גדליה.

— פאָר וואָס זאָל איד ניט וויסען, אַ מענש בעדאַרף פון אַלעס וויסען, — גדליה, קום נור, איד וויל דיר עפעס זאָגען.

— וואָס איז? — פּרעגט גדליה ערשאַקען, אָבגעהענדיג מיט איהם אין אַ ווינקעל.

— וועסט מיר אָנגרייטען די טויזענד רובעל. איד בעדאַרף זיי האַבען.

— וואָס, איד צאָהל דיר דען ניט קיין צינזען? וואָס ווילסטו פֿון מיר האַבען?

— ניין. ווער זאגט דען? אודאי צאהלסטו פראצענט, נור איך בעדארף דאס געלד. איך בעדארף א געשעפט מאכען.

— אבער, לייבעל, פון וואנען וועל איך דיר געהענען געלד יעצט אין זומער, וואס האסטו צו מיר, ווילסט נאך א פראצענט וועל איך דיר געבען. וואס האסטו צו מיר?

— וואס איך האב צו דיר? נאר ניט. נאר איך מעג דאך וועלען צוריק מיין געלד, מעג איך — אדער ניט? — הע!

— געוויס מעגסטו, עס איז דיין געלד, — האט זיך גדליה אונטערגעגעבען.

— נו, אויב אזוי, וועסטו עס מיר אנגריימען — די וועקסעלאך וועל איך שיקען נאך ווארשוי, אין די באנק אריין.

איבערלאזענדיג גדליה'ן א צורודערטען, א צובראכענעם, האט ער ווייטער אוועקגעשפאצירט אין געסעל מיט'ן שטעקעלע אונטערברומענדיג זיך א נגון'דעל פאר צופריעדענהייט, נור באלד האט ער אנגעטראגן פען דעם שטאדט'ס-חזן שטעהן פאר א טהיר פון א געוועלבעל מיט אירען און שמועסען זעהר בעלעבט וועגען פאליטיק. עס האט איהם ניט געפאסט צו צונעהן צו די אירען, און פערדראסען האט איהם, וואס דער חזן, וועלכער קריענט געלד פון שטאדט, זיין געלד אויך, וואס ער צאהלט — שטעהט מיר-ניט, דיר-ניט פאר א געוועלבעל מיט אירען און רעדט. וואס האט ער צו ריידען? וואס האט ער צו לאכען? געהט ער אדורך, קומט אן צו די גרופע אירען און שאקעלט מיט'ן קאפ. ענטפערט מען איהם אפ מיט א שאקעל פון קאפ זאגט ער צום חזן.

— חזן, זייט מוחל, איך האב מיט אייך עפעס צו רעדען. ווערט דער חזן דערשראקען, וואס האט עפעס לייבעל מיט איהם צו ריידען; א בעל הבית איז ער דאך, געהט ער אפ מיט איהם. פרענט איהם לייבעל:

— איך בעט אייך זעהר, וויפיעל קריענט איהר א וואך פון שטאדט?

ווערט דער חזן נאך מעהר דערשראקען. ענטפערט ער:

— וואס איז אייך דער חילוק?

— וו'הייסט וואס איז מיר דער חילוק? איך בין דאך אויך א

בעל הבית אין שטארט, ניין? איך צאהל אויך אין שטארט, און מיין קערבעל איז דאך אויך א קערבעל, ניין? מעג איך דאס וויסען, ניין? — געוויס, געוויס, ר' לייבעל — פערענטפערט זיך שוין דער חזן מיט מורא, — איך קריעג פון שטארט אזוי גרויס, ווי זיעבען רובעל א וואך.

— זיעבען רובעל א וואך, — זאגט פֿאר זיך לייבעל — זיעבען רובעל א וואך.

— צו וואס האָט איהר דאָס בעדאָרפט וויסען? — פרעגט דער חזן נאָך אַ אונרוהיגער.

— גאָר ניט, גלאַט אזוי, עס איז גוט צו וויסען — זיעבען רובעל אַ וואָך — זאָגט פֿאַר זיך לייבעל, נו, האָט מיר אַ גוטען טאָג, חזן: זיעבען רובעל אַ וואָך — געהט אַוועק לייבעל און לאָזט איבער דעם חזן אַ אונרוהיגען, אַ ערשראָקענעם הינטער זיך.

נאָר דאָס אַלעס איז איהם ניט איינגעגאַנגען, ווען ער האָט דער־זעהן וויינשטיינ'ס געוועלבעל און די קופּקע יונגע לייטלעך וואָס שטע־הען אַרום דעם אַלטען וויינשטיין — און דערצעהלען זיך וויצען און לאַכען. און ווען ער האָט זיך בעוויזען אין געסעל, ווערט דאָרט אין דער גרופּקע בעלעבט, דאָס געלעכטער הערט זיך העכער. ער האָט גע־וואוסט אַז דאָס רעדט מען דאָרט איבער איהם. ער האָט מורא געהאַט אַהין צו קוקען, נור ער האָט געפיהלט אויף זיין פלייצע און רוקען די ברענענדיגע בליקען מיט פּעראַכטונג און קנאה וואָס ווערען גע־וואָרפען אויף איהם פון די גרופּקע.

וויינשטיין איז איינער פון לייבעל'ס ווייב'ס ערשטען מאַנ'ס, דעם מלוה'ס משפּחה, וועלכע האָבען געוואַרט אויף דער ירושה און דער אל־טער וועט שטאַרבען, און דער אַלטער האָט גאָר פּערשריעבען די ירושה זיין יונג ווייבעל, און לייבעל האָט חתונה געהאַט מיט דער ווייבעל. די יונגע לייטלעך זיינען זיינע געוועזענע חברים, זיי זיינען יעצט אויף קעסט ביי די שווערס, האַנדלען אונטער אַביסעל, און אַביסעל דרעהט מען זיך אין מאַרק אַרום מיט די שמעקלעך אין די הענד, און מען האָט ניט וואָס צו טהאָן — קומט מען זיך צונויף צו וויינשטיין'ען פֿאַר'ן געוועלבעל, און מען געהמט לייבעל'ן אויפ'ן „צימבעל“. דער אַלטער וויינשטיין דערצעהלט דערביי ווי אזוי לייבעל האָט חתונה געהאַט מיט דעם מלוה'ס אלמנה — און די יונגע לייטלעך לאַכען.

לייבעל איז בלייד געוואָרען, ער האָט געוואוסט, אז פון דאָרט קור מען אַלע שטעכווערטלעך וואָס געהען אַרום אין שטערטעל וועגען איהם. פון וויינשטיינ'ס געוועלבעל איז שוין אפילו אַרום אַ ליעד וואָס איז מיצער האַט פערפאַסט אויף לייבל'ען, ווי אזוי אַ שעהנער און געבילדער־טער יונגער מאַן האַט חתונה געהאַט מיט אַ מיאום פעט ווייבעל דער־פאַר, וואָס זי האָט געהאַט געלד אויסגעריסען פון אַלמנות און יתומים. דאָס ליעד ווערט געזונגען אין אַלע שעפער פון יונגע געזעלען און מיידלעך — נייטהאַרינס.

פון וויינשטיינ'ס געוועלבעל האָט מען שוין אפילו אין אַ וואַר־שאַווער צייטונג אויף איהם אַ שטיקעל אנגעשריבען. און זייט ער האָט זיך אַריינגעשטעלט דעם טעלעפאָן אין שטוב אַרײַן לאַזט מען איהם ניט צורוח, יעדען נאַכמיטאָג ווען ער לעגט זיך צו אַביסעל אַב־רוהען. מען רופט איהם אַרום צו פריצים, מ'מאַכט איהם הוצאות און ער ווערט אויסגעלאַכט. ביינאַכט שלעפט מען איהם פון בעט אַרום און מ'ינגט איהם דורד'ן טעלעפאָן דאָס ליעדעל וואָס מען האָט פער־פאַסט אויף איהם. ער האַט שוין לאַנג געקלעהרט ווי זיך מיט זיי אפֿ־צורעכענען, נור ער האָט ניט געוואוסט ווי אזוי, נור היינט, ווען זיי האָבען איהם פון שלאָף אויפגעוועקט, האָט עס איהם ביטער צוביי־זערט. און ניט קענענדיג געהמען אין זיי נקמה, האָט ער זיך פערזיסט זיין לאַגע מיט דער פאַנטאַזיע, ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי ער, לייבעל, ניט פלוצלונג אַ וואַרף אַראָב פון זיך די קאַפאַטע און בלייבט שטעהן אַנגעטהאַן אין פאַלנע פאַרם ווי אַ גובערנאַטאָר, מיט אַרדענס בעהאַנגען, און זיי, דאָרטען פאַר'ן געוועלבעל דערזעהען איהם, זיי ווערען בלאַס, דערשראָקען — און ער גיט אַ געה צו און גיט אַ בע־פעהל :

„איז טורמע אַלע געהמען — אין טורמע“, און זיי וואַרפען זיך צו זיינע פיס און בעטען זיך ביי איהם : „האַב רחמנות אויף אונז־זערע פרויען און קינדער . . .“

אַלעס וואַלט ער אוועקגעגעבען, ווען ער זאל נאר אויף איין מאַל מענט אַ גענעראַל קענען ווערען, אַ גובערנאַטאָר, אז ער זאל אין זיי נקמה געהמען. ער וואַלט כאַטש געוואַלט ווערען דער נאַטשאַליק פון שטאַט; כאַטש אַ געוועהנליכער סטראַזשניק, אַבי צו קענען בעפעהל־לען : „אויף פיער און צוואַנציג טעג טורמע, אויף ברויט און וואַסער אַ

אלעמען צונעהמען! . . . איינזעצען אין קארצער אויף ברויט און
וואסער!"

נאָר אזוי ווי ער האָט ניט געקענט יעצט זיין פּאַנטאַזיע פּער-
ווירקליכען, האָט ער געקלעהרט וועגען אַן אַנדער פּלאַן, ווי אזוי זיי
אַנצושרעקען. ער איז גלייך אַרײַן אין טהויער פֿון ראַטההויז, אזוי,
אַז זיי זאָלען זעהן, אַז ער איז אַרײַן אין ראַטההויז, אַוועקגעשטעלט
זיך אונטער דער טהיר פֿון הויז און אַהין געקוקט אויף דער גרופּע
אידען, צי זיי האָבען זיך דערשראָקען . . .

נאָר באלד האָט איהם דער היטער פֿון ראַטההויז פֿון הינטען אָנ-
געכאַפט און געפרעגט איהם :

— הע, מאַשקע, וואָס זוכסטו דאָ?

לייבעל האָט זיך דערשראָקען פּאַר'ן סטרוזש און, זיך פּערלאָרען.
נאָר ער האָט זיך באלד דערמאָהנט אַן דעם געלעכטער וואָס וועט ווע-
רען פּאַר וויינשטיינ'ס געוועלבעל, ווען זיי וועלען זעהן, אַז דער היטער
טרייבט איהם ארויס. דאָס האָט איהם מוטא געגעבען. האָט ער זיך
איינגעשטעלט, געפונען אַ גלאַט לשון און געשריען :

— דער נאַטשאַלניק איז דאָ, איך וויל צום פּאַני נאַטשאַלניק, איך
האָב אַ „דיעלאַ“ צו איהם.

אַז דער היטער האָט דערהערט דאָס וואָרט נאַטשאַלניק, איז ער
ווייכער געוואָרען, און געוויזען איהם מיט דער האַנד, אויף די טרעפּ.

— דער נאַטשאַלניק איז אויבען, — אַז דו ווילסט, געה ארויף און

דערלעג.

אין לייבלען האָט זיך אָנגעצונדען די אַמביציע און דער ווילען זיי
צו בעווייזען, ווער לייבעל איז אַזעלכער, דאָס האָט איבערגעשטיגען
די אימה און פּחד וואָס ער האָט געהאט פּאַר'ן נאַטשאַלניק. דאָס
האַרץ האָט אין איהם געציטערט, די פּיס געטרייסעלט, — דער נאַנצער
דינער קערפּער האָט זיך געוואַקעלט פּאַר שרעק. ער איז בלייב געווען
ווי לייזענדיג. נאָר דער אימפעט און רי אַמביציע האָבען איהם גע-
טראָגען, שוין צו ווייזען וויינשטיינ'ס חברה ווער ער איז אַזעלכער.
און ארויפּקומענדיג אין דער הויף, האָט ער נאָך העכער אויפּגעהויבען
זיין שטימע :

— איך וויל צום פּאַן נאַטשאַלניק — איך האָב אַ „דיעלאַ“ צו

איהם.

דער סעקרעטער, א יונגער אויסגעהונגערטער גוי, וואָס איז גע-
זעסען ביי זיין שרייב־טיש, האָט דערזעהן לייבלען אַן אויפגערעגטע
און שרייענדיג, האָט ער איהם בערוהיגט :

— ש—ש—ש אידעל, שווייג. דער פאן נאַטשאַלניק קומט גלייך
אריין. וואָס איז געשעהן? מען האָט דיך בע'גנב'עט?
— נאָך ערגער, גאָספּאָרין סעקרעטער, נאָך ערגער.

נאר די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט און דער פאן נאַטשאַלניק,
אנגעהאן אין דער שווערד, מיט דער קורצער געשוירענער בערדעל און
שטעהענדיג האָהר, מיט די מעדאלען אויף דער ברוסט און מיט די אַרויפ־
געדריעהטע וואַנצעס, איז געבליבען שטעהן פאר איהם.

לייבעל האָט זיך פערלאָרען. ווען עס וואלט א גרוב אפען געווען,
וואָלט ער אריין. די פינגער האָבען איהם אָנגעהויבען צו ציטערען, ער
האָט ניט געוואוסט וואָס צו רעדען, פאר די אויגען האָט איהם אָנגעהוי-
בען צו שווינדלען און דער קאָפּ צו דרעהען.

— וואָס איז געשעהן? — פרעגט דער פאן נאַטשאַלניק.
לייבעל האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערען, דער צונג האָט זיך
איהם געפלאַנטערט, די פיס געבראכען און ער האָט אנגעקוקט דעם
נאַטשאַלניק מיט גרויסע אויגען.

— פאר וואָס רעדסטו ניט, וואָס איז געשעהן?
— פאן נאַטשאַלניק! — דו ביזט דאָך דער פאַטער איבער דער
שטאָרט, — האָט לייבעל אָנגעהויבען צו שטאַמלען און געזוכט דעם
נאַטשאַלניק'ס האַנד צו קושען.

— נו גוט, נו גוט, — וואָס איז געשעהן, זאָג, שרעק זיך ניט —
האָט איהם דער נאַטשאַלניק בערוהיגט.

— פאניע נאַטשאַלניק, — האָט לייבעל געפונען זיין לשון, נאָכדעם
ווי דער נאַטשאַלניק האָט איהם בערוהיגט. איך פֿרעג דיר, מעג איד
האַלטען א טעלעפאָן אין מיין שטוב?

— געוויס מעגסטו האַלטען. וואָס איז עס פאר א פראַגע?
— פאניע גענעראַל, הונדערט יאהר זאַלסטו לעבען, דו ביזט
דאָך אונזער פאַטער, (לייבעל קושט די האַנד פון נאַטשאַלניק) און זיי,
דער זייגער־מאַכער וויינשטיין, וואָס ביי איהם קומען זיך צוזאַמען די
סאַציאַליסטען, די פיינד פון קיסר, לאַזען מיר ניט צורוח, רעדען אריין
אין מיין טעלעפאָן שלעכטע זאַכען, לאַזען מיר ניט שלאָפען, ניבען מיר

קיין רוה ניט. זיי פלאַגען מיר, זיי יאגען מיר, — פאניע נאטשאַלניק, האָב רחמנות, בעשיץ מיר!

— און דאָס איז אלעס, און צוליעב דעם האָסטו געמאכט אזאָ גע-
וואַלד צום פּאַני נאטשאַלניק, וואָס דו שלאָגסט זיך דאָרט אַרום מיט
ריינע אידעלאָד, און צו דעם ביזטו מיר געקומען שטערען, דו איד,
מאשעניק? וויפיעל פראצענט, הע, זאג, רייסט דו פון די שררים
אויס? מען האט מיר שוין דערצעהלט וועגען דיר, דו וועסט
ביי מיר אין טורמע פוילען.

— פאניע נאטשאַלניק, — איד?

— קיין איין וואָרט ניט מעהר, און טראַג זיך אָב פון דאנען מיט
דיינע פערשאַלטענע אידעלאָד.

— פאניע נאטשאַלניק!

— צום טיוועל, די מינוט ארויס!

לייבעל איז אראָב פון די טרעפּען, אַכגעשטעלט זיך אין קאַרידאָר
און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן. ער האָט מורא געהאט, אז איז שטאַרט
זאל מען ניט געוואהר ווערען זיין מפּלה. עס איז איהם איינגעפאלען
אַ גליקליכער געדאַנק. ער איז צוגעקומען צום סטרוזש און אריינגע-
רוקט איהם אין האַנד אַ צעהן־קאפיקע שטיק.

— דער פאַן נאטשאַלניק האָט דיר געהייסען, אז דו זאָלסט געהן
מיט מיר, וועל איד דיר ווייזען, וועלכע אידען מאכען קאליע דעם טע-
לעפאַן, די סאַציאַליסטען און די פיינד פון קיסר, און לאכען אויס דעם
פּאַני נאטשאַלניק.

דער סטרוזש האָט צוגענומען די צעהן קאפיקעס און איז ארויס מיט
לייבלען אויף דער גאַס. אַז לייבעל איז געגאַנגען מיט דעם סטרוזש
פון מאַגיסטראַט איבער דער גאַס, איז ער געגאַנגען פאמעלאַד און גע-
רעדט צו איהם די גאַנצע צייט זעהר בעליעבט, אז זיי דאָרט זאָלען
זעהן, אז ער געהט מיט'ן סטרוזש פון ראטהויז. און ער האָט געוואונקען
צום סטרוזש מיט די אויגען אויף וויינשטיינ'ס געוועלכעל.

— דו קוק דאָרט אַהין, דו זעהסט דעם זיינער־מאַכער'ס געוועלכעל?
דו זעהסט די קופּקע אידען וואָס זיצען דאָרטען? — דאָס זיינען אלע
סאַציאַליסטען, פיינד פון קיסר. אז דער נאטשאַלניק וועט דיר פרעגען,
זאָלסטו אַנווייזען אויף זיי. און לייבעל האָט אַהין געקוקט, אויפ'ן גע-
וועלכעל, צי מען זעהט ווי ער געהט מיט'ן סטרוזש פון ראטהויז.

און דאָרט האָט מען טאקע דאָס דערזעהן, און די חברה יונגע לייט-
לאָך האבען זיך טאקע דערשראקען, און איינציגווייז אַבגעטראַגען זיך.
— זעה, לייבעל געהט מיט'ס סטרוזש פון ראַטהויז! — האָט איי-
נער צום אַנדערען צוגעוואונקען.

— לאז מיך נאר ניט זיין דערביי—האט זיך יעדער געטראכט, און
אַבערוקט זיך.

און לייבעל האָט געזעהן ווי דאָרטען אנטלויפט מען איינציגווייז.
מען האָט מורא פאר איהם — מען ציטערט פאר לייבלען, הע, לייבעל
ווייזט ווער עס איז אזעלכעס לייבעל — הע?

3

לייבעל און זיין ברודער.

אין אבענד איז לייבעל געזעסען ביי זיך אין צימער, ביים טיש.
דער לאַמפּ האָט געברענט און די פענסטער זיינען אָפּען געווען ארום
אין הויף אריין. אויפ'ן טיש איז געשטאַנען פאר איהם דאָס אבענד-
עסען, די זעמל, דאָס זאלץ-מעסטעל און א געבראַטען לעבערעל וואָס
איז איבערנעבליבען פון מיטאג. נור ער האָט נישט געגעסען, די אויגען
האַבען איהם געגלאַנצט, דער שטערן געשיינט, און די וואַנצעלאך ארויפ-
געדריעהט, און דערזעהל'ט פאר'ן ווייב און די מוטער (קיין קינדער האָט
ער ניט געהאַט), וואָס ער האָט אויפגעטאַן ביים נאַטשאַלניק.

— דו מיינסט, אז איך האָב זיך עפעס דערשראקען. פיהר מיך
צום נאַטשאַלניק! האָב איך געגעבען אַ געשריי אין פּאַליציי. זיי האָ-
בען זיך דערשראקען פאר מיר און האָבען מיך געגעבען אַ פיהר אריין
אין אַ סאַלע. איין קיסר אויף איין וואַנד, אַ צווייטער קיסר אויף אַ
צווייטע וואַנד. און דאָ שטעהט פאר מיר דער פּאַן נאַטשאַלניק אליין
מיט די גרויסע וואַנצעס און מיט די מעדאַלען, און מיט דעם גרויסען
געשריי. מיינסט דאָס האַרץ האָט מיר ניט אַנגעהויבען צו קלאַפּען.
אז איך האָב דערזעהן דעם אַדון? דאָס האַרץ האָט מיר געקלאַפּט
נור מורא האָב איך ניט געהאַט, און איך גיב זיך אַ שטעל אוועק און
זאָג: „אַדוני נאַטשאַלניק, דו ביזט דער פאַטער פון דער שטאַרט,

אח איד בין א געטרייער אונטערטהאן דעם קיסר, מעג איד האלטען א טעלעפאן אדער נישט? איד, א געטרייער אונטערטהאן פון דעם קיסר, וואס צאהלט פאדראטקעס — מעג איד האלטען א טעלעפאן אדער ניט? דער קיסר פאזוואלעט מיר; דו, פאניע נאטשאַלניק, ערלויבסט מיר, נור עם געפינען זיך דאָ ביי אונז אין שטאָרט אַ חברה סאַציאַ-ליסטען: זױנשטיין, דער זײנער־מאכער; ליבערמאַן, דער לעהרער, זילבערשטיין, דער פעלדשער, און דער און יענער, אלעמען אויסגערעד־כענט מיט'ן נאמען און מיט דעם אדרעס, זיי זיינען פיינד פון קיסר, זאג איד, און דו בעדארפסט עם וויסען, זיי זיינען סאַציאַליסטען און לאזען מיר ניט האלטען קיין טעלעפאן און איד וויל אז דו זאלסט זיי איינזעצען צוויי חדשים קארטן אויף ברויט און וואסער, וויל איד.

„דו געה אהיים, זאגט צו מיר דער נאטשאַלניק, און מאד ניט קיין געדוואלדען, און איד ווייס שוין וואס איד האב צו טהאן.“ מעהר האב איד ניט געדארפט. „שוין, פאני נאטשאַלניק, איד פערלאז זיך אויף דיר, אז דער קיסר פערלאזט זיך אויף דיר — פערלאז איד זיך אויף דיר, דו ביזט דער פאטער פון דער שטאָרט, דו ווייסט וואס דו האסט צו טהאן.“ און ניב איהם א קוש אין האנד און ניב מיר א געה ארויס.

דו מיינסט ער האט ניט גלייך מיטגעשיקט מיט מיר דעם סטרווש, דעם זשענשע, דעם סטראַזשניק, אז איד זאל איהם וויזען ווינשטיין'ס געוועלבעל — מיינסט אז ניט?

דאס ווייב האט איהם שוין א פאָר מאָל אונטערגערוקט דאָס לעד־בערעל וואָס איז געשטאַנען פאר איהם אויפ'ן טיש און איז קאלט געדווארען, נור לייבעל איז געווען אזוי פערקאכט אין זיין דערצעהלען, אז ער האט געלאזט דאס עסען קאלט ווערען, און ווען דאס ווייב האט געפרואווט נאָך אַמאָל אונטערוקען דאָס לעבערעל, האט ער געבען א ברום:

— וואָס ווילסטו מיט'ן לעבערעל, איד וויל ניט עסען, איד דערצעהל איהר ווי איד רעד מיט'ן נאטשאַלניק און זי רוקט מיר דאָס לעבערעל! — לייבעל, עם וועט דאָך קאלט ווערען, בערוהיג זיך.

ער האט אָנגעקוקט דאָס ווייב מיט דער מוטער, ער האט בעמערקט אין זייערע פנים'ער די גרויסע אימה און דרד־אָרץ וואָס זיי האָבען פאר איהם, דאס האט בערוהיגט זיין כעס. ער האט צוגערוקט צו זיך דאָס לעבערעל און גענעסען — אין קאָפּ האט איהם געהיצט, און ער האט

געהאט דאָס געפיהל, אז ביי איהם אויף דער ברוסט הענגט אַ גרויסער מעדאל...
 באַלד האָט זיך די טהיר אויפגעפּענט און עס איז אַריינגעקומען

זיין עלטערער ברודער העניכ'ל, דער שניט־סוחר. העניכ'ל איז אמאל געווען גוט אַב, א פיינער יונגער מאן, קען לעהרנען, אַ חסיד און אַ משכיל, און ווייסט וואָס אין די ביכלעך, נור צייט ער האָט זיין געלד פּערלאָרען האָט מען פּערגעסען אַן זיין לעהרנען און זיין קענען. דער איד איז געווען געפאלען ביי זיך, און כאַטש ער האָט דעם ברודער פיינד געהאט און אַ פאַר יאָהר ניט גערעדט מיט איהם, ווייל ער האָט חתונה געהאט מיט דעם מלוה'ס ווייב, נור דאָך צייט עס האָט איהם אָנגעהויבען שלעכט צו געהן האָט ער זיך מיט'ן ברודער איבערגעבעטען און אַריינגעקומען צו איהם יעדען אבענד. ער האָט געוואוסט, אז ער וועט גאַר נישט פון איהם אַרויסקריגען — נור טהאָן האָט ער דאָך עפעס געמוזט. ער איז דאָך געווען אַהן פּרנסה, האָט ער געהאַלטען אין איין אַריינקומען צום ברודער, אויסהאַלטען זיינע קאַפּריזען, זעהען זיינע מיקען און שווייגען, און איבערטראַגען, טאַמער וועט ער פון איהם אַרויסקריגען געלד קיין אמעריקא צו פאַהרען, וואוהין העניכ'ל האָט זיך געהאַלטען אין איין קלייבען צייט ער האָט די פּרנסה פּערלאָרען. לייב בעל האָט פאַר'ן ברודער אַמאל גרויס דרד־אַרץ געהאַט, ווען יענער איז געווען גוט אַב, נור צייט דער ברודער איז געוואָרען דער דלפן און לייב בעל האָט געקראָגען די מזומנים, איז ביי איהם דעם ברודער'ס לעהרנען און אַנגעזעהענקייט גאַר ניט געווען. לייבעל, עסענדיג דאָס לעבערעל, האָט אָנגעקוקט דעם ברודער און ערווארט פון איהם צו הערען עפעס נייעס, וואס מען רעדט אין שטעדטעל וועגען דעם שטיקעל וואס ער האָט אָבגעטהאָן ביים נאַטשאַלניק. דער ברודער, וועלכער האָט טאַקע שוין געהאַט געהערט דערפון, און „דאָס שטיקעל“ איז איהם גאַר ניט געפּלען, האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל — אַ שווייגנדיגער און אַ ערשעהמטער.

— דער שוואַגער וועט אפשר מיטעסען? — האָט איהם דאָס ווייב

געבעטען.

דער שוואַגער האָט אבער געוואוסט, אז מען בעט איהם נישט צו עסען, נור פאַר לייבעל'ס טובה וועגען, כדי לייבעל זאָל קענען גוט פּער־דייען און ניט קיין עגמת־נפש האבען, וואס ער עסט און בעט ניט דעם

הונגעריגען ברודער מיטצועסען, און כדי לייבעל זאל טאקע קענען רוהיג אויפעסען דאס לעבערעל, דארף זיך דער ברודער אכזאנען פון עסען און מאכען א פרעהליכע מינע און אבווישען זיך די וואנצעס און זאגען: „איך האב ערשט וואס געגעסען“. און צו פעריאגען פון זיך דעם אפעטיט, וואס דאס לעבערעל האט ערוועקט אין זיין הונגעריגען מאגען, האט העניך'ל געדענקט און געטראכט וועגען אלעס, נור ניט וועגען עסען. אבער לייבעל האט אלץ געווארט, אז דער ברודער זאל אנהויבען ריידען וועגען נאטשאלניק. געווארט, און אז ער האט זיך ניט געקענט ערווארטען — האט ער אנגעהויבען צו רעדען דערפון: — וואס זאגט מען אין בית-המדרש וועגען נאטשאלניק? — זאגט לייבעל עסענדיג דאס לעבערעל.

— איך האב ניט געהערט דערצעהלען.

— גאר ניט געהערט? ניט פון נאטשאלניק, ניט פון מיין שטיקעל

וואס איך האב אכגעטהאן די וויינשטיינס?

— גאר ניט געהערט.

— עס קען ניט זיין.

— עס איז אבער דאך אזוי — האט דער ברודער איהם ניט גע-

וואלט צוליעב טהאן.

די מוטער, וועלכע איז געזעסען אין ווינקעל נעבען איהר עלטערען

זוהן, האט איהם געקנייפט אין האנד, און געשעפטשעט איהם אין אויער:

— זאג איהם, אז דו האסט געהערט, וואס ארט עס דיך? בער-

דארפסט דאך זיין טובה.

דער ברודער, כאטש אן ארימאן און כאטש ער האט בעדארפט זיין

טובה, נור דאס האט ער איהם ניט געוואלט צוליעב טהאן. אי לייבעל

זאל עסען לעבערלאך, אי ער זאל זיצען און צוקוקען און זאל איהם נאך

אנטהאן דעם נחת-רוח — דערצעהלען איהם וואס מען רעדט אין שטאדט

וועגען זיין בריה'שאפט, דאס האט ער שוין ניט געוואלט, אפילו ער

זאל די גאנצע טובה פערלירען ביים ברודער.

לייבעל'ן האט עס פערדראסען וואס דער ברודער האט נאר ניט

געהערט דערפון, און ער איז אין כעס געווארען.

— טאקע גאר ניט געהערט? — גאר ניט? — וואונדערט זיך

לייבעל.

— ניין, זאגט דער ברודער קאלט.

— אז ער האט ניט געהערט, דערצעהל איהם לייבעל—האט ליי
בעל זיי געלעגט אין דער ערד, א ווא — זאגט די מאמא, וועלענדיג דעם
זוהן ארויסראטעווען. און שמופענדיג דעם זוהן ברוהמט זי :
— גולן, וואס טהוסט דו, האב רחסנות אויף דינע קינדער !
— אז ער האט עס ניט געהערט — וועט ער עס שוין הערען —
זאגט לייבעל קאלט־בלוטין.

אבער עס בריהט אויף די צונג צו דערצעהלען דעם ברודער
וואס ער האט אבגעטהאן — און פאסען, פאסט דאך עס איהם ניט —
קרענקט עס איהם, און ווען עס קרענקט קען ער דאך שוין ניט עסען,
און אויסלאזען צום ברודער האט ער ניט וואס, האט ער געגעבען אַנ־
צוהערען דעם ברודער, ווער לייבעל איז :
— לאמיר שוין געהן. זאג מיר, ליעבער, ווען פאהרסט דו קיין
אמעריקא, נגיד ?

דער ברודער האט דערפיהלט דעם שטאך, נאר דאך צוליעב טהאן
לייבעל'ן און זיך לייגען פאר איהם האט ער ניט געוואלט, עס זאל איהם
אפילו קאסטען די גאנצע טובה.
— איך וועל פאהרען ווען דער רבוננו של עולם וועט מיר העלפען,
און ווען איך וועל וועלען.

— ווען דו וועסט וועלען, משטיינס געזאגט. דו וועסט פאהרען—
ווען לייבעל וועט דיר געבען אויף הוצאות — זאגט די מאמע פון וויינ־
קעל ארויס צום עלטסטען זוהן, קנייפענדיג איהם : גולן, וואס טהוסט
דו ? בעדארפסט דאך איהם !

נור לייבעל איז ניט געווען צופריעדען. לייבעל האט געוואלט, אז
ניט די מאמע זאל לייגען איהר עלטסטע קינד פאר איהם אויף די קניה,
נור דער ברודער זאל זיך אליין לייגען אויפ'ן בענקעל פאר איהם. דער־
פאר וואס דער ברודער האט אזוי פיעל איינרעדעניש און אזא אביון איז
ביי זיך גרויס. טאקע לייבעל האט אמאל פאר'ן ברודער גרויס דרד־
ארץ געהאט, פאר זיין קענען און לעהרנען. לייבעל האט געוואוסט, אז
ער איז א גראבער יונג געגען דעם ברודער. נור דאס איז אלעס געווען
ווען דער ברודער איז געווען גוט אב. אבער לייבעל האט זיך געהאלטען
צייט ער האט געלד געקריגען ניט נור קליגער, געבילדעטער פאר'ן ברוד־
דער, נור ער איז קליגער פון דער גאנצער וועלט, און אלעס וואס מען
האט נור אמאל אויסגעקלעהרט און עס שטעהט נאך פערשריבען אין

א ביבעל, איז לייבעל דאס דערנאנגען מיט זיין אייגענעם שכל. כאטש ער האט ניט געלעהרענט, נור פון זיין אייגענעם שכל. און עס האט לייבעל'ן געקרענקט וואס דער ברודער גרויסט זיך נאך געגען איהם מיט זיין געבילדעטקייט:

— נו, וואס האסטו אויספילאזאפירט, א ליידיגען מאגען? מיט פילאזאפיע קען מען איהם ניט אנזעמיגען, וואס? — זאגט לייבעל בעלעקענדיג די פעטע ליפען.

נור אין דעם ברודער, דעם ארימאן, האט זיך ערוועקט אן עקשנות לייבעל'ן נישט נאכצוגעבען.

— וואס מיינסטו, אלעס איז עסען? דער מענש לעבט דאך ניט פאר'ן עסען, דאס עסען איז דאך נור כדי צו ערהאלטען דאס לעבען. וואס איז דער חילוק מיט וואס מען דערהאלט דאס לעבען: צו מיט געבראטענע לעבערלאך אדער מיט טרוקען ברויט, אבי דאס מענשליכע לעבען ווערט ערהאלטען — ערקלעהרט איהם דער ברודער.

— דו הערסט, באשע, עס איז ניט קיין חילוק צווישען געבראטענע לעבערלאך און טרוקען ברויט. געבראטענע לעבערלאך זיינען טאקע געבראטענע לעבערלאך און טרוקען ברויט איז א בראך נאך די יאהרען — זאגט לייבעל מיט א גמרא נגון.

— דאס מאכט נאר א חילוק פאר דעם פרעסער, פאר דעם, וואס לעבט פאר'ן עסען, אבער פאר דעם מענשען וואס האָט צו טהאָן מיט העכערע זאכען — וואס איז עסען? אט נעהמט, למשל, עס זיינען דא נור אונשטערבליכע מענשען וואס עקזיסטירען שוין נישט און דאך לעבן זיי.

— וואס הייסט זיי לעבען — און עסען ניט?

— נעהם, למשל, א משה רבינו, א רמבם, א בעל שם טוב אדער להבדיל א אריסטא; זיי לעבען שוין טאקע נישט, און דאך ווייסען מיר פון זיי. מיר לעבען מיט זייערע ווערטער, מיט זייערע געדאנקען, מיר לעזען זייערע ביכער — מיר לעזען זיי היינט און מיר ווייסען וואס זיי זאגען פונקט אזוי ווי זיי וואלטען גערעדט צו אונז — ווי זיי וואלטען געווען מיט אונז און מיר וואלטען זיי געקענט — דאס הייסט לעבען.

נור לייבעל האט ניט פערשטאנען די אונשטערבליכקייט:

— אבער לעבערלאך קען ער עסען. אט דער משה, דער רמבם, אדער דער אריסטא, קען ער פיהלען דעם טעם פון לעבערלאך יעצט ווי

איך? וואס האבען זיי דערפון, אז מיר לעזען טאקע זייערע ביכער, זיי ווייסען דען דערפון? ניין, זיי פוילען אין דער ערד, זיי זיינען ניטא — א מען שטארבט באקט מען, ברודער, בויגעל — מדיאומפירט לייבעל פאר דער ווייב מיט דער מוטער.

— נו, זעהסט דו שוין, מיט איהם זאלסטו זיך ניט שפארען, מיינ זון, ער קען אלץ בעסער — האט די מוטער געזאגט צום עלטסטען זון, כאטש עס האט איהר וועה געטהאן פאר איהר עלטסטע קינד, וואס איז איהם גאר ניט איבערגעבליבען, נור דאס ביסעל קענען. נור זי האט געמיינט אז זי טהוט איהר זון א טובה, ביי לייבעל'ן, — האט זי אונטערגעברומט אין דער שטיל:

— שפאר זיך ניט מיט לייבעל'ן, געדענק אן דייע קינדער, בעד דארפסט דאך זיין טובה.

— הע, מיט לייבעל'ן שפארט מען זיך ניט, ער ווייס בעסער אין די ביכער — האט דאס ווייב געזאגט צום שוואגער.

העניך האט איינגעזעהן, אז עס איז טאקע ניטא וואס צו שפארען, און אפשר האט ער געדענקט וואס די מוטער האט געזאגט, האט ער אבגעקירצט און געזאגט „א גוטע נאכט“, און איז ארויס פון שטוב. — נו, דער פילאזאף דייער, אויף איהם האסטו זיך געלאזט קאסטען געלד — איך האב דיר קיין געלד ניט געקאסט און ווער קען בעסער? — האט ער זיך געווענדעט צו דער מוטער.

— מילא דו, ביזט דאך גאר אנדערש — דו ביזט דאך מיינ גער אטענסט קינד — האט די מוטער ליגען געזאגט פאר שלום וועגען, פון וועלכע זי האט די מינוט פערדרום געהאט, ניט איבער דעם וואס זי בעדארף ליגען זאגען פאר איהר שטיקעל ברויט, נור דערפאר וואס זי מוז פערלייקענען די אנדערע קינדער.

אז לייבעל איז געווען פערקאכט אין גאס וואו ער האט בעדארפט זיין אמביציע ארויסווייזען, האט ער גאר ניט געפיהלט קיין וועהטאג, נור ווען לייבעל איז געבליבען אליין מיט דער ווייב און די מוטער, האט ער זיך אנגעהויבען צו קלאגען אויף בויך-וועהטאג, אויף קאפ-וועהטאג. ער האט זיך דערמאהנט אז אלע קרענק וואס טהוט איהם וועה, און אם מעהרסטען האט יעצט געריסען די ענטצונדענע נאז.

ער האָט געקוקט אויף דער ווייב און אויף דער מאַמא, צי זיי ווייסען,
צי זיי פיהלען, אז איהם טהוט וועה, און אז ער האָט געזעהן אז זיי
ווייסען גאר נישט און זיי זעהען גאר נישט, איז ער ביז געוואָרען,
און זיך בעדויערט וואָס ער איז אזוי עלענד און אליין.

— איך האָב דען זוער עס זאָל קלעהרען וועגען מיר? אַנדערע
מענשען האָבען אַ ווייב, האָבען אַ מאַמא, האָבען... (ער האָט געוואָלט
זאָגען אַ קינד — נור דאָ האָט ער זיך צוריקגעהאלטען, ווייל די צרה
וואָס ער האָט ניט געהאט קיין קינדער איז צו־ערנסט געווען, אז ער
זאָל זי יעצט דערמאָהנען).

— וואָס איז דיר, מיין קינד? לייגט די מאַמא אַוועק דאָס שטריי־
קעכץ און פערלעגט די הענד.

— לייבעל, עס טהוט דיר עפעס וועה? — פרעגט דאָס ווייב אַ
דערשראָקענע.

— וואָס איז מיר? נאָ, זעה, זיי ווייסען דאָך גאר ניט — פֿון
הימעל אראַבנעפאלען — די נאז טהוט מיר וועה! — האָט לייבעל גע־
זאָגט מיט טרעהרען אין די אויגען.

— די נאז? אוי וועה — האָט דאָס ווייב און די מאַמע אב־
געקרעכצט.

— לאַז מיין קינד, וועל איך דיר די נאָז איינשמירען מיט אַביסעל
גלאַצערינע — איז די מאַמע צוגעגאנגען.

— ניין, ניט דו; באַשע וועט עס בעסער מאַכען.

לייבעל האָט זיך אַוועקגעלעגט אויפ'ן בעט און דאָס ווייב האָט גע־
נומען אויפ'ן פינגער אַביסעל גלעצערין און האָט זיך געוואָלט דער־
נעהענטערען צו איהם — נור ווען לייבעל האָט זי דערזעהן מיט'ן פינג־
גער איז ער אויפגעשפרונגען:

— ניין, ניין, ניט דו, די מאַמא וועט עס ווייכער מאַכען. — מאַמא!
די מאַמע האָט איינגעשמירט דעם פינגער מיט גלעצערין און איז
צוגעגאנגען צו איהם, נור לייבעל איז ווידער אויפגעשפרונגען מיט
טרעהרען אין די אויגען:

— ניין, ניין! באַשע, באַשע!

די מאַמע מיט'ן ווייב זיינען ביידע נעשטאנען מיט איינגעשמירטע
פינגער גלאַצערינע, לייבעל האָט געקוקט אויף זיי ווי אויף צוויי זלזליים.
— וואָס ווילט איהר פון מיר האָבען? — האָט ער זיך געכעטען.

— לייבעל, ביסט דאך ניט קיין סינד, לאז דיך איינשמירען די נאז, — האט זיך דאס ווייבעל געבעטען.
 — קינד'ל מיינס, נור איינמאל, מארגען אין דער פריה וועסט דו שוין גאר ניט פיהלען.
 און דער שרעקליכער לייבעל, וואס האט צעהן טויזענד רובעל, און איז בעזארגט דאס גאנצע לעבען מיט פרנסה און האט אלעמען אין דער ערד, און רערט מיט א נאטשאלניק, און א שטאט ציטערט פאר איהם, און איז קליגער פון דער גאנצער וועלט, און ער קען עסען לשבער-לאך און משה רבינו ניט — איז געלעגען אז אויסנעטהאנענער אויפ'ן בעט, אויסגעשטרעקט זיין ענטצונדענע נאז און פערשטעלט זי מיט ביידע הענד, פון די אויגען האבען איהם געשפראצט טרעהרען, און ער האט געקוקט אויף דער מאמען מיט'ן ווייב וואס זיינען געשטאנען פאר איהם מיט צוויי אנגעשמירטע פינגער מיט גלאצערניע און גע-בעטען זיך:

— פאמעלאך, פאוואלינקע, פאוואלע.
 — פאמעלאך, פאוואלינקע, פאוואלע — האבען די מאמע מיט'ן ווייב נאכגעזאגט און קוים אנגעריהרט מיט'ן שפיץ פינגער זיין ענט-צונדענע נאז.

— אוי וועה!

— אט שוין, קינד לעבען!

און באלד איז לייבעל געלעגען אין בעט מיט א גלאנצעדיגע נאז פון גלאצערניע, און ער האט געקלעהרט וועגען זיך, וואס פאר א גוטער מענש ער איז. ער בארגט אויס אידען געלד אויף גמילת חסדים. אלע בעדארפען טובות און ער טהוט טובות, און האלט א מאמא ביי זיך. און וועט דעם ברודער געבען געלד קיין אמעריקא צו פאהרען. ווארום סוף כל סוף וועט ער דאך מווען געבען — ער מוז דאך אלעמען העלפען, און ער איז איינגעשלאפען מיט'ן שלאף פון די גערעכטע.

4

לייבעל קריגט דעם ערשמען פאמטש און ווערט בעסער.

אבער לאנג שלאפען האט לייבעל ניט געקענט. אין מיטען דער נאכט האט זיך לייבעל אויפגעכאפט, עס האט זיך איהם דערמאנט דאס געשפרעדן מיט'ן נאטשאַלניק, און ער איז ערשאַקען געוואָרען דערפאַר. ווי אזוי האָט ער געקענט אונטערשטעהן אַריינצולויפֿען צום נאטשאַלניק און אַיינצו'מענה'ן מיט א נאטשאַלניק. ער האט דאך איהם געקענט געהמען און אַוועקשיקען אין סיביר, געשמירט אין קייטען, פא עטאפן. לייבעל איז פערציטערט געווארען ביי דעם געדאַנק: געהמען מיט אַמאַל אַ מענשען, א רהיגען, וואָס איז בעזאָרגט מיט פרנסה אויפ'ן גאַנצען לעבען — און אונגליקליך מאַכען. און ווי ער האָט געקלעהרט דערפון האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט, ווי דאָרט אין פאַליציי, אַרבייט מען איבער פאַפיערען אַ גאַנצע נאַכט, מען שרייבט און שרייבט, און דאָס שרייבט מען אַלעס איבער איהם, און אַט באַלד וועט זיך די טהיר עפֿענען, און עס וועט אַריינקומען זשענקע סטראַזש-ניק, און געבען א געשריי: „ווסטאַוואַי יעוורעי!“ און מען וועט איהם ערגעץ וואו געהמען און אַוועקשיקען... ער האָט זיך אויסגע'לאַכט פון די שלעכטע געדאַנקען וואָס זיינען איהם געקומען אויפ'ן זינען און פֿערדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און געוואַלט איינ'שלאָפען. אבער די שלעכטע געדאַנקען זיינען איהם נאַכגעקומען. און ער האָט זיך וויעדער דערמאַהנט, אַז דער נאטשאַלניק האָט זיך טאַקע אויף איהם צובייזערט און געשריען: „פאַשאַל וואָן!“ און „איך ווייס פון דיר און האָב געהערט פון דיר...“ און יעצט וועט נאָך קומען זשענ'שע דער גוי און וועט זאגען: „לייבעל האט מיר אַריינגערוקט צעהן קאַפיקעס אין האַנד אַריין — און געהייסען מיר אָנסטראַשען די וויינ'שטיינ'ס, געהן צו זיי אין דיין גאַמען, פאַני נאַטשאַלניק“. און דאָס איז דאָך שוין אַ קרימינעלע דיעלאָ. ער האָט אויף זיך אַרויפגעצויגן גען אַ קרימינעלע דיעלאָ פאַר גאַרניט, געווען אַ רהיגער מענש, אַ בע'זאָרגטער מיט פרנסה און נאָ דיר אַ קרימינעלע דיעלאָ, מיט סאַנדעס, מיט געפֿענגעניס, און פאַר וואָס און צוליעב וואָס האָט ער דאָס בע'דאָרפט — אַלץ צוליעב דעם טעלעפאָן, וואָס די וויינשטיינ'ס האָבען

איהם פון שלאָף אויפגעוועקט. און איבער אַזא נאַרשיקייט האָט ער געבראַכט אויף זיך אַן אומגליק... ניין, עס קען דאָך ניט זיין, אַט איז ער דאָך ערשט וואָס געווען לייבעל, וואָס אַלע האָבען געציטערט פאַר איהם, וואָס איז פּערזאָרגט מיט פּרנסה געווען, און יעצט מיט אַמאָל — ניין, ניין, און אפשר יא, און אפשר שרייבט מען טאַקע דאָרט. האָט דאָך דער נאַטשאַלניק געגעבען אַ געשריי: „איך ווייס פון דיר!“ און אפשר וועט זיך באַלד די טהיר עפּענען און דער סטראַזשניק וועט קומען — און ווי ער קלעהרט אַזוי, דאַכט זיך איהם, אַז מען געהט, אַט רודערט מען הינטער דער טהיר, אַט קלאַפט ווער אין דער טהיר.

— באשע, באשע!

— לייבעל, וואָס איז דיר? דער בויך טהוט דיר וועה?

— ניין, מען געהט ניט, באשע?

— ווער געהט? — קיינער געהט ניט. פאַר וואָס שלאַפסט דו

ניט?

— איך האָב געמיינט, גוט, גוט, שלאָף — האָט לייבעל זיך דער-

מאַהנט ווער ער איז און אויסגערדעהט זיך אויף דער צווייטער זייט.

צו מאַרגענס אין דער פּריה, אַז לייבעל האָט געזעהן אַז מען איז

ניט געווען נאָר איהם און אַלץ האָט זיך איהם נור אויסגערוכט, האָט

ער צוריקגעפונען זיין גאַנצען „לייבעל“. ער האָט אָנגעהויבען צו קאָ-

מאַנדעווען מיט דער מאַמא און מיט'ן ווייב ווי תמיד, ער האָט פּער-

געסען אין די שלעכטע געדאַנקען וואָס ער האָט געהאַט ביינאַכט,

און האָט געגעבען אַ געה אַרויס אין גאַס מיט'ן שטעקעלע און מיט'ן

קאַפּעלוישעל און האָט אָנגעהויבען צו רופּען מענשען מיט'ן פינגער צו

זיך — און אויסצופּרעגען ווי אַ נאַטשאַלניק:

— זאָג מיר, איך בעט דיר, דו זאַלסט מיר לעבען, וואָס דרעהסט

דו דיר אַזוי אין מאַרק אַרום, און טהוסט גאָר ניט? — ווענדעט ער

זיך צו מרדכי שוסטער, וועלכער פּלעגט ליעב האָבען טהיילמאַל אַוועק-

לייגען די אַרבייט און אַרויסנעהן אין גאַס אַריין און דרעהען זיך

צווישען סוחרים, מעקלערס, און שמועסען.

— וואָס, איהר ניט מיר פּרנסה, וואָס איהר פּרעגט מיר, וואָס

איז עס אייער עסק? — פּרעגט מרדכי.

— גאָר ניט, גלאַט אַזוי, איך מעג דאָך וויסען. אַ שוסטער און

דרעהט זיך אין גאס און טהוט גאָר ניט — זאָגט לייבעל מיט אַ קרעכץ און געהט אַוועק.

נור אַביסעל אונרוהיג איז נאָך געווען לייבעל וועגען נאַטשאַלניק, און לייבעל האָט פיינד צו זיין אונרוהיג וואָס אַנבעטרעפט זיין לאַגע. לייבעל האָט ליעב אלעס צו האַבען קלאַהר פאַר זיך, אַז קיין זאַך זאַל איהם ניט איבערראַשען. פּרנסה בעזאָרנט אויפ'ן גאַנצען לעבען, וואַרימע זאַקען אַנגעגרייט פאַר'ן ווינטער. און כאַטש ער האָט שוין יעצט געוואוסט, אַז דאָס וואָס האָט זיך איהם אויסגעטראַכט ביינאַכט וועגען נאַטשאַלניק איז נאַרישקייטען, נור דאָך טאַמער איז עס אַ הונד דערסטע טהייל אמת, טאַמער קען נור געמאַהלט זיין, אַז דער נאַטשאַל־ניק איז בייז אויף איהם, און געהט איהם אונטערשטעלען אַ פּיסעל — דאָס אַליין מאַכט איהם שוין בעזאָרנט, נערוועז, און לייבעל קען ניט לעבען, און כדי ער זאַל קענען אין גאַנצען רוהיג זיין און זיכער — האָט לייבעל בעשטימט אַרויפצוגעהן צום נאַטשאַלניק און איהם איי־בערצובעטען.

לייבעל האָט זיך פאַרגעברייט אַ גאַנצע רעדע וואָס ער וועט האַל־טען פאַר'ן נאַטשאַלניק. ער וועט ווייזען דעם נאַטשאַלניק וואָס פאַר אַ געבילדעטער מענש ער איז, אַז ער איז ניט אַזאַ פּאַנאַטיקער ווי די אַנדערע אידען, און טאַמער בעדאַרף ער אַמאַל עפעס וויסען וועגען שטערטעל, וועגען דעם און יענעם — קען לייבעל איהם זאָגען, עצות געבען. מיט די גליקליכע געדאַנקען איז לייבעל אַרויפגעגאַנגען צום נאַטשאַלניק.

„און קענען קען ער מיד דאָך אויך שוין פון נעכטען“, האָט זיך לייבעל געטראַכט. ווארים לייבעל איז געווען אזוי איינגעליעבט אין זיך, מיט אַזאַ נאַאיוועטעט, מיט אַזאַ אונשולד, אַז עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז אַלע ליעבען איהם. און וואָס פאַר אַ שלעכטם ער האָט ניט געהערט פון וועמען אויף זיך — האָט ער באַלד פאַרגעסען דערין, און ער האָט געקענט אזוי אויסטייטשען יענעם ווערטער אין זיין קאַפּ — אַז עס איז אַרויסגעקומען אַז יענער האָט איהם גאָר ניט געשאַל־טען, נור געבענשט.

נור לייבעל האָט נאָך ניט קיין צייט געהאַט אַריינצוקומען אין קאַנצעלאַריע, לייבעל האָט נאָך ניט קיין צייט געהאַט דאָס מויל צו עפענען און אַנצוהויבען זיין רעדע: „פּאַני נאַטשאַלניק, דו ביסט דאָך

דער פאטער פון דער שטאָדט, ווי דער נאָטשאַלניק האָט זיך בעוויזען אין דער טהיר, און ווי ער האָט דערזעהען לייבעל'ן אין ער געוואָרען אַן אויפגעקאָכטער, די וואַנסעס האָבען איהם געציטערט, די מעדאַלען געשאַקעלט זיך אויף דער ברוסט:

— וואָס, דו ביזט שוין וויעדער געקומען דרעהען מיר אַ קאָפּ מיט דיין סעלעפאָן — הע? נעהם דעם אידען און זעץ איהם אַריין אויף פיער און צוואַנציג שעה קאַרץ — האָט ער בעפוילען דעם סטראַזש-ניק, וואָס איז געזעסען אין אַ ווינקעל.

— פאַני נאָטשאַלניק — פאַר וואָס? — איז לייבעל בלייך גע-וואָרען ווי קרייד, און די פיס האָבען זיך געשניטען אונטער איהם. נור איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט אַן אַנדער וואָרט אויס-צורעדן, האָט זיך לייבעל געטראָגען פון די טרעפּען אראַב, און אין אַ מינוט אַרום האָט ער זיך שוין געפונען אין שכנות מיט אַ שכן אַ גוי, מיט אַ גנב הינטער איין שלאַס, אין אַ שמוציגען פינסטערען קאַמער, און ער האָט ניט געוואוסט ווען און ווי אַזוי און פאַר וואָס דאָס איז געקומען.

די פענסטערלאַך פון דער וואָך זיינען אַרויסגעקומען אין מאַרק אַריין, פונקט נענען איבער וויינשטיין דעם זיינער-מאַכערס געוועלכעל, און פונקט האָבען זיך אין מאַרק אַרומגערעהט די יונגע-לייטלעך, סוחרים, מעקלערס, מיט די שטעקעלעך אין די הענד, פאַר אַ מינוט צוריק האָט לייבעל גערעדט מיט זיי, איז לייבעל געווען איינער פון זיי, ניין, ער איז געווען דער גרעסטער פון זיי, — אַלע האָבען זיי מורא געהאַט פאַר איהם — און יעצט זיצט ער אין דער וואָך — און קוקט פון די גראַטעס אין גאַס אַריין.

און באַלד איז דער גאַנצער מאַרק געוואָהר געוואָרען אַז לייבעל זיצט, און גאַנץ וויינשטיינ'ס געוועלכעל מיט אַלע יונגע לייטלעך, מיט אַלע סוחרים און מעקלערס, און אפילו מרדכי שוסטער, האָבען זיך איבערגעטראָגען פאַר די פענסטערלעך פון דער וואָך.

— וואָס איז געשעהן, וואָס? איך האָב דאָך ערשט איהם די מינוט געזעהן, ער איז דאָך נור וואָס דורכגעגאַנגען מיין געוועלכעל — דערצעהלט וויינשטיין דעם עולם.

— ער האָט דאָך נור וואָס גערעדט מיט מיר, געפרעגט מיך וואָס איך דרעה זיך אין אַ פראַסטען מיטוואָך אין אַ מאַרק אַרום —

און געה ניט אַרבייטען, און שוין זיצט ער ? פאַר וואָס ? — הערט
לייבעל מרדכי שוסטער'ס שטימע פון הינטער די פענסטערלאך פון
דער וואַד.

— וואָס, ער איז דאָד געווען אזא קנאַקער ביים נאַטשאַלניק —
געכטען ערשט געווען ביי איהם, גערעדט מיט איהם, פער'מסר'ט אי-
דען — און היינט זיצט ער. פאַר וואָס ? פאַר ווען ? — וואָס, ער האָט
זיך צוקריענט מיט'ן נאַטשאַלניק ? טענה'ט דער אלטער וויינשטיין. און
לייבעל מוז דאָס אַלעס אויסהערען און שעהמט זיך דאָס פנים אַרויס-
צוווייזען צווישען די שטאַכעטען פון די פענסטערלאך.

נור באַלד דערהערט לייבעל די מאַמע'ס וויינענדיגע שטימע,
און באַשע'ס שווערע עטהעמען. זיי זיינען געקומען צוליפּען מיט
די טיכער איבער די קעפּ אַהן אַטהעם, ניט טויט, ניט לעבעדיג, מיט אַ
געשריי איבער דער גאַס :

— לייבעל, לייבעל, וואָס איז געשעהן ? — פאַר וואָס ? פאַר
ווען ?

אז לייבעל האָט אַרויסגעקוקט פון די פענסטערלאך פון וואַד איז
איהט פינסטער געוואָרען אין די אויגען. דאָס גאַנצע שטערטעל, פון
קליין ביז גרויס, זיינען געשטאַנען פאַר די פענסטערלאך פון וואַד.
אַלע זיינע שונאים : וויינשטיין דער זיינערמאַכער, ליבערמאַן דער
לעהרער, זילבערשטיין דער פעלדשער, — און צווישען זיי די מאַמא
מיט דער ווייב, פּערוויינטע, און אַלע ניבען עצות, און ער קוקט אַרויס
פון די פענסטערלאך.

— יא, דאָ האָט איהר דאָד איהם — ווייזען די אידען אויף
לייבל'ען.

— זעה ווי ער קוקט אַרויס פון די שטאַכעטען — זעה דעם קנאַ-
קער, זעה . . .

— לייבעל, וואו זעה איד דיד — ברעכט זיך די מאמע די הענד.
— וואָס שרייט איהר ? וואָס לאַרעמט איהר ? גאָר ניט, איד
האָב זיך צווערטעלט מיט'ן נאַטשאַלניק, האָט ער מיך איינגעזעצט
אויף אַ טאַג. איד וועל איהם שוין ווייזען דערפאַר, האָט ניט קיין
מורא, געהט אַהיים און ברענגט מיר עסען, איד וועל איהם שוין וויי-
זען דערפאַר, איד וועל זיך שוין מיט איהם אַברעכענען — זאָגט ליי-
בעל גאַנץ געלאַסען.

— געהט אהיים, ברענגט איהם עפעס עסען — ער וועט זיך שוין
אברעכענען מיט'ן נאטשאַלניק — זאָגט מרדכי שוסטער צו דער ווייב —
איהר קענט זיך פערלאַזען אויף איהם.

— וואָס האָסטו דו זיך דאָ אַריינצומישען? ווער פרעגט זיך —
קאָמאָנדרעוועט לייבעל אַרויס פֿון דער וואַך — אַהיים געהט!

— שווייג, שווייג, ער וועט באַלד געהן צום נאטשאַלניק און זיך
בעשטעלען אַ ביינקעל ביי איהם, פער'מסר'ן זיך אַז דו ביסט אַ
סאַציאַליסט — ער איז דאָך אַ גאַנצער קנאקער ביים נאטשאַלניק —
זאָגט דער אַלטער וויינשטיין צום שוסטער.

— און מיט אייך וועל איך זיך אויך אברעכענען. איך וועל זיך
שוין מיט אייך אַלעמען אברעכענען — ווייזט לייבעל מיט דער האַנט
צום זייגערמאַכער.

— אַנו, לאַמיד זעהען, קום נור אַרויס, לייבעל, פֿרואוּו נור
אַקאַרשט אַרויסצוקומען — רייצען זיך מיט איהם די אידען.

די מאַמא מיט'ן ווייב זיינען אַהיים געגאַנגען. דער עולם איז
נאָך געשטאַנען פֿאַר די פענסטערלאַך פֿון דער וואַך. לייבעל איז גע-
שטאַנען צווישען די שטאַכעמען און גערעדט ווי עס וואַלט נאָר ניט
געשעהן — כאַטש דאָס פנים האָט איהם געפֿלאַמט פֿאַר בושה. ער
האַט בעמערקט אין די אויגען פייערלאַך פֿון נקמה וואָס ברענט, און
געמאַכט זיך פֿלענער ווי אַבצורעכענען זיך מיט'ן נאטשאַלניק, מיט
וויינשטיינ'ען — צו ווייזען ווער לייבעל איז.

מיטאַג צייט האט העניכ'ל, דער ברודער, איהם געטראגען עסען
אין וואַך אַרײַן, און אַז דאָס שטעדטעל האָט געזעהען ווי מען טראָגט
לייבעל'ן עסען אין וואַך — זיינען אַלע נאָכגעלאַפען און אַריינגעשריען
אין די פֿענסטערלאַך:

— ר' לייבעל, ווי שמעקט דאָס מיטאַג אין דער וואַך?

— וואָס איז געשעהען? לייבעל, פֿאַר וואָס האָט מען זיך איינ-
געזעצט? — פרעגט דער ברודער.

— איך האָב זיך צורוערטעלט מיט'ן נאטשאַלניק — האָט לייבעל
געוואַלט ענטפערען דעם ברודער דעם שטאַלצען ענטפער, וואָס ער האָט
געזעען די שטאַרט אידען פֿאַר די פענסטער, נור ער האָט זיך אַז
עפעס דערמאַהנט — האָט לייבעל אַראַבגעלאָזט דעם קאַפּ און גע-
זאָגט מיט הבנעה:

— איך ווייס פאר וואס ער האט מיך איינגעזעצט. — א רשע, מיר זיינען דאך אין גלות — און מיט א אידען מעג מען מאכען וואס מען וויל.

— וואס דארפסטו זיך אזוי צום הארצען נעהמען, פאר קיין גנבה זיצסטו דו ניט. און שכור ביסטו דו אויך ניט געווען. ביסטו דו געזעסען, און וואס איז? — טרייסט איהם דער ברודער.

— נאר איינער, איך וועל זיך שוין מיט איהם אברעכענען — איך וועל פאָהרען נאָך וואַרשוי, צום גובערנאַטאָר וועל איך פאָהרען, איך וועל איהם ווייזען ווי איינצוזעצטען לייבעל'ן — האָט לייבעל זיך געוועקט.

— געה, צום גובערנאַטאָר וועסטו פאָהרען — האָסטו אַ דאָגה. און אַ וואונדערליכע זאך, אַז דער ברודער איז אַוועק, האָט לייבעל ניט מעהר געקלעהרט וועגען זיך, ניט וועגען זיין אַמביציע, און ווי אזוי זיך אַבצורעכענען מיט'ן נאַטשאַלניק און מיט די וויינשטיין'ס, לייבעל האָט צום ערשטען מאל געקלעהרט וועגען ברודער, ווי עס דרעהט זיך אַרום אַ בכבוד'ער איד אין שטאָרט און געהט אויס מיט זיינע קינדערלאך פאַר אַ שטיקעל ברויט, און ער, דער ברודער, האָט אַ פולען שופלאך מיט געלד — און ער העלפט ניט אויס זיין אַרימען ברודער מיט געלד צו פאָהרען קיין אמעריקא. ער שלעפט איהם אב פון וואך צו וואך — שוין צייט צוויי יאָהר. לייבעל האָט איינגעזעהן וואָס פאַר אַ אונרעכט ער איז בעגאַנגען געגען זיין ברודער, וויפיעל מאל ער איז געווען ביי איהם אין שטוב, אַ הונגעריגער, און ער, לייבעל, איז געזעסען און געגעסען, און ערשט נעכטען האָט לייבעל געגעסען די פֿעטע לעבערלעך, און ער האָט געוואוסט אַז דער ברודער זיצט פאַר איהם אַ הונגעריגער און די פייכטקייט קומט איהם אין מויל אַריין, און ער האָט זיך נאָך גערייצט מיט איהם, לייבעל האָט זיך פערוואונדערט פאַרוואָס ער איז אזוי שלעכט געווען צו זיין ברודער. קען דאָס זיין, אַז ער, לייבעל, זאל זיטצען און עסען, און דער ברודער זאל זיטצען אַ הונגעריגער פאַר איהם, ווי קען דאָס זיין, אַז ער, לייבעל, אזא פיינער און איידעלער מענש, אזא נוטער, זאל לאַזען נאַכלויפֿען נאָך זיך אַ ברודער שוין צוויי יאָהר, זעהען ווי ער טרינקט זיך און איהם ניט וועלען העלפען. ווי האָט דאָס געקענט געשעהען? האָט זיך לייבעל

געוואונדערט אויף זיך, און ערשט פערשטאנען ווי אזוי ער איז בע-
גאנגען אזא עולה.

און ווען דער ברודער האט איהם אין אַבענר געבראכט דאָס
קישען אין וואָך אַרײַן צו שלאָפֿען, האָט זיך לײבעל פֿלוצים אָנגע-
רופֿען: „זאָג נור, העניד, וויפֿיעל בעדאַרפֿסט דו געלד אויף הוצאות
קיין אמעריקא? הונדערט רובעל וועט גענוג זיין מיינסטו?“

דעם ברודער האָט פֿערוואונדערט לײבעל'ס פֿראַגע, ניט פֿער-
שטאנען ווי איז געשעהן מיט לײבעל אזא פֿלוצלינגע ענדערונג.
ער לויפט איהם נאָך שוין צוויי יאהר נאָך הוצאות אויף אמעריקא, און
לייבעל האָלט איהם אין איין אַבשלאָפֿען, און וואָס איז יעצט מיט אַמאָל
געווארען מיט לײבעל'ן?

— עס איז דאָך נאָך דאָ צײט צו רעדען — וועסט אַרויסגעהן פֿון
וואָך — וועלען מיר רײדען — האָט איהם דער ברודער אַנגעענטפֿערט.
און טאַקע אַז לײבעל איז נור אַרויסגעקומען פֿון וואָך האָט ער
אַרײַנגערופֿען דעם ברודער אין אַ צווייטען צימער און אַרויסגענומען
הונדערט רובעל און געגעבען איהם אויף הוצאות קיין אמעריקא.
און די מאַמאָ מיט'ן ווייב מיט'ן ברודער זײנען געשטאַנען פֿער-
וואונדערטע, ערשאַקענע, און ניט פֿערשטאַנען וואָס איז געשעהן
מיט לײבעל'ן.

5

לייבעל פערליערט דאס געלד און ווערט א מענש

נאָך דעם ווי לײבעל איז אַנגעזעסען אַ טאָג אין די וואָך — האָט
לייבעל מעהר ניט געקענט לעבען אין דעם שטעדטעל. וואו ער איז
געגאנגען האָט ער געהערט הינטער זיך אַ געלעכטער: דאָ געהט
לייבעל דער „געזעסענער“. פֿון אַלעמענס אויגען האָבען אַרויסגעשײנט
די פֿייערלאָך פֿון נקמה. און ווי עפעס איז מיט אַמאָל פֿערשוואונדען
די נאַנצע אימה און שרעק וואָס מען האָט געהאַט פֿאַר איהם.
— וואָס, זיך שוין איבערגעבעטען מיט'ן נאַטשאַלניק? פֿרענט
אַ איר גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן, ווען ער טרעפט אָן לײבעל'ן
אין נאַס, און לײבעל פֿערשטעהט דעם שטאָך דערפֿון.

נור לייבעל האט געקלעהרט, ווי אזוי זיך אבצורעכענען מיט'ן נאטשאלניק און מיט וויינשטיין'ען זיין שונא, און מיט דער גאנצער שמאדט, ווייזען ווער לייבעל איז, גאנצע נעכט ניט געשלאפען, גע-קלעהרט עצות און צום סוף געפונען. אויסגעפונען האט ער, אז דאס הויז וואו וויינשטיין וואהנט בעלאנגט נאר צו זיין ווייב'ס ערשטע מאן דעם מלוה, — און ער האט זיך געהאלטען פאר'ן ריכטיגען יורש, און צוליעב דעם איז דאך ארויסגעקומען די גאנצע שנאה צו לייבעל'ן — האט זיך אריינגעקליבען אין דעם הויז אריין נאך ביים מלוה'ס לעבען און צוגענומען זי פאר חזקה.

— הייסט עס וואהנט ער אין מיין הויז, מיין פראצע, מיין שווערע ארבייט, אויב אזוי ווייס איך שוין וואס איך האב צו טהאן.
— לייבעל, געדענק אין נאט, לאז'ן לויפען, וואס ווילסטו הא-בען ? אז „ער“ עליו השלום האט גאר ניט געקענט מאכען מיט ווייב'ס שטיינ'ס — געסטו דיך איינשטעלען — האט דאס ווייב צו לייבעל'ן געזאגט.

„ער“ עליו השלום האט דאס ווייב געמיינט איהר ערשטען גע-שטארבענעם מאן, נור ניט צו דערמאהנען לייבל'ען אין אן אונאנג-גענעהמעס געפיהל, האט זי געזאגט „ער“.

— ער, עליו השלום, איז געווען אז אלטער הינער פרעסער און ניט געוואוסט וואס טהוט זיך מיט איהם. יעצט האט ער מיט מיר צו טהאן, מיט לייבעל'ן. איך וועל איהם לאזען וואהנען אין מיין הויז — איז מיין פעהרערעוועטען גארטען ? עס איז דאך מיין פראצע — מיין פלייש און מיין בלוט — האט זיך לייבעל צוקאכט, ווי ער וואלט דאס פארמעגענס ניט געווען בעקומען פון זיין ווייב'ס ערשטען מאן נור ער וואלט דערויף שווער געארבייט.

לייבעל האט אויסגעפונען די נויטהיגע פאפיערען און האט זיך געגעבען א לאז אוועק אין דער שטיל קיין ווארשוי אין דער פאלאטע, אוועק צו א גרויסען אדוואקאט. און לייבעל האט געגעבען „א ציה אין“ אן עסק, מיט פאפירען, מיט צעהנדליגע עדות — און די נייעס איז אין א פאר טעג ארום אריינגעפאלען אין שטאדט ווי א באמבע. ליי-בעל געהט אוועקנעהמען דאס הויז פון די וויינשטיינס, און לייבעל איז שוין וויעדער ארומגעגאנגען איבער די גאסען פון שטעדטעל מיט ארויפגעדריעהטע וואנסעלעך, מיט'ן שטעקעלע אין די האנר, און די

קליינע אויגעלעך האבען אין זיין מאַגער בלייך פנים געפינקעלט און אַרומגעלאָפֿען ווי צוויי מייזלעך, און אַ שמייכעלע האָט זיך איהם גע- וויעזען אויף די מאַגערע ליפֿעלעך. און לייבעל האָט געוואונקען מיט איין אויג צו די פֿערבייגעהערע:

— נו, וואָס זאָגט איהר יעצט, הע? אַז איך האָב געזאָגט, אַז לייבעל וועט זיך אַברעכענען — וועט ער זיך אַברעכענען. הע?

נור די וויינשטיינס האָבען אויך ניט געשוויעגען. דער אַלטער וויינשטיין מיט'ן זוהן זיינען אַוועק קיין וואַרשוי אין דער „פּאַלאַטע“ אַרײַן, צו אַ גרויסען אַדוואָקאַט, און האָבען געגעבען אויך אַ ציה אַז אַן עסק מיט פּאַפּיערען, מיט עדות, — און אין אַ פּאַאַר וואָכען אַרום האָט מען לייבעל'ן געגעבען אַ רוף צום סלעדאָוואַטעל, און געהייסען זיך ווײַזען די פּאַפּיערען פֿון דער ירושת, דעם אַלטענ'ס צואה, די ווייב'ס כתובה, און לייבעל איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער שטעהט אין אַ קרימינעלען פּראָצעס, ער מיט זיין ווייב, אַז זיי האָבען געפֿעל- שעוועט די צואה פֿון'ם אַלטען מלוה, זיין ווייב'ס ערשטען מאַן, אַרויס- גענאַרט פֿון איהם אַ פּאַפּיער, פּאַר'ן טויט, ווען דער אַלטער האָט שוין ניט געוואוסט וואָס עס טהוט זיך מיט איהם, און די אמת'ע צואה דעם אַלטענ'ס איז געווען אַן אַנדערע. איז איהר איז בפּירוש געשטאַנען איינגעשריעבען, אַז דער אַלטער מלוה לאָזט איבער זיין גאַנץ פֿערמע- גען צו זיין שוועסטער'ס זוהן וויינשטיין'ען, און לייבעל האָט גענומען די צואה, וואָס איז געלעגען איינגעשלאָסען אין שופּלאָד, און עס בע- האַלטען, פֿערניכטעט, פֿערברענט — און אויף דעם האָבען עדות גע- זאָגט עדות, און פּאַפּיערען האָבען עס געצייגט.

איז וויעדער שוין אַרומגעגאַנגען דער זייגערמאַכער וויינשטיין מיט זיין זוהן אין די גאַסען פֿון שטערטעל מיט פֿרעהליכע פנים'ער און געריבען זיך די הענר פֿאַר שמחה און דערצעהלט:

— ער וועט דאָד ביי מיר אַוועקגעהן אין קייטען. אין קייטען וועט ער ביי מיר אַוועקגעהן.

האט לייבעל געקלעהרט צו פֿערקאכען אַ קאַשע, פֿון וועלכע די וועלט זאל קלינגען, צו בעגראַבען וויינשטיין'ען מיט זיין זוהן מיט'ן נאַטשאַלניק צוזאַמען. לייבעל האָט שוין פֿאַר גאר ניט מורא געהאַט. לייבעל איז שוין געוואָרען אַ צוקאַכטער, ער איז אַוועק וויעדער נאָד וואַרשוי, אין דער פּאַלאַטע, און האָט צוגעשטעלט אַ פּאַפּיער, אַז צום

פאראיאהריגען פריזיוו האט זיך וויינשטיין'ס זיהנדעל געמאכט א לאם פיסעל. דער נאטשאלניק האט איהם בעפרייט פון סאלדאטען, און א טאג נאכ'ן פריזיוו איז וויינשטיין'ס זעה'ס פיסעל געזונד געווארען. על כן וויל ער, לייבעל, וויסען (אזוי שרייבט ער צו ענדע פֿון זיין פאפיער) וויפיעל דער נאטשאלניק פון גארדא ק... האט גענומען אט פאר דעם געמאכטען לאמען פיסעל צו בעפרייען פון סאלדאטען.

איז אראפגעקומען א גאנצע קאמיסיע אין שטערטעל אריין, און מען האט געשלעפט אידען מיט בערד, פאטערס פון קינדער צוריק צום פריזיוו. און לייבעל'ן אליין האט מען אויך צוריק געשלעפט צום פריזיוו, און ער איז שיער א האאר אליין ניט אריינגעפאלען אין סאלדאטען. נור עס האט איהם אכגעהאלטען זיין מאגערער קערפער — און וואס ער האט אונטערגעשמירט וואו מען האט בעדארפט בעפאר עס איז געדוממען דערצו.

איז צוויי יאהר ארום האט זיך לייבעל ארומגעקוקט, אז די פראד צעסען מיט די פאפיערען, מיט די עדות האבען איהם זיין גאנץ פער מעגען אפגעקאסט. די גאנצע צעהן טויזענד רובעל, מיט די וועקסלען, מיט די הויז, מיט די משכנות זיינען אוועק ווי אין רויך אין די פראד צעסען, און לייבעל איז איבערגעבליעבען אן ארימאן אהן פרנסה אויף מארגען. אהן וואלענע זאקען אויף ווינטער, נישט קיין בעזארגטער, נור ווי יעדער איד פון דער שטערטעל, וואס ווייס ניט וואס מארגען וועט זיין.

נור צייט ער האט פערלארען די צעהן טויזענד רובעל און די זיכער קייט אין דעם מארגענדיגען טאג, האט זיך לייבעל עפעס ווי געאנדערשט. מענשען האבען בעמערקט, אז ווען לייבעל קומט ארויס אין גאס, ווארט ער נישט, ביז מען וועט איהם זאגען צוערשט „גוט מארגען“, און לייגט זיך ניט איבער, אויב עס שטעהט איהם אן אכצווענטפערען אויף גלאט אזוי א גוט מארגען, וואס קומט פון א ליאדען אידען, נור לייבעל, היינט אז ער טרעפט אן אן עלטערען מענשען זאגט ער צוערשט גוט מארגען. און נאך א זאך: לייבעל האט אנגעהויבען צו דערקענען מענשען, אמאל האט לייבעל ניט דערקענט קיין מענשען. דאכט זיך א גוטער בעקאנטער, אן אלטער שכן, וואס איז אין איינעם מיט לייבעל'ן געגאנגען אין חדר אריין, געשפיעלט זיך — לייבעל דערקענט נישט. עפעס דאכט זיך איהם אז ער האט דעם מענשען געזעהן נור ער

געדענקט נישט ווען און וואו. לייבעל האט קיינמאל ניט געדענקט קיין נאמען. חיים'ען פלעגט ער רופען משה. משה'ן — חיים. איהם האט זיך געדאכט, אז א נאמען טראגט נור ער אליין, „לייבעל“. און ווי קומט א פראסטער חי וקים צו א נאמען? וואס איז פאר אן אונ-טערשיעד מיט וואס פאר א נאמען מען רופט איהם. איצט האט ליי-בעל שוין דערקענט מענשען. לייבעל האט שוין אנגערופען מענשען מיט זייערע ריכטיגע נעמען. משה'ן — משה, און חיים'ן — חיים. לייבעל איז בעסער געווארען צו דער מאמע. די מאמע האט מורא געהאט צו זאגען דאס ווארט „קלומפער“ צייט ער האט אנגעשריען אויף איהר, און האט איהר געגעבען צו פערשטעהן, אז עס איז יא א חלוק צווישען א טעלעפאן און א קלומפער. דער מאמע איז אבער שווער אנגעקומען צו זאגען דאס ווארט טעלעפאן. זי האט לייכטער געקענט זאגען דאס ווערט קלומפער. און מורא האט זי געהאט צו זאגען דאס ווערט, און בעדארפען האט זי עס בעדארפט זאגען, ווייל אין אלעס איז דאך שולדיג געווען דער קלומפער — דער טעלעפאן — און יעצט האט זי געוואגט צו זאגען.

— ווען ניט דער פארשאלטענער טעלע-קלומפער — האט די מאמע ארויסגעזאגט — וואס מען האט אין שטוב אריינגעשטעלט, וואלט מען דאך דיר פון שלאף ניט אויפגעוועקט — וואלסטו דאך צום נאטשאלניק נישט געגאנגען קלאנגען זיך — וואלט דאך צו די גאנצע צרה ניט גע-קומען — האסטו א קלומפער.

אן אנדערס מאל וואלט די מאמע שוין געווען געזאגט טעלע-פאן נישט קלומפער, ווען זי וואלט געזאגט „וואס איז דער חילוק“, וואלט לייבעל זיך צוקאכט — עס איז יא א חילוק פון טעלעפאן צו קלומפער. א טעלעפאן איז א טעלע-פאן און א קלומפער איז א קלומפער, איז א חילוק אדער נישט קיין חילוק? און די מאמע וואלט געמוזט נאכגעבען: עס איז יא א חילוק. דאס מאל האט לייבעל נאר נישט געזאגט, און פער-קעהרט, לייבעל האט די מאמע'ן נאכגעזאגט „קלומפער“.

לייבעל איז אפילו בעסער געווארען צו דער ווייב. אז ער איז אהיים געקומען, האט לייבעל אוועקגעשטעלט דאס שטעקעלע אויף זיין ארט, און געדענקט וואו ער האט עס אוועקגעשטעלט, און קוים האט ער עס ניט געפונען אויף זיין ארט, האט ער ניט געפרעגט ווי אמאל מיט'ן טאן, ווי עס וועלט געשעהן א קרימינעל פערברעכען: „ווער האט

מיר אוועקגעשטעלט דאס שטעקעלע? "נור געפרעגט: „באשע האסט
 ניט געזעהן דאס שטעקעלע? "דאכט זיך, דאס שטעקעלע איז געשטא-
 נען"... און לייבעל איז זיך געגאנגען זוכען אליין דאס שטעקעלע.
 לייבעל איז אפילו געזינטער געווארען, אז ער האט פערלארען די
 צעהן טויזענד רובעל. עפעס קלאגט ער זיך ניט מעהר אויפ'ן בויד —
 און טהוט איהם דער בויד וועה, קאכט זיך שוין ניט אזוי די שטוב מיט
 ווארימע פלעשער, מיט דאקטאר סאנאטאריום'ס פילען, לייבעל בעהאלט
 עס פאר זיך, און אז לייבעל צודראפעט דעם נאז, ווייס עס שוין קיינער
 ניט, נור לייבעל...

לייבעל האט אפילו פערנעסען זיין קענען און געבילדעטקייט מעהר
 פון דער גאנצער וועלט — וואס ער איז דערגאנגען מיט זיין אייגענעם
 שכל, און האט אנגעהויבען צו גלויבען, אז עס זיינען דא געבילדעטערע
 מענשען אויף דער וועלט, ווי ער, און איז שוין באלד דערגאנגען צו
 דעם, אז כאטש ער קען עסען לעבערלאך און משה רבינו קען שוין ניט
 עסען קיין לעבערלאך, איז דאך משה רבינו גרעסער פאר איהם...

און אז לייבעל איז ארויסגעקומען אויף דער גאס, האט ער שוין
 ניט געפרואווט מאכען א פערגלייך צווישען זיך און די אנדערע אידען
 פון שטעדטעל. און טאמער האט איהם זיין פילאזאפישע אונרוהיגקייט
 געשטופט צו דעם געדאנק, האט ער שוין ניט געפונען אזא גרויסען
 חילוק צווישען זיך און די אנדערע אידען פון שטעדטעל, אז ער איז
 לייבעל דער פערזארגטער מיט פרנסה, וואס קיין זאך קען איהם ניט
 געשעהן — און די אנדערע זיינען נידריגע ארימע ברואים, איז ווי
 קומען זיי צו איהם. ער האט שוין איינגעזעהן, אז אלע זיינען ארימע
 אידען, וואס ווייסען ניט וואס מארגען וועט זיין, פון וואנען מען וועט
 דעם מארגעדיגען טאג איבערלעבען. אלע זיינען מענשען, וואס מען
 ווייס ניט וואס הינטער דיר שטעהט. דאכט זיך אט ערשט וואס גע-
 ווען א גליקליכער מענש, א רוהיגער, א בעזארגטער, אנגעשטאפט מיט
 געלד, און א זיכערע פרנסה דאס גאנצע לעבען, האט זיך געמאכט א
 קלומפער (ער האט שוין יעצט אליין געזאגט קלומפער ניט קיין טעלע-
 פֿאן). אנגעקלונגען אין קלומפער, פון שלאף אויפגעוועקט, איז ער צום
 נאטשאליק געגאנגען — און שוין. קען מען וויסען וואס מיט'ן מענשען
 קען פאסירען — האט זיך לייבעל געטראכט און געזאגט צו זיך אליין,
 און פילאזאפירט: אט דאס איז דער מענש!

לייבעל האט קיין מאל נישט געקלעהרט וועגען אן אנדערען נור וועגען זיך. אבער לייבעל איז בעזארגט, אבער לייבעל'ן קען גאר ניט געשעהן.. אבער לייבעל האט גענוג כבוד און געלד, און אז מען האט לייבל'ען בעליידיגט, און אז מען וויל לייבל'ען שלעכטס טהאן. נור צייט לייבעל האט פארלארען די צעהן טויזענד רובעל — האט לייבעל אויך אנגעהויבען צו קלעהרען וועגען ווייב, וועגען מאמע. פון וואנען וועט ער נעהמען פרנסה פאר זיי? קיין מלאכה האט ער ניט געלעך רענט. און ווען אפילו יא—וועט ער לייבעל זיך אוועקשטעלען ארבייטען דא אין שטעדטעל, אדער האנדלען, זיך א קרעמעל עפענען, און א קונה שלעפען אין געוועלב אריין, פאסט עס פאר איהם, פאר לייבעל'ן? ער איז געלעגען גאנצע נעכט און געקלעהרט וואו נעהמט מען פרנסה. פערשיעדענע געדאנקען זיינען איהם אויפ'ן קאפ געקומען. ביז ער האט זיך דערמאהנט אן ברודער, אן העניד'ען, וועמען ער האט ארויס- געהאלפען מיט הוצאות קיין אמעריקא און ער האט שוין אהין אראפ- גענומען די ווייב מיט די קינדער, און לייבעל האט זיך דערמאהנט אן די אלע שוסטער יונגען, אן שניידער געזעלען, אן אידען בעלי מלאכות, וועלכע זיינען אוועקגעפאהרען קיין אמעריקא, און האבען דארט אהין גענומען די ווייבער מיט די קינדער, און שיקען פאטאגראפיעס מיט גאלדענע קייטען אויף די וועסטען, און טאלערס צו טאטע-מאמע אויף יום טוב, און האט זיך געגעבען א פערגלייך, א שטעל אוועק זיך געגען זיי, און געגעבען א זאג צו זיך: אז משה חיים שוסטער און בעריל שניידער זיינען געווארען גאנצע קנאקערס אין אמעריקא — וואס וועל איך לייבעל שוין טהאן?

אז לייבעל האט זיך אויפגעהויבען אין דער פריה — האט ער אלע- מען געלאזט וויסען, אז ער פאהרט קיין אמעריקא — איך וויל מעהר דא ניט זיין, מיין פוס זאל דא מעהר די שטיינער ניט בעטרעטען. איך פאהר קיין אמעריקא.

די מאמע מיט'ן ווייב האבען זיך אוועקגעשטעלט וויינען איבער איהם:

— לייבעל, פון וואנען וועסטו נעהמען כוחות אין אמעריקא צו ארבייטען, ביזט דאך א שוואכער, אין אמעריקא מוז מען שווער אר- בייטען.

— איך ארבייטען I — האט לייבעל אויסגעשריען, אז משה-חיים שוסטער און בעריל שניידער זיינען געווארען אין אמעריקא קנאקערס וועל איך ארבייטען? זיי קענען ארבייטען, אבער נישט איה, לייבעל, איך וועל זיי ווייזען אין אמעריקא, ווער לייבעל איז I

.6

לייבעל פאהרט אין אמעריקא.

לייבעל האט שוין איבער'ן וועג קיין אמעריקא אנגעשטויסען זיך אויף מענשען וואס האבען ניט געקענט לייבעל'ן און ניט געהערט פון איהם. עס האט איהם שוין פערוואונדערט וואס, דער זשאנדארם ביי דער גרענעץ, די דייטשע קאנדוקטארס און די מאטראזען אויף די שיף, האבען לייבעל'ן בעהאנדעלט ווי א פראסטען חי וקיים, גער שריען, געגעבען שטורכעס, און געהאלטען פערשלאסען אונטער'ן שלאס און צוגעווארפען קארטאפעלס מיט הערינג. נור אפילו אמעריקא — דאס אמעריקא, אין וועלכען יעדער שניידער און יעדער שוסטער ווערט אזא קנאקער, האט לייבעל'ן אויך ניט בעסער בעהאנדעלט, און ניט געהאט פאר איהם קיין מעהר אבשיי. לייבל'ען האט מען פעהאלטען אין עליס איילאנד, בעקוקט איהם פון קאפ ביז די פיס, בעטראכט זיינע הענטלאך — און געשאקעלט אויף איהם מיט'ן קאפ געהייסען זיך אוועקזעצען און ווארטען.

לייבעל האט געווארט, געווארט — ביז דער ברודער העניד איז געקומען. לייבעל האט איהם קוים דערקענט אין דעם קאפעלושעל מיט דעם קורצען רעקעל — און העניד האט לייבל'ען אראבגענומען. — האסט געהערט, דיין אמעריקא געפעלט מיר ניט. עס גער פעלט מיר שוין ניט — האט לייבעל געזאגט צום ברודער מיט כעס, ווי עס וואלט ווירקליך דעם ברודער'ס אמעריקא געווען, און דער ברודער איז שולדיג. מילא רוסלאנד — יאק רוסלאנד, אבער אמעריקא — וואס די גאנצע וועלט שרייט אמעריקא — געהמט מען מיר און מען האלט און מען האלט. וואס איז? ביז דו, העניד — וועסט

מיד, לייבעל'ן אראבנעהמען. — הע, צייטען, אמעריקא — העניך וועט לייבעל'ן אראבנעהמען — דו קענסט און איד ניט.

— עם איז אזא געזעץ אין אמעריקא, וואס קענסט דו דיר העל-פען — האט איהם דער ברודער איינגעשטילט, זיי מוזען דאך אזוי מאכען. אין אזא גרויסער שטארט קומט אראב צום ערשטען מאל א גרינער — טאמער וועסטו פערבלאנדזשעט ווערען.

— ווער, איד וועל פערבלאנדזשעט ווערען? און מיינסטו איד האב ניט געזעהען אזעלכע שטערט ווי אמעריקא? א שפאס! — אז עם קומט אראב א אידעל פון א קליין שטערטעל, א שניידער'ל, א שוסטער'ל — פערשטעה איד, אבער אז זיי דערזעהן א מענשען ווי איד — וואס א קאפעלושעל האב איד נאך געטראגען אין דער היים, און מיט א נאטשאלניק האב איד אויך געוואוסט ווי צו רע-דען, און אזעלכע שטערט ווי אמעריקא שוין אויך געזעהען — וואס האלטען זיי? וואס ווארטען זיי?

— זיי ווייסען דען, ווער דו ביזט? פון וואנען זאלען זיי ווי-סען? — פארענטפערט אלץ דער ברודער זיין אמעריקא.

— אז מען קוקט מיד גור אן ווייסט מען שוין ווער איד בין, — זיי האבען ניט קיין אויגען? עם געפעלט מיר שוין ניט דיין אמע-ריקא.

גור עם איז געווען ניט די איינציגע זאך וואס איז לייבעל'ן ניט געפעלען געווען אין אמעריקא. לייבעל'ן זיינען א סך זאכען אין אמעריקא ניט געפעלען. די ערשטע צוויי טעג איז לייבעל גע-זעסען ביי זיין ברודער אין דער היים, דער ברודער האט קיין צייט ניט געהאט מיט איהם אפילו פיעל צו פערברענגען. העניך האט זיך פריהמארגענס אויפגעכאפט, אבגעראווענט און געלאפען אין שאפ אריין צו דער ארבייט. לייבעל איז איבערגעבליבען אין דער היים מיט די שוועגערין מיט די קינדער. — האט זיך לייבעל אנגעטראגן דאס קאפעלושעל און איז אראפ אין נאם אריין.

אז לייבעל איז ארויס אין נאם ביי זיך אין שטערטעל, האבען אלע געוואוסט ווער לייבעל איז. אלע האבען נאכגעקוקט און געטייט אויף איהם מיט די פינגער. דא געהט לייבעל איבער די נאם, מען-שען לויפען פערביי, איילען זיך, שטופען איהם אהין, שטויסען איהם אהער — און קיינער ווייסט ניט ווער עם געהט. און דערפאר וואס

לייבעל איז געווען פילאזאפיש געשטימט, האט ער זיך געטראכט : וואס וואלט געווען ווען לייבעל פאלט אזוי פלוצים אוועק אין דער נאם, די מענשען וואלטען ווייטער פערבייגעלאפען, און וואלט זיך ווער יא אבגעשטעלט קוקען, וואלט קיינער ניט געווען געוואוסט ווער עס איז געפאלען, ווער עס ליגעט דא אין דער-בלאטע — א איד איז געפאלען, און דאס איז אלעס. און לייבעל איז דערשראקען געווארען..

שבת האט העניך מיטגענומען דעם ברודער דאוונען אין די קאנגרעג-נישאן אנשי ק. וואס האבען געהאלטען זייערע שבת'דיגע „מיטינגען“ אין דעם חתונה זאאל „פארוז“ אין וועלכען עס האבען אויך „געמיט“ די יאנג מען ק. אסאסיאיישאן, דער דאון-טאונער בייזבאלל קלוב, און דריי מאל אין דער וואך האט דער פארווער טאנץ-מייסטער געדגעבען טאנץ-לעסאנס. אלע סאסייעטיס האבען געהאט הענגען אויף די ווענד פון דעם האלל די צייכענס און די סטאטוען פון זייערע סאסייעטיס, און די „פיקטשורס“ פון די געוועזענע און יעצטיגע פרעד-זידענטען און ווייס-פרעזידענטען, אראבענומען אין פערשיעדענע פאזעס, און ניט אויסגעשלאסען דעם טאנץ-מייסטער מיט אלע זיינע מעדאלען און „סאווענירס“ וואס ער האט געקראגען פאר טאנצען. ארויפגעגאנגען אין דער קאנגרעגנישאן אנשי ק. איז מען דורך דעם סאלון פון טאנץ האל „פארוז“. און אז לייבעל האט דערזעהן וואו דער ברודער פיהרט איהם, איז ער געווארען א פערוואונדערטער, נור לייבעל וועט ניט פרעגען, לייבעל וויל זיך ניט וואונדערען, לייבעל ווייסט אז ער איז ניט קיין גרינער, און ער פערשטעהט אז אמעריקא איז אמעריקא. אין דעם טאנץ האלל האט לייבעל ארויסגערופען א גרויסע סענסאציע. די לאנדסלייט האבען דערהערט, אז עס איז געדקומען צופאהרען א לאנדסמאן, איז אין דעם שבת דאס דאוונען געווארען בעזוכט פון פיעלע לאנדסלייט, וועלכע זיינען געקומען אבי-געהמען א גרוס פון דער היים. לייבעל האט דא געטראפען אלטע בעקאנטע, וועלכע ער האט געמיינט זיי זיינען שוין לענגס טויט און געפינען זיך אויפ'ן בית עולם אין זיין שטעדטעל ק... עס זיינען אויפגעשטאנען צו תחית המתים מענשען, וועלכע ער, האט געקענט פון זיין יוגענד, אלטע חדר-חברים, בית-המדרש בחורים, שכנים פון געסעל, וועלכע זיינען פערשוואונדען געווארען און אויסגעמעקט פון זכרון ווי טויטע... און יעצט שטעהן זיי פאר איהם. דאס איז חסדיל

היטעל־מאכער, און דאס איז דער דארפס־געהר און עפשטיין מעקלער, און זרח מקוה־איד — אלע שטעהן זיי פאר איהם.

— און, ווער איז דאס? — פרעגט א איד מיט אן ארומגעשוירען בערדעל, די האר ווי דראטען, מיט שווארצע ברעמען — אויף לייבל'ען.
 — דו דערקענסט איהם ניט? — ענטפערט אב א צווייטער, — דו קוק דיך נור, גוט איין אין איהם, וועסט דו איהם שוין דערקענען.
 — איי בעטש יו עס איז אט דער, וואס האט התונה געהאט מיט די רייכע אלמנה פון דעם אלטען מלוה — וואס איז געווען אזא קנאָד־קער אין שטאדט, אלעמען געבארגט געלך און געבלאזען פון זיך, — ווי האט מען איהם דאס גערופען, וואס אלע האבען פאר איהם מורא געהאט.

— לייבעל — זאגט דער צווייטער.

— יעס, לייבעל — אויב אזוי שלום עליכם ברודער, וואס מאכסט דו? הייסט עס אויף אראבגעקומען צו אונז. זעהסט, בעריל, אלץ קומט קיין אמעריקא — איך האב דיר געזאגט, אז קראשנאוויץ וועט אראבקומען קיין אמעריקא, אלע וועלען זיי קומען, מיט'ן דאזאר, מיט'ן רב — זעהסט זיי קומען.

— ווער איז דאס? — פרעגט לייבעל דעם ברודער.

— דו דערקענסט איהם ניט? — עס איז דאך משה פוהרמאן, דער וואס האט ביים טאטען די פערד געשמיסען. דו גערענקסט איהם ניט?

— יא, משה פוהרמאן. נו שעק הענד, ברודער, מיר זיינען אין אמעריקא. דא איז ווסיא ראוונא — איין טיוועל!

לייבעל איז געבליבען א פערשטיינערטער. — משה פוהרמאן, א יונג, וועלכער האט ניט געוואגט אין דער היים לייבעל'ן צו גריסען, צו לייבעל'ן צוצוגעהן, קלאפט איהם איבער'ן פלייצע און זאגט איהם „דו" און ווסיא ראוונא, איין טיוועל. — נור העניף טרייסט איהם און שעפטשעט איהם אין אויער.

— שווייג, לייבעל, עס איז אמעריקא, און משה קען דיר א דזשאב געבען.

לייבעל האט נאך ניט פערשטאנען וואס דער ברודער מיינט, נור לייבעל האט געשווייגען.

באלד האט זיך די טהיר אויפגעעפענט און עס איז אריין א רונדיג אידעל ווי א באלל, מיט א צילינדער הוט און מיט צוויי רויטע רויהע באקען און אז אונטערנאמבע, וואס פערטרעט די שטעל פון א בארד. — ער זעהט נישט קיינעם, ער קען נישט קיינעם, — צוגעלאפען צום מזרח-וואנד, ארויסגעכאפט פון טאש א טלית'ל אזוי גרויס ווי א נאז-טיבעל און ארויפגעלייגט זיך אויפ'ן קארק — מיט'ן בע-פעהל: שמש דאוונען.

— דאוונען! דער פרעזידענט איז דא.

און באלד איז צוגעלאפען צום עמוד ארון מאיר וועשטרענגער, וואס האט נאך אין דער היים געהאט די שוואכקייט צו שטופען זיך צום ברעטעל, און מען האט איהם קיינמאל ניט צוגעלאזט, און מיט זיין פערשלאפען קול'כעל ארויסגעכריפעט: יתגדל ויתקדש!

צום לייענען האט דער פרעזידענט זיך גענומען אלע פעטע עליות. ער האט זיך גענומען דאס אויסהויבען: שלישי און מפטיר. לייבל'ען האט מען אלץ גאסט מכבד געווען מיט חמישי; ביי דער תורה האט דער פרעזידענט לייבל'ען אבגעגעבען שלום עליכם, און אז לייבעל האט איהם געקוקט אין די אויגען אריין, איז ער געווארען א פער-שטיינערטער: לייבעל האט דערקענט דעם פרעזידענט מאטעל אכלאף. — אוי, וועה איז מיר, עס איז דאך מאטעל אכלאף, ער האט דאך ביי מיר גע'גנב'עט די וועש פון בוידעם — רופט לייבעל אויס צום ברודער.

— לייבעל שווייג, געדענק איז נאט, אז מאטעל וועט וועלען וועט וועט ער דיר געבען א דזשאב, און אז מאטעל וועט ניט וועלען וועט ער דיר ניט געבען.

— וואס הייסט, מאטעל... ביי מיר ליגען דאך נאך זיין ווייב'ס

אוידינגלאף, וועלכע ער האט ביי מיר געלאזען פאר משכנות.

— שווייג, מאטעל איז מיינ באם, ביי איהם נעה איד העמדער,

און משה פוהרמאן איז דא א פארמאן ביי איהם, נור אין דער היים האט משה געטריבען פערד, געווען א פוהרמאן איבער פערד, דא איז משה א פוהרמאן איבער מענשען, און אז משה וועט וועלען וועט ער דיר איינשפאנען ביי מאטעל אכלאף צו דער ארבייט, און דו וועסט דאנקען נאט, אז משה וועט דיר וועלען איינשפאנען.

— וואס הייסט?

— ער וועט דיר וועלען געבען א דזשאב — זאגט דער ברודער.
נאכ'ן דאווענן האט משה פוהרמאן צוגעפיהרט לייבעל'ן צו
מאטעל אכלאף, און ווייגענדיג אויף לייבעל'ן האט משה פוהרמאן
געזאגט:

— דער פעטער דערקענט איהם ניט? — דער פרעזידענט אכלאף
איז געווען דעם פארמאגט א פעטער.

דער פרעזידענט אכלאף האט זיך גוט איתגעקוקט אין לייבעל'ן און
געפינקעלט מיט איין אויגעל, און געזאגט צו זיך מיט רחמנות:
— ניין, איך געדענק ניט.

— דער פעטער דערמאגט זיך ניט, דער וואס האט התונה גע-
האט מיט דער רייכער אלמנה, דעם אלטען מלוה'ס ווייב, וואס האט
געהאט געלד שטעהן אויף אלע הייווער אין שטעדטעל, איז א קנאד
קער געווען, און א מאכער א גרויסער, און ניט געטארט רעדען צו
איהם, און געבלאזען פון זיך, לייבעל האט מען איהם גערופען.
— אט דאס איז לייבעל, דאס איז ער? — האט דער פרעזידענט
אכלאף געזאגט מיט פערוואונדערונג.

— יא, פעטער, דאס איז ער.

לייבעל איז געשטאנען, דאס פנים האט איהם געברענגט פאר
בושה, און ניט געוואוסט וואו די אויגען צו בעהאלטען. צו איהם
רעדט מען אזוי, און ווער? מאטעל אכלאף. נאר דער ברודער איז
געשטאנען הינטער איהם און געשעפטשעט איהם אין אויער.
— לייבעל ביזט אין אמעריקא.

— אה, דאס ביזטו? האסט מיר דאכט זיך אמאל געלד גע-
בארגט אויף מיין ווייב'ס אוירינגלאך. האסטו ניט?

— יא, — האט לייבעל פערשעהמט אבגעענטפערט.

— נו, וואס וועסטו טהאן אין אמעריקא?

— וואס וועט ער טהאן — וואס אלע אידען טהוען, ער וועט
העמדער ניהען, — רופט זיך אן העניך פאר לייבעל'ן.

— אויב אזוי, ברענג איהם מארגען צו דער ארכיביט. — משה,
וועסט איהם געבען א דזשאב — רופט זיך אן דער פרעזידענט אכלאף
צו משה פארמאן זיין קאזין. — א גוטען שבת אידען.

און ער לייגט זיך דאס טלית'ל אין קעשענע אריין און געהט
ארויס פון האלל.

— וואס, איך וועל העמדער ניהען ביי מאטעל אכלאף? — האט לייבעל זיך צושריען אויפ'ן וועג אהיים פון דער שוהל.
 — דו וועסט ניהען ביי אכלאף העמדער און דו וועסט דאנקען גאט אז אכלאף וועט דיר געבען העמדער. אין אמעריקא, ברודער, ביזטו ניט לייבעל.

.7

לייבעל איז טוידט, — לייבעל לעבט.

פאסען ליכט האבען אריינגעשניטען דורך דעם האלבען צוריסענעם בלאהען פארהאנג אויף דעם ברייטען בעט וואס האט אנגעפילט דאס גאנצע קליינע שטיבעל. דאס ליכט האט געשלאגען אויף לייבעל'ס בליי- כען פנים'על, וואס איז געווען פערטרונקען אין קאלדרעס און קישענס, דער מויל האלב אפען און עס האבען זיך ארויסגעוויזען די צוויי פא- דערשטע צייהן פון די לייריגע קאסטענס, ווי אויסגעהאקטע שויבען אין א פענסטער... און לייבעל'ס אויגען האבען זיך געקנייטשט, געציקט און לייבעל'ס פנים'ל האט געשמייבעלט. לייבלען האט זיך גע'חלום'ט אז ער געפינט זיך אין דער אלטער היים.

אז ער געפינט זיך נאך און דער אלטער היים, און ער איז נאך א לייבעל, געהט אין גאס ביי זיך אין שטעדטעל, אידעלאף גריסען זיך צו איהם אויף די שוועלען פון זייערע געוועלבער, און ער ענטפערט ניט אפ און געהט ווייטער, מיט אמאל אויסגעוואקסען א מעדאל אויף זיין ברוסט מיט אמאל איז ער געווארען א נאטשאלניק. ניין, ער איז געווארען משה פארמאן, און ער איז נאטשאלניק איבער אכלאף'ס שאפ און אט הייסט ער דעם איינזעטצען אויף פיער און צוואנציג שעה, און אז אנדרעען הייסט ער איינזעטצען אויף אכט טעג אויף ברויט און וואסער, און פלוצלינג געהט ער צו צו לייבלען, וועלכער זיצט אין א ווינקעל מיט'ן ברודער העניף און געהט העמדער און לייבעל דער- זעהט ווי לייבעל קומט צו צו איהם הויכט ער אז פלינקער געהען בייגט איין טיעף דעם קאפ אין העמד און געהט און געהט, נור לייבעל איז ביזן, און גיט א מאך מיט'ן שטעקעל — וואס טהוסטו דא לייבעל?

וואס שמעסטו דא? וואס זיצטו? ווי הייסטו? — און לייבעל ווערט א דערשראקענער און קען נישט ענטפערען. און לייבעל הייסט אז מען זאל נעהמען לייבלען און איינזעטצען אויף פֿיער און צוואנציג שעה אויף ברויט און וואסער, לייבעל וויל זאגען אז ער איז לייבעל — און קען ניט רעדען. און לייבעל וואונדערט זיך, ווי אזוי קען לייבעל איינזעטצען לייבלען? — לייבעל, לייבעל — דער זיינער האט געשלאגן גען זיעבען, וועקט איהם ווער, — לייבעל דו הערסט ניט — לייבעל! לייבעל רייסט אויף די אויגען און קוקט זיך ארום מיט פֿערוואונדערונג וואו ער געפינט זיך, דערהערט באשעס שטימע פון דער צווייטער שטוב.

— וואס, לייבעל, דו ווילסט, אז משה'לע פוהרמאן זאל דיר ווידער אבשניידען פון די ווידזשעס, ווילט זיך דיר שוין וויעדער פֿערשפע-טיגען.

די מאמע אבער, וועלכע האט זיך נאך ניט צוגעוואהנט צו רעדען צו לייבעל'ען אין אזא שטרענגען טאן, און זיינע אויגען האבען נאך איהר דערמאנט פון לייבעל'ס אמאליגע גדולה, האט אריינגעשטעקט דעם קאפ פון דער פֿארהאנג, וואס האט פֿערשטעלט דאס קיכעל.
— לייבעל, עס איז דאך שוין טאקע שפעט, דו וועסט דאך דערנאך פֿערדרום האבען.

און לייבעל האט זיך דערמאהנט, אז עס איז שוין דריי יאהר ווי ער איז אויס לייבעל געווארען און איז געווארען אז אפֿערייטאר ביי אכלאפֿ'ען אין שאפ. שוין דריי יאהר ווי ער זיצט און נעהט העמדער, לייבעל נעהט העמדער. געמיינט האט ער, אז אט וועט ער נור א פֿאר וואכען אָבנעהען, ביז ער וועט אכיסעל בעקאנט ווערען אין לאַנד, אין גאס מיט די מענשען, דערנאך וועט ער זיך שוין ארויסכאפען, ער וועט זיך שוין צו עפעס נעהמען, ער וועט שוין עפעס ווערען — א סוילעסמאן, און אפֿשר אליין אמאל א שטיקעל מאנופעקטשורער און דערנאך נאך ווייטער. וואס הייסט ער לייבעל וועט זיין לעבען פֿערפֿאלען לאזען ביי אכלאפֿ'ען אין שאפ, נור לייבעל איז ביסלעכווייז אריינגענארט געווארען אין שאפ, די אמביציע האט נאך געחלום'ט, פֿאנטאזירט — נור לייבעל האט דערווייל רחמנות געקראגען אויפ'ן ווייב און אויף דער מאמא וואס ער האט זיי אליין אין דערהיים געלאזט, לייבעל האט די

פאמיליע אראבגענומען און לייבעל נעהט נאך אלץ העמדער און חלום'ט ביינאכט פון'ם אלטען לייבעל...

נור דער חלום איז באלד אויסגעוועפט נעווארען — ווען לייבעל האט דערזעהען דעם גרויען טאג: „אוי וועה איז מיר, עס איז שוין טאקע שפעט" — האט לייבעל אויסגעשריען און פלינגט וואסער נעגאט סען איבער'ן פנים, אנגעטהאן זיך, ניט קיין צייט געהאט צו דאוונען. דאס ווייב האט שוין איהם ניט געלאזט עסען, די מאמא האט רחמנות געהאט.

— לאז איהם אויסטרינקען דאס ביסעלע קאפע, ער האט דען כוח צו ארבייטען. לייבעל אז ארבייטער, וועה צו די יאהרען.

— שוויגער, עס איז איהם קיינער ניט שולדיג, ער האט זיך אלעס אליין אנגעמאכט, אלעס אליין, — האט דאס ווייב אפגעענטפערט.

— אודאי, דער קלומפער, דער פערשאלטענער קלומפער, ווען מ'וואלט דעם קלומפער אין שטוב ניט געווען אריינגעשטעלט — וואלט דאך צו נאר ניט געקומען.

— שוין ווידער מיט'ן קלומפער, קלומפערסט שוין ווידער, איד האב שוין געהערט — וואס ווילסטו? דו האסט דיר ניט וואס צו קלאגען דאכט זיך, — וואס ווילסטו?

די מאמא האט דערקענט אין לייבעלס אויגען די פייערלאך, און אויס געוואהנהייט האט זי זיך דערשראקען און געוואלט צוריק כאפען די ווערטער, נאר די שנור איז איהר צו הילף געקומען:

— שוין, שוויגער, איהר מענט שוין זאגען קלומפער, איהר האט שוין ניט וואס מורא צו האבען, שוין אויס טעלעפאן, אויס לייבעל. — לייבעל איז א וויסטער אפערייטאר, ביי אכלאף'ן, און משה פוהרמאן איז זיין באס — עס איז זיך שוין ניטא וואס צו שרעקען.

לייבעל האט זיך נאך געפיהלט שטארק געגען דער מאמא'ן, אבער געגען דעם ווייב האט ער דא אין אמעריקא זיין גאנצע ממשלה פער-לארען. אביסעל האט זיך לייבעל געפונען שולדיג געגען איהר וואס ער האט א תל געמאכט פון איהר געלד, און אביסעל צוליעב עפעס אנדערש. — זינט באשקע איז אראפגעקומען אהער אין אמעריקא, און האט זיך צוגעהערט און צוגעקוקט ווי איהר שכן'טע א פֿעטע רומענישע אידענע בעהאנדעלט איהר מאן, ווי אלע ווייבער בעהאנדלען די מענער אין אמעריקא דאט זי זיך באלד אויך אויסגעלערענט אז אין אמעריקא

איז „ליידים פוירסט“, און לייבעל האט ביי איהר די גאנצע גדולה פערלארען. לייבעל האט שוין ניט קאמאנדעוועט, מען האט שוין מיט איהם קאמאנדעוועט. און נישט באשע נור לייבעל האט שוין געמוזט וויסען וואו באשע האט עפעס אין שטוב אוועקגעשטעלט, „לייבעל וואו שטעהט דער בעזים?“, לייבעל האט שוין באשען געמוזט אבגעבען דיז וחשבון פון יעדען גראשען וואס ער האט אין גאס אויסגעגעבען. לייבעל האט אליין נישט געוואוסט ווי אזוי עס איז געווארען. מיט אמאל איז ער אויס לייבעל געווארען און באשע איז לייבעל געווארען. און אזוי ווי לייבעל האט אמאל געקענט הערשען אזוי האט ער זיך באלד אויסגעלערענט בעהערשט צו ווערען — ער האט שוין מורא געהאט דאס מויל אויפצופעפענען, נעכאפט דאס פוטער און ברויט אין טאש און אויסגעשריען א ווארט און איז אראב אין גאס.

נור צייט לייבעל איז אין אמעריקא און געהט ביי אכלאפ'ן העמדער, האט ער אנגעהויבען צו טראכטען. צו טראכטען האט ער שטענדיג א ניגונג געהאט, נאך פון דער היים. נאר דא, אין אמעריקא, זיצענדיג גאנצע טעג ביי די מאשין געהענדיג העמדער, האט דער קאפ צייט גע- האט צו טראכטען און איבערצוקלעהרען זיין גאנצען לעבען. זיצט ער גאנצע טעג און טראכט: אט דאכט זיך ערשט געווען לייבעל און — שוין אויס. און פאר וואס איז עס אזוי? טראכט ער און טראכט און קען זיך ניט דערטראכטען. ביי אכלאפ'ן אין שאפ האט זיך געלאזט טראכטען, ווייל דארט האט זיך געפונען גענוג מאטעריאל וואס האט בעשעפטיגט ניט נור בלויז די הענד, נור אויך דעם מוח. ביי אכלאפ'ן אין שאפ האט זיך געפונען גאנץ קרושנעוויץ. יעדעס מאל האט זיך בעוויזען א נייער בעל-הבית פון קרושנעוויץ. וואס איז אין דער היים געווען א סוחר, א געשעפטסמאן, א נגיד, א דאָזאַר, אן אנגעזעהנער מענש. איינציגווייז זיינען זיי ארויפגעקומען, ווי אויפגעטארטע גייסטער צו אכלאפ'ן אין שאפ און גענעהט העמדער. די גאנצע מזרח-וואנד פון קרושנעוויצער שוהל געפינט זיך שוין ביי אכלאפ'ן אין שאפ. אט קוקט זיך לייבעל ארום, געגענאיבער איהם זעהט ער זיין שונא, דעם זיינער-מאכער וויינשטיין, צוליעב וועלכען דאס גאנצע אונגליק איז געשעהן — ביידע שונאים זיצען יעצט אינ- איינעם און געהען העמדער. אביסעל ווייטער, דער לעדער-סוחר ביי וועלכען ער האט געהאט שטעהן טויזענד רובעל. ר' יחיאל ברכים,

דאזאר און משה אהרן ציגארמאכער, דער פאליטיקער פון שטארט. אלע זיינען זיי דא, און איבער זיי איז אויפזעהר משה דער פוהרמאן. די זעלבע האנד וואס האט די פערד אנגעיאנט אין דער היים, די זעלבע האנד יאנט אן די בעלי בתים פון קרושנעוויץ אין אמעריקא צו דער ארבייט. און אזוי ווי די מתים נאכ'ן טויט וואס ליגען אויף איין בית-עולם האבען ניט וואס צו טהאן נור צו דערמאנען זיך אן זייער געוועזענעם לעבען, אזוי דערמאנט זיך קרושנעוויץ, ביי אכלאפ'ן אין שאפ, דאס געוועזענע לעבען פון קרושנעוויץ. יעדער פערווארפענער שטיין פון קרושנעוויצער מארק ווערט דא דערמאנט. יעדע געשעהניס פון פערציטען ווערט דא איבערגע'חזר'ט. און האט מען ניט קיין נייעס, דערמאנט מען זיך אן אלטען.

— דו געדענקסט, לייבעל, ווי דו האסט מיר אמאל מיט'ן שמעך קעלע גערופען צו זיך און געפרעגט מיר וואס איך דרעה זיך אויפ'ן מארק ארום — ווי דו וואלסט מיר פרנסה געווען געגעבען? — פרעגט לייבעל'ן מרדכי שוסטער, וועלכער זיצט שוין אויף ביי אכלאפ'ן אין שאפ.

— דו געדענקסט, לייבעל, ווי דו האסט אמאל געטראפֿען מיר זיצען מיט מיין ווייב און קינד פאר דער טהיר, און פאר גאר ניט אין דער וועלט ביזנו צוגעקומען צו מיר און דו האסט מיר געגעבען א פרעג, אויב איך האב דיר אנגעגרייט די טויזענדרובעל, וואס איך בין דיר שולדיג, כאטש איך האב דיר געצאהלט צינזען און דו האסט דאס געלך ניט געדארפט, נור גלאט אזוי, עס איז דיר ניט געפעלען, וואס מיין קינד עסט אן איי. זעהסט איבער דיר זיך איך היינט אין אמעריקא און נעה העמדער ביי אכלאפ'ן. און ווען דו וואלסט מיר דאן ניט פערקויפט דאס הויז מיט דעם לעדער-געשעפט, וואלט איך נאך בין היינטיגען טאג געווען א סוחר, — זאגט צו איהם דער לעדער-סוחר.

און לייבעל געדענקט אלעס. ער ווייס טאקע, אז עס איז אזוי גע-ווען, און קען ניט פערשטעהן פֿארוואס עס איז אזוי געווען; צי איז ער טאקע אזוי שלעכט געווען. ווי האט ער, לייבעל, געקענט זיין אזוי שלעכט, און פאר וואס האט ער דענסטמאל ניט געוואוסט וואס ער ווייכט היינט.

זינט דער זייגערמאכער וויינשטיין איז אראבגעקומען און איז

אויך אריינגעפאלען צו אכלאף'ן אין שאפ, האבען זיך די לאנדסלייט געוואלט אריינלעגען און מאכען א שלום צווישען זיי. נור בין איצט איז דאס זיי ניט געלונגען. וויפיעל מען האט ניט אויסגעארבייט מיט זיי אין דער קאנגרעגיישאן אנשי קרושנעוויץ אום יום-כפור, אז זיי זאלען זיך איבערבעטען האט גאר ניט געהאלפען. דער זייגערמאכער וויינשטיין, וועלכער איז געווען א' איר אן עקשן, האט געשריען.

— איך זאל זיך איבערבעטען מיט דעם יונג, וואס האט געפאלשע-וועט די צוואה, מיך בערויבט פון מיין ירושה און האט מיר און מיין זוהן אונגליקליך געמאכט ?

און לייבעל האט געשריען :

— צוליעב איהם האב איך דאך מיין גאנץ פערמעגען פערלוירען. ער האט דאך גע'מסר'ט, און צוליעב איהם בין איך דאך קיין אמעריקא אראבגעקומען.

נור משה'לע פוהרמאן מאכט צווישען זיי שלום. אז די לאנדס-לייט צורעדען זיך צופיעל פון היימישע ביזנעס, קומט משה'לע אריין און גיט א קלאפ מיט דער האנד :

— קרושנעוויץ, שאט אפ! דא איז אייך ניט קרושנעוויץ. וועט איהר ארבייטען, איז אללרייט, אז ניט נעהמט די ביינער און טראגט אייך אב. — און ער גיט א געה צו לייבעל'ן, און א בעקוק א קופקע העמדער וואס ליגען ביי איהם :

— דאס איז אלעס וואס דו האסט געמאכט היינט ? וואס מיינסטו דא ביזטו לייבעל ? דא איז דיר ניט קרושנעוויץ ! — און גיט איהם א שנייד אב פון טאג, און שפיעלט די זעלבע חתונה אב דעם זייגער-מאכער. בלוטיגען זיי ביידע.

האבען די לאנדסלייט א נאמען נעגעבען דעם פארמאן „לייבעל“.

און אז משה פוהרמאן צולאזט זיך אויף זיין קול און שרייט :

— וויא קרושנעוויץ, איילט זיך צו, איילט זיך צו !

זאגען די לאנדסלייט :

— „לייבעל לייבעל שוין !“

הערט דאס לייבעל און דערמאנט זיך אן דעם חלום וואס ער האט געהאט, ווי לייבעל איז געקומען צו לייבעל'ן, און לייבעל האט געיאגט

און קאמאנדעוועט איבער לייבעל'ן. און ער הויבט אן צו פערשטעהן דעם חלום.

און טיילמאל ווען לייבעל זיצט אזוי ביי דער ארבייט און ער דערמאנט זיך אן דער אלטער היים, וואס ער איז געווען אין דער אלטער היים, און וואס עס איז געווארען דא פון איהם, רופט ער זיך אב צום ברודער העניך, מיט וועלכען ער האט נאך ליעב געהאט צו פילאזאפירען אין דער היים:

— ווייסטו, העניך, מיר דאכט זיך אז איך בין געשטארבען און וויעדער אויפ'ס ניי געבוירען געווארען. דאס לעבען דארט אין קרוש' געווייז איז געווען פון אן אנדערען לייבעל, און יענער לייבעל איז אב-געשטארבען, און דא בין איך וויעדער געבוירען געווארען און בין א שניידער, אן אפרייטאר ביי אכלאף'ן. איך בין נאר שלעכט געבוירען געווארען. און איהר אלע דא, גאנץ קרושגעווייז, איז אבגעשטארבען און וויעדער געבוירען געווארען אין אמעריקא ביי אכלאף'ן אין שאפ פאר שניידערס, און משה פוהרמאן טרייבט זיי אן.

— ניון, לייבעל, דו ביזט ניט געשטארבען — רופט זיך אב דער ברודער מיט זיין פילאזאפישער איבערלעגונג, און איך בין ניט געשטארב-בען און גאנץ קרושגעווייז איז ניט געשטארבען. דער לייבעל האט זיך ניט געענדערט. דארט אין דער היים ביזטו געווען „לייבעל“ און דא, איז משה פוהרמאן „לייבעל“. וואס איז דער חילוק? דארט איז געווען שלעכט און דא איז שלעכט. וואו „לייבעל“ איז, דארט איז ניט גוט.

— וועט טאקע לייבעל קיינמאל ניט שטארבען? איך בין דאך שוין געשטארבען.

— דו, יא, נור לייבעל ניט, לייבעל לעבט אייביג. אין יעדען דור, אין יעדען לעבען לעבט לייבעל. ווייל לייבעל לעבט אין אונז, אין יעדען פון אונז איז דא א שטיקעל לייבעל, ער שטארקט זיך און זעטיגט זיך מיט אונזער בלוט. און מיינסטו, ביי דיר, לייבעל, איז לייבעל שוין טויט? — רעדט אלץ דער ברודער — ווארט נור אביסעל. יעצט ביזטו געשלאגען, דער'הרג'עט. אבער וואלסטו נור אביסעלע פעסטער געד-שטאנען איהר די פיס אין אמעריקא: ווען דו וואלסט נור אביסעלע

בעסער אב געווען : ווען דו זאלסט האבען צו זאגען איבער משה'ן און
 ניט משה איבער דיר — וואלסטו געזעהן ווי דער נאנצער „לייבעל“
 וואלט זיך מיט אמאל אבגעפונען און נאך מיט מעהר שטארקייט און
 מיט מעהר חוצפה, אז עס וואלט געווען א שרעק פאר דיר.
 לייבעל האט נאכגעקלערט און געשוויגען, ווייל ער האט איינגעזעהן.
 אז דער ברודער האט געטראפען דעם אמת.

